

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

На правах рукопису

СЛУЖИНСЬКА ЛЕСЯ БОГДАНІВНА

УДК 378 – 057. 212

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА-ЕКОНОМІСТА
ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

**Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Науковий керівник:
Мельничук Ірина Миколаївна
доктор педагогічних наук, доцент

Тернопіль – 2012

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ-ЕКОНОМІСТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ..11	
1.1. Сутність, зміст, структура та особливості підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної діяльності	11
1.2. Самореалізація як один із факторів підготовки до професійної діяльності.....	32
1.3. Акмеологічний підхід у формуванні готовності майбутніх менеджерів- економістів до професійної самореалізації.....	44
1.4. Особливості формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до самореалізації у процесі професійної підготовки	55
Висновки до першого розділу	60
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ-ЕКОНОМІСТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ НА ЗАСАДАХ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ	63
2.1. Організація підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу.....	64
2.2. Критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації	92
2.3. Педагогічні умови підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації.....	101
2.4. Модель формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації	141
Висновки до другого розділу	153
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ-ЕКОНОМІСТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	157
3.1. Організація і методика проведення експерименту	157
3.2. Результати дослідження та їх аналіз	168

Висновки до третього розділу	175
ВИСНОВКИ	177
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	181
ДОДАТКИ	208
Додаток А Структура залікового кредиту дисципліни «Іноземна мова 1» (німецька мова)	209
Додаток Б Структура залікового кредиту дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування» (німецька мова)	210
Додаток В Програма дисципліни «Країнознавство»	211
Додаток Г Структура залікового кредиту дисципліни «Менеджмент»	212
Додаток Д Опитувальник.....	213
Додаток Е Анкета «Ставлення до навчально-професійної діяльності».....	214
Додаток Ж Анкета «Ставлення до співпраці та професійно-орієнтованої діяльності».....	216
Додаток З Тест	217
Додаток К Автентичні матеріали та комплекс мовленнєвих вправ для формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної діяльності на засадах акмеологічного підходу.....	223
Додаток Л Комплекс тренінгових занять для майбутніх менеджерів- економістів з навчальної дисципліни «Менеджмент».....	272

ВСТУП

Актуальність дослідження. Глобалізаційні процеси у світі, трансформація соціально-економічних і політичних процесів в Україні відкривають широкі можливості для становлення і розвитку нових видів професійної діяльності. Однією з них стала професія менеджерів, здатних вирішувати на фаховому рівні актуальні проблеми підприємства і соціальної інфраструктури. Удосконаленню управління в сучасному світі сприяє розвиток фундаментальної та прикладної науки, технологічний і соціальний прогрес, розвиток вищої освіти для підготовки висококваліфікованих фахівців. Особливої актуальності набуває самореалізація, самовдосконалення та змога розкрити свій творчий потенціал управлінця – менеджера-економіста, котрий буде зміцнювати й розширювати економічні зв'язки з іншими країнами на основі власної конкурентоспроможності.

Виникає потреба в підготовці менеджера-економіста, який відповідав би європейському та світовому рівню професійної компетентності учасників ринку праці. Тому майбутні фахівці цього профілю покликані бути не лише хорошими управлінцями, а й бездоганно володіти іноземними мовами, зокрема німецькою, що є однією з найвідоміших європейських мов нашого часу, оскільки Федеративна Республіка Німеччини належить до провідних індустріальних країн світу. Адже на межі XIX-XX ст. німецька мова була чи не найбільш уживаною мовою фахівців-економістів. За своєю загальною економічною потужністю вона посідає третє, а в світовій торгівлі – друге місце. Саме такі чинники спонукають майбутнього менеджера-економіста до ґрунтовного вивчення німецької мови з метою фахової самореалізації у професійній діяльності.

Дослідженням підготовки фахівців у контексті теорії професійної діяльності займалися М. Дьяченко, І. Зязюн, Л. Кадченко, Л. Кандибович, Л. Кондрашова, Ю. Кулюткін, М. Левітов, О. Лукаш, В. Сластьонін, Н. Тализіна та ін. Різні аспекти професійної освіти в сучасних умовах

розглянуті в працях А. Вербицького, Б. Запесоцького, В. Зінченка та ін. У контексті підготовки фахівців-економістів заслуговують на увагу наукові праці В. Пишуліна, В. Стасюк, С. Тарасової та ін. Самовизначення людини як суб'єкта професійної діяльності є предметом досліджень Є. Клімова, І. Кона та інших науковців-дослідників. Водночас питання цілеспрямованої підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації не було предметом спеціального наукового дослідження.

Основою професійної самореалізації майбутнього фахівця є професійне самовизначення студента. На цьому шляху він конкретизує певні акмеологічні цілі для власного професійного та особистісного зростання. «Акме» у професійному розвитку майбутнього менеджера-економіста означає високий фаховий рівень під час навчання у вищій школі. Тому впровадження акмеологічного підходу буде доцільним у підготовці до професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста. Сутність акмеологічного підходу полягає в такій організації навчального процесу, коли особистісні та суб'єктно-діяльнісні характеристики майбутнього фахівця вивчаються в єдності, в усіх взаємозв'язках та опосередкуваннях, що сприяє досягненню студентом вищих рівнів професійного зростання під час підготовки у ВНЗ з метою його самореалізації.

Однак проблема підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу не була предметом спеціального наукового дослідження, що й зумовлює його актуальність. Крім того, теоретичний аналіз літературних джерел з підготовки майбутнього менеджера-економіста та досвід практичної роботи дали змогу виокремити низку суперечностей, які виникли в процесі професійного становлення майбутніх фахівців економічного профілю: між зростаючими потребами суспільства в підготовці висококваліфікованих менеджерів-економістів і реальним рівнем підготовки фахівця економічного профілю; між декларуванням провідної ролі менеджера-економіста в розвитку економіки та низьким рівнем прагнення до самореалізації

майбутніх фахівців цього профілю; між чинною системою підготовки майбутніх менеджерів-економістів та необхідністю її вдосконалення на основі орієнтації на розвиток особистості менеджера-економіста з метою його професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу.

Актуальність окресленої проблеми, важливість вирішення наявних суперечностей, недостатня теоретична і методична розробленість та нагальна потреба у виробленні практичних механізмів підготовки студентів цього профілю до професійної самореалізації зумовили вибір теми дослідження **«Підготовка майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри педагогічної майстерності і освітніх технологій Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка з теми «Теоретико-методичні засади освітніх технологій та їх впровадження у навчальні заклади різного рівня акредитації» (№ 01070002394).

Тема дисертації затверджена вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол №5 від 23.12.2008 р.) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол №5 від 16.06.2009 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх менеджерів-економістів.

Предмет дослідження – педагогічні умови підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу.

Мета дослідження – розробити, обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови і модель підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу.

Відповідно до поставленої мети сформульовано основні **завдання** дослідження:

1. На основі аналізу наукової літератури визначити теоретичні основи та особливості підготовки менеджерів-економістів до професійної самореалізації.
2. Проаналізувати стан готовності до професійної самореалізації майбутніх менеджерів-економістів і визначити компоненти, критерії та рівні такої готовності.
3. Виявити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу.
4. Розробити й експериментально перевірити модель підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації під час вивчення таких дисциплін: «Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування», «Країнознавство», «Менеджмент».

Методи дослідження. Для вирішення сформульованих у дослідженні завдань було використано комплекс взаємопов'язаних методів: *теоретичні* – аналіз офіційних і нормативних документів, педагогічної, психологічної літератури та навчально-методичних матеріалів з метою розуміння проблеми підготовки майбутніх менеджерів-економістів; аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, прогнозування, проектування, моделювання, за допомогою яких зіставлялися теоретичні та практичні підходи до розуміння особливостей підготовки майбутніх фахівців економічної сфери, розроблялася модель формування підготовки майбутніх менеджерів-економістів; *емпіричні* – анкетування, бесіди, опитування, тестування для організації самоаналізу і самооцінки студентів; спостереження, узагальнення педагогічного досвіду викладачів, діагностування з метою встановлення рівнів готовності студентів до професійної самореалізації; педагогічний експеримент з метою перевірки ефективності реалізації визначених педагогічних умов професійної підготовки майбутніх менеджерів-

економістів на засадах акмеологічного підходу; *методи математичної статистики* застосовувалися для обробки отриманих результатів, аналізу та перевірки гіпотез і встановлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами та процесами.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що *уперше* визначено і теоретично обґрунтовано сукупність педагогічних умов, реалізація яких сприяє ефективній підготовці майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації (підвищення пізнавального інтересу до професійної самореалізації; підсилення мотиваційних установок до професійної самореалізації; реалізація акмеологічного підходу в навчально-виховному процесі ВНЗ економічного профілю; реалізація або використання соціокультурного підходу до іншомовної освіти майбутніх менеджерів-економістів; розробка та використання комплексу тренінгових занять) та розроблено модель підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації, яка відображає взаємозв'язки між її складниками: метою, принципами, етапами, засобами, педагогічними умовами підготовки майбутніх менеджерів-економістів, критеріями, компонентами, показниками та рівнями готовності студентів, що підтверджені результатами проведеного експериментального дослідження; *удосконалено* сутність та зміст компонентів готовності студентів (цілемотиваційний, предметно-практичний, особистісний, змістовий, рефлексивний) до професійної діяльності та визначено їх показники за чотирма рівнями: високим, достатнім, задовільним і низьким; *набуло подальшого розвитку* вдосконалення процесу організації навчально-пізнавальної діяльності студентів з урахуванням особливостей професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів з метою професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу в процесі вивчення дисциплін економічного циклу та іноземної мови.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці й упровадженні в підготовку майбутніх менеджерів-економістів у ВНЗ

навчально-методичного забезпечення, яке містить автентичні матеріали та комплекс мовленнєвих вправ для формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної діяльності на засадах акмеологічного підходу під час вивчення дисциплін «Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування», «Країнознавство», «Менеджмент». Здійснено апробацію інструментарію для діагностики рівнів підготовки, педагогічних умов та оптимальних засобів підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу. Висновки і пропозиції дослідження враховано при вдосконаленні навчальних програм з досліджуваних дисциплін, а матеріали та методичні розробки використано в процесі підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації.

Результати дослідження **впроваджено** у навчальний процес Тернопільського національного економічного університету (довідка №126-24/992 від 06.04.2012 р.); Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя (довідка №1073 від 26.04.2012 р.); Львівської державної фінансової академії (довідка №01-13/612 від 11.05.2012 р.); Луцького національного технічного університету (довідка №1069-20-34 від 18.05.2012 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорювалися та отримали схвалення на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях: «Методичні аспекти викладання іноземних мов у вищих закладах освіти» (Київ, 2004); «Проблеми та перспективи лінгвістичних досліджень в умовах глобалізаційних процесів» (Тернопіль, 2009); «Проблеми та перспективи лінгвістичних досліджень в умовах глобалізаційних процесів» (Тернопіль, 2011); «Наука: теорія і практика» (Перемишль, 2012) та на звітних наукових конференціях викладачів Тернопільського національного економічного університету (2008-2012 рр.).

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 11 одноосібних наукових працях, з них 6 статей у фахових виданнях України, 5 – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація загальним обсягом 280 сторінок складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 10 додатків на 74 сторінках та списку використаних джерел (261 найменування, з яких 13 – іноземною мовою). Основний зміст дисертації викладено на 180 сторінках комп'ютерного тексту, який містить 7 рисунків і 11 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ-ЕКОНОМІСТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

1.1. Сутність, зміст, структура та особливості підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної діяльності

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується інтеграцією в європейські політичні та економічні структури і визначається формуванням освітнього та наукового простору. Найбільш важливими стають вимоги до підготовки кваліфікованих фахівців усіх сфер діяльності, зокрема – економічного профілю.

Висока динамічність сучасного ділового світу, зростання потреб економіки, безперервні істотні зміни в технологіях на ринку праці та збуту, формування єдиного інформаційного простору, зростання потреб у фахівцях економічного профілю впливають на характер вимог, що пред'являються до якості економічної освіти.

На думку науковців [175; 226; 230], особливу актуальність у ринкових умовах набуває проблема підготовки професійних кадрів для економічної сфери, оскільки істотні перетворення в усіх структурах українського суспільства, що відбуваються сьогодні, і загальна демократизація життя припускають скорочення термінів адаптації випускників до трудової діяльності, підвищення їх мобільності та конкурентоспроможності [62].

У сучасному суспільстві рівень фахової підготовки студента виступає основним потенціалом професійного зростання, тому майбутній фахівець повинен вправно володіти накопиченими знаннями. Якість освіти – необхідна складова життя сучасної людини, з «інтелектом і освіченістю, широтою і гнучкістю професійної підготовки, прагненням до творчості та умінням вирішувати нестандартні завдання» [205, с. 39].

Завдання сучасних ВНЗ України – виховати особистість, спроможну інтегруватися в дійсність, що постійно змінюється, долаючи труднощі, досягнути успіху. Перед вищою школою стоїть завдання – створити умови для самореалізації студентів, розвитку їх індивідуальності і творчого потенціалу, забезпечити розвиток професійної і особистісної культури фахівця [90, с. 32].

Особливі вимоги нині ставляться до підготовки фахівців сфери управління – менеджерів, як найбільш активних суб'єктів ринкової економіки, які здатні активно адаптовуватись в дійсності, лідерів, котрі володіють стратегічним мисленням і професійним іміджем.

В «Енциклопедії організації і управління» поняття «*менеджер*» не має чіткого визначення, а подається тільки поняття *менеджмент* – як система здійснення головного управління (*top management*) у капіталістичному підприємстві (корпорації) професійним керівником (менеджером) і, що теорія управління та ідеологія супроводжує цю систему [80]. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» подано таке визначення: Менеджер – це людина, яка відповідає за контроль над організацією праці [35]. В «Енциклопедії бізнесу» подається загальна дефініція слова менеджер – це особа, котра реалізує функції управління: планування, організацію, мотивацію та контролювання [79]. Згідно із трактуванням, поданим в енциклопедії [79], менеджер є керівником даного колективу людей і його роль зводиться до реалізації досягнень групою запланованих цілей. Зазначені цілі ставляться ззовні, або фахівець також бере участь у їх формулюванні [79]. Подібне визначення поняття «менеджера» є і в науковій літературі, присвяченій організації та управлінню [44, с. 47].

У загальному розумінні, менеджмент (від англ. to manage – управляти) – це вміння досягати поставлених завдань, використовуючи працю, інтелект і мотиви поведінки інших людей [187, с. 12]. Менеджмент – український відповідник «управління» – функція, вид діяльності, зміст якої складає керівництво підлеглими в організації. «Менеджер» як похідна від

менеджменту – це певна категорія людей, соціальний прошарок тих, хто реалізує, здійснює на практиці керівну роботу.

Фундаментальний Оксфордський словник англійської мови визначає менеджмент як спосіб, манеру спілкування з людьми, владу та мистецтво стосунків, особливого роду вміння та адміністративні навички, орган управління [187]. У 30-х роках ХХ століття ця діяльність остаточно перетворюється у професію, галузь знань Атестація студентів, з метою визначення їх рівня готовності до соціальної та професійної самореалізації у самостійну дисципліну, а соціальний прошарок – у впливову суспільну силу.

Отже, менеджмент – це управління (планування, регулювання, контроль), керівництво, організація виробництва. Це також сукупність методів, форм, засобів управління виробництвом для досягнення поставлених завдань або визначеної мети (підвищення ефективності виробництва, збільшення прибутку тощо) а менеджер – це управлінець, директор, завідувач, адміністратор. Функціонер, найманий професійний керівник, що не є власником фірми [187].

Ускладнення сучасних економічних, технологічних і політичних відносин вимагає від менеджерів не тільки глибоких знань і особистих здібностей, але й особливої професійної підготовки і кваліфікації в галузі управління як особливої практичної діяльності, що пов'язана з процесом прийняття рішень, умінням використати різноманітні ресурси, відповідальністю за результати всього підприємницького процесу. На думку Е. Утлика, керівник – динамічний, ініціативний елемент в будь-якій справі [236]. Німецький педагог А. Дистервег вважає, що існує певна духовна сила людини, яка робить її керівником, що визначається, головним чином, в сильній волі і вона також проявляється у вмінні побуджувати сили і зміцнювати характер інших людей [70].

В умовах євроінтеграції, реформування вищої освіти, створення нового ринкового механізму господарювання і забезпечення конкурентноздатності фахівців на ринку праці особливої актуальності набуває проблема підготовки

випускників вищих навчальних закладів до професійної діяльності. Однак система професійної підготовки, яка існує нині, не забезпечує потрібної готовності випускників до професійної самореалізації.

Молодий фахівець, менеджер-економіст, який отримав базові знання після закінчення навчального закладу, потребує немало часу для того, щоб не лише бути готовому до професійної самореалізації, а й адаптуватись до умов професійної діяльності на конкретному місці.

Існуюча система професійної підготовки студентів, що здобувають економічний фах у вищих навчальних закладах найбільшу увагу приділяє професійному навчанню, де знання, уміння і, в деякій мірі, навички є критерієм успішності навчання студентів і результативності їх професійної підготовки, тоді як молодий фахівець стикається в процесі трудової діяльності, крім проблем професійних (рівень його знань, вмінь та навиків), з проблемами психологічного та соціального характеру. Виникає необхідність розглядати процес професійної підготовки як комплексний процес, одним із важливих компонентів якого є професійна самореалізація. Тому, як зазначають фахівці [86; 155; 207], особливу увагу в професійній підготовці майбутніх менеджерів-економістів у вищій школі приділяють формуванню готовності до майбутньої професійної діяльності, роблячи акцент на підготовці до професійної самореалізації [90].

Підготовка майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації повинна базуватися на процесах перетворення та адаптування до європейських вимог та національних очікувань, в умовах трансформації всієї системи освіти. З необхідності наближення українських навчальних закладів, які здійснюють підготовку менеджерів, до стандартів міжнародної менеджерської освіти, впливає, що менеджерська підготовка в економічних ВНЗ повинна базуватися на програмах, які враховують перспективні проблеми економіки та функціонуючих у ній підприємств, готувати майбутніх фахівців до професійної діяльності на вітчизняному та

міжнародному ринках праці, формувати готовність до професійної самореалізації у майбутній діяльності менеджера-економіста [74].

Проблема формування готовності до професійної самореалізації як результату професійної підготовки не нова, але досить складна і багатогранна. Отже, в сучасних умовах оновлення і реформування системи освіти є вона досить актуальною і гострою. Дослідженням готовності в контексті теорії діяльності взагалі а професійної діяльності, зокрема, займалися такі вчені М. Дьяченко [73], І. Зязюн [86], Л. Кадченко [89], Л. Кандибович [92], Л. Кондрашова [110], М. Левітов [134], О. Лукаш [143] та інші. Проблемам готовності фахівців присвячені дослідження С. Архангельського [11], Ю. Колюткіна [106], В. Сластьоніна [206], Н. Тализіної [229], В. Шадрікова [244] та ін. Різні аспекти професійної освіти в сучасних умовах розглянуті у працях А. Вербицького [36], В. Зінченко [84], П. Щедровицького [247] та ін. Закономірностям професійної діяльності та її системогенезу присвячені роботи Є. Клімова [100], К. Платонова [177] й ін. Самовизначення людини як суб'єкта професійної діяльності і професійної самореалізації є предметом досліджень Є. Клімова [101], І. Кона [109] та ін. Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що, незважаючи на важливість формування готовності в практиці вищої школи, ця проблема залишається недостатньо опрацьована у сенсі підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації. Огляд наукових робіт з проблеми готовності до професійної діяльності свідчить про те, що глибше розкриті окремі її аспекти, однак відсутні роботи, в яких висвітлене формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації.

Конкретизуємо сутність поняття «готовність» у контексті нашого дослідження. Термін «готовність» має у науковій літературі різне визначення. Готовність, яка досліджувалась вченими на психологічному рівні, розглядалась як установка, як психічний стан суб'єкта, завдяки якому відбувається певна діяльність [73]. Визначення, що стосуються установки і

готовності можна знайти в дослідженнях М. Дьяченка [73] і Л. Кандибовича [92]. Вони вважають, що установка і психічна готовність є станами, які відрізняються один від одного. В установці має місце актуалізація сформованих на основі попереднього досвіду психологічних явищ [210].

Феномен готовності до професійної самореалізації розглядається у руслі кожної із професійних сфер діяльності фахівця. Готовність до професійної діяльності в економічній сфері є своєрідною «відповіддю» на сукупність професійно зумовлених вимог до особистості менеджера-економіста. На початку минулого століття проблема готовності стала важливим об'єктом наукових досліджень. Вченими [242] розроблялись аспекти теорії установки. Цей феномен вивчався науковцями у зв'язку із проникненням у психічні процеси людини.

Професійна самореалізація – це діяльнісний процес, тому у дослідженні підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації ми аналізували поняття «психологічна готовність до діяльності», яке ввели М. Дьяченко та Л. Кандибович [242] у 1976 році в дослідженнях з інженерної психології та психології праці. Науковці виокремлюють психологічний компонент готовності до професійної діяльності, який відіграє важливу роль в опануванні фахом. Це розуміння стало важливим аргументом для використання поняття готовності, як результату підготовки фахівця до професійної самореалізації.

Проблема готовності студента до професійної самореалізації залишається однією із актуальних у сучасній психології та педагогіці і є складовою професійної готовності до фахової діяльності. Одними із перших науковців, хто досліджував практичні механізми формування готовності були Б. Ломов [142], А. Ухтомський [237] та інші.

Аналіз існуючих підходів показує, що найчастіше готовність досліджується як визначений стан свідомості, психіки, функціональних систем в ситуації відповідальних дій або підготовки до них. Готовність

виражається як можливість, здатність суб'єкта діяти на достатньо високому рівні, вирішальною умовою швидкої адаптації до умов праці, подальшого професійного удосконалення і підвищення кваліфікації і професійної самореалізації.

Професійна готовність – суб'єктивний стан особистості, яка вважається здібною і підготовленою не тільки до виконання певної професійної діяльності і яка прагне її виконувати на високому рівні з метою самореалізації [26].

Професійна готовність тісно пов'язана з таким поняттям, як професіоналізм в галузі економічної діяльності [26]. У даній ситуації неперестигності знань, освіченості і дефіциті професійної підготовки майбутніх фахівців до професійної самореалізації у всіх сферах діяльності набуває особливої гостроти і значення. Розробка проблеми формування ціннісного відношення до професіоналізму має соціальне (формує професіоналізм як моральну цінність ціннісні відношення в усіх галузях людської діяльності) і наукове (служить засобом пізнання інтелектуальних і професійних можливостей людей) значення.

Для дослідження формування практичної готовності студентів до професійної самореалізації, як важливої складової майбутньої професійної діяльності, визначення категорії професіоналізму має вагоме значення, оскільки саме практична готовність до професійної діяльності в економічній сфері є критерієм професіоналізму менеджера-економіста. У структурі професіоналізму в сфері менеджерсько-економічної діяльності існує дві складові:

1. Професіоналізм спілкування як готовність і вміння використовувати систему знань на практиці, як установка на майбутню діяльність в економічній сфері;

2. Професіоналізм удосконалення, який забезпечує динамічність розвитку цілісної системи «основи професіоналізму майбутнього менеджера-економіста» за допомогою справедливої самооцінки і оперативного

усунення, які виявляються в процесі спілкування в професійній сфері особистісних недоліків і проблем в необхідних знаннях для менеджера-економіста [7].

В особі студента ці структурні складові взаємопов'язані та взаємообумовлені. Відсутність одного із них тягне за собою відсутність основ професіоналізму, практичної діяльності і, відповідно зниження рівня практичної готовності до професійної самореалізації.

У педагогічній науці до конкретних форм професіоналізму належать: установка (А. Асмолов [12], Д. Узнадзе [235]) і готовність до професійної діяльності (А. Ковальов [103], К. Платонов [177] та інші).

Одним із сучасних підходів до установки є багаторівнева, ієрархічна теорія установки А. Асмолова, згідно якій ми розуміємо установку як стабілізуючий фактор діяльності [12].

Виділяють чотири рівні установчої регуляції діяльності людини:

- 1) смислова установка як вираження особистісного смислу у вигляді стійкої готовності до визначеної діяльності в цілому;
- 2) цільова установка як готовність суб'єкта до реалізації цілі під час вирішення конкретного завдання;
- 3) операційна установка як готовність до здійснення визначеного способу дії, який є можливим в конкретній ситуації;
- 4) психофізіологічні механізми реалізаторів установки в діяльності [132].

Різниця у конкретному тлумаченні поняття готовності у контексті нашого дослідження свідчить про те, що в роботі враховувалися дві основні точки зору на даний аспект: готовність – це особливий психічний стан та стійка характеристика особистості (Т. Амельченко) [7].

Водночас ми дотримуємося іншої точки зору. Її підтримку знайдено у Б. Сосновського [221], котрий вважає, що психологічна готовність у нашому дослідженні – це готовність до професійної самореалізації, ієрархізована

система професійно важливих якостей особистості, які необхідні для ефективної діяльності в економічній сфері [221].

Особливий інтерес для дослідження нашої проблеми мають наукові погляди С. Манукової, котра розглядає готовність як психічне новоутворення особистості [145]. Аргументовано і послідовно дослідниця стверджує, що готовність – це новоутворення особистості студента, яке характеризується як суб'єктивне відношення до майбутньої професійної діяльності в напрямі професійної самореалізації, що внутрішньо підсилюється сформованими мотивами [145].

У педагогіці готовність розглядається як система компонентів, якостей особистості майбутнього фахівця-професіонала, які забезпечують йому функції, що відповідають потребам його виробничої діяльності [26], важливим компонентом якої є професійна самореалізація.

Н. Яковлева розуміє готовність як інтегральну якість особистості, що характеризується інтегруванням методологічних, теоретичних, методичних і практичних знань та вмінь, професійно-творчими мотивами і професійним науково-педагогічним інтересом [248].

У визначенні поняття «готовність» Т. Амельченко виокремлює такі компоненти: змістово-процесуальний, мотиваційно-цільовий і емоційно-моральний [7].

В. Сластьонін інтерпретує готовність як цілісне утворення, ядром якого виступає морально-психологічна, змістово-інформаційна і операційно-діяльнісна готовність, що є одночасно і визначаючими показниками професійно-особистісного розвитку студента та фахівця [206], що є важливим аспектом професійної самореалізації.

Професійна готовність фахівця включає в себе різного роду установки на усвідомлення професійного завдання, диспозиції особистості як своєрідного продукту «зіткнення» її потреб і ситуацій, які потрібно задовольнити, визначення специфічних способів дії в професійній ситуації, оцінку своїх можливостей у відношенні щодо труднощів у майбутньому і

необхідністю результату в процесі вирішення фахової проблеми для професійної самореалізації. Професійна готовність розглядається як перехідний етап від пізнання професійного середовища до його перетворення на основі інтелектуальної (зняття невизначеності ситуації), ситуативної (пошук в самому собі мобілізуючих факторів для вирішення професійної ситуації), ретроспективної (аналіз власного досвіду з ціллю його актуалізації в професійній ситуації) і перспективної (самоактуалізація професійної позиції) рефлексії. Професійна готовність майбутнього фахівця виконує функцію регулятивної бази для його комунікативної і професійної діяльності в професійному середовищі.

Професійна самореалізація – це процесуальна, діяльнісна категорія. Тому у контексті нашого дослідження особливу значущість мали праці науковців тих науковців, які присвячували свої праці визначенню поняття «готовності до діяльності», як готовності до активних дій у процесі самореалізації. Л. Григорчук [58] вважає, що існує два підходи у визначенні цього поняття. Згідно із першим, готовність трактується як певний психічний стан особистості, як «оперативний спокій», «передстартовий стан». Другий підхід характеризує готовність як складне особистісне утворення, багатопланову та багаторівневу структуру якостей, властивостей і станів, які у своїй сукупності дають можливість певному суб'єкту досить успішно діяти [58].

Іншого підходу до визначення готовності дотримуються науковці-дослідники З. Курлянд та Р. Хмелюк, що визначають її як цілісну інтегровану якість особистості, що характеризує її емоційно-когнітивну та вольову вибірккову прогнозуючу мобілізаційність у момент включення в діяльність певної спрямованості [170], зокрема, професійної самореалізації.

В. Чайка визначає готовність як здатність людини виявити мету, вибрати спосіб її досягнення, здійснювати самоконтроль, створювати (конструювати) плани і програми [241].

Заслуговує на увагу думка З. Рачкової [188], котра також характеризує готовність як інтегративну якість особистості, що описується такою структурою:

мотиваційний компонент, що включає усвідомлення змісту своєї професії, її вибір, мотиви;

інформаційно-змістовний компонент, заснований на уявленні про особливості професійної діяльності;

професійний компонент, містить у собі здібності, професійні вміння, тобто визначає рівень володіння професійною майстерністю;

особистісний компонент, характеризується самооцінюванням і самореалізацією особистості [188].

Ми погоджуємося з думкою науковців щодо визначення готовності, як поняття складного і багатопланового. Але вважаємо за доцільне звернути увагу на більш ґрунтовну характеристику готовності, яка тісно пов'язана з підготовкою майбутнього фахівця до професійної діяльності в напрямі його професійної самореалізації.

Готовність, як стверджують З. Курлянд та Р. Хмелюк [170], буває:

а) *особистісна* (емоційно-інтелектуальна, вольова, мотиваційна, що містить інтерес, ставлення до діяльності, почуття відповідальності, упевненості й успіху, потребу виконання поставлених завдань на високому професійному рівні, керування своїми почуттями, мобілізацію сил, подолання непевності тощо) [170];

б) *операційно-технічна*, що містить інструментарій педагога (професійні знання, уміння, навички і засоби педагогічного впливу).

Зокрема, Л. Григорчук [58] подає таку характеристику готовності:

а) сформованість мотиваційної основи діяльності (*спрямованість особистості, мотиваційна готовність*);

б) предметна готовність (*теоретична готовність*);

в) організаційно-методична готовність (*практична*) [58].

Дослідники [7; 145; 221; 229] вважають, що лише в деяких випадках співпадають установка і стан готовності. Готовність до професійної діяльності майбутнього фахівця тісно пов'язується із його професійною самореалізацією. Цей факт займає визначне місце у нашому дослідженні. На основі огляду наукової літератури [75, 177, 235] з проблеми готовності, ми можемо стверджувати, що перш за все до розгляду береться психологічна готовність як основа готовності до різних видів професійної діяльності. Частково в педагогіці поняття «готовність» розглядається як установка (М. Дьяченко [75], Д. Узнадзе [235], як якість особистості (К. Платонов [177]). Науковці вважають, що в основі психологічної готовності є сформованість індивідуальних якостей особистості, які необхідні для успішної професійної самореалізації. Зокрема, психологічна готовність, крім професійно важливих якостей, охоплює професійну самосвідомість особистості [131]; визначається як особливий психічний стан, що характеризується наявністю у суб'єкта образу структури визначеної дії і постійного спрямування свідомості на її виконання [7; 145; 221; 229]; об'єднує різноманітні установки і усвідомлення професійного завдання, моделі вірогідної поведінки, визначення способів діяльності, оцінку своїх можливостей у їх співвідношенні з труднощами і необхідністю досягнення визначеного результату [140].

Так, Л. Кондрашова готовність до професійної діяльності розглядає як складне особистісне формування, яке включає в себе ідейно-моральні професійні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, самооволодіння, педагогічний оптимізм, налаштування на професійну роботу, здатність до подолання труднощів, самооцінку результатів своєї праці, потреба в професійному самовихованні, що забезпечує високі результати праці фахівця в економічній сфері [110].

На думку Л. Кадченко – це складне особистісне формування, яке забезпечує високі результати професійної праці і містить у собі професійно-моральні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних

процесів, професійні знання, вміння та навички, налаштування на діяльність в економічній галузі, здатність переборювати труднощі, самооцінку результатів цієї роботи, потребу у професійному самоудосконаленні [89].

У контексті нашого дослідження цікавою є точка зору Ю. Сенько, згідно з якою готовність до професійної діяльності – це формування майбутнього фахівця, є основою його професійної компетентності [200]. Автор вважає, що і готовність і компетентність є ознаками професійної майстерності.

Аналіз наукової літератури [51; 73; 86] з проблеми готовності свідчить про те, що різні трактування готовності обумовлені розходженням наукових підходів і специфікою конкретної професійної діяльності. У зв'язку з тим, вчені виділяють два основних підходи до трактування феномену готовності: *функціональний* та *особистісний*.

На думку І. Гавриш функціональний підхід ґрунтується на розгляді готовності як загального психофізіологічного стану особистості [52]. Особистісний підхід полягає у трактуванні готовності як діяльнісного стану особистості, що відображається в здатності до продуктивної реалізації знань, вмінь і навичок та дозволяє особистості швидко орієнтуватися, продуктивно реалізовувати рішення, яке було прийнято, створювати творчу ситуацію [52].

Психологічна готовність, що в нашому дослідженні розглядається як готовність до професійної самореалізації, не є сталою і незмінною, а тому потребує системного формування [74; 92]. Попередньо сформована готовність до професійної самореалізації є важливою передумовою успішної фахової діяльності та формує професійно важливі якості особистості (позитивне відношення до професії, організованість, уважність, самооволодіння), її досвід, знання, вміння, навички, які необхідні для успішної діяльності в багатьох ситуаціях. Тимчасова і стала готовність перебувають у певній єдності. Тимчасова готовність є проявом сталої в конкретній ситуації, а довготривала готовність розвивається протягом тривалого часу [74].

Більшість педагогів розглядають готовність як особистісне формування, яке потребує мотиваційних, психологічних та характерологічних особливостей індивіда, і також виділяють в ній моральний, психологічний, практичний компоненти М. Дяченко, Л. Кандибович вважають, що до складових готовності належать компоненти, які є універсальними для будь-якого виду професійної діяльності (*мотиваційний, емоційний, пізнавальний, операційний, вольовий, психофізіологічний*) [74]. І. Гавриш розглядає структуру готовності до професійної діяльності на загальнотеоретичному і професіографічному рівнях аналізу. До загальнотеоретичного рівня вона відносить підходи тих вчених, які розглядають готовність до професійної діяльності з позиції психології, що відображено в працях М. Дяченка і Л. Кандибович [76] та ін.. До професіографічного рівня аналізу структури готовності до професійної діяльності І. Гавриш [52] відносить підходи тих вчених, які орієнтуються на вимоги, що пред'являються професією до особистих якостей, психологічних здібностей, психолого-фізіологічних можливостей людини і вимог, які пред'являються до певної спеціальності, професії до людини (Н. Кузьміна [124], В. Сластьонін [207] та ін.). На основі матеріалів можна зробити висновок, що розгляд структури готовності до професійної діяльності на загальнотеоретичному і професіографічному рівнях є достатньо відносним. Отже, можна стверджувати, що на професіографічному рівні в структуру готовності, що базується на даних професіографії, автор відносить компоненти, що характерні для загальнотеоретичного рівня (психологічні здібності, психолого-фізіологічні можливості людини) [52].

Схожі твердження можна знайти в працях С. Манукової, яка висловлюється за те, що основними компонентами готовності є *світоглядний, когнітивний, мотиваційний, емоційно-вольовий і операційно-поведінковий* [145]. За Г. Ковальовим [104] морально-психологічна готовність має складну структуру і включає наступні компоненти: усвідомлення

суспільного та особистісного значення трудової діяльності, любов (радість, насолода) до праці, здатність працювати в колективі [104].

М. Кулакова в структурі готовності до професійної діяльності морських фахівців виділяє особистісну групу компонентів (адаптаційний, емоційно-вольовий, мобілізаційний, комунікаційний) і професійну групу компонентів (планово-змістовий, мотиваційний, контролюючо-оцінюючий, управлінський [131].

М. Дьяченко [76] визначає такі компоненти готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності: мотиваційний (позитивне відношення до професії, цікавість до неї); орієнтаційний (уявлення про особливості та умови професійної діяльності, її вимоги до особистості); операційний (володіння способами та засобами професійної діяльності, необхідними знаннями, вміннями і навичками); вольовий (самоконтроль, вміння керувати собою під час виконання трудових обов'язків); оцінюючий (самооцінка своєї професійної готовності і відповідність її до оптимальних професійних взірців) [76].

На думку А. Линенко [140], компонентами готовності до професійної діяльності є професійна самосвідомість, ставлення до діяльності або установка (для ситуаційної готовності), мотиви, знання предмету і способи діяльності, навички і вміння їх практичного застосування, і також професійно важливі якості особистості [140]. Дослідниця доводить, що під час перенесення довготривалої готовності в нові умови, ситуації, на неї впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори. До перших відносяться: новизна, труднощі, творчий характер завдань, обставини, оточуючі, поведінка присутніх. До других – самооцінка підготовленості суб'єкта до діяльності, його психофізіологічного стану, вміння мобілізуватися на виконання майбутньої роботи, контролювати свою емоційну стабільність та рівень особистої готовності [140].

Отже, на основі огляду наукової літератури з проблеми формування готовності майбутніх фахівців економічної сфери до професійної діяльності

вважаємо за доцільне розкрити основні підходи визначення комплексної структури готовності до професійної діяльності майбутніх менеджерів-економістів.

Заслуговує на увагу дослідження особливостей професійної підготовки фахівців-економістів, проведене В. Стасюк, де компоненти професійної готовності розділені на дві групи: до першої – належать компоненти, які характеризують професійні якості фахівця, а друга група – визначає особистісні якості менеджера-економіста [226]. Автор виділяє такі професійні якості: планово-змістовні, організаційні, мотиваційні, контролюючі, координаційні. До особистісних якостей відносить: самосвідомість, рефлексивно-комунікаційні, вольові, емоційні, мобілізаційні. На основі вивчення вимог до професійної діяльності менеджера фінансово-економічного профілю С. Тарасова [230] визначає поняття «готовність менеджера-економіста до управлінської діяльності» як психолого-педагогічну таксономію необхідного і достатнього комплексу професійно важливих якостей і властивостей особистості, як інтегроване системою утворення особистості, що характеризує її вибіркиму активність при підготовці та включенні до діяльності управління як свідомого і цілеспрямованого процесу впливу на свідомість і поведінку окремих індивідів або членів групи, колективу, організації з метою підвищення організованості та ефективності їх спільної виробничої діяльності [230]. До структури готовності майбутніх менеджерів-економістів до управлінської діяльності вона відносить мотиваційну, інформаційну, психологічну і рефлексивну складові [175].

Узагальнюючи результати наукових досліджень стосовно сутності та структури готовності до професійної діяльності, компонентом якої є професійна самореалізація, ми дійшли думки, що вони взаємодоповнюють одна одну, збагачуючи уявлення про шлях формування готовності. Ми вважаємо, що вивчати структуру готовності до професійної самореалізації потрібно відповідно до конкретного виду професійної діяльності фахівця.

Таким чином, на основі аналізу сутності поняття «готовність до професійної діяльності» можна визначити поняття «готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців економічних спеціальностей». Перш за все, на підставі аналізу різних підходів до дослідження феномену готовності [92; 110; 134; 143] вважаємо, що готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців економічних спеціальностей – це складне особистісне утворення, що є комплексним відображенням цілого ряду особистісних рис і професійних якостей, важливих для успішної професійної діяльності. На підставі даного визначення, а також аналізу підходів різних авторів до структури готовності до професійної діяльності [92; 110], було визначено такі компоненти готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців економічних спеціальностей: особистісний і професійний.

У результаті огляду наукової літератури, визначено особистісні риси майбутнього фахівця, які безпосередньо впливають на його успішну професійну діяльність: організованість, комунікабельність, увагу, пам'ять, наполегливість, відповідальність. Узагальнення основних характеристик процесу формування готовності до професійної самореалізації дало нам можливість дійти висновку, що психологічна готовність – це один із найважливіших компонентів готовності до професійної самореалізації. Адже, професійна і психологічна готовність взаємопов'язані і взаємодіють у процесі формування готовності до професійної самореалізації фахівця. Отже, готовність до професійної самореалізації майбутніх менеджерів-економістів поєднує такі професійні та особисті якості, які є найбільш важливими для майбутньої професійної діяльності. Тому формування цих якостей у майбутніх менеджерів-економістів у вищих навчальних закладах виступає основою наших наукових пошуків.

Ми поділяємо думку багатьох дослідників про готовність як складне багатопланове особистісне утворення, що необхідне для успішного здійснення діяльності й безпосередньо стосується форм професійної самореалізації.

Теоретичний аналіз наукової літератури [92; 110; 134; 143] дає нам змогу визначити структуру готовності майбутнього менеджера-економіста до професійної діяльності і виділити такі компоненти, як:

- цілемотиваційний;
- змістовий;
- предметно-практичний;
- особистісний;
- рефлексивний.

Розкриємо сутність кожного із зазначених компонентів [105], стосовно підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації, оскільки розглядаємо її як складову готовності до професійної діяльності.

Відтак, виникає потреба охарактеризувати компоненти готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації.

Цілемотиваційний компонент поєднує в собі професійні установки, інтереси, прагнення займатися роботою в економічній галузі. Його основою є особисте прагнення менеджера-економіста застосувати свої знання у професійній сфері, в якій відображено позитивне ставлення до професії, прихильність та інтерес до неї, бажання вдосконалювати свою фахову підготовку. Цілемотиваційний компонент передбачає проектування цілей, мотивів та завдань підготовки студентів відповідно до розробленої моделі майбутнього менеджера-економіста та етапів підготовки. Даний компонент реалізує стратегічні, тактичні та оперативні цілі. Стратегічна мета – це загальна мета підготовки майбутнього фахівця економічної сфери до професійної самореалізації, до якої слід прагнути у ході всіх етапів підготовки. Тактичні цілі розробляються щодо кожного етапу підготовки. Оперативні цілі формулюються до кожного окремого навчального заняття або завдання.

Складовою цілемотиваційного компоненту є мотивація діяльності, що характеризується як досить складне утворення, яке містить різні види спонукань: власне мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, установки, ідеали. Поняття «мотив» у науковій літературі означає спонукання до діяльності, що пов'язане із

задоволенням потреби суб'єкта; сукупність зовнішніх і внутрішніх умов, які стимулюють розвиток активності суб'єкта та її спрямованість.

Таким чином, цілемотиваційний компонент підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації передбачає формування емоційно-особистісного ставлення до майбутньої професійної роботи, теоретичної підготовки та засвоєння передового досвіду, створення умов для розвитку професійного мислення студентів, оволодіння професійними якостями, знаннями, вміннями, що є необхідними для успішного здійснення функцій менеджера-економіста. Необхідність забезпечення мотивації навчання спонукає до вибору оптимальних методів навчання.

Змістовий компонент готовності об'єднує професійну спрямованість уваги, мислення, професійні здібності, знання та дії, які необхідні для успішного здійснення професійної діяльності майбутнього менеджера-економіста. Підготовка майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації вимагає глибокого осмислення ними законодавчих та правових документів щодо проблем розвитку економіки, основ соціального розвитку; державних документів про мету та завдання економіки, сучасних підходів до розвитку економіки, методів і форм організації підприємства, специфіки роботи менеджера-економіста, передового досвіду в економічній галузі та напрямів діяльності менеджера-економіста.

Предметно-практичний компонент визначає і характеризує основні засоби, форми та методи діяльності менеджера-економіста спрямовані на більш ефективне досягнення визначених цілей підготовки. Оволодіння студентами професійним інструментарієм відбувається за допомогою різних засобів: особистісний приклад та авторитет викладачів; професійна література; педагогічна преса; відеозаписи передового професійного досвіду тощо. Ефективність підготовки майбутніх менеджерів-економістів досягається і шляхом впровадження різних форм організації навчальної роботи: написання листа-реклами, написання резюме, переклад листа-запиту, лекція-конференція, лекція-консультація, семінар-диспут, семінар запитань і

відповідей, семінар-конференція, практичне заняття – ділова гра, практичне заняття – розв’язування професійних задач, заняття-захист творчих робіт та ін. Для підвищення якості підготовки майбутніх фахівців до професійної самореалізації використовувались інноваційні методики навчання, які передбачають навчання у співробітництві (і студенти, і викладач є суб’єктами навчання). Всі учасники освітнього процесу при цьому взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією, спільно розв’язують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють дії своїх колег та власну поведінку. Студенти заглиблюються в атмосферу ділового співробітництва з розв’язання проблеми, що є найбільш сприятливою для вироблення навичок і якостей майбутнього менеджера-економіста. До найбільш ефективних інтерактивних методів відносимо такі, які забезпечують теоретичну і практичну підготовку студента до застосування знань, умінь та навичок у професійній діяльності: творчі завдання, проблемні завдання, робота в малих групах, метод «Обери позицію», «Мозковий штурм», рольові ігри тощо.

Особистісний компонент – це ціннісно-професійні орієнтації, основою яких є професійна етика, погляди, принципи, переконання, готовність діяти відповідно до них. Особистісний компонент передбачає самостійність у професійній діяльності. Сформованість особистісно-важливих якостей та здібностей майбутнього фахівця до професійної самореалізації набувають свого розвитку в процесі фахової підготовки та забезпечують упевненість, самостійність під час виконання завдань професійного характеру в різних, часом у складних умовах упродовж всієї професійної діяльності.

Рефлексивний компонент психологічної готовності до самореалізації особистості визначається шляхом само оцінюванням. Майбутній менеджер-економіст повинен правильно оцінювати свою професійну готовність і відповідальність за фаховість дій [217]. На основі сформованого рефлексивного компоненту готовності до професійної самореалізації визначається рівень самоконтролю, оцінка рівня підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної діяльності.

Таким чином, готовність до професійної самореалізації розглядається як можливість, здатність суб'єкта діяти на достатньо високому рівні, є вирішальною умовою швидкої адаптації до умов праці, подальшого професійного удосконалення і підвищення кваліфікації, про що згадувалось у наших публікаціях [217].

Критеріями готовності до професійної самореалізації є: *усвідомлення цілей підготовки; самостійність у професійній діяльності; готовність до самонавчання і саморегуляції; інтереси до професійної діяльності.*

Показниками сформованої готовності до професійної самореалізації виступають: *сформованість професійної усталеності та вміння опрацьовувати ділові документи; рівень засвоєння професійних знань; сформованість соціально-практичних, комунікативних та організаційних умінь та навичок; рівень сформованості установок до професійної самореалізації; рівень самооцінки та професійної підготовки,* про що наголошував В. Сластенин [207].

Таким чином, ми дійшли висновку, що формування готовності до професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста має здійснюватися шляхом формування усіх визначених компонентів. Передбачається, що готовність до професійної самореалізації здійснюватиметься не залежно від виду професійної діяльності, в умовах спеціально організованого навчання, що спрямоване на оволодіння теоретичними знаннями, практичними навичками, на розвиток функціональних процесів професійного спрямування.

Відтак, виникає потреба дослідити сутність процесу самореалізації для досягнення вершини (акме) у професійній діяльності майбутнього менеджера-економіста.

1.2. Самореалізація як один із факторів підготовки до професійної діяльності

Аналіз літературних джерел [50; 148; 172; 193; 194] дав змогу визначити фактори, які впливають на підготовку майбутнього менеджера-економіста до професійної діяльності. Серед них визначальним є прагнення студентів до самореалізації у майбутній професійній діяльності. В основі самореалізації лежать потреби росту, розвитку та самовдосконалення.

Термін «самореалізація» часто є синонімом «реалізації своїх можливостей» і «самоактуалізації». Всі зазначені поняття відображають дуже близькі явища: повну реалізацію можливостей (К. Хорні); прагнення людини до найбільш повного виявлення і розвитку своїх можливостей та здібностей (К. Роджерс [194]); внутрішню тенденцію розвитку себе, щось на зразок самовираження (Ф. Перлз [172]); прагнення людини стати тим, ким вона може стати (А. Маслоу [148]).

На думку деяких вітчизняних психологів, термін «самореалізація», зазвичай, вживається як найбільш спільний щодо «самоактуалізації», «самоствердження», «саморозвитку» та ін. Так, І. Дерманова та Л. Коростильова знаходять певну різницю в термінах «самореалізація» і «самоактуалізація», зазначаючи, що термін «самоактуалізація» ставить акцент на протіканні відповідного процесу швидше на внутрішньому плані особистості, а «самореалізація» – в більшій мірі у зовнішньому. Однак самоактуалізація – це завжди актуалізація, тобто відображення своєї внутрішньої природи, так і самореалізація – це завжди реалізація свого істинного «Я» [69].

Самореалізація – невід’ємний атрибут розвитку особистості дорослої людини, розкриття та здійснення її потенціалів. Самореалізація особистості в суспільстві є двогранною. Реалізуючи свої потреби, задуми та плани, суб’єкт не тільки розвиває самого себе, але також впливає на оточуюче середовище і одночасно вносить свій внесок в життя суспільства. Тому, до

основних сфер самореалізації належать, перш за все, професійна сфера (в тому числі й освітня) і сфера особистого життя (одруження, народження дітей та ін.). Оскільки, професійна самореалізація здійснюється у процесі професійної діяльності, розглядаємо сутність цього феномену у розумінні науковців.

Професійна діяльність є однією із найбільш важливих цінностей для людини. Дослідження російського психолога Е. Максимової показало, що в структурі важливих орієнтацій професійна діяльність може бути: а) головним сенсом існування, б) вагомим компонентом, в) периферичним компонентом [144]. Причому, чим більше значення професійної діяльності, тим вища ступінь реалізації себе в професії, тобто відбувається зближення, з'єднання вимог професії і прояв індивідуальності. Професійна діяльність стає важливою умовою і сферою прояву індивідуальності. Якщо професійна діяльність займає периферичне місце в структурі життєвоважливих орієнтацій, виникає дисонанс між вимогами професії та проявами індивідуальності. Людина не справляється з вимогами професії, або їх реалізація супроводжується надзвичайним напруженням сил і, так званим, емоційним «вигоранням» [222].

З урахуванням віку людини, який вона проживає, ключовими етапами формування професійної самореалізації є: вибір навчального закладу, а далі місця роботи (професійне самовизначення), наступний вибір виду і напрямку діяльності, становлення у вибраній професії, професійний ріст, що відображає результативність професійної самореалізації [216].

Таким чином, успішна самореалізація в професії ґрунтується на не випадковому виборі місця навчання і майбутнього місця роботи, постійному професійному зростанні і розвитку в професійній діяльності, а також задоволенні тим, як складаються професійне життя і кар'єра [222].

Професійна самореалізація особистості має, перш за все, індивідуальний характер. Особливості особистості (цінності, установки,

інтереси і т.д.) безпосередньо впливають на продуктивність процесу самореалізації [81].

В основі самореалізації лежать уявлення людини про саму себе і світ в цілому. На думку низки психологів (Д. Сьюпер та інших) [260], уявлення людини про себе є важливою детермінантою її професійного розвитку. Суб'єкт, можливо, необізнано шукає професію, в якій він буде зберігати відповідність своїм уявленням про себе, а «входячи в професію», буде шукати здійснення цієї відповідності.

Відомо, що найбільш повне розкриття здібностей людини можливе лише в суспільній діяльності. Причому важливо, щоб здійснення цієї діяльності детермінувалося не тільки ззовні (суспільством), але й внутрішньою потребою самої особистості. Діяльність людини в такому випадку стає самодіяльністю, а реалізація її здібностей у цій діяльності набуває характеру самореалізації. З. Фрейд був одним із найперших, хто спробував побачити в домінуючих інстинктах людини потребу в самореалізації. Самореалізація, за З. Фрейдом [239], локалізується в підсвідомості людської психіки і проявляється в «прагненні до задоволення», що властиві людині від народження. Цій інстинктивній потребі в самореалізації протистоять нав'язані суспільством імперативні вимоги культури (норми, традиції, правила і т.д.), основна функція яких полягає в цензурі за безсвідомим, в подавленні інстинктоподібних потреб [239].

Людина, зазначає З. Фрейд, відрізняється від тварини тим, що вона прагне вийти за межі безпосередніх утилітарних запитів, хоче знати не тільки те, що їй необхідне для виживання, але й прагне пізнати сенс життя і сутність свого «Я» [239]. Як зазначає науковець, що самореалізація досягається особистістю лише за допомогою виробленою нею системою орієнтації у спілкуванні з іншими людьми [239]. Низку праць присвячує характеристиці потреби в самореалізації Е. Фромм. Він пов'язує її з потребами людини в ідентифікації і цілісності [254]. Ідентифікація і є те «відчуття», яке дозволяє індивіду сказати про себе як про «Я», і соціальне середовище активно

впливає на цю потребу. Потреба в самореалізації, за Е. Фромом, є екзистенціальна потреба – психічний стан, вічне і незмінне в своїй основі. Соціальні умови здатні змінити лише способи її задоволення: вона може знайти вихід в творчості і в руйнуванні, в любові і в злочині і т.д. [254].

Для мислителів-матеріалістів, не підлягає сумніву, що прагнення людини до самореалізації має не інстинктивне, а філогенетичне походження і, зобов'язане своїм існуванням «другій людській природі», яка об'єднує: а) трудовий спосіб існування; б) наявність свідомості; в) специфічний людський вид взаємовідносин між людьми – спілкування з допомогою другої сигнальної системи. Завдяки цьому людина стала «суспільною твариною». Але соціальне становлення людини супроводжувалось формуванням і такої фундаментальної, суто людської потреби, якою є прагнення до відособлення. Саме прагнення до відособлення, які стали можливим на певному історичному етапі розвитку суспільства, стало передумовою виникнення людської індивідуальності, отже і потреби в самореалізації. Таким чином, слід відзначити, що потреба, прагнення до самореалізації – родова потреба людини [216].

Особливість потреби в самореалізації полягає в тому, що задовольняючи її в одиничних актах діяльності (наприклад, навчання у ВНЗ, отримання високооплачуваної роботи) особистість ніколи не зможе задовольнити її повністю [216].

Задовольняючи базову потребу в самореалізації в різних видах професійної діяльності, особистість досягає бажаних цілей, знаходить своє місце в системі суспільних зв'язків і відносин [135]. Конкретні форми, способи, види самореалізації у різних людей різні. У полівалентності потреби в самореалізації виявляється і отримує розвиток багата людська індивідуальність [135].

Ось чому, говорячи про різнобічний і гармонійний розвиток особистості, доцільно підкреслювати не тільки багатство і всебічність її

здібностей, але й (що не менш важливо) багатство і багатогранність потреб, у задоволенні яких здійснюється всебічна самореалізація людини.

У контексті нашого дослідження ми визначили ключові поняття, які сприяють відображенню сутності процесу професійної самореалізації: «досвід», «регуляція», «самореалізація».

Досліджуючи сутність поняття «досвід» ми виходимо із існуючого пояснення досвідченості в професійній сфері. В. Даль зазначає, що досвідчена людина – це всезнаюча особа, яка звикла до праці, обізнана в роботі і є допитливою [234]. У відповідності з цим, значення професійного досвіду можна розуміти як сукупність знань, вмінь і навичок у конкретній професійній сфері. Однак, у різних професійних ситуаціях виникає потреба у застосуванні миттєво прийнятих нестандартних рішень. Підсвідомо, на рівні інтуїції, менеджер-економіст створює новий варіант взаємодії з навколишніми предметами та явищами.

Існує різниця у тлумаченні поняття категорій: «підсвідомо» і «неусвідомлено». Використовуючи перше поняття, необхідно виходити з того, що інтуїція, в кінцевому результаті, пов'язується із знаннями (В. Канке) і при постійному повторенні раціонального переходить в усвідомлену творчість, імпровізацію і майстерність. По-друге, відомий постулат про неодночасне і поетапне гальмування і збудження центрів активності мозку створює основу професійного розуміння суб'єктивного «невідчуття» переживань, думки і дії.

У дослідженні ми орієнтувалися на адекватність соціальних основ моделювання професійної самореалізації в системі «емоція – усвідомленість – дія», що дозволяє суб'єкту «передбачати» свої дії. Передбачення на основі індивідуальної реактивності допомагає активізувати захисні механізми самозбереження, які реалізуються у вигляді надзвичайного збудження чи гальмування фахівця перед, або в процесі вирішення професійних завдань, дає можливість створити нове професійне вміння.

Вдала дія, яка закріплює в свідомості пряму мотивацію досягнення цілі, призводить до формування нових професійних умінь. Таким чином, науковці виділяють тріаду шляхів, яка призводить до нового рівня професійного досвіду: «знання – уміння – навички»; «соціальний досвід – інтуїтивна реакція – навички – дія – новий рівень досвіду»; «соціальний досвід – навички – дидактичні знання – вміння – досвід дидактичний – соціальна дія – соціальний досвід» [223].(В. Сохранов).

Таким чином, ми трактуємо «досвід» через сукупність природних (інтуїтивних) основ самовираження і набутих професійних, навчальних і загальносоціальних знань, вмінь і навичок.

Ключові поняття «досвід», «регуляція» склали основу для структури поняття «професійна самореалізація», сутність якого у взаємозв'язку об'єктивного і суб'єктивного початку формування професійного образу особистості.

Дослідження Б. Ананьєва [8], А. Бодальова [23], М. Васильєвої [33] та інших дослідників розглядають проблеми взаємозв'язку свідомості і самосвідомості як підсистему, аналіз розвитку і проявів якої дозволяє усвідомити сутність взаємозалежних систем: «професійне управління – регіональне професійне управління – індивідуальний рівень професійної самореалізації» та «регуляція – саморегуляція». Їхні рушійні сили – це особистісні протиріччя, які виникають при професійній реалізації стану особистості «хочу – можу – повинен».

У науковій літературі виділяють два рівні професійної самореалізації: *адаптаційний* і *варіативний*. Виокремлюють інтегративні якості особистості, які сприяють її зануренню в процес професійної й особистісної самозміни: цілеспрямованість, наполегливість, витримка, мужність, сміливість, дисциплінованість (К. Платонов «Про систему психології»); самостійність і цілеспрямованість (В. Селиванов в «Психології вольової активності»); активність (Ю. Миславський).

У нашому дослідженні ми виділили кореляційну характеристику взаємозв'язку процесу, який розглядається в сукупності з працелюбністю, самостійністю думки і дії, активністю. Моделювання досвіду професійної самореалізації є опорою особистості на саморозвиток інтелектуально-вольових дій. Даний процес найбільш продуктивний в юнацькому віці (Я. Коменський [107], І. Кон [108], А. Мудрик [157]) – у час завершення розвитку готовності до вибору певної професії, визначення себе в можливій професійній ролі. Основним моментом досліджуваного процесу є пошук професійного образу «себе».

Сенс буття, створення сім'ї, вибір професії – звичайні основи професійного самопізнання і пошуку оптимального спрямування професійної самореалізації. Таким чином, визначились етапи формування досвіду професійної самореалізації (табл.1.1.).

Виділені фактори взаємопов'язані з низкою умов, які корегують оптимальність їх співвідношення з досвідом професійної самореалізації.

Готовність особистості до професійної самореалізації проявляється як її здатність до співвідношення професійного стандарту і самобутності. Це проявляється на основі самопереконавання, самонавіювання і самонаказу, які виступають як форми професійного управління собою.

Стан особистісного і професійного комфорту, задоволення і ситуативного спокою – показник рівня готовності до самореалізації в суспільно-визнаних та індивідуально-важливих аспектах, які виникають при реалізації потреб в управлінні собою і при реалізації соціального обов'язку (професійне саморегулювання). Процесуальна інертність свідчить про соціально-професійну адаптацію і відсутність мобільної самореалізації. Це визначає професійну сутність переходу досвіду життєдіяльності у професійне самовизначення. При цьому соціальний обов'язок переходить в особистісну потребу, тобто в структуру «прямої особистісної мотивації».

Етапи формування досвіду професійної самореалізації

Період	Фактори, які визначають становлення досвіду професійної самореалізації
Перший етап (від 10-11 років до 14-15 років)	Відповідність характеру міжособистісних відносин в малих групах і колективі, спрямування самовиразу особистості, формування працелюбності і самостійності
Другий етап (від 14-15 років до 25-27 років)	Спрямування і зміст міжособистісних, предметно-діяльнісних відносин; формування професійної мотивації і готовності до професійних дій
Третій етап (від початку професійної діяльності до завершення професійної адаптації – в середньому 27-29 років)	Умови і можливості професійного самовизначення людини; стиль відносин відповідальної залежності; соціально-професійне використання працелюбності, активності, самодоскональності і цілеспрямованості; престиж професійного вибору особистості в ментальності референтного соціального середовища
Четвертий етап (етап мобільної професійної самореалізації – етап індивідуальної професійної самодовершеності)	Нормативно-моральне використання необхідності прояву особистістю професійної мобільності, креативності і здібностей до професійної самореалізації; матеріальне і моральне спонукання людини до проявів мобільної професійної самореалізації

Переведення суспільно-важливого обов'язку у внутрішні регулятори самовираження можливе, як показують дослідження К. Платонова, при наявності відповідного рівня виховання, вмінь і навичок з подолання зовнішніх та внутрішніх перешкод (К. Платонов [177]). Загальний саморух особистості в системі «хочу – можу – повинен» при взаємодії з системою «норматив – мораль – установка – мотив» (В. Сохранов [223]) завжди процесуально виступає єдністю свідомого самовизначення з інтуїтивним ситуативним рефлексуванням на основі самозахисних основ організму. Цей процес був визначений за допомогою терміну «самореалізація», який у змістовому аспекті об'єднує самопізнання, самоактуалізацію і ситуативно-інтуїтивне рефлексування.

Аналіз літературних джерел з питань формування і прояву інтегральних якостей і станів особистості (втомлюваність і тривожність) в індивідуальній динаміці доводить, що необхідно враховувати об'єктивні передумови для мотивації, спрямування і змісту професійної самореалізації майбутніх фахівців, що передбачає вияв необхідних характеристик під час

професійного управління собою. Таким чином, встановились основні ланки професійного самовираження, сутність яких відображена у табл.1.2.

Таблиця 1.2

Основні ланки професійного самовираження майбутнього менеджера-економіста

Зміст професійної самореалізації	Інтегративні характеристики ланок процесу, який вивчається
Самопізнання	Якості особистості
Самоактуалізація	Сукупність вмінь і навичок
Інтуїтивна самокорекція	Стан особистості
Усвідомлене професійне самовиховання	Цілісний прояв особистості

Дослідження показали, що професійна самореалізація пов'язує в одне ціле наявність і прояв задатків і здібностей до відповідного виду діяльності і потреб, які характеризують мотиваційну сторону і спрямування діяльності; відображає залежності рівня і спрямування професійної самокорекції від станів, змісту відносин та інтегративних особистісних якостей; показує взаємозв'язок сукупності вмінь із професійної самокорекції з досвідом особистісної і професійної життєдіяльності (К. Платонов [177]).

Науковці виявляють кореляція професійної самореалізації з особистісною типологією (екстравертність, інтровертність, сенсорність, та ін.), як і в особистісному, так і в професійному аспектах. Встановлено зв'язок загального розвитку (рівень інформаційного забезпечення самопізнання і самоактуалізації «Я», вихованості (регулятивний рівень самоаналізу і самовираження) і соціально-дидактичного досвіду людини (змістовий рівень самопізнання і самоактуалізації) з особистісною і професійною самореалізацією і її роллю в дидактичному і соціальному досвіді особистості.

Аналізуючи сутність професійної самореалізації у контексті нашого дослідження, ми враховували, що вона дозволяє розв'язати одне із головних протиріч розвитку «Я», яке виникає між мотивом і результатом роботи, що

корегує досвід особистісної і детермінує досвід професійної самокорекції [216].

Процес підготовки до професійної самореалізації пов'язаний із проявами всіх сфер особистості, але, передусім, з вольовими початками «Я», що дозволяє розв'язати одне із основних протиріч, які виникають між мотивами і результатом діяльності – різноспрямованість. Цьому сприяє досягнутий рівень розвитку вольових якостей особистості, чуйності і міжособистісних відносин. За цих умов людина визначає своє професійне самовираження на рівні прямої мотивації. Єдність мотивації і змісту досягнутого результату забезпечується соціальними складовими досліджуваної категорії. Звичайно, не можна заперечувати роль індивідуальних особливостей людини в тому чи іншому самовираженні. Але і вони підпорядковуються біосоціальним характеристикам діяльності органічних систем. Механізм вольового руху – умовний асоціативний процес, який підпорядковується біосоціальним факторам. Важливим моментом у здійсненні вольового акту є наявність сталого інтересу і потреб у визначеній діяльності. І тому, вольовий акт можна трактувати як елемент системи взаємовідносин індивіда з природою і суспільством. Професійна діяльність людини супроводжується активізацією вольових зусиль [135].

З іншого боку, реалізація задуманого і досягнення цілей неможлива без самокорекції – здатності до подолання зовнішніх і внутрішніх індивідуально-особистісних труднощів.

Аналізуючи сутність взаємодії і взаємовпливу професійної самореалізації та її основних компонентів, ми враховували результати досліджень О. Волкової [46], А. Леонтьєва [138], К. Платонова [177] і виділили наступні основні ознаки цього зв'язку: об'єктивність волі, соціальну обумовленість і визначення її рівня розвитку; природну безпосередність волі; процесуальність і системність вольової дії.

**Основні етапи формування досвіду професійного самовираження
майбутніх фахівців [224]**

ЕТАПИ	ФОРМИ І ЯКОСТІ
Перший етап – діагностика «Я» і усвідомлення майбутньої діяльності	Самопізнання в діяльності і відносинах; активність і працелюбність
Другий етап – попереднє моделювання майбутньої діяльності / боротьба і вибір засобів реалізації завдань	Самооцінка, самоаналіз діяльності; самонаказ, самонавіювання, самопереконавання; самостійність мислення
Третій етап – безпосереднє коректування поведінки в співвідношенні з особистісними настановами, потребами і змістом професійної діяльності	Самонаказ, самопримушування, працелюбність, активність і самостійність дій
Четвертий етап – аналітико-синтезуюче осмислення процесу розвитку і професійної самореалізації «Я»	Самоконтроль, самооволодіння, уміння подолати труднощі; самостійність думки і дій, працелюбність, активність

Дослідження виявило взаємозв'язок професійної самореалізації з наявністю в особистісному і професійному самовираженні певного рівня самооцінювання, взаємної відповідності цілей, засобів і результату професійної дії. Під час дослідження визначились змістові характеристики досліджуваного процесу (табл.1.3.).

Зазначена класифікація апробована в методиці В. Сохранова [224].

Під час дослідження ми визначили педагогічні аспекти формування досвіду професійної самореалізації на основі аналізу готовності майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації. Дії в професійній галузі здійснюються в системі: «соціальний досвід – навички – знання – дидактичні вміння – дидактичний досвід – професійна діяльність – професійний досвід – професійне самовираження» (В. Сохранов [222]). Вони корегуються сукупністю умінь, які необхідні на кожному етапі професійної самореалізації.

Аналіз прояву якостей, станів, відносин і сукупності вмінь уможливили перехід до питання розробки структури професійної самореалізації в соціально важливому плані, що є можливим під час розгляду формування вмінь самореалізації особистості за допомогою категорії «досвід».

Особистість, яка вступила в систему відносин зі світом, співвідносить свій самобутній початок із нормативом. З одного боку, спрямування вираження обумовлене цікавістю, звичками, досвідом, здібностями і потребами особистості. З іншого – досвід саморегулювання детермінується рівнем розвитку вольових задатків особистості, що об'єднується в єдине ціле з позицією методології дослідження. Підготовка до професійної самореалізації ґрунтується на сформованій зацікавленості до професії, яку здобувають студенти [135, с. 49].

Основою визначеної структури професійної самореалізації були природні передумови і соціальні фактори. До перших віднесемо: спрямування інтересу; здібності до визначеного роду діяльності; налаштування на розвиток певних якостей і властивостей особистості; рівень інтуїтивної передбачуваності; задатки співвідношення рівня розвитку інтелекту, волі і почуттів з існуючими стандартами. До інших належать: потреби; спрямування діяльності; рівень активності прояву «Я» в соціумі [135, с. 52]. Таке співвідношення природних і соціальних факторів розглядалося у взаємозв'язку з рівнем навчання, виховання і змістом соціалізації майбутніх менеджерів-економістів.

Існує взаємозв'язок рівня прояву досвіду професійної самореалізації із сукупністю алгоритмів професійного самопізнання і самовираження, які пропонуються студентам в процесі професійної підготовки. Авторитарне інформаційне забезпечення алгоритмами професійної діяльності приводить до дії за зразком, що спонукає особистість до самокорекції. Відтак, формується фахівець – виконавець, який має вагомі труднощі, коли потрапляє у варіативну ситуацію професійного самовираження.

Існує також кореляція продуктивності професійної самореалізації з досвідом групової професійної співпраці, що визначає спрямованість дослідження стосовно діяльності сучасних професійно наукових центрів і консультаційних пунктів і методологічних семінарів викладачів вищої школи

економічного спрямування. Це виражає об'єктивну необхідність вдосконалення їх роботи.

Отже, на основі аналізу наукових літературних джерел, визначено структуру самореалізації, психологічні і педагогічні основи самореалізації та основні етапи, які необхідні для формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної самореалізації.

Однак в умовах складної соціокультурної ситуації в нашій країні, необхідні новий погляд і нове ставлення до навколишньої реальності. Переосмислення шляхів і перспектив подальшого розвитку особистості можливе в рамках нових концепцій освіти, пошук яких ведеться вченими різних країн. Поряд із традиційними теоріями освіти, що добре зарекомендували себе, ведеться пошук нових підходів і концепцій [122]. В останні роки успішно розвивається новий науковий напрямок – акмеологія, що розглядає розвиток як постійне удосконалення, а підсумком його є результат, досягнутий особистістю і суспільством. Тому актуалізується визначення доцільності та ролі акмеологічного підходу в формуванні готовності майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації.

1.3. Акмеологічний підхід у формуванні готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації

Підвищення якості підготовки майбутніх менеджерів-економістів є пріоритетним завданням економічного університету, вирішення якого може забезпечуватись за рахунок упровадження в навчальний процес акмеологічного підходу. Передбачається, що шляхом реалізації акмеологічного підходу, визначатиметься продуктивність процесу саморозвитку, реалізації творчих потенціалів студентів, можливостей їх кар'єрного росту. Акмеологічний підхід формується на засадах науки акмеології. Розглянемо основні засади акмеології, щоб оптимізувати

формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації.

Акмеологія (від грецького «акме» – пік, вершина, найвища ступінь будь-чого) – нова наукова галузь, комплекс наукових дисциплін, об'єктом вивчення яких є людина в динаміці її саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення в різноманітних життєвих сферах самореалізації [4; 209].

Зазначимо, що акмеологія – це нова дисципліна, що голосно заявила про себе наприкінці 80-х років минулого століття. А. Деркач та В. Зазикін трактують її як науку, що вивчає закономірності і феномени розвитку людини на ступені її зрілості й особливо при досягненні нею найбільш високого рівня у цьому розвитку [67]. Н. Кузьміна [120] вважає, що акмеологія – це наука про вдосконалення, корекцію і реорганізацію творчої діяльності досвідчених фахівців. С. Пальчевський стверджує, що акмеологія це поклик майбутнього [167]. Акмеологію як науку на сьогоднішньому етапі розвитку відрізняє фундаментальність, інтегрований характер і гуманістична спрямованість.

Акмеологія є досить новою галуззю наукових знань у системі наук про людину, її предметом виступають закономірності самореалізації творчих потенціалів дорослих людей на шляху до вищих рівнів продуктивності та професіоналізму [87]. Як зазначають провідні науковці (А. Деркач [66], Н. Кузьміна [127], С. Пальчевський [166]), мета акмеології полягає в удосконаленні особистості, допомозі в досягненні нею вершин фізичного, духовного, морального і професійного розвитку, а також гуманізації цього розвитку.

Предметом акмеології є творчий потенціал людини, закономірності та умови досягнення суб'єктом діяльності різних рівнів розкриття творчого потенціалу, вершин самореалізації. Завдання акмеології полягає в забезпеченні суб'єкта діяльності знаннями і технологіями, які забезпечують можливість його успішної реалізації в різних сферах діяльності, а також в галузі обраної професії. Акмеологія, як наука про досягнення людиною

вершин, наприклад, у професійній діяльності, тісно пов'язана із визначенням внутрішніх механізмів, факторів досягнення професійної майстерності, оптимізації навчального процесу і підвищення кваліфікації завдяки пошуку найбільш оптимальних способів розвитку творчого потенціалу людини, самореалізації, розкриття її резервних можливостей [209].

Актуальність акмеології визначається соціально-важливими цілями і орієнтирами, які вказують на необхідність гуманного, але продуктивного розвитку і задіяння творчого потенціалу конкретної людини та її оточення [209].

Оволодіння і застосування наукового знання у будь-якій галузі передбачає стимулювання самореалізації творчого потенціалу і високого рівня свідомості, самосвідомості людини в оточуючому світі та професії. Ці процеси не можуть бути продуктивними поза синтезом емпіричних і наукових педагогічних і психологічних знань. Проблема полягає в тому, як наблизити людину до такого синтезу [8].

Основним спрямуванням акмеологічних досліджень Б. Ананьєва був цілісний підхід до вивчення людини як індивіда, особистості, суб'єкта діяльності, індивідуальності протягом життєвого шляху. Увесь діапазон проблем, якими займався Б. Ананьєв, у кінцевому результаті, був підпорядкований теоретико-методичному обґрунтуванню і обладнанню акмеологічної служби – ціллю якої є допомога людині у вирішенні її професійних та життєвих проблем [8].

Послідовниця Б. Ананьєва професор Н. Кузьміна визначила предмет акмеології професійної освіти й організувала міждисциплінарні комплексні дослідження проблем професіоналізму діяльності учителя в цілому освітньому комплексі – від дитячого садочка до аспірантури [124, с. 10]. Під керівництвом Н. Кузьміної утворилася школа, яка досліджувала фундаментальну проблему: розвиток здібностей людини та їх вплив на продуктивну діяльність в усіх сферах життєдіяльності [129]. Активну участь в обґрунтуванні предмета, методів, структури, теорії акмеології прийняли

представники Санкт-Петербурзької школи психологів А. Бодальов і А. Деркач. Їм належать публікації про предмет акмеології в наукових журналах і в навчальних посібниках [24].

Таким чином, на засадах акмеології проводяться комплексні дослідження процесів і оптимальних способів здійснення різними фахівцями професійної діяльності, що призводить до їх професійного зростання, синтезуючи для цього досягнення інших наук про людину, перш за все філософії, соціології, психології, фізіології і педагогіки, з метою вивчення й аналізу акме-форм, успішної і творчої професійної майстерності та розробки технологій розвитку професіоналізму.

Використання акмеологічного підходу в сучасній вищій професійній освіті є дуже важливим аспектом підготовки майбутніх фахівців, оскільки посилює професійну мотивацію студентів, стимулює розвиток їх творчого потенціалу, дає можливість виявляти та використовувати ресурси особистості для досягнення успіху в професійній діяльності. Період найвищого творчого успіху, професійної майстерності – це гармонічне поєднання вже раніше досягнутих вмінь і навичок та усвідомлених можливостей; відкриття в собі нових професійних вершин і здібностей, розвиток креативності [209].

Ми поділяємо погляди С. Калаур у тому, що саме акмеологія, яка є наукою про механізми вдосконалення людської діяльності на базі новітніх інноваційних технологій у повній мірі може сприяти зазначеним тенденціям. Слід констатувати, що сьогодні активно проводяться науково-дослідні роботи спрямовані на дослідження теоретичних проблем і розробку інтегративних методів формування «акме-соціума» як національної стратегії формування акмеологічної концепції розвитку професіоналізму; структури та складу акмеологічного інструментарію в системі прикладної акмеології [91].

До основних завдань, які розв'язує акмеологія належать:

– з'ясування індивідуально-психологічних особливостей розвитку людини на різних ступенях зрілості та в період «акме»;

- виявлення відмінних ознак, які повинні бути розвинуті у дошкільному, шкільному віці та юності, що дозволило б суб'єкту успішно виявити себе на етапі зрілості;
- дослідження з позицій творчості певних аспектів традиційних концепцій психології особистості, впровадження їх в акмеологічну науку;
- дослідження шляхів самореалізації та розкриття її творчого потенціалу;
- розробка акмеологічних концепцій формування професійної самосвідомості;
- аналіз руху по шляху самовдосконалення та формування професійної майстерності;
- виявлення, опис і аналіз феноменології акме-форм у життєдіяльності людини;
- вияснення у ході досліджень, наскільки професійний розвиток веде за собою екзистенціально-особистісний, чи, навпаки, особистісний розвиток є лише побічним продуктом професійного;
- з'ясування механізмів і результатів впливів макро-, мезо-, мікросоціумів і природніх умов на людину в період її підготовки до власного «акме» та впродовж нього;
- розробка стратегій організації життя людини, які б дали їй можливість всебічно й оптимально самореалізовуватися;
- удосконалення людської особистості, допомога їй у досягненні вершин у фізичному, духовно-моральному та професійному розвитку;
- вивчення можливостей продовження акме-періоду в житті людини [167].

На основі комплексного дослідження дорослої людини фахівцями було сформульовано основне завдання, що полягало у дослідженні та аналізі закономірностей розвитку дорослої людини як індивіда (складного живого організму), особистості (ядром якої виступають відношення людини до різних сторін дійсності) і суб'єкту діяльності (професіонала), а також

закономірності досягнення у цьому розвитку найбільш високого оптимального рівня [167, с. 9].

Акмеологія швидко пройшла усі необхідні етапи для свого становлення. Сьогодні склався понятійний апарат та визначилися основні наукові категорії (акмеологічний підхід, акмеологічні закономірності, акмеологічні умови і фактори, акмеограма, акмеологічний потенціал), успішно розроблений власний методологічний інструментарій. Поряд із загальнонауковими методами (аналізом, синтезом), в акмеології використовуються методи психології та педагогіки (опитування, спостереження, анкетування, тестування, моделювання), а також розроблено власні акмеологічні методи (акмеографічний опис, побудова акмеограми, життєві лінії особистості, акмеологічне інтерв'ю).

Відзначимо, що розвиток людини відзначається низкою періодів розвитку. Кожний період розвитку – це відрізок її життєвого шляху, а також певний ступінь становлення особистості. Для того, щоб побудувати ефективну систему підготовки майбутнього фахівця до професійної самореалізації необхідно визначити та дослідити періоди розвитку особистості на кожному етапі.

Період досягнення «акме» має як особистісну, так і соціальну детермінацію. Людина вступає в період досягнення максимальної продуктивності через розкриття своїх здібностей, особистісних якостей, життєвого та професійного досвіду. У той же час, досягнення «акме» можливе тільки у випадку суспільно важливої діяльності, реалізацією особистістю запитів суспільства, культури, професії. «Акме» як вершина професіоналізму – це стабільність високих результатів роботи, а також надійність.

Науковці А. Деркач і В. Зазикін визначають професіоналізм як властивість особистості, що розвивається і проявляє себе в «інтегрованому розвитку до дуже високого рівня складових підструктури психічних

властивостей і характеру особистості, її досвіду і спрямованості. Водночас, на думку дослідників, даний рівень розвитку не є «піковим», «кінцевим» [67].

Нині можна констатувати, що найменша увага приділена дослідженню періоду зрілості особистості, а тому, логічно актуалізується потреба у введенні акмеологічного підходу в процес підготовки фахівців, котрі перебувають на початку цього періоду. У контексті нашого дослідження, вважаємо, що акмеологічний підхід по-перше: надав би майбутнім менеджерам-економістам суттєву допомогу у роботі із людьми «акмеологічного віку», які прагнуть прогресивно розвиватися та самореалізовуватися, головним чином, у професійній діяльності; по-друге – допоміг би самим студентам досягнути найвищих вершин у навчальній діяльності та у майбутній професійній кар'єрі.

Досліджуючи основні поняття акмеології, В. Ільїн та С. Пожарський [87] зазначають, що акмеологічний підхід до вивчення явищ припускає розгляд їх з погляду удосконалення та гармонії. Як стверджують А. Деркач і В. Зазикін, акмеологічний підхід – це базисна узагальнююча акмеологічна категорія, що описує сукупність принципів, прийомів і методів, які дозволяють вирішити акмеологічні завдання та проблеми [3].

Саме з цієї позиції ми розглядали фахову підготовку у вищому навчальному закладі майбутнього менеджера-економіста. Отже, на основі акмеологічного підходу можна трактувати підготовку майбутнього менеджера-економіста, як процес досягнення максимально можливого для кожного студента розвитку теоретичної та практичної досконалості. З цієї точки зору, основна мета застосування акмеологічного підходу полягає у формуванні у студентів умінь вирішувати широкий спектр акмеологічних проблем і завдань, у тому числі в галузі професійної діяльності.

А. Деркач вважає, що своєрідність і особливість акмеологічного підходу до проблеми особистісного розвитку фахівців полягає у вивченні динаміки особистості, що розвивається і припускає виявлення психологічних механізмів засвоєння і збагачення соціально-професійного досвіду, розвитку

емоційно-ціннісного сприйняття цілей професійної діяльності, формування адекватних потреб і мотивів діяльності [66]. У студентів за допомогою акмеологічного підходу в підготовці менеджерів-економістів до професійної самореалізації виробляється звичка саморозвитку, самовдосконалення, самоосвіти і самоконтролю, тобто, це основні фактори досягнення стану «акме». Однак, для того, щоб ці акмеологічні фактори «діяли», необхідні сильні стимулюючі причини для майбутнього фахівця. Такими можуть стати мотиви досягнення. Завдання викладача – допомогти студентам у формуванні їхніх мотивів та потреб.

За останні роки опрацьований та успішно застосовується акмеологічний підхід в дослідженні різного роду проблем – особистісного розвитку, професійної діяльності, творчої самореалізації [9; 24 ; 66; 67; 68].

Суть акмеологічного підходу полягає у здійсненні комплексного дослідження цілісності суб'єкта, коли його індивідні, особистісні і суб'єктно-діяльнісні характеристики вивчаються в єдності та в усіх взаємозв'язках для того, для того щоб досягти вищих рівнів, до якого може піднятися кожен [9]. Акмеологічний підхід, окрім того, припускає цілісність та інтеграцію в рамках єдиної системи не тільки дослідницьких, але й діяльнісних, розвиваючих моделях, алгоритмах і технологіях [24].

У контексті акмеологічного підходу необхідне нове осмислення та пошук ефективних напрямків організації навчально-виховної діяльності студентів, спрямованої на формування пізнавальної активності як стійкого утворення особистості студента, що впливає на ставлення до соціального досвіду у всіх сферах життєдіяльності. Отже, на основі акмеологічного підходу, підготовку майбутнього фахівця у ВНЗ можна трактувати як процес досягнення максимального для кожного студента розвитку теоретичної та практичної досконалості у навчальній і науковій діяльності. Акмеологічний підхід у підготовці майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації впроваджується через уміння студента навчатися. Уміння навчатися – це способи організації індивідом своєю діяльністю за

засвоєнням, це вміння, яке сприяє засвоєнню, організовує його, але не є складовою самого процесу засвоєння.

Багато педагогів вказують на те, що студенти не вміють навчатися, самостійно думати. Так, І. Лернер констатує, що педагоги багато уваги приділяють формуванню практичних умінь, менше – розумових, а організаторським вмінням студентів увага практично не приділяється [139]. Саме навички та вміння розвивають у студентів здатність до самоорганізації, реалізації своїх можливостей, самоконтролю і забезпечують поступове досягнення власного «акме».

Сучасні дослідження показують, що найважче студентам вдається оволодіння навичками проблемного методу, евристичної бесіди, конструювання проблемних завдань з навчального предмету, недостатньо відпрацьовуються вимоги до знань студентів, трансформації загальних дидактичних цілей в конкретні дидактичні завдання розвитку та виховання у навчальному процесі. Саме відставання в навчанні викликано не вродженою відсутністю здібностей, а застосуванням непродуктивних способів навчальної роботи, тобто невмінням навчатися. Дослідження показують, що засобом розвитку і вдосконалення у студентів загально навчальних умінь і навичок в даний час є індивідуальна система навчання. При такій системі необхідний пріоритет індивідуальності, самоцінності студента як активного носія суб'єктивного досвіду, який відбудеться як особистість задовго до впливу спеціально організованого навчання. Освіта – це єдність двох взаємопов'язаних складових: навчання і учіння [141].

При реалізації акмеологічного підходу у підготовці майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації необхідна особлива робота з виявлення суб'єктивного досвіду кожного студента, рівня його соціалізації; повинен бути контроль навчальної роботи; необхідна співпраця студента і викладача, яка буде спрямована на обмін досвідом різного змісту. Розвиток студента як особистості відбувається не тільки шляхом оволодіння ними нормативною діяльністю, але й через постійне збагачення знаннями,

перетворення суб'єктивного досвіду як важливого джерела індивідуального розвитку, навчання як суб'єктивної діяльності студента, що забезпечує пізнавальну діяльність [141].

Таким чином, вища освіта покликана на максимальному рівні розвивати особистість студента, формувати його «акме» як майбутнього професіонала. Сьогоднішньому випускнику повинні бути притаманні прагнення до постійного поповнення знань, здатність самостійно ставити і вирішувати різноманітні завдання професійного характеру. Оптимальним підходом до організації навчального процесу підготовки фахівців, що працюватимуть на посаді менеджера у сфері економіки, згідно із окреслених перспектив, вважаємо акмеологічний підхід, що узгоджується із сучасними інноваційними методами організації навчально-виховної діяльності.

Акмеологічний підхід у сучасній системі професійної освіти призначений забезпечити зусилля професійної мотивації, стимулювання творчого потенціалу, виявлення особистісних ресурсів майбутнього фахівця для досягнення вершин в професійній діяльності. Можливість ВНЗ в даному спрямуванні – це підготовка особистості до ефективної практичної реалізації діяльності не лише шляхом формування системи професійних знань та вмінь, а внаслідок актуалізації творчого потенціалу особистості.

Акмеологічний підхід у підготовці майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації спрямований реалізовувати на практиці загальнолюдські цінності (аксіологічний аспект) і культурні ідеали (культурологічний аспект), раціональну організацію і творче самовдосконалення; свободу самовираження в професійній діяльності [209].

Аксіологічний (ціннісний) аспект в акмеологічному підході означає вивчення іноземної мови як засобу міжнародного спілкування, виходячи із його цінності для виховання і професійного розвитку особистості студента, визначення факторів та умов формування професійно важливих цінностей. У процесі підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації під час навчання іноземної мови необхідне осмислення цих

цінностей для розвитку особистості і майбутньої професійної діяльності студентів економічних спеціальностей.

Система цінностей в акмеологічному підході в широкому сенсі є внутрішнім стрижнем культури, інтегруючим елементом всіх гілок духовного виробництва (науки, етики, мистецтва, літератури і т.д.), усіх форм суспільної свідомості.

Культурологічний аспект в акмеологічному підході забезпечує можливість розглядати:

- формування особистості майбутнього фахівця в процесі взаємодії духовної і матеріальної культури, спільної діяльності його учасників один з одним;

- кожного учасника спільної діяльності (викладача, студента), в першу чергу, як суб'єкта культури, як вільну, активну індивідуальність, яка зорієнтована на вільну творчість;

- індивідуальну діяльність викладача і студентів як культуру, що визначає пріоритетні, необхідні її види і способи здійснення. Викладач та студент, що знаходяться у творчій взаємодії та співпраці, забезпечують успіх один одному у своїй самореалізації, в розвитку духовно-морального потенціалу особистості [141].

У процесі підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації, його самовдосконалення відбувається цілеспрямований самоаналіз і коректування професійно важливих якостей особистості, підвищує відповідальність за прийняття рішень, формуються вміння прогнозу результатів, вміння вибору оптимальних дій. Акмеологічний розвиток майбутнього менеджера-економіста – це його цілісний професійний розвиток як фахівця, особистості і духовно зрілої людини, ріст її самосвідомості.

Таким чином, досягти більш високого і якісного рівня освіти можливо на основі запровадження у навчально-виховний процес ВНЗ акмеологічного підходу.

У контексті підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації ми розглядаємо акмеологічний підхід як найбільш продуктивний спосіб накопичення знань з фахових дисциплін та іноземної мови, які сприятимуть розвитку професійної самореалізації особистості майбутнього менеджера-економіста, її творчого потенціалу, що зазначено у наших публікаціях [209].

Нині існує потреба в підготовці менеджера-економіста, який відповідав би європейському та світовому рівню професійної компетентності учасників ринку праці. Тому майбутні фахівці цього профілю покликані бути не лише хорошими управлінцями, а й бездоганно володіти іноземними мовами, зокрема німецькою, що є однією з найвідоміших європейських мов нашого часу, оскільки Федеративна Республіка Німеччини належить до провідних індустриальних країн світу. Адже на межі XIX-XX ст. німецька мова була чи не найбільш уживаною мовою фахівців-економістів. За своєю загальною економічною потужністю вона посідає третє, а в світовій торгівлі – друге місце. Саме такі чинники спонукають майбутнього менеджера-економіста до ґрунтовного вивчення німецької мови та фахових дисциплін з метою самореалізації у майбутній професійній діяльності.

1.4 Особливості формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до самореалізації у процесі професійної підготовки

Передбачається, що формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації здійснюватиметься в процесі навчання студентів у вищому навчальному закладі економічного спрямування і має певні особливості.

Однією з особливостей є поєднання формування готовності до професійної самореалізації з поняттям «культура». На основі аналізу наукових праць В. Давидова [60] можна стверджувати, що не лише готовність до професійної самореалізації, але й поняття «культура»

відіграють важливу роль у становленні майбутнього менеджера-економіста як професіонала. Педагог-дослідник вважає, що рівень розвитку культури майбутнього фахівця певним чином впливає на його майбутню професійну діяльність. Так, В. Давидов зазначає, що культура – це історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, що знаходять відображення в типах і формах організації життя і діяльності людей, у їх взаємовідносинах, а також в матеріальних і духовних цінностях, які вони створюють [60].

Таким чином, визначення готовності майбутнього фахівця до професійної самореалізації можливе лише в тому випадку, коли ми співвіднесемо рівень його мислення, спрямованість діяльності із загальноприйнятими визначеннями культурної поведінки людини.

Розкриваючи взаємозв'язок готовності студентів до професійної самореалізації з рівнем їх культури, подаємо наше розуміння основних рівнів спонукання майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації, яка проявляється на основі усвідомлення ним своєї здатності до соціально-професійного управління собою. Сюди ми віднесли наступні ознаки:

- наявність інтересу до майбутньої професійної діяльності;
- рівень мотивації займатися обраною професією;
- корекційний рівень співвідношення готовності до професійної самореалізації і культури людини.

Оцінюючи можливі результати діяльності майбутнього менеджера-економіста, ми можемо визначити рівень спрямування взаємозв'язку розвитку культури.

На основі аналізу наукової літератури і власних спостережень ми визначили взаємозв'язок рівня сформованості культури студентів та їх готовності до активної професійної самореалізації, що знайшло відображення на рисунку 1.1.

Другою особливістю формування готовності до професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста є формування культури свідомості студентів, що в професійному самовираженні особистості є досить багатоплановим і полі функціональним феноменом. Вона реалізується в індивідуально-особистісному і професійному аспектах шляхом професійної самореалізації.

Рис. 1.1. Взаємозв'язок рівня сформованості культури студентів та їх готовності до професійної самореалізації

Отже, на основі узагальнення досліджень науковців [60; 73; 86; 114] та наших власних можна стверджувати, що рівень готовності майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації та рівень розвитку його культури суттєво впливають на його подальшу професійну самореалізацію в майбутньому.

Третьою особливістю формування здатності майбутніх менеджерів-економістів до самореалізації в процесі навчання у ВНЗ є прагнення студентів до професійної самореалізації шляхом професійного управління собою. Це спонукало нас до співвідношення критеріальних основ прояву професійної самореалізації студентів і їх саморегуляції [214].

Проблема саморегуляції – є однією із головних наукових проблем, які вирішуються на основі міждисциплінарних досліджень. Система саморегуляції – це система, яка здатна підтримувати постійність своїх

внутрішніх параметрів при зміні зовнішнього середовища. Для даної системи характерна наявність у них процесів управління [225].

Особистість, яка наділена від природи бездоганним механізмом самозбереження, включаючись в саморух від індивідуальності до особистості, набуває досвіду і ціннісних орієнтацій, норм і правил поведінки в суспільстві, які необхідні для здійснення соціально важливої ролі у всіх сферах життя і діяльності людей [225], втрачаючи, при цьому, свою самобутність. Особливо гостро ця проблема виникає в системі професійної освіти і подальшого професійного самовизначення людини.

Четвертою особливістю формування здатності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації в процесі навчання у ВНЗ є прагнення студентів до самовиховання. Поняття «самовиховання» розглядалось у роботах А. Ковальова [102] та А. Кочетова [112] як основний шлях до самовдосконалення «Я». При виявленні змісту і методики діагностування основ професійного самовиховання як основи готовності студентів до професійної самореалізації важливо встановити структуру взаємозв'язку категорій, які розглядаються [113].

Сутність процесу формування здатності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації в процесі навчання у ВНЗ подаємо у вигляді схематичного зображення (рис. 1.2). Зазначена схема розроблялась нами для підвищення ефективності навчання окремого студента чи групи в цілому, для визначення рівня сформованості готовності студента до професійної самореалізації з метою оптимізації навчально-виховного процесу.

Для вирішення проблеми співвідношення зовнішнього (стандартизованого) професіоналізму і особистісно-усвідомленої готовності до виконання необхідних професійних дій необхідно встановити взаємозв'язок рівня культури студентів та їх готовності до активної професійної самореалізації і визначити загальну схему поетапності

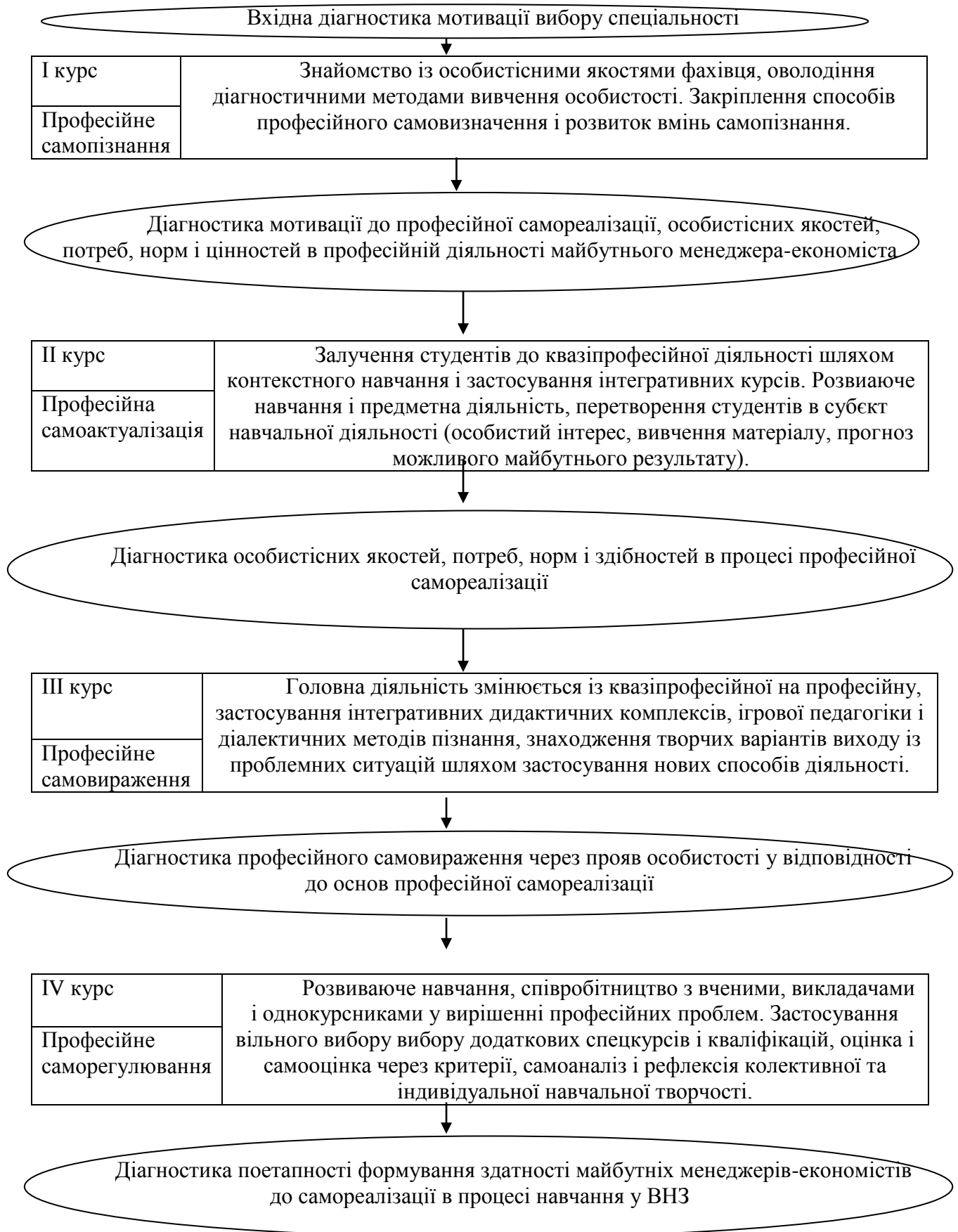

Рис.1.2. Поетапність діагностування готовності до професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста

діагностування готовності до професійної самореалізації, яка повинна відображати зв'язок компонентів процесу який вивчається.

Вивчаючи цю проблему, ми вважаємо за необхідне розробити у вигляді схематичного зображення поетапність діагностування готовності майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації. Ми вважаємо, що розробка схематичного зображення є необхідною для того, щоб відобразити початковий етап готовності до професійної самореалізації (в абітурієнта) і кінцевий (у випускника з високим рівнем готовності до професійної самореалізації). У даному схематичному зображенні відтворені такі форми навчання, які сприяють формуванню професійно важливих особистісних якостей майбутніх фахівців для їх професійної самореалізації, а також їхні вміння створювати найбільш раціональні шляхи оптимального досягнення результату не тільки при вирішенні навчальних, але й професійних завдань.

Ми вважаємо, що створення даного схематичного зображення сприятиме вирішенню проблеми формування готовності до професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста в умовах навчання в університеті. Передбачається, що на кожному етапі діагностування готовності до професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста буде вирішуватися особиста підпроблема. Тому у схемі відображено поетапність діагностики готовності до професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста з першого по четвертий курси. У процесі діагностування відбуватиметься визначення професійного самопізнання, професійної самоактуалізації, професійного самовираження та професійного саморегулювання, що сприятиме цілеспрямованому формуванню готовності до професійної самореалізації.

Висновки до першого розділу

Аналіз наукової літератури та педагогічної практики свідчить про те, що система, яка склалася із підготовкою майбутнього менеджера-економіста

до професійної самореалізації потребує більш ретельної профільної орієнтації.

Визначено сутність, зміст, структуру та особливості підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної діяльності. Подано більш чітке пояснення поняттям «менеджер», «менеджмент» і розглянуто сутність категорії «готовність» у контексті формування готовності майбутнього менеджера-економіста до професійної діяльності. Встановлено наявність взаємообумовленості між компонентами готовності та підготовкою майбутнього менеджера-економіста до професійної діяльності.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури визначено сутність професійної самореалізації, яка виступає у вигляді цілеспрямованого і соціально важливого процесу змін внутрішнього світу «Я»; корекції індивідуально-особистісного самовираження і моделювання взаємодії студентів з професійним та соціальним середовищем. У процесі визначення етапів формування готовності до професійної самореалізації вивчались основні параметри, які визначають рівень сформованості і проявів досвіду професійної самореалізації студентів.

Встановлено зв'язок загального розвитку (рівень інформаційного забезпечення самопізнання і самоактуалізації «Я», вихованості (регулятивний рівень самоаналізу і самовираження) і соціально-дидактичного досвіду людини (змістовий рівень самопізнання і самоактуалізації) з особистісною і професійною самореалізацією та її роллю в дидактичному і соціальному досвіді особистості. Визначено структуру професійної самореалізації, основою якої були природні передумови і соціальні фактори.

Аналіз передового досвіду показав, що досягти найбільш високого і якісного рівня освіти можливо при побудові навчального процесу на основі взаємозв'язку самореалізації, як одного із факторів підготовки до професійної діяльності, та акмеологічного підходу.

Акмеологічний підхід у підготовці майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації є методологічною стратегією, яка базується на теорії акмеології з метою створення умов для продуктивного професійного розвитку фахівця, для його професійної самореалізації. На основі огляду наукової літератури уточнено й охарактеризовано поняття «акмеологія», мета та основні завдання якої, вирішуються за її допомогою.

Акмеологічний підхід у підготовці майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації передбачає реалізацію на практиці загальнолюдські цінності (аксіологічний аспект) і культурні ідеали (культурологічний аспект), раціональну організацію і творче самовдосконалення; свободу самовираження в професійній діяльності.

Результати теоретичного та якісного аналізу процесу підготовки майбутнього фахівця до професійної діяльності дали можливість визначити його сутність, зміст, структуру та критерії ефективності, сприяли отриманню цілісного уявлення про готовність та шляхом підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної діяльності, самореалізацію майбутнього фахівця, акмеологічний підхід у підготовці майбутніх менеджерів-економістів. У розділі розкрито взаємозв'язок готовності студентів до професійної самореалізації з рівнем сформованості їх культури.

Зміст першого розділу дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Служинська Л. Б. Акмеологічний підхід у процесі формування готовності у майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації / Л. Б. Служинська // зб. наук. праць № 59. Серія : Педагогічні та психологічні науки / Нац. акад. Держ. прикорд. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2011. – С. 137–139.
2. Служинська Л. Б. Готовність майбутніх менеджерів-економістів до професійної діяльності / Л. Б. Служинська // Проблеми та перспективи

- лінгвістичних досліджень в умовах глобалізаційних процесів : матеріали III Міжнародної науково-практичної конф. : (7-8 квітня 2011 р., Тернопіль). – Тернопіль, 2011. – С. 330–332.
3. Служинська Л. Б. Механізми формування здатності майбутніх менеджерів-економістів до самореалізації у процесі навчання у ВНЗ / Л. Б. Служинська // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка і психологія. – 2011. – Вип. 594. – С. 157–165.
 4. Служинська Л. Б. Самореалізація як один із факторів підготовки до професійної діяльності / Л. Б. Служинська // зб. наук. праць № 56. Серія : Педагогічні та психологічні науки / Нац. акад. Держ. прикорд. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2010. – С. 127–129.
 5. Служинська Л. Б. Теоретичні основи підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної діяльності / Л. Б. Служинська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя. – 2010. – Вип. 8 (61). – С. 434–438.

РОЗДІЛ 2

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ-ЕКОНОМІСТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ НА ЗАСАДАХ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

2.1. Організація підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу

Ідея пріоритетної ролі освіти у розвитку сучасного суспільства, у забезпеченні на її основі стійких позицій на світовому ринку стала основною у визначенні освітньої політики у розвинених країнах. Нині у нашій країні також здійснюється широкоформатна реформа освіти. Стратегію і напрямки державної політики у галузі освіти визначено Конституцією України, законами України про «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти України в ХХІ столітті. В останній зазначено, що головною метою української системи освіти є створення умов для самореалізації і розвитку кожного громадянина, а одним з пріоритетів державної політики є особистісна орієнтація освіти.

Водночас глобалізація економіки, демократизація та формування інформаційного суспільства, розширення міжнародних зв'язків, приєднання України до Болонського процесу, інші умови часу вимагають утвердження нової парадигми освіти, впровадження особистісно-орієнтованих технологій навчання, реалізації принципу щодо освіти впродовж життя, посилення її конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. Необхідність організації підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації спричинене потребою суспільства до підготовки майбутніх фахівців, які будуть здатні вирішувати на фаховому рівні актуальні проблеми підприємства і соціальної інфраструктури, що потребує урахування індивідуальних особливостей кожного студента. У психолого-педагогічній літературі під індивідуалізацією навчання розуміють організацію такої

системи взаємодії між учасниками навчального процесу, за якої якнайповніше враховуються і використовуються індивідуальні особливості кожного, визначаються перспективи подальшого розвитку й гармонійного вдосконалення особистісної структури, відбувається пошук засобів, які б сприяли формуванню індивідуальності особистості [47]. Питання індивідуалізації навчання повною мірою стосується вищої освіти. У контексті нашого дослідження, навчальний процес в економічному університеті потрібно перебудувати таким чином, щоб за рахунок реалізації індивідуального підходу готувати конкурентноспроможного менеджера-економіста, здатного жити і творити в сучасному суспільстві на основі сформованої готовності до професійної самореалізації.

Аксиома, яка була перевірена людством, стверджує, що людина це головний ціннісний орієнтир і міра всього в житті суспільства. Вона прямо стосується і життя вищого економічного закладу освіти. Особистість студента, як майбутнього фахівця – головний ціннісний орієнтир у діяльності ВНЗ. Але часто буває так, що викладач вивчає і бачить студента тільки через викладацький стіл: як студент відвідує заняття, виконує завдання чи слухає і конспектує лекцію, як відповідає на заняттях, заліках, екзаменах. Нині викладач вищої школи повинен бачити в студентові особистість, враховувати його вікові та індивідуальні особливості, виявляти у студента здібності й можливості, які сприятимуть його підготовці до професійної самореалізації у майбутньому. Тільки за таких умов викладач може по-справжньому ефективно керувати процесом навчання, розвитку і виховання студента як особистості, контролювати цей процес і вносити відповідні корективи [208].

У нашому дослідженні, ми поставили завдання розглянути формування особистості фахівця-професіонала для організації підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу. Доцільно зупинитися на складових, що сприяють формуванню висококваліфікованого фахівця: мотивах, шляхах, методах досягнення результату, а також на організації навчальної діяльності з метою

формування готовності до професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста.

Відомо, що 17-20-річні студенти, майбутні менеджери-економісти, ще недостатньо опанували процесом регуляції своєї поведінки. Через недостатній життєвий досвід деякі студенти плутають ідеали з ілюзіями, романтику з екзотикою тощо [208, с. 63]. Усвідомлюючи свою унікальність та несхожість зі студентами-однокурсниками приходить почуття самотності. А це в свою чергу створює необхідність у спілкуванні. Спілкування головним чином проходить в середовищі своїх однолітків. Головне ж – спрямування студентів на своє майбутнє, на свою професію, яку багато хто з них нечітко уявляє, але це не заважає їм у мріях будувати своє майбутнє життя і професійну діяльність [28].

Зазначимо, що формування особистості починається в молодшому шкільному віці, але її становлення відбувається якраз в період переходу від юності до дорослості. Тут одержують повну визначеність особливості темпераменту і характеру людини, загальна спрямованість особистості [174].

Для того щоб використовувати цінні сторони свого темпераменту, людина повинна навчитися володіти ним та управляти собою. Холеричний тип темпераменту може зробити людину різкою, нестриманою, схильну до постійних «вибухів». Сангвінічний тип темпераменту може привести до легковажності, недостатньої глибини та стійкості почуттів. При меланхолічному типі темпераменту в особистості може бути надмірна замкнутість та сором'язливість, схильність повністю занурюватися в свої переживання. Флегматичний тип темпераменту може зробити людину інертною до всіх вражень життя та неактивною [185]. Усвідомлення негативних та позитивних сторін свого типу темпераменту і вироблення вміння ними управляти є одним із найважливіших завдань виховання і самовиховання характеру людини. Характер визначається як сукупність стрижневих психічних властивостей людини, які накладають відбиток на всі його вчинки і дії; тих властивостей, від яких перш за все залежить, як себе

поводить людина у різних життєвих ситуаціях. Характер проявляється як у цілях, які людина перед собою ставить, так і в способах чи засобах, якими цих цілей вона досягає.

Наприклад, два студенти можуть мати на меті одне й те ж саме, виконувати одну й цю ж саму роботу, але один працюватиме з ентузіазмом і творчо, а інший добросовісно, але з байдужістю, керуючись лише усвідомленням необхідності, і така відмінність нерідко визначається різницею у їхніх характерах. Існують різні класифікації типів характеру. Не зупиняючись на них, зазначимо лише, що хоч задатки певного типу характеру людини одержує від народження, формується він головним чином в процесі життя. Риси характеру проявляються і формуються в діях і вчинках [28].

Світогляд і переконання людини утворюють устремління, тенденцію до вироблення певних рис характеру. Але ці тенденції зможуть реалізуватися лише у тому випадку, якщо людина постійно і неухильно вестиме себе відповідним чином. Немає такого характеру, який не можливо було б переробити, і зробити це може лише сам його власник. Інші люди та об'єктивні умови життя можуть лише допомагати йому в цьому. Засвоєння знань, вироблення навичок та умінь базуються головним чином на пізнавальній діяльності, але в під час навчання проявляються інтереси, темперамент, здібності, характер та інші сторони психіки студентів [76]. Тому, приступаючи до навчання, ми з'ясували, від яких психічних процесів, властивостей і станів залежить досягнення головної мети, як використовувати навчальний матеріал та умови навчання для всебічного розвитку студентів, їх теоретичної й практичної підготовки. При цьому ми врахували, що викладачі ВНЗ у своїх відносинах зі студентами (на екзаменах, заліках, консультаціях, на практичних заняттях тощо) повинні враховувати їхні індивідуальні особливості. Крім того, у ВНЗ потрібно підтримувати такі традиції, які б сприяли становленню позитивних моральних якостей

особистості студентів і згладжуванню, олюдненню негативних (від природи) їх особливостей [57; 63].

Особливу увагу потрібно приділяти розвитку загальних та професійних здібностей студентів. Тобто, ми враховували що, студенти відрізняються за інтелектуальними здібностями, типом мислення, темпом просування у навчанні. Тому ми використовували спеціальну діагностику сформованості компонентів готовності студентів до вивчення основних навчальних дисциплін, здійснювали своєчасний контроль за їхньою успішністю. Для підвищення рівня навчальної діяльності ми продовжували формувати у студентів загальні прийоми розумової діяльності, підсилювали мотивацію навчання, використовували традиційні й інноваційні технології, які активізують та інтенсифікують навчально-пізнавальну діяльність.

Для того, щоб організувати підготовку майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу, важливо добре знати особливості навчання і виховання студента, особливості розвитку і типологію особистісних рис студента. За певними ознаками були виокремлені певні групи студентів: залежно від форми навчання – контрактної чи бюджетної, за ставленням до навчання та ін. Наведемо декілька прикладів типології особистісних рис студентів, що зустрічаються у психолого-педагогічній літературі. Типологія за В. Лісовським має такий вигляд (табл.2.1.) [130].

Тривалі спостереження дали нам можливість розробити класифікацію, яка є дещо відмінною від традиційної та базується на оцінних судженнях самих студентів (Табл. 2.2).

Окрім зазначених знак науковцями-акмеологами [2; 3] виокремлено основні особистісні риси, які притаманні особам, котрі відзначаються високим рівнем готовності до професійної самореалізації. До таких ознак належать: *синергетичність, автономність, контактність, самосприйняття, креативність, толерантність, відповідальність, глибинність переживань, децентрація та життєва філософія.*

Типологія особистісних рис студентів за В. Лісовським [130]

Тип	Характеристика
«Творчий»	Йому властивий творчий підхід до будь-якої справи – навчання, громадської роботи, дозвілля. Заняття, де необхідні посидючість, акуратність, виконавська дисципліна, його не захоплюють, тому навчається, як правило, нерівно, за принципом «мені це не цікаво». Займаючись науково-дослідною роботою, шукає власне оригінальне розв’язання проблем, не рахуючись із загальноприйнятою авторитетною думкою.
«Розчарований»	Як правило, здібний, але обрана спеціальність виявилася для нього малопривабливою. Проте впевнений, що навчання треба завершити. Старається навчатися добре, хоча задоволення від навчання не отримує. Прагне ствердити себе в хобі, мистецтві, спорті.
«Лідер»	Навчається, як правило, слабо, за принципом «найменшої затрати сил». Але повністю задоволений собою. Про своє професійне покликання всерйоз не задумується. У науково-дослідній і громадській роботі участі не бере. У студентській групі до нього ставляться як до «баласту». Інколи намагається злукавити, скористатися шпаргалкою, пристосуватися. Коло інтересів, в основному, в сфері дозвілля.
«Гармонійний»	Спеціальність обрав свідомо. Відмінно навчається. Займається науковою роботою. Громадський активіст. Глибоко і серйозно цікавиться літературою і мистецтвом, розвинений, культурний, комунікабельний, займається спортом. Чесний, порядний, нетерпимий до недоліків. Добрий і надійний товариш, користується авторитетом в колективі.
«Богемний»	Як правило, успішно навчається на так званих престижних факультетах, з висока ставиться до студентів, які оволодівають масовими професіями. Прагне до лідерства серед собі подібних, до інших студентів ставиться зневажливо. «Про все» трохи чув, хоча знання його вибірккові. У сфері мистецтва цікавиться головним чином «модними» течіями. Завжди має «свою думку». Завсідник кафе, модних дискотек.

Синергетичність походить від терміну «синергетика», що на думку науковців – «один із новітніх наукових напрямів і може вважатися провідною галуззю міждисциплінарних досліджень, що поширюються на всі сфери суспільного буття» [42, с. 60]. Синергетику прийнято трактувати як своєрідну

міждисциплінарну галузь знань про відкриті дисипативні (нелінійні) системи, що виявляють стани динамічного хаосу, невизначеності в момент переходу зі старого стану в новий [31]. Хаос, як джерело нового, є своєрідною умовою творчості [31]. Саме синергетична парадигма, як стверджує О. Вознюк [43], сприяє глибокому пізнанню таких складних нелінійних відкритих систем, як суспільство та різних його підсистем, зокрема й освіти. Як синергетика, так і акмеологія націлені на реалізацію одного із наріжних завдань системи освіти – на її перехід до творчих проблемних методів навчання і виховання, які забезпечують формування творчої особистості [117, с. 285]. Саме творчість сприяє максимально повній професійній самореалізації майбутніх фахівців, які працюватимуть на посаді менеджера у сфері економіки. Отже, синергетичність передбачає здатність цілісно сприймати світ та людей, а також розуміти взаємопов'язаність суперечностей.

Таблиця 2.2

Типологія студентів за їх власними оцінками

Тип	Характеристика
Відмінники - зубрії	Постійно відвідують заняття. Наполегливою працею досягають гарних результатів, дисципліновані. З них обирають старост.
Відмінники - розумники	Володіють високим інтелектом. Мають сильну шкільну базу. Можуть своїми запитаннями поставити викладача у ніяковий стан. Вважають: «Навіщо ходити на кожне заняття, ми й так розумні». Вчать за принципом «всього потрошки».
«Грудяги»	Постійно вчать, але через слабкі розумові здібності мають скромні успіхи в навчанні.
«Випадкові»	Дівчата, які хочуть стати дипломованими дружинами. Хлопці, які «косять» від призову до армії. Ледарі, яких батьки влаштували у ВНЗ, щоб вони хоч чимось займалися.

Автономність виявляється у довірі власним судженням та наявності власної, незалежної думки та сформованої системи ціннісних орієнтацій. Контактність характеризується високим рівнем комунікативної культури. Самосприйняття включає позитивне сприйняття себе та можливість вдосконалення своїх негативних характеристик. Креативність передбачає творчу спрямованість особистості. Децентрація – це здатність розглядати

явища з різних точок зору, розуміння і прийняття того, що інші люди можуть мати інше бачення [117]. Толерантність включає терпимість до різних думок (плюралізм), неупереджене ставлення до людей та подій (емпатія). Відповідальність передбачає здатність особистості визнати себе автором певного вчинку і прийняти усі наслідки від його здійснення. Глибинність переживань передбачає наявність досвіду різноманітних переживань (позитивних, нейтральних, негативних), відчуття гармонії із оточуючим світом, набуття адекватного ставлення до життєвих реалій [117]. Життєва філософія являє собою усвідомлення людиною власної реальності, пошук сенсу життя, прагнення до самовдосконалення та набуття життєвого кредо та формування життєвої позиції.

На нашу думку, у процесі професійної діяльності викладачеві необхідно сприяти формуванню означеного кола особистісних рис, що суттєво впливає на формування у студентів особистісної зрілості та пришвидшить процес досягнення студентом «акме», насамперед у навчанні та слугуватиме відправною точкою у процесі професійної самореалізації.

У цілому, нинішня модель ідеального студента – це молода людина з добре розвинутими інтелектуальними, духовно-культурними і моральними здібностями і потенціями, яка має схильність та інтерес до науки і спроможна самостійно, творчо, продуктивно мислити. Але нинішні реалії не завжди сприяють зростанню інтелектуальних можливостей студентів, розвитку почуттєвої сфери, диверсифікації схем мислення. Внаслідок зниження якості підготовки у секундарній ланці освіти значна частина студентів недостатньо ерудована, малоінтелігентна, з недостатньо сформованим почуттям відповідальності, працелюбності й вимогливості до себе.

Потреба у пізнанні – одна з головних людських потреб, на основі якої відбувається освоєння індивідом багатомірного людського досвіду. У різні періоди життя людини змінюються об'єкти її інтересу, форми і способи

придбання знань, проте потреба в пізнанні як внутрішньо притаманна людині властивість, отримує свій подальший розвиток упродовж життя.

У вищих професійних навчальних закладах студенти здобувають теоретичні знання, практичні вміння і навички, що визначають їх готовність до майбутньої професійної діяльності. Тому викладачі ВНЗ відчують потребу в теорії навчання і знанні факторів досягнення професіоналізму і продуктивності творчої діяльності, умов, факторів, стимулів, що сприяють або перешкоджають самореалізації творчих потенціалів зрілих людей на шляху до вершини [127]. Начебто протиріч між викладачами і студентами як суб'єктами навчально-виховного процесу немає. І в той же час, деякі науковці вважають, що саме вища професійна освіта блокує самореалізацію творчих потенціалів. У багатьох публікаціях вчених-дослідників відзначається, що вони стали такими всупереч освіті, завдяки самоосвіті, самовихованню, креативності [56]. Вирішенням цих і багатьох інших проблем і займається акмеологія.

Завданням викладача вищого навчального закладу є подача студентам основ теорії професійної діяльності за допомогою різних засобів навчання: практичних завдань, тренінг-семінарів, дидактичних ігор, діалогів, полілогів. «Професіоналізм виявляється в тому, як фахівець аналізує виробничу ситуацію, на які ознаки ситуації орієнтується, як швидко формулює професійні задачі, як приймає рішення і реалізує їх на практиці, як реконструює власну діяльність і її обґрунтовує» [127, с. 37].

Оскільки, об'єктом вивчення акмеології є зріла людина, і, виходячи з цього, виникає потреба озброювати майбутніх менеджерів-економістів теорією саморозвитку, самопросування до вершин професіоналізму, створювати умови, за яких кожен студент сам буде прагнути до професійних вершин, а відповідно буде самореалізовуватись. Ми погоджуємося із твердженням В. Федорова [238, с. 27] у тому, що акме – феномен, який існує незалежно від свідомості людини. Науковець доводить, що «акме» є

«семіотичним, символічно-образним багатофункціональним феноменом, сюжетом якого є історія професійного становлення» [238, с. 33].

Вершина – це поняття акмеологічне. У нашому дослідженні ми прийняли за основу, що вершинами є вищі рівні продуктивного розв'язання майбутніми менеджерами-економістами усіх важливих творчих завдань під час вивчення різних дисциплін, наприклад «Іноземної мови», «Іноземної мови професійного спрямування», «Країнознавства» та «Менеджменту».

Аналізуючи дослідження науковців з даної проблеми, ми дійшли висновку, що одну із важливих ролей у досягненні майбутнім менеджером-економістом вершини професійного та особистісного розвитку відіграє мотивація.

Останніми роками в педагогічній науковій літературі питанням мотивації навчальної діяльності приділяється особлива увага. Вивченням мотивації людини займалися Г. Хекгаузен [240], К. Роджерс [194], А. Маслоу [148, с. 34], А. Леонт'єв [138] та інші. Питання про мотиви – це по суті питання про якість навчальної діяльності. Переважання утилітарних і зовнішніх мотивів призводить до того, що навчання набуває формального характеру, відсутній творчий підхід та самостійна постановка навчальних цілей. Відомо, що саме байдуже або негативне ставлення до навчання може бути причиною низької успішності або неуспішності студента.

Однією із найбільш актуальних проблем у сучасній освіті є побудова такого навчального процесу, який міг би бути основою формування мотиваційної сфери студентів. Важливе практичне значення має формування повноцінної особистості студента.

Мотивація – це циклічний процес безперервного взаємного впливу та перетворень, у якому ситуація та суб'єкт дії взаємно впливають одне на одного, і результатом якого є реально простежена поведінка [228]. Мотивація розкриває цілеспрямованість професійних дій, стійкість та організованість даної професійної діяльності, яка націлена на отримання окремої мети. Мотив на відміну від мотивації – це те, що належить самому суб'єкту

поведінки, є його стійкою особистою властивістю і спрямовує до здійснення окремих дій. Зокрема, Л. Столяренко вважає, що мотив – це збудження до діяльності, пов'язане з задоволенням потреби суб'єкта. Під мотивом також найчастіше розуміють причину, яка лежить в основі вибору дій і вчинків, сукупності зовнішніх і внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта [228].

У контексті нашого дослідження, під мотивацією ми розуміємо готовність майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації, орієнтування особистості на розвиток власного «акме» в процесі підготовки до професійної діяльності, визнання мотивів і ціннісних орієнтацій на досягнення акме найвищими цінностями.

У формуванні мотивації готовності майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації рушійною силою є його акмеологічна спрямованість. Як стверджує Г. Рева, сутність акмеологічної спрямованості можна розглядати як мотиваційний процес психічної активності, що зорієнтований на досягнення особистістю значних результатів у професійній сфері, усвідомлення стійкої потреби особистісного росту за допомогою актуалізації «Я»-концепції, розвиток професійно мотивованих якостей особистості, реалізацію творчого потенціалу. Зміст акмеологічної спрямованості майбутнього менеджера-економіста визначається певними потребами, які виникають під час професійної діяльності у майбутнього фахівця [189].

Як визначає К. Альбуханова-Славська спрямованість людини на досягнення акме має регулюватися плануванням стратегії життя, яка дозволяє їй досягти творчі вершини. Стосовно самореалізації стратегія життя виконує регулюючу функцію, сприяє вирішенню суперечностей між активністю, прихильністю, «Я»-концепцією і умовами життя, вибором людиною способу життя, який відповідає її природі [6]. Прагнення майбутнього фахівця на досягнення акме має здійснюватися через створення власного стилю професійної діяльності. Людина, котра у процесі свого життя

прагне досягти акме, повинна виявляти власні професійні можливості. Майбутній менеджер-економіст в процесі досягнення свого власного акме повинен уміти сприяти розвитку не лише свого внутрішнього та професійного потенціалу, а також й інших людей. Отже, досягненню людиною акме, сприяє розробка нею стратегії життя, яка є певним орієнтиром, регулятором процесів інтеріоризації й екстеріоризації, сходження і падіння. А це і є процес самотворення, що привносить гармонію в життя людини [191]. Розробити стратегію життя можливо на основі акмеограми.

Так у практиці розвитку кар'єри менеджера будь-якої сфери, зокрема, і менеджера-економіста науковці В. Гладкова [55, с. 40] та О. Зубова [85, с. 80] радять використовувати акмеограму. Ми дотримуємося думки, що для кожного студента слід розробляти акмеограму в індивідуальному плані, але, в цілому, вона повинна мати певні загальні складові. На рис. 2.1. ми представили її схематично.

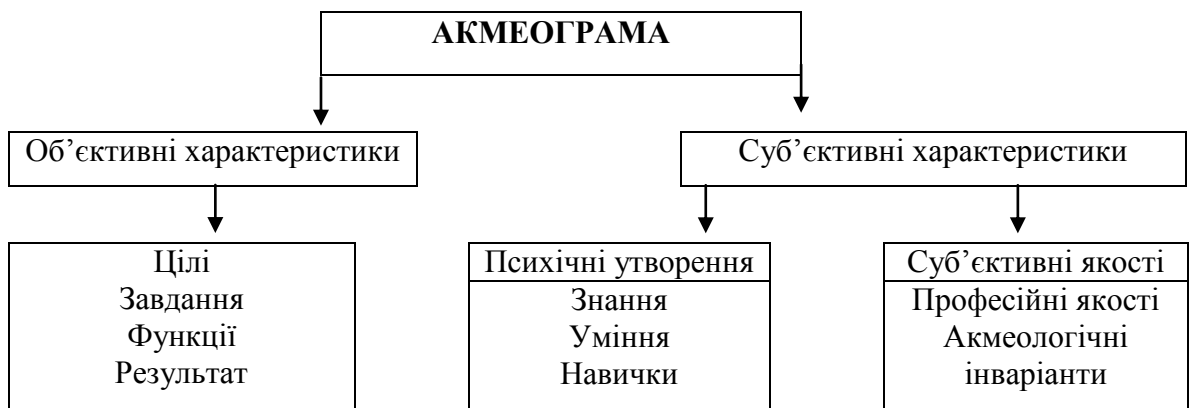

Рис. 2.1. Складові акмеограми для вдосконалення процесу професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста (за Деркачем [65])

Маючи акмеограму кожен студент може самостійно прогнозувати професійну самореалізацію, матеріалізуючи власні прагнення. Зазначимо, що акмеограма відображає рівень одиничного і потребує кропіткої індивідуальної праці. Вона становить підставу для індивідуального професійного розвитку особистості. За змістом акмеограма – це

індивідуальний зріз потенційного в суб'єкті, його можливостей, перспектив, оцінка компенсованих і некомпенсованих можливостей. Акмеограма висвітлює, насамперед, те, над чим варто працювати, щоб досягнути високого рівня професійної самореалізації та побудувати власну успішну кар'єру.

Зупинимося на характеристиці акмеологічних інваріантів. Науковці вважають, що акмеологічні інваріанти – «це основні властивості, якості й уміння професіонала, які забезпечують високу ефективність і стабільність діяльності незалежно від її змісту й специфіки. Вони виявляють також у внутрішніх спонукальних причинах, що забезпечують активний і цілеспрямований саморозвиток, реалізацію творчого потенціалу» [55, с. 42].

Акмеологічні інваріанти поділяються на загальні та специфічні. Загальні не залежать від специфіки діяльності й притаманні всім професіоналам (високий рівень саморегуляції, максимально повна професійна самореалізація, уміння ефективно приймати рішення, висока креативність, сильна адекватна мотивація на досягнення «акме»). Тоді як специфічні (спеціальні) акмеологічні інваріанти відбивають зміст і вимоги професійної діяльності (для менеджера – це висока комунікабельність, емпатійність, стресостійкість та ін.).

Зазначимо, що в акмеограмі повинні бути представлені такі рівні:

- загальний (підструктури професійної кваліфікації, загальні акмеологічні інваріанти);
- особливий (підструктури спрямованості особистості, специфічні акмеологічні інваріанти);
- одиничний (підструктури здібностей, характерологічних особливостей, моральних якостей).

Оскільки, акмеограма передбачає можливості та перспективи професійного розвитку майбутнього фахівця, її слід застосовувати в процесі підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації.

Професійна підготовка майбутніх менеджерів-економістів передбачає формування готовності до професійної самореалізації, орієнтованої на вивчення таких навчальних дисциплін, які сприятимуть підготовці майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації. Наприклад, для того щоб підготувати фахівця із міжнародної економіки до професійної самореалізації потрібні спеціальні навчально-методичні комплекси, які будуть спрямовані на розвиток професійно важливих якостей майбутнього менеджера-економіста.

Тому для проведення експериментального дослідження були визначені дисципліни «Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування», «Країнознавство» та «Менеджмент». Вивчення даних навчальних дисциплін охоплює період від I до IV курсів і тому дає змогу інтегрувати зусилля педагогів та оптимізувати процес підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації.

Так, матеріал із навчальної дисципліни «Іноземна мова» (Додаток А), що вивчається на першому курсі, має, перш за все, побутовий і країнознавчий характер. Студенти знайомляться із західним стилем життя, його особливостями, що впливає на формування змістового компонента іншомовної підготовки та розширює комунікативні та інтелектуальні параметри професійних якостей, необхідних для професійної самореалізації.

Вивчаючи навчальну дисципліну «Іноземна мова», студент набуває навичок практичного володіння німецькою мовою у різних видах мовленнєвої діяльності в обсязі тематики, зумовленої потребами щоденного спілкування; отримує новітню інформацію з іноземних джерел; розвиває навички оглядового, інформативно-пошукового та ознайомлюючого читання. Оволодіння цим навчальним курсом формує у студентів навички практичного використання набутих знань під час участі в змодельованих ситуаціях професійної діяльності.

У результаті вивчення дисципліни «Іноземна мова» студенти повинні знати:

– лексичні та граматичні явища, різні типи словосполучень і мовні кліше для набуття вмінь усного та писемного, монологічного і діалогічного, підготовленого та непідготовленого мовлення;

– правила мовленнєвого етикету.

У результаті вивчення дисципліни «Іноземна мова» студенти повинні вміти:

– адекватно реагувати на почуте під час спілкування, брати участь у розмові і вести діалог;

– логічно мислити і аргументовано висловлювати власну думку в усній і письмовій формах;

– підтримувати розгорнуте мовлення академічного та побутового характеру;

– самостійно читати й розуміти тексти на побутову тематику;

– брати активну участь у бесідах та дискусіях на академічні та професійні теми, представляючи та обґрунтовуючи свої погляди.

На другому курсі починається вивчення дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування» (Додаток Б). Матеріал, який вивчався на першому курсі, з навчальної дисципліни «Іноземна мова», поступово розширюється та спеціалізується відповідно до профілю підготовки студентів. Причому, такі теми як «Економіка Німеччини» чи «Економіка німецькомовних країн», «Суть та завдання економіки» вибудовуються на матеріалі, вивченому раніше у темі «Географічне положення Німеччини», «Географічне положення Австрії», «Економіка Німеччини». Засвоєння матеріалу з дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування», що вивчається студентами на другому курсі, сприяє підготовці майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації, оскільки формуються такі важливі професійні якості, як комунікативність та організаційність, необхідні для професійного зростання.

Метою викладання зазначеної дисципліни є формування необхідної комунікативної спроможності у сферах професійного та ситуативного

спілкування в усній та писемній формах, подачі загальноекономічної тематики, а також формування основ роботи над літературою загальноекономічного характеру. Тематика матеріалів, які вивчаються, відображає сутність та функції менеджменту, підприємства, виробництва, торгівлі, маркетингу, реклами, зовнішньої торгівлі та ін. При цьому відпрацьовуються основні мовні моделі, які використовували у темах, що вивчаються на першому курсі. Передбачалося, що це сприятиме формуванню комунікативних та організаторських умінь майбутніх менеджерів-економістів, що важливо для їхньої професійної самореалізації.

Для ефективної підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації необхідні навички та вміння професійно спрямованого спілкування в галузі економіки, оскільки уміння користуватися іноземною мовою у професійній діяльності є необхідним для майбутнього менеджера-економіста. Адже фахівець цього профілю повинен вміти обмінюватися усними та письмовими повідомленнями із зарубіжними партнерами, і, таким чином, під час виконання своїх професійних обов'язків повинен вести спонтанну бесіду на професійні теми з носіями мови. Тому підготовка майбутнього менеджера-економіста передбачає високий рівень активного володіння іноземною мовою, який повинен бути максимально наближений до рівня володіння носієм мови. Фахівець, який працює на такому рівні, повинен вміти приймати рішення, які стосуються підприємства чи фірми, на якій він працює. Майбутній менеджер-економіст повинен володіти не лише високим рівнем знань з професійної іноземної мови, але для того, щоб реалізуватися як фахівець, він зобов'язаний бути обізнаним також в іншомовній культурі.

Ми вважаємо, що майбутній менеджер-економіст, який володіє іноземними мовами, повинен не лише знати граматичні структури мови, що вивчається, а й володіти сформованими комунікативними навичками та вміннями, для того щоб вирішувати свої професійні обов'язки та суспільні проблеми. Адже крім знань граматичних структур та відповідного

словникового запасу, майбутнім менеджерам-економістам необхідно володіти також знаннями із культури носіїв іноземної мови. Тому в сучасних дослідженнях, присвячених навчанню іноземної мови майбутніх менеджерів-економістів, велика увага приділяється формуванню у студентів готовності до іншомовної соціокультурної комунікації [231].

Таким чином, одним із важливих питань з підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації є володіння професійно-спрямованою іноземною мовою. У нашому дослідженні важливе місце займає спеціалізація в мові та її зв'язок із профілюючими економічними навчальними дисциплінами.

Відтак ми дійшли висновку, що необхідним є включення в курс предмету «Іноземна мова професійного спрямування» матеріалу для читання, письма та усного мовлення, який безпосередньо пов'язаний з майбутньою спеціалізацією. Такий підхід до викладання професійно спрямованої іноземної мови в економічних вищих навчальних закладах має значні переваги, оскільки процес вивчення іноземної мови наближається до навчання профілюючих предметів.

Таким чином, навчальна програма для другого та третього курсів орієнтована на іншомовну підготовку майбутніх менеджерів-економістів, що передбачає подальше формування якостей у студентів, необхідних для їхньої професійної самореалізації.

Навчальна програма третього курсу передбачає вивчення дисципліни «Країнознавство» (Додаток В). Оскільки майбутній менеджер-економіст повинен володіти не лише навичками та вміннями спілкування на побутову тематику, але й також бути обізнаним з країнознавчою тематикою. У вивчення навчальної дисципліни «Країнознавство» входять факти про німецькомовні країни. Основне завдання курсу – формування у студентів сучасних уявлень про геополітичну картину німецькомовних країн через комплексне, ширше за своїм змістом, вивчення країн шляхом систематизації та узагальнення різномірних даних про їх історію, природу, населення,

господарство, соціальну сферу та культуру. Розв'язування такого завдання вимагає знання основ географії, історії, зарубіжної літератури, тому навчальний курс «Країнознавство» передбачає широкі міжпредметні зв'язки.

Основні завдання, що мають бути вирішені у процесі вивчення цієї дисципліни спрямовані на формування вмій:

- користуватися різними джерелами країнознавчих знань;
- аналізувати процеси світової, зокрема європейської, економічної інтеграції;
- визначати географічне положення країн; оцінювати забезпеченість ресурсами;
- показувати на карті найбільші промислові та культурні центри держав;
- робити висновки про тенденції розвитку транспорту, туризму, зовнішньоекономічної діяльності, про причини високого індустріального розвитку країн того чи іншого регіону.

Характеризуючи географічне положення, природні умови і ресурси країн, студенти повинні спиратися на вже здобуті знання про їх розташування, клімат, внутрішні води, корисні копалини з навчальної дисципліни «Іноземна мова».

Країнознавство обов'язково містить історичний елемент, який передбачає висвітлення вузлових моментів минулого кожної країни. Питання особливостей народонаселення, своєрідності культури, політичного життя та господарської діяльності є основою змісту курсу.

Характеристика політичного життя передбачає показ політичних партій, основної спрямованості їх програм, пріоритетні напрями внутрішньої та зовнішньої політики країни. При характеристиці господарства акцентується увага на галузях спеціалізації. У сфері послуг окремих країн виділяються галузі освіти, спорту, туризму, знання про які особливо актуальні й цікаві для молодшої людини.

У зовнішньоекономічних зв'язках держав акцентувалася увага на зв'язках з Україною. Детальність і глибина, з якою розкривається кожний пункт характеристики країни, визначаються проявом її специфічних і типових рис.

Програма четвертого курсу передбачає вивчення навчальних дисциплін «Іноземна мова професійного спрямування» та «Менеджмент» (Додаток Г). Комплексне вивчення цих дисциплін забезпечувало ще більш повну та ґрунтовну підготовку майбутньому менеджеру-економісту до професійної самореалізації. У результаті інтегративного підходу до освоєння зазначених дисциплін відбувалося формування необхідної комунікативної спроможності студентів у ситуаціях професійного спілкування в усній та писемній формах під час обговорення загальноекономічної тематики, що сприяло виробленню у майбутніх менеджерів-економістів упевненості у власній готовності до роботи за фахом і стимулювало студентів до визначення нових акмеологічних цілей для професійного зростання та самореалізації.

У процесі професійної підготовки майбутній менеджер-економіст повинен опанувати основними знаннями у сфері менеджменту. Вивчення даної навчальної дисципліни передбачало розуміння концептуальних засад системного управління організаціями, набуття вмінь розробки і прийняття рішень. Майбутні менеджери-економісти в процесі підготовки знайомилися із сутністю менеджменту, аналізували основні напрямки розвитку науки управління. Тому навчальна дисципліна «Менеджмент» займає важливе місце в системі підготовки висококваліфікованих фахівців.

Основною метою дисципліни є формування сучасного управлінського мислення та системи спеціальних знань у галузі менеджменту, вміння аналізувати проблеми, виробляти і реалізовувати оригінальні управлінські рішення, які забезпечують високу конкурентоспроможність та стабільне положення на ринку праці. Головним завданням курсу «Менеджмент» є вивчення студентами теоретичних основ менеджменту, а також завдань та функцій менеджера. Оволодіння цим курсом спрямовувалось на вироблення у

студентів навичок аналізу діяльності організацій, привчити до об'єктивної оцінки своїх дій, до самоаналізу, самоменеджменту. У результаті вивчення дисципліни студент отримуватиме необхідні знання з теорії та практики менеджменту, оскільки, він повинен:

- знати основні поняття та категорії менеджменту;– аналізувати методологічні і теоретичні основи менеджменту, міждисциплінарні зв'язки з іншими науками та галузями;

- виявляти структурні елементи предмета курсу;

- оцінювати показники ефективності управлінського розвитку організації;

- володіти способами взаємопов'язаних управлінських підсистем, які дозволяють трансформувати результати індивідуальної діяльності в цілісну колективну управлінську діяльність;

- вміти вирішувати практичні завдання та ситуації різних форм.

Під час вивчення навчальної дисципліни «Менеджмент» найбільший інтерес у студентів викликали розділи, пов'язані з теоріями прийняття управлінських рішень. Це, зокрема, етапи прийняття управлінських рішень та процес їх ухвалення, класифікація та ознаки управлінських рішень й групові способи ухвалення управлінських рішень. Особливий інтерес викликали у студентів фактори успішного управління підприємством, де ключову роль відіграють як особистісні якості керівника, так і професійні.

Студенти узагальнювали, що менеджер-економіст у процесі своєї професійної діяльності повинен забезпечити на підприємстві результативність спільної роботи працівників, організувати контроль за діяльністю персоналу, бути відповідальним за мотивацію та активізацію підлеглих, найм та та підготовку працівників та піклуватись про створення сприятливого мікроклімату у робочому колективі [187, с. 22].

Важливими ознаками ефективності професійної підготовки менеджера є сформована готовність самостійності у професійній діяльності, виявлення

інтересу до майбутньої професійної діяльності, готовність до самонавчання і саморегуляції, сформованість операцій мислення та усвідомлення цілей підготовки, що є основою для професійної самореалізації в майбутньому.

У процесі вивчення фахової дисципліни «Менеджмент» майбутні менеджери-економісти одержували інформацію не тільки про поняття менеджменту, його зміст і місце в системі соціально-економічних категорій, формування та еволюція теорії і практики менеджменту, сучасні теорії менеджменту, поняття соціальної відповідальності та етики менеджменту, але і про суб'єктів підприємництва та умови їх господарювання, складові процесу менеджменту, функції планування у менеджменті, функції організації діяльності у менеджменті, основи менеджменту персоналу, а також про проблеми комунікації в менеджменті, керівництво та лідерство, управлінські рішення, функції мотивації у менеджменті, управління групами, управління конфліктами та стресами, що важливо для професійної самореалізації у ході фахової діяльності.

У процесі вивчення зазначених тем з навчальної дисципліни «Менеджмент» у майбутніх менеджерів-економістів формуються уміння ефективно приймати рішення, висока креативність, сильна адекватна мотивація на досягнення «акме», комунікативні та організаторські якості, що є професійно значущими для фахівців даного спрямування і сприяють формуванню їхньої професійної самореалізації.

Наприклад, велике значення у підготовці майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації має тема «Функція мотивації у менеджменті» (Додаток Г). Студентів цікавила сутність даної теми, оскільки мотивація – це процес спонукання, стимулювання себе чи інших (окремої людини чи груп людей) до цілеспрямованої поведінки або до виконання певних дій, спрямованих на досягнення власної мети або цілей організації [187, с. 227]. У цьому контексті особливо зацікавлено сприймалися ієрархічна модель мотивації А.Маслоу, оскільки розкривала зв'язок мотивів поведінки із механізмами задоволення потреб [187, с. 219].

Таким чином, вивчення даної теми здійснювало позитивний вплив на підготовку майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації. Акцентуація уваги студентів на важливості вивчення зазначених тем з дисципліни «Менеджмент» сприяло набуттю не лише професійних умінь та навичок, а й самооцінюванню особистісних якостей, які є професійно значущими та сприяють професійній самореалізації.

Відомо, що фахівець – це уособлення поєднання теоретичної науки з практичною діяльністю у житті. Але не тільки професійні знання повинні характеризувати фахівця у суспільстві. На першому плані повинні бути його особисті якості та вміння служити суспільним інтересам. У народі ще досі панує думка, що справжній фахівець повинен бути особливою людиною, до якої можна звернутися за порадою з будь-якого питання, що він обізнаний не тільки з фаху за дипломом, але й з корисних знань для життя, які зростають, зокрема, при вивченні іноземної мови, країнознавства, іноземної мови професійного спрямування та інших навчальних дисциплін. Саме на заняттях з цих дисциплін відбувався професійний розвиток особистості фахівця, його виховання: всебічна підготовка для визначення у суспільстві як інтелігента, який має великий потенціал духовної культури.

Дослідження показували, що за сучасних умов загальноекономічні дисципліни та іноземна мова у підготовці майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації мають велике значення. Саме вони розвивають у майбутнього фахівця необхідні якості, ознайомлюють студентів із загальнолюдськими цінностями, дають можливість ширше і глибше сприймати навколишній світ, формують у майбутнього менеджера-економіста сучасний світогляд.

Тому проблема мовної підготовки перетворюється нині із загальноосвітньої в соціальну проблему. Таким чином, необхідно виходити з того факту, що навчальна дисципліна «Іноземна мова» повинна розглядатися не тільки як предмет засвоєння, тобто засіб вирішення мовних, але і як засіб

вирішення соціальних та професійних завдань. Взагалі, оволодіння навичками економічного спілкування і засвоєння відповідної термінології повинні відпрацьовуватися в економічному ВНЗ в рамках навчальних програм. Але цього недостатньо для менеджера-економіста високої кваліфікації. Засвоєння іноземної мови може принести позитивні плоди лише при постійному використанні іноземної мови, а не лише на спеціальних заняттях, які у відповідності до навчальної програми бувають 2-3 рази протягом тижня.

Тому, у контексті нашого дослідження, професійна підготовка студентів у ВНЗ економічного спрямування базувалася на інтеграції загальноекономічних дисциплін та іноземної мови. Адже, сутність професійно спрямованого навчання майбутніх менеджерів-економістів полягає у поєднанні загальноекономічних наук та іноземної мови, що допоможе розкрити творчі здібності і таланти кожного студента, підвищити його інтелектуальний рівень та розвинути професійні якості майбутнього фахівця.

Аналіз загальнокомунікативної та професійно-орієнтованої тематики з іноземної мови дав змогу поєднати фахову підготовку та можливості формування професійних якостей майбутніх менеджерів-економістів необхідних для їхньої професійної самореалізації.

Для встановлення рівнів розвитку у студентів певних професійних якостей, необхідних для професійної самореалізації проводився констатувальний етап експериментального дослідження, яким було охоплено 216 студентів, який проводився на базі Тернопільського національного економічного університету впродовж 2009-2011 навчальних років.

На констатувальному етапі експерименту нами досліджувались результати оцінювання студентами значущості окремих тем з іноземної мови, зміст яких можна використати у майбутній професійній діяльності та які розвивають у майбутнього менеджера-економіста певні професійні якості,

необхідні для формування професійної самореалізації. Студентам пропонувався опитувальник із запитаннями (Додаток Д). Результати опитування відображені у таблиці 2.3.

Таблиця 2. 3

Цифрові показники рівнів розвитку професійних якостей студентів під час вивчення іноземної мови на констатувальному етапі експерименту

Професійні якості	Рівні розвитку професійних якостей (%), к-сть студентів			
	низький	задовільний	достатній	високий
Організаційність	12,7 (20)	34,1 (76)	26,8 (59)	26,4 (61)
Комунікативність	11,5 (25)	34,0 (73)	28,2 (61)	26,3 (57)
Увага	10,7 (23)	36,5 (79)	26,6 (58)	26,2 (56)
Цілеспрямованість	11,1 (24)	33,3 (72)	25,9 (56)	29,6 (64)
Наполегливість	13,4 (29)	31,9 (69)	24,0 (52)	30,5 (66)
Відповідальність	12, 0 (26)	29,1 (63)	27,3 (59)	31,4 (68)
Загальний показник	11,6 (25)	33,3 (72)	26,8 (58)	28,7 (62)

Аналіз результатів анкетного опитування дав змогу виокремити певні професійні якості, за допомогою яких майбутній менеджер-економіст зможе долати труднощі під час виконання професійних обов'язків. Під час опитування було визначено чотири групи тем, які відповідали рівням підготовки до професійної діяльності – низькому, задовільному, достатньому та високому, а відтак відображали рівень прагнення студентів до професійної самореалізації. До першої групи тем, яка відповідає низькому рівню підготовки, входили теми, що не викликали труднощів під час їх вивчення. До даної групи віднесені теми, що містять побутовий характер і вивчалися ще під час навчання у школі: «Моя родина», «Зовнішність», «Риси характеру», «Мовні моделі вітання та прощання» та «Мій улюблений співак». За результатами опитування встановлено, що обираючи легкі теми, студенти, таким чином, уникають труднощів під час навчання у ВНЗ. Можна припустити, що такі студенти і в майбутньому не будуть прагнути до

подолання труднощів під час професійної діяльності, що демонструє низький рівень готовності до професійної самореалізації.

Друга група тем, яка відповідає задовільному рівню підготовки, містить теми, які характеризуються побутовою і країнознавчою тематикою: «Мистецтво України», «Моя майбутня професія», «Ділова подорож», «Географічне положення України» та «Географічне положення Німеччини». Опанування студентами визначених тем свідчить про те, що майбутні менеджери-економісти можуть під час навчання у ВНЗ набувати досвіду подолання труднощів, оскільки зазначені теми вивчалися майбутнім менеджером-економістом не тільки у школі, але й призначені для вивчення в університеті.

До третьої групи віднесені теми, які відповідають достатньому рівню підготовки з іноземної мови. Вони містять професійно зорієнтовану лексику, що свідчить про вміння студента спілкуватися за обраними темами, які входять до цієї групи, а саме, «Контракт», «Менеджмент. Його значення і функції», «У готелі», «Структура фірми», «Маркетинг», «Реклама». Припускаємо, що вибір даних тем сприяє формуванню у майбутніх менеджерів-економістів професійно спрямованих мотиваційних пріоритетів. У тематику цієї групи включений такий матеріал, який відображає специфіку професійної діяльності майбутніх менеджерів-економістів. Тому їх зацікавленість змістом цих тем і виробленням навичок іншомовного спілкування на цю тематику свідчить про прагнення майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації.

До четвертої групи належать теми, що відповідають високому рівню підготовки. До цієї тематичної групи студенти віднесли такий навчальний матеріал, який відображає професійні якості та специфіку професійної діяльності майбутніх менеджерів-економістів і виокремили такі теми: «Персональні якості ділової людини. Ділові якості керівника», «Ділові переговори», «На фірмі», «Контракт», «Електронне листування. Факс», що свідчить про сформованість у майбутніх менеджерів-економістів прагнення

до професійного самовдосконалення, а відтак – до професійної самореалізації в майбутньому.

За результатами анкетування у 25 (11,6%) студентів був визначений низький рівень розвитку професійних якостей; у 72 (33,3%) студентів проявлявся задовільний рівень; у 58 (26,8%) студентів відмічався достатній рівень розвитку професійних якостей. Високий рівень розвитку професійних якостей визначено у 62 (28,7%.) студентів.

Таким чином, результати констатувального етапу експерименту доводять, що у багатьох студентів рівень розвитку професійних якостей може бути вищим, якщо їх враховувати під час підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації.

Тому нині все більшого поширення набуває тенденція посилення спрямованості навчального процесу на розвиток професійних якостей необхідних для професійної самореалізації, наближення процесу спілкування в навчальному середовищі до реальної професійної діяльності. Особливого значення набуває реалізація принципу комунікативності, який передбачає таку організацію навчального процесу, за якої моделюються риси реального процесу комунікації, в результаті чого студенти вдосконалюють мовленнєві навички та вміння з метою використання іноземної мови як засобу спілкування в майбутній професійній діяльності [168]. Такий підхід був успішно втілений у процес фахової підготовки майбутнього менеджера-економіста з метою формування у нього готовності до професійної самореалізації.

Ефективне формування готовності до професійної самореалізації відбувається тоді, коли майбутній фахівець володіє не лише відповідними фаховими знаннями і професійними якостями. Ключову роль у підготовці майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації відіграє мотивація та інтерес до професійної діяльності, що потребує високого рівня підготовки. На констатувальному етапі експерименту ми визначали рівні мотивації, інтересу до професійної діяльності та зріз знань з дисциплін

«Іноземна мова» та «Іноземна мова професійного спрямування» у майбутніх менеджерів-економістів I-IV курсів.

Ми припускали, що формування високого рівня інтересу, прагнення до максимально повної професійної самореалізації, уміння ефективно приймати рішення, високої креативності і сильної мотивації на досягнення «акме» сприятиме формуванню готовності майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації. Тому на констатувальному етапі експерименту ми визначили рівень мотивації до діяльності за методикою Т. Елерса [164]. Цей тест спрямований на оцінку сили мотивації до досягнення мети, успіху. Студентам було запропоновано 41 питання (Додаток Е), на кожне з яких вони повинні були відповісти «так» або «ні». За набраною сумою балів визначалася мотивація студента до професійної самореалізації за такими цифровими показниками:

- від 1 до 10 балів – низький рівень;
- від 11 до 16 балів – задовільний рівень;
- від 17 до 20 балів – достатній;
- більше 21 бала – високий рівень мотивації до професійної самореалізації.

Встановлено, що за результатами тестування в 57 (26,4%) студентів виявлявся низький рівень мотивації до професійної самореалізації; у 58 (26,8%) студентів був визначений задовільний рівень; у 73 (34,1%) студентів відмічався достатній, а високий рівень був характерний для 28 (12,7%) студентів. Результати тестування представлені в таблиці 2.4.

Відомо, що ефективність професійної підготовки студентів до певного виду діяльності залежить від їх інтересу до навчальних предметів, які забезпечують підготовку до цієї діяльності, від ставлення до нього. Виступаючи внутрішнім стимулом, інтерес мобілізує всі наявні знання та спонукає до набуття нових. Тому ми вважали за доцільне з'ясувати ставлення студентів I-IV курсів до таких навчальних дисциплін як «Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування», «Країнознавство» та

«Менеджмент». З цією метою їм було запропоновано дати відповідь на такі запитання анкети: «Ставлення до співпраці та професійно-орієнтованої діяльності» (Додаток Ж).

Таблиця 2.4

Рівні мотивації, інтересу до майбутньої професійної самореалізації і зріз знань у студентів на констатувальному етапі експерименту

Критерії	Цифрові показники рівнів (%), к-сть студентів			
	високий	достатній	задовільний	низький
Мотивація	12,7 (28)	34,1 (73)	26,8 (58)	26,4 (57)
Інтерес	11,5 (25)	34,0 (73)	28,2 (61)	26,3 (57)
Зріз знань	10,7 (23)	36,5 (79)	26,6 (58)	26,2 (56)
Загальний показник	11,6 (25)	34,9 (75)	27,2 (59)	26,3 (57)

За результатами анкетування в 57 (26,3%) студентів був визначений низький рівень інтересу до навчальних предметів; у 61 (28,2%) студента проявлявся задовільний рівень інтересу; в 73 (34,0%) студентів відмічався достатній рівень інтересу до навчальних предметів. Високий рівень інтересу властивий для 25 (11,5%) студентів. Результати анкетування представлені також у таблиці 2.4.

Наступним кроком нашого дослідження був зріз знань, який передбачав визначення ефективності підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації під час вивчення навчальних дисциплін: «Іноземна мова» та «Іноземна мова професійного спрямування». Студенти I-IV курсів факультету міжнародного бізнесу та менеджменту ТНЕУ виконували завдання у формі тестування (Додаток З). Основним завданням зрізу знань було визначити рівень підготовки з іноземної мови.

За результатами тестування в 56 (26,2%) студентів був встановлений низький рівень підготовки; в 58 (26,6%) студентів був визначений задовільний рівень; у 79 (36,5%) студентів відмічався достатній рівень, а

високий рівень визначався у 23 (10,7%) студентів I-IV курсів. Результати тестування представлені в таблиці 2.4.

Аналіз узагальнених показників таблиці показав, що кількість студентів з високим рівнем прагнення до професійної самореалізації становило 25 (11,6%), кількість студентів з достатнім рівнем – 75 (34,9%) осіб, студентів із задовільним було 59 (27,2%), а кількість студентів з низьким становила 57 (26,3%) осіб.

Організація констатувального етапу експерименту на основі узагальнення психолого-педагогічних положень і досягнень передового педагогічного досвіду передбачала встановлення сформованості у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної самореалізації. Для подальшого формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації необхідно було визначити й охарактеризувати критерії, показники та стан сформованості цього феномену в студентів, котрі здобувають професію менеджера-економіста.

2.2. Критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації

Визначення стану сформованості готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації передбачало необхідність розробки критеріїв та показників даної інтегральної характеристики.

Процес пошуку і перевірки на практиці системи критеріїв та показників професійної підготовки передбачає здійснення аналізу наявних підходів щодо розуміння їх сутності. Вивчення проблеми критеріїв у педагогічних дослідженнях показало наявність декількох основних підходів до їх розуміння.

У педагогічній та психологічній довідковій літературі термін критерій [від грец. *kriterion* – засіб судження] визначається як: мірило для визначення, оцінка предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації [180]; підстава

для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило, мірка [160]; стандарт, виходячи з якого можуть прийматися рішення, робитись оцінки або класифікація; рівень досягнень, який визначається метою, за ступенем наближення до якої оцінюється прогрес [27].

Термін «показник», за новим тлумачним словником української мови, визначається як: свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення чого-небудь [160].

П. Городов, розглядаючи проблему оптимізації навчання у вищій школі, під критерієм розуміє показник, на підставі якого можна судити про ефективність процесу [55, с. 9]. А. Спірін, досліджуючи проблему взаємозв'язку критеріїв та показників, вважає, що кожен показник передбачає визначення відповідних йому критеріїв [219]. Г. Гапончук відмічає, що критерій включає в себе сукупність основних показників, які розкривають певний рівень якого-небудь явища [54].

Враховуючи різні точки зору науковців та визначення, які наводяться в педагогічній та психологічній довідковій літературі, ми вважаємо, що показники готовності до професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста – це сукупність ознак, які визначають ступінь відповідності цілей, мотивів, інтересів, установок, спрямованості, професійних знань, навичок та умінь, професійно-особистісних якостей та рівня розвитку самооцінки (самосвідомості) майбутнього менеджера-економіста, що формуються в процесі професійної підготовки і відповідають вимогам професійної діяльності. Критеріями професійної підготовки є такі її розпізнавальні ознаки, на основі яких визначається та оцінюється міра сформованості її компонентів [111].

У нашому дослідженні всі компоненти підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації мають відповідні критерії, кожен з яких включає в себе сукупність показників. Дослідження рівнів сформованості критеріїв та показників дає можливість спрогнозувати

ефективність виконання професійних завдань майбутніх менеджерів-економістів у сучасних умовах економічного розвитку.

Так, на основі нашого дослідження, ми виявили п'ять критеріїв з відповідними показниками, які відповідають обраним компонентам і сприяють підготовці майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації [212].

Визначеному нами критерію *усвідомлення цілей підготовки* відповідає **цілемотиваційний компонент**. Він пов'язаний із необхідністю врахування у процесі підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації особистісної спрямованості майбутнього фахівця, системи його ціннісних орієнтацій, а також мотивів, які спонукають до вибору професійної діяльності та оволодіння основами майбутньої професії. З огляду на вище вказане, показниками сформованості цього критерію є *система ціннісних орієнтацій та рівень сформованості установок*.

Професійна діяльність майбутніх менеджерів-економістів вимагає сформованості у них спеціальних фахових умінь та навичок, які дозволяють застосовувати на практиці знання з іноземної мови, а також умінь ефективної ділової соціокультурної комунікації. Отже, студенти, які не прагнуть до продуктивного спілкування, що базується на знаннях іноземної мови та фахових навчальних дисциплін, не можуть реалізувати себе у професійній діяльності, відчують невпевненість у колективній діяльності, виявляють розгубленість у нових або складних ситуаціях, не зможуть на достатньому рівні виконувати професійні обов'язки фахівця в галузі вітчизняної чи міжнародної економіки. Професійна поведінка, в даному випадку, обумовлена активністю особистості та вираженістю професійних інтересів. Тому критерієм **предметно-практичного компоненту**, було обрано *вміння і навички професійної діяльності*. В даному критерії ми виділили сукупність показників, за якими визначалась готовність майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації, а саме: *сформованість спеціальних фахових умінь та навичок і сформованість*

комунікативних та організаційних умінь і здібностей, якими повинен володіти кожен менеджер-економіст.

Критерію *самостійності у професійній діяльності* відповідає **особистісний компонент**. При виокремленні даного критерію ми виходили з того, що сформованість особистісно-важливих якостей та здібностей майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу, які набувають свого розвитку в процесі підготовки студента до професійної самореалізації, забезпечує упевненість та самостійність під час виконання завдань професійного характеру. Отже, як було визначено під час констатувального етапу експерименту, майбутньому менеджеру-економісту найбільш властиві такі професійні якості, як *організованість, комунікативність, увага, пам'ять*, без яких він не відбудеться як професіонал. Тому показниками сформованості даного критерію ми обрали: *рівень сформованості організованості та уваги та рівень професійної підготовки*.

Критерію *сформованості операцій мислення* для засвоєння знань відповідає **змістовий компонент** професійної підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації. Ми виходили з того, що фахівець, який працюватиме в умовах сучасного розвитку економіки, має бути теоретично підготовлений до професійної діяльності. Належний рівень теоретичної підготовки, необхідний для ефективного виконання функціональних завдань, що на нашу думку, забезпечується сформованістю професійно-спрямованого мислення, як одного із провідних пізнавальних процесів особистості. Відповідно, нами були виокремлені такі показниками сформованості даного критерію: *рівень засвоєння професійних (спеціальних, фахових) знань та рівень виявлення здібностей управління*.

Виділення критерію *готовності до самонавчання і саморегуляції*, якому відповідає **рефлексивний компонент** готовності до професійної самореалізації, що пов'язано з необхідністю формування у майбутнього фахівця адекватної самооцінки та навичок саморегуляції поведінки, від яких

у значній мірі залежить ефективність професійної діяльності в умовах розвитку економіки [213].

Одним із важливих чинників, що впливає на успішність формування рефлексивного компоненту професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста є готовність особистості до активного саморозвитку, самонавчання, саморегуляції, самовдосконалення. Свідоме формування у собі професійно значущих якостей під час професійної підготовки, на нашу думку, можливе за умови сформованої професійної самосвідомості, індикатором якої виступає самооцінка. Тому критерієм рефлексивного компоненту в підготовці майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації є *готовність до самонавчання і саморегуляції*, а його показниками – *рівень самооцінки та рівень професійної самосвідомості*, що мають тісні функціональні зв'язки та виступають психологічними регуляторами професійного становлення майбутніх фахівців.

Використовуючи розроблений нами критеріальний підхід до діагностики готовності майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації, ми вважали за необхідне визначити якісну характеристику рівнів їх сформованості.

Визначення рівнів дало нам можливість прослідкувати динаміку формування досліджуваного утворення, виявити недостатньо розвинені критерії та показники, намітити шляхи подальшого розвитку та обрати засоби й методи, за допомогою яких можна було б впливати на їхню позитивну динаміку.

Обґрунтовані критерії та показники дозволили охарактеризувати чотири рівні сформованості готовності до професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста: високий, достатній, задовільний та низький.

Високий рівень характеризується наявністю у студентів ґрунтовних фахових знань і високорозвинених практичних умінь та навичок, які забезпечують їм виконання практичних завдань професійного характеру на

високому рівні. У них проявляється висока сформованість умінь щодо складання ділових документів (студенти вірно і самостійно готують ділові документи). У студентів з цим рівнем підготовки високо сформована система ціннісних орієнтацій. Для них характерні: висока обізнаність зі специфікою професійної діяльності з використанням іноземної мови; розуміння значення професійної діяльності менеджера-економіста для суспільства; знання сутності функціональних обов'язків; глибоке усвідомлення відповідальності за якість та результати своєї діяльності; високо розвинена обізнаність про те, що відбувається на фірмі чи підприємстві серед працівників, а також здатність до вирішення проблемних ситуацій, які можуть виникнути у виробничому оточенні. У поведінці студентів з високим рівнем сформованості готовності до професійної самореалізації постійно демонструються загальнолюдські цінності справедливості, людяності, професійності, толерантності та співробітництва у поєднанні із вимогливістю. Вони відрізняються активністю, наполегливістю, відповідальністю, свідомим дотриманням норм і правил поведінки, суворо і точно виконують вимоги ділових інструкцій. Для них також притаманні високий рівень сформованості комунікативних та організаторських здібностей; добре розвинена емоційна саморегуляція та витримка. Під час виконання функціональних обов'язків менеджери-економісти з цим рівнем готовності до професійної самореалізації постійно проявляють професійну спостережливість, мають адекватну самооцінку, на чому наголошував у своєму дослідженні В. Костенко [111].

Достатній рівень характеризується середньою сформованістю у студентів фахових знань і розвиненістю практичних умінь та навичок, які забезпечують їм необхідний рівень виконання професійних завдань. Для них властива достатня сформованість умінь щодо складання ділових документів (студенти самостійно складають ділові документи, не допускаючи суттєвих помилок). У студентів з цим рівнем готовності до професійної самореалізації достатньо сформована система ціннісних орієнтацій. Для них характерні

достатня обізнаність зі специфікою професійної діяльності в сфері вітчизняної чи міжнародної економіки; посереднє розуміння значення професійної діяльності для суспільства та знання сутності функціональних обов'язків; достатнє усвідомлення відповідальності за якість та результати своєї діяльності; високо розвинена обізнаність про те, що відбувається на фірмі чи підприємстві серед працівників, а також здатність до вирішення проблемних ситуацій, які можуть виникнути у робочому оточенні. У поведінці студентів з достатнім рівнем готовності до професійної самореалізації періодично демонструються загальнолюдські цінності справедливості, толерантності та співробітництва, у поєднанні із організаторськими та комунікативними здібностями. У них спостерігаються прояви активності, наполегливості, відповідальності, свідомого дотримання норм і правил поведінки та виконання вимог ділових інструкцій. Їм властиві достатній рівень сформованості комунікативних та організаторських здібностей; достатньо розвинена емоційна саморегуляція та витримка. Під час виконання функціональних обов'язків менеджери-економісти з цим рівнем готовності до професійної самореалізації періодично проявляють професійну спостережливість та демонструють достатньо розвинену професійну підготовку. Вони не завжди можуть оцінити себе об'єктивно, частіше мають занижену самооцінку, про що зазначав В. Костенко [111].

Задовільний рівень характеризується задовільною сформованістю у студентів фахових знань і розвиненістю практичних умінь та навичок, які забезпечують їм необхідний рівень виконання професійних завдань. Для них властива не достатня сформованість умінь щодо складання ділових документів (студенти не завжди можуть самостійно складають ділові документи, допускаючи при цьому суттєві помилки). У студентів з цим рівнем не достатньо сформована система ціннісних орієнтацій. Для них характерні недостатня обізнаність зі специфікою професійної діяльності в сфері вітчизняної чи міжнародної економіки; не чітке розуміння значення професійної діяльності для суспільства та знання сутності функціональних

обов'язків; слабе усвідомлення відповідальності за якість та результати своєї діяльності; не розвинена обізнаність про те, що відбувається на фірмі чи підприємстві серед працівників, а також здатність до вирішення проблемних ситуацій. У поведінці студентів з задовільним рівнем сформованості готовності до професійної самореалізації толерантність та співробітництво демонструються періодично у поєднанні із вимогливістю, організаторськими та комунікативними здібностями. У них інколи спостерігаються прояви активності, наполегливості та відповідальності. Для них властивий задовільний рівень сформованості комунікативних та організаторських здібностей; посередньо розвинена емоційна саморегуляція та витримка. Під час виконання функціональних обов'язків менеджери-економісти з цим рівнем готовності до професійної самореалізації періодично проявляють професійну спостережливість та демонструють не завжди достатньо розвинену професійну підготовку. Для них притаманна неадекватна самооцінка, вони не завжди можуть оцінити себе об'єктивно, частіше мають завищену самооцінку, про що йшлося у дослідженні В. Костенка [111].

Низький рівень готовності до професійної самореалізації характеризується досить низькою сформованістю у студентів фахових знань і практичних умінь та навичок, які не забезпечують належне виконання ними завдань професійного характеру. Вони допускають суттєві помилки при складанні ділових документів та потребують при цьому сторонньої допомоги. У студентів з цим рівнем підготовки до професійної самореалізації недостатньо сформована система ціннісних орієнтацій. Для них властиві низька обізнаність специфіки професійної діяльності в економічній сфері; недостатнє розуміння значення професійної діяльності для суспільства; поверхневі знання сутності функціональних обов'язків; недостатнє усвідомлення (або неусвідомлення) відповідальності за якість та результати своєї діяльності; нерозвинена обізнаність про те, що відбувається на фірмі чи підприємстві серед працівників, а також відсутня здатність до вирішення проблемних професійних ситуацій. У поведінці студентів з низьким рівнем

сформованості готовності до професійної самореалізації недостатньо проявляються або не проявляються взагалі толерантність та прагнення до співробітництва. У них спостерігаються прояви таких рис як безвідповідальність, схильність потрапляти під вплив інших осіб, вони не докладають зусиль до виконання норм та правил поведінки, некомпетентні у майбутній спеціальності, схильні до порушень вимог ділових інструкцій. Для них характерні недостатній (низький) рівень сформованості комунікативних та організаторських здібностей. Під час виконання функціональних обов'язків менеджери-економісти з цим рівнем готовності до професійної самореалізації не проявляють професійної спостережливості та демонструють недостатньо розвинену професійну підготовку. Для них притаманна неадекватна самооцінка, в переважній більшості випадків вони не можуть оцінити себе об'єктивно, частіше мають занижену самооцінку, на чому акцентував увагу В. Костенко [111].

Таким чином, враховуючи характеристику критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності до професійної самореалізації майбутніх менеджерів-економістів процес фахової підготовки студентів доцільно удосконалити у потрібному напрямі.

Означені рівні вимірювалися нами в коефіцієнтах успішності сформованості готовності майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації, з використанням формули, запропонованої В. Баркасі [14].

$$\text{ПП} = n/m$$

де: n – фактична сума балів, одержана за показником;

m – максимально можлива сума балів за показником

Ними стали: високий (0,90 й вище); достатній (який відповідає значенням коефіцієнта успішності від 0,75 до 0,89); задовільний (який відповідає значенням коефіцієнта успішності від 0,74 до 0,61) і низький (який відповідає значенням коефіцієнта успішності до 0,60).

Такий підхід дозволив простежити динаміку критеріїв і показників сформованості готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації. Забезпечити формування високого, достатнього та задовільного рівнів готовності до професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста можна шляхом реалізації спеціально визначених педагогічних умов.

2.3. Педагогічні умови підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної діяльності

Зміна соціально-економічної ситуації в країні посилює необхідність пошуку надійних, оригінальних і ефективних способів навчально-виховної діяльності, запровадження таких освітніх технологій, які забезпечили б ефективну підготовку обдарованої та здібної студентської молоді до входження в соціум, формування еліти суспільства, здатної вивести державу із кризового стану.

Професійна підготовка майбутніх менеджерів-економістів допускає наявність, як мінімум, двох сторін – викладача і студента, котрі можуть знаходитися у взаєминах тільки у визначеній сфері, визначеному «просторі». Однією із сторін цього «простору» і є педагогічні умови [154].

На основі аналізу педагогічної літератури та власного досвіду ми дійшли висновку, що в ході організації навчально-виховного процесу необхідним є виокремлення певних педагогічних умов, які сприятимуть підготовці майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації

Хоча педагогічні умови були предметом досліджень багатьох науковців, ми вважаємо, що слід виокремити умови, які сприятимуть підготовці майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації. У контексті нашої дисертаційної роботи ми розглядали такі педагогічні умови, які найбільш ефективно сприятимуть підготовці

майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації і які не були раніше досліджені науковцями.

У сучасній педагогічній науці існують різні думки науковців, які тлумачуть поняття «педагогічна умова».

Педагогічні умови – категорія, що визначається як система певних форм, методів, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети [176].

Педагогічні умови виступають і формою педагогічної діяльності, метою якої є формування висококваліфікованого фахівця. Отже, педагогічні умови забезпечують виконання державного стандарту з освітньої діяльності [176].

Аналізуючи досліджувану проблему, виділяємо такі педагогічні умови, що сприяють ефективному формуванню готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації в умовах профільного навчання на засадах акмеологічного підходу. Реалізація педагогічних умов базувалася на виконанні таких завдань, як:

- підсилення мотиваційних установок до професійної самореалізації, що відповідає цілемотиваційному компоненту;
- запровадження акмеологічного підходу у навчально-виховний процес ВНЗ економічного профілю, що відповідає предметно-практичному компоненту;
- використання соціокультурного підходу до мовної освіти майбутніх менеджерів-економістів, що відповідає змістовому компоненту;
- розробка і використання комплексу тренінгових занять, що відповідає особистісному компоненту;
- підвищення пізнавального інтересу студентів, що відповідає рефлексивному компоненту, що було відображено у наших публікаціях [215].

Тому серед педагогічних умов ми визначили: *підвищення пізнавального інтересу до професійної самореалізації; підсилення у майбутніх менеджерів-економістів мотиваційних установок до професійної самореалізації;*

запровадження акмеологічного підходу в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу економічного профілю; використання соціокультурного підходу до мовної освіти майбутніх менеджерів-економістів; розробка комплексу тренінгових занять для майбутніх менеджерів-економістів.

Специфіка педагогічних умов детермінована не лише сутністю і змістом професійної підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації, але й особливостями викладання у ВНЗ економічного профілю, що в свою чергу потребує нових підходів при підготовці майбутніх фахівців в економічній галузі.

Розглянемо сутність визначених педагогічних умов, їх особливості та реалізацію. Однією з педагогічних умов було *підвищення пізнавального інтересу до професійної самореалізації*, що полягало у якості і довготривалості готовності майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації і визначалося зацікавленістю процесом пізнання внутрішнього світу, розкриттям резервного потенціалу, реалізацією його в професійній діяльності. Ми погоджуємося з думкою Н. Бібік, що через інтерес розкриваються характери людей, рівень їх суб'єктивності, соціальної і моральної зрілості, наявність і розвиток творчого потенціалу [21]. У контексті нашого дослідження пізнавальний інтерес у процесі підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації розкривав власний потенціал студента до професійної діяльності. На основі аналізу наукових підходів вивчення важливості пізнавального інтересу в процесі підготовки майбутнього фахівця [87; 88] ми узагальнили, що

– інтерес є спеціальним психічним механізмом, спонукальною силою активності, до самореалізації майбутнього менеджера-економіста в професійній діяльності і приносить емоційне задоволення виконаною роботою [87];

– інтерес майбутнього менеджера-економіста до професійної діяльності виникає в результаті незадовільного стану реалізації потреб у самореалізації

в процесі навчання, тобто він відображає суперечність між потребами й умовами їх задоволення [87];

– потреби розкривати і реалізовувати ресурсний потенціал майбутнім менеджером-економістом у процесі опанування основ професійної діяльності набувають свідомої, смислотворювальної сили через інтерес, тобто через повне розуміння сутності потреб і способів їх задоволення [88];

– інтерес майбутнього менеджера-економіста до самореалізації в професійній діяльності загалом відображає потребу в пізнанні і діяльності, є емоційним проявом пізнавальної потреби, формою її прояву (за А. Петровським) і тому в дослідженні використовуємо термін «пізнавальний інтерес», який розкриває особистісний сенс самопізнання і самореалізації особистості майбутнього менеджера-економіста;

– усвідомлений інтерес майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації є метою і мотивом (за Є. Ільїним).

Пізнавальний інтерес майбутнього менеджера-економіста до розкриття і реалізації власного потенціалу в процесі засвоєння основ професійної діяльності є стійким позитивним емоційним самоставленням до себе як до суб'єкта професійної діяльності, яке характеризується схильністю до вибору професії у сфері економіки і надання їй переваги в порівнянні з іншими професіями та спеціальностями; «особливою програмою організації переживань, деякою загальною схемою задоволення потреб за допомогою дій у певній предметній сфері» [88], зокрема в сфері економічної діяльності, яка пов'язана із вивченням іноземних мов; вольовим імпульсом, який спрямовує дії професійної діяльності, але через різний його розвиток у студентів потребує зовнішнього стимулювання; певним піднесенням, розумовим збудженням, притяганням до професійної діяльності, задоволеністю потреби в самореалізації, а результативність його прояву виявляється лише в діяльності, зокрема в професійній діяльності та прагненням до професійної самореалізації.

На основі тверджень науковців ми дійшли висновку, що інтерес є

основою готовності майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації, оскільки на ґрунті інтересу базується подальша професійна діяльність майбутнього менеджера-економіста і його прагнення до професійного зростання і потребує вияву самостійності студента [77].

Багато дослідників вказують на важливість самостійної роботи в навчальному процесі ВНЗ А. Богоявленська [22], А. Вербицький [38], Е. Врублевська [48], Л. Вяткін [49], Р. Лемберг [136, с. 15], П. Підкасистий [173], Н. Половникова [179] та інші, котрі визначають її як засіб організації пізнавальної діяльності.

Тому серед засобів, які забезпечують педагогічну умову щодо підвищення пізнавального інтересу до професійної самореалізації майбутніх менеджерів-економістів, важливе місце займає творчо організована самостійна робота студентів, а також рольові та ділові ігри, які застосовувалися в процесі навчальної діяльності [95].

Успішна самостійна робота у ВНЗ вимагає від майбутніх фахівців наявності певних якостей, які чітко характеризують інтерес до професійної діяльності, наприклад під час виконання студентами самостійних завдань:

- у мотиваційній сфері – цілеспрямованість у самостійній діяльності, прагнення до досягнення успіхів у навчально-професійній діяльності, потреба в творчій самореалізації [133];
- в інтелектуальній сфері – розвиток креативності мислення, професійної ерудованості, творчої уяви;
- в емоційній сфері – розвиток умінь управляти власними емоційними станами в умовах самостійної діяльності;
- у вольовій сфері – розвиток наполегливості, цілеспрямованості в діяльності, здатності переборювати труднощі;
- у предметно-практичній сфері – розвиток творчих здібностей, здатності самостійно робити вибір, приймати рішення;
- у сфері саморегуляції – розвиток уміння управляти собою в стані пошуку, аналіз актів творчої активності або ж пасивності;

– в екзистенційній сфері – розвиток уявлення про себе як про творчу індивідуальність, що наділена незалежністю й самостійністю, на що зверталася увага у дослідженні О. Самохвал [196].

Метою будь-якої освіти є перехід до самоосвіти. Організація самостійної роботи студентів відкриває достатньо великі резерви для покращення ефективності підготовки на основі акмеологічного підходу, що, в кінцевому результаті впливає підвищення професійної компетентності студентів. Проведене І. Зимньою дослідження показало, що 45,5% студентів визнають, що не вміють правильно організовувати самостійну роботу; 65,8% взагалі не вміють розпоряджатися своїм часом; 85% не думають, що його можна розподіляти. Проблема формування у студентів здібності до самостійної роботи переростає в проблему попереднього підвищення навчальної мотивації, виховання інтересу до навчання [83].

На даний час на самостійну роботу відводиться 50% від загального часу навчання у ВНЗ. Формуючи знання та вміння студентів, традиційний, стереотипний, переважно, вербальний спосіб навчання, зокрема, іноземної мови, стає для менеджерів-економістів малоефективним. Адже, іноземна мова у ВНЗ України – це навчальний курс, де кількість навчальних годин була завжди не великою. Практика навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей свідчить про слабку ефективність навчального процесу, в першу чергу через неефективно організовану самостійну роботу, продуктивність якої повинна компенсувати недостатню кількість аудиторних годин (2-4 години в тиждень). Крім того, вихідний рівень знань і мотивації до знань в цієї категорії студентів практично завжди низький.

Для реалізації даної педагогічної умови ми розробили навчально-методичне забезпечення, яке містить автентичні матеріали та комплекс мовленнєвих вправ для формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної діяльності на засадах акмеологічного підходу. В навчально-методичному забезпеченні пропонувалися завдання з навчальних дисциплін «Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування» та

«Країнознавство», в основі яких був принцип комунікативності. Пропонуємо вправи для підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації (табл. 2.5).

Державним освітнім стандартом для професійної підготовки фахівців із економічного профілю встановлено, що студенти перших курсів вивчають теми загальноосвітнього характеру, які характеризуються побутовою тематикою. З другого курсу майбутні менеджери-економісти починають вивчати професійно спрямовану іноземну мову та країнознавство. Таким чином, у нашому навчально-методичному забезпеченні поділено вправи на три групи:

а) загальнокомунікативні, в яких відпрацьовується побутова та соціокультурна тематика;

б) країнознавчі, які зосереджені на виконанні вправ країнознавчої тематики;

в) професійно-орієнтовані вправи, куди віднесено теми, що безпосередньо пов'язані з майбутньою професійною діяльністю менеджерів-економістів.

Кожна група вправ призначена для аудиторної та позааудиторної роботи поділялася на такі типи, які подані у таблиці 2.5 [150].

Наведемо приклади загальнокомунікативних вправ:

1. *Wie hoch ist dein Bruder?*

Er ist etwa einen Meter 75.

2. *Sind _____? (Helenas Haare)*

Nein, ihre Haare sind dunkel.

3. *Sind _____? (Petras Haar) Ja, sie sind sehr lang.*

4. *Sind _____? (Ihre Eltern) Nein, sie sind mittleren Alters.*

Вправи для аудиторної та позааудиторної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх менеджерів-економістів (за С. Ніколаєвою [150])

Типи вправ	Некомунікативні (мовні)	Умовно-комунікативні (умовно-мовленнєві)	Комунікативні (мовленнєві)
	Види вправ	Види вправ	Види вправ
Рецептивні	Сприйняття, впізнання або розрізнення звуку, термінального тону, орфограми, графеми, лексичної одиниці, граматичної структури.	Аудіювання або читання повідомлень, запитань, розпоряджень на рівні фрази / речення або групи речень	Аудіювання або читання тексту з метою одержання інформації
Репродуктивні	Заучування напам'ять (лексичних одиниць, речень, текстів); повторення (звуків, лексичних одиниць, речень); заміна / вставка лексичних одиниць; зміна граматичної форми, переклад; зауваження та розширення речень, об'єднання простих речень у складне; складання речень; переказ тексту (відомого слухачам)	Імітація зразка мовлення (ЗМ), підстановка у ЗМ, трансформація ЗМ, розширення ЗМ, завершення ЗМ, відповіді на запитання різних типів, переказ тексту (відомого слухачам, але від імені персонажа)	Переказ тексту (невідомого слухачам)
Продуктивні		Об'єднання ЗМ (одноструктурних і різноструктурних) у понад фразову єдність; об'єднання ЗМ у діалогічні єдності: запитання-відповідь; запитання-контрзапитання; повідомлення-запитання; спонукання-згода/відмова; спонукання-запитання і т.п.	Повідомлення якогось факту (фактів); опис фірми, підприємства, професійних якостей фахівця); розповідь (про якісь події, факти); доказ (якихось положень, фактів); бесіда (між студентом / студентами і викладачем, між двома студентами; групова); написання резюме; ділового листа, плану, тез, анотації.

Приклади професійно-орієнтованих вправ:

1. Уявіть, що ви роботодавець і приймаєте на роботу нових працівників. Проведіть співбесіду з кількома претендентами (одногогрупниками), ставлячи запитання, які наведені нижче, і виберіть найкращу кандидатуру. Після закінчення процедури співбесіди поясніть кожному необраному, чому Ви його не обрали на вакантну посаду [196].

2. Прочитайте заголовок тексту і спрогнозуйте події, які можуть у ньому відбутись. Використайте інформацію із теми «Планування діяльності менеджера» [196].

Приклади країнознавчих вправ :

1. Прочитайте текст, складіть план до тексту, висвітливши основні події. Підготуйте переказ тексту з використанням складеного Вами плану [196].

2. Підготуйте реферат на тему «Країнознавчі відомості про Україну», «Поняття комунікації, її роль та місце в управлінні» (за вибором). Презентуйте короткий опис змісту реферату на занятті [196].

Підготовка майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації у великій мірі визначається ефективністю самостійної роботи. Адже розвиток економіки потребує від фахівця пристосування до економічних умов, які постійно змінюються. Таким чином у майбутнього менеджера-економіста повинен бути сформований інтерес до своєї майбутньої професійної діяльності, який буде обумовлений мотивацією на плідну працю у сфері вітчизняної чи міжнародної економіки і активними самоосвітніми процесами.

Відтак актуалізується реалізація наступної педагогічної умови – підсилення мотиваційних установок до професійної самореалізації, що передбачає вивчення спрямованості мотивації майбутнього менеджера-економіста на досягнення акме в у майбутній професійній діяльності. Така спрямованість розглядалася у нашому дослідженні як ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності з метою професійної самореалізації.

У майбутній професійній діяльності студент повинен усвідомлювати цінність і значення своїх фахових дій. Так, у процесі підготовки до професійної діяльності майбутній менеджер-економіст повинен керуватися мотивацією, спрямованою на професійну самореалізацію. Цінним є те, що вона спонукає майбутнього менеджера-економіста до активності (за В. Лозовою), перемоги, успіху, руху вперед.

На мотиви професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста впливають мотиви вибору професії студентом, що в подальшому пов'язана з вивченням фахових навчальних дисциплін. Як відзначають С. Вершловський [40], Л. Кацова [93], Н. Клименко [99], Н. Кузьміна [126], В. Сластьонін [206], мотивами вибору професії є інтерес до навчального предмету; інтерес до вдосконалення власних здібностей; усвідомлення соціальної значимості професії менеджера-економіста, прагнення здобути вищу освіту в економічній сфері.

З позиції формування професіоналізму майбутнього менеджера-економіста, його продуктивної «Я»-концепції важливим є мотив ціннісного ставлення майбутнього менеджера-економіста до опанування основ професійної діяльності. Суттєву основу виділеного мотиву складають «Я»-концепція та орієнтація на цінності самоактуалізованої особистості, які роблять готовність майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації усвідомленою і цінною в плані життєвого сенсу [28].

З акмеологічної точки зору домінуючими мотивами професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста є мотиви досягнення та їх види: прагнення до успіху і прагнення подолати невдачі, які відображені в працях вітчизняних і зарубіжних учених Д. Аткінсона [250], А. Маркової [147], Х. Хекхаузена [240] та інших. Суттєвими ознаками мотиву досягнення є схильність до переживання задоволення і гордості досягнутим результатом, а мотиву запобігання невдачі – небажання переживати сором і приниження за невдачу.

На нашу думку, мотиви досягнення «акме» найповніше характеризують акмеологічну спрямованість особистості. Мотиви досягнення акме, на думку Н. Кузьміної і С. Пожарського [125], поділяються на прагнення професійного росту, тобто досягнення максимальної професійної майстерності у відповідному виді діяльності, та прагнення соціального росту, тобто досягнення максимального соціального статусу у відповідній соціальній сфері за допомогою розвитку максимальної системи соціальних зв'язків. Беручи ці думки за основу, посилаємося на думку А. Деркача [65], який вважає, що суб'єкт праці прагне особистісно-професійного розвитку і досягнення професіоналізму тільки в тому разі, коли в нього є сильні, але адекватні мотиви професійних досягнень і професійної самореалізації [65].

У педагогічному процесі необхідно стимулювати майбутнього менеджера-економіста до професійного зростання і формувати його соціальний статус у студентській групі. Звісно, що соціальне зростання майбутнього менеджера-економіста залежить від ціннісної установки, завдяки якій «індивідуум прагне створити найвищу йому цінність і досягти адекватної суспільної оцінки (суспільного визнання)»[125, с. 20].

У контексті дослідження відзначимо ще й таке: формування мотивації досягнення майбутнього менеджера-економіста пов'язане з його соціалізацією і може виявлятися в прагненні підвищення рівня власних можливостей, соціального статусу в студентській групі. Схиляємося до думки А. Маркової, яка полягає в тому, що мотивація – це не навички і не інформація, її не можна навчити, а лише можна стимулювати, розвивати, підвищувати [147].

Отже, рушійною силою у підготовці студента до професійної діяльності виступають мотиви, які водночас формують готовність до професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста. До них можна віднести мотиви вибору майбутньої професії; ціннісного ставлення до змісту професійної самореалізації; досягнення як прагнення набувати стану

акме, успіху. На взаємозалежність мотивів самореалізації і досягнення, яка позитивно впливає на особистісно-професійний розвиток людини, досягнення нею професіоналізму, вказують О. Бодальов [23], А. Деркач [64], А. Маркова [146] та інші. Так, О. Бодальов і Л. Рудкевич відзначають, що достеменний і послідовно здійснюваний процес саморозвитку, зазвичай характерний лише тим людям, які налаштовані саме на досягнення великомасштабних цілей у житті. Це змушує їх цілеспрямовано працювати над розвитком у себе індивідуальних, особистісних і суб'єктно-діяльнісних характеристик, розвитком відносин і здібностей, котрі всі разом є однією з обов'язкових передумов здійснення визначених життєвих цілей [23].

У фаховій підготовці майбутнього менеджера-економіста мотиви професійної самореалізації у різних видах діяльності (навчальній, дослідницькій, комунікативній, навчально-пізнавальній, самоосвітній) трансформуються в нове мотивоутворення – мотиваційну установку на професійну самореалізацію, яка є ціннісною характеристикою готовності. Сутність цінності полягає в наступному: готовність до професійної самореалізації повинна формуватися впродовж навчання у ВНЗ.

Згідно з теорією мотивації Є. Ільїна, одним з основних мотивів самореалізації, який трансформується в готовність, є мотиваційна установка [88, с. 145–148]. Установка як цілісна сфера активності передує свідомій психічній діяльності і без вивчення якої складно зрозуміти природу людини. Д. Узнадзе писав: що перш за все необхідно мати на увазі, що перед нами стоїть питання про вивчення не якого-небудь окремого психічного факту, а того специфічного стану, який називається установкою. Для виникнення останньої достатньо двох елементарних умов – якої-небудь актуальної потреби суб'єкта і ситуації її задоволення [235].

Мотиваційна установка особистості майбутнього менеджера-економіста на переведення потенційного в актуальне, розкриття і реалізацію власного резервного потенціалу в процесі засвоєння основ професійної діяльності є потенційним мотивом самореалізації і позитивно впливає на

готовність до неї. Мотиваційна установка, на думку відомого дослідника мотивації і мотивів особистості Є. Ільїна [88], є запланованим завданням для себе, але відстроченим, або намірами, які будуть реалізовані при виникненні необхідної ситуації. Він розглядає її як латентний стан готовності до задоволення потреби, реалізації намірів [88].

У навчально-методичному забезпеченні, ми розробили завдання, з урахуванням рівня внутрішньої пізнавальної мотивації та активності студентів. Тому реалізація даної педагогічної умови реалізовувалася на основі визначеної нами третьої групи вправ, яка характеризується професійно-орієнтованою тематикою і пов'язана з майбутньою професійною діяльністю менеджерів-економістів. Зазначена група вправ призначалася для аудиторної та позааудиторної роботи і поділялася на окремі типи, які також подані у таблиці 2.5.

Навчально-методичне забезпечення, яке ґрунтується на використанні методів активної підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації, становить сукупність способів організації та управління навчальною діяльністю, за якої:

- кожен студент безперервно залучається до активної навчально-пізнавальної діяльності;
- залучення студентів до активності здійснюється впродовж тривалого часу, тому активність студента постійна, а не короткочасна, епізодична;
- самостійне вироблення студентами рішень відбувається в умовах підвищеного рівня мотивації та емоційності;
- існує або спостерігається постійна взаємодія викладача і студентів [10].

Вправи, які слугують для реалізації даної педагогічної умови, переважно умовно-комунікативні та комунікативні. Розробляючи вправи даного типу, насамперед, урахувувалася вмотивованість кожної із них для того, щоб студент не лише мав бажання виконати вправу, вважаючи її цікавою, доцільною, значущою в умовах професійного становлення, але й

отримав максимально позитивний навчально-розвивальний результат. «Активності» вправи базуються на використанні таких прийомів: внесення змін, корективів, доповнень, розширення, обґрунтування, групування, аргументування, узагальнення, інтерпретування, трансформування власних або авторських думок, тверджень [196]. Наведемо приклад одного з таких завдань:

Уявіть, що один із Вас – менеджер-економіст, начальник відділу, а інший комерційний директор підприємства, решта студентів – журналісти. Проведіть прес-конференцію з двома працівниками фірми на тему «Моє враження про роботу на іноземній фірмі». Підготуйте статтю, в якій Ви порівнюєте думки двох різних за рангами працівників підприємства. Які є розбіжності у їхніх висловлюваннях?

Ми вважаємо, що виконання необхідних вправ вимагає від майбутнього менеджера-економіста високого рівня мотивації на професійну діяльність і відповідного рівня фахових знань. Тому для реалізації даної педагогічної умови ми розробили завдання, що містять вправи репродуктивного і продуктивного типу.

Зауважимо, що репродуктивні та продуктивні вправи – це цілісна, нероздільна система завдань, яка потребує плавного переходу від одного етапу (виконання репродуктивних вправ) до іншого (продуктивні вправи) і не може бути реалізована окремо, роздільно [196].

Слід зазначити, що не всі студенти можуть виконувати продуктивні типи вправ відразу. Для ефективності підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації ми розпочинали роботу із виконання репродуктивного типу вправ, що сприяло поступовій підготовці студентів до професійної самореалізації і формуванню у них важливих якостей фахівця.

Мотиваційні установки майбутнього менеджера-економіста на професійну самореалізацію частково є довготривалими нереалізованими намірами, які є складовими резервного потенціалу особистості і знаходяться

в прихованому стані. Наміри, на думку Л. Божович [25], є спонукальною дією, яка спрямована на досягнення проміжних цілей. Намір організує поведінку людини, дозволяє їй довільно діяти з метою задоволення потреб, а людина, котра має певний намір, може діяти навіть усупереч безпосередньому бажанню [25]. Таким чином, ми враховували що наміри майбутнього менеджера-економіста найбільш повно розкривати і реалізовувати власний потенціал у професійній діяльності можуть виявлятися в процесі навчання, а можуть залишатися в пам'яті як резервний потенціал у формі устремління людини в майбутнє, її замислу, припущення, готовності щось зробити, усвідомленості прийнятого рішення [88].

Наступна педагогічна умова – *запровадження акмеологічного підходу у навчально-виховний процес* ВНЗ економічного профілю передбачала організацію підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації, орієнтованої на інтенсивне спілкування, успішну комунікацію та ефективну взаємодію. Для реалізації даної педагогічної умови ми розробили у навчально-методичному забезпеченні багаторівневий комплекс вправ, який характеризується типами вправ, які також подані у таблиці 2.5. У даному комплексі вправ враховувався рівень знань студентів та розвиток їх професійних якостей.

На основі вивчення та аналізу наукових напрацювань фахівців [65; 72; 123; 166; 246], було враховано, що акмеологічний підхід щодо вдосконалення процесу професійної самореалізації майбутніх менеджерів-економістів під час навчання в економічному університеті реалізовуватиметься у такій послідовності:

- проектування і впровадження моделі підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу;

- оновлення змісту професійної підготовки менеджерів-економістів на основі запровадження інноваційних технологій навчання та введення принципів поетапності та зв'язку теорії з практикою;

- створення акмеологічного розвивального середовища (прагнення до успіху, творчості у процесі саморозвитку);
- розробка акмеологічних технологій (технологій забезпечення успіху і високих досягнень у процесі самовдосконалення акме кожного студента);
- розробка акмеологічного супроводу педагогічного процесу (впровадження тренінгових технологій, підготовка викладачів);
- системний аналіз акмеологічних результатів, яких досягають студенти та внесення коректив у подальшу діяльність [30].

Реалізація акмеологічного підходу передбачає застосування акмеологічного супроводу, що являє собою систему заходів і технологій їх реалізації і забезпечує особистісний, професійний і духовний розвиток майбутніх фахівців, котрі працюватимуть у сфері менеджменту та економіки. У цілому, технологія реалізації акмеологічного підходу – це реалізація програми дій, яку ми пропонуємо назвати «акмеологічна технологія». Вона містить у собі систему завдань по досягненню фахівцем високого рівня професіоналізму, сукупність методів і методик, спеціальних технічних прийомів, засобів і методів контролю й самоконтролю по досягненню поставлених цілей (алгоритми ефективного розв'язування завдань).

Вихідним у визначенні поняття «акмеологічна технологія» ми взяли ключові позиції Л. Рибалко та С. Яструбова. Вони вважають, що «акмеологічна технологія – це інтегровані знання, які розширюють можливості професійної самореалізації» [192]. Згідно із авторським тлумаченням, акмеологічна технологія розглядається як система, складові якої передбачають педагогічний вплив на становлення майбутнього фахівця. М. Семенюк розглядає акмеологічну технологію як підсистему цілісної системи професійної підготовки фахівця в умовах навчального закладу [199]. Ми поділяємо думку В. Крижко [118] у тому, що функціонально-операційний зміст акмеологічних технологій тісно повинен бути пов'язаний із специфікою профільної підготовки фахівця.

Н. Кузьміна, С. Пожарський, Л. Паутова [121] і О. Деркач [3] серед таких технологій виділяють:

- вивчення результатів власної праці (колективної, групової, індивідуальної);
- моделювання продуктивної, малопродуктивної і непродуктивної професійної діяльності;
- використання порівняльних моделей з метою навчання і корекції професійної діяльності; стандартизований апарат виміру для вивчення процесу діяльності та його зв'язки з отриманими результатами з метою корекції.

У дослідженні ми врахували, що акмеологічна технологія тісно пов'язана із акмеограмою, тобто індивідуальною траєкторією сходження фахівця до вершини професіоналізму, що містить способи переходу з одного кар'єрного рівня на інший, більш високий. Тому ми забезпечували умови для творчого, професійного та наукового розвитку особистості студента; підвищення професійної компетентності фахівця та вдосконалення процесу формування його готовності до професійної самореалізації; проектування навчально-виховного середовища ВНЗ на основі акмеологічного підходу.

Акмеологічний розвиток – це закономірне спрямоване якісне змінювання та формування майбутнього фахівця у напрямку досягнення певних вершин у фаховій діяльності на основі прагнення до професійної самореалізації. Результатом є досягнення «акме». «Акме» майбутнього менеджера-економіста є періодом найвищого розквіту його здібностей, досягнення вершин у професійній діяльності, що ґрунтується на базі особистісної зрілості [67].

Використання розробленого навчально-методичного забезпечення, яке містить автентичні матеріали та комплекс мовленнєвих вправ, сприяло формуванню у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної самореалізації на засадах реалізації акмеологічного підходу під час вивчення

дисциплін «Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування», «Країнознавство».

Проаналізуємо типи вправ за видами мовленнєвої діяльності, які використовувалися з метою реалізації педагогічної умови запровадження акмеологічного підходу у навчально-виховний процес ВНЗ економічного профілю.

Вправи на розвиток навичок читання, які представлені у навчально-методичному забезпеченні, поділені на три групи:

- а) загально комунікативні – побутова та соціокультурна тематика;
- б) країнознавчі – країнознавча тематика;
- в) професійно-орієнтовані – професійно спрямована тематика.

Використовуючи такі вправи, ми враховували, що тексти для читання іноземною мовою виконують цілу низку функцій, які сприяють успішному оволодінню цієї мовою (Додаток К). Науковці [150, с.192] виокремлюють декілька головних функцій іншомовного тексту:

– Функція збагачення і розширення знань студентів, головним чином лексичних. У процесі читання студенти отримують завдання знайти певні слова чи словосполучення і визначити їх значення; знайти і виписати слова чи структури за якоюсь конкретною ознакою; назвати слова, які були використані в певній ситуації.

– Функція тренування, мета якої полягає в тому, щоб засвоїти лексико-граматичний матеріал, з одного боку, а з другого – забезпечити студентам вправляння в читанні і використанні певного мовного матеріалу у відповідях на запитання до викладача, у процесі вільного переказу змісту чи в переказі, близькому до тексту.

– Функція розвитку усного мовлення студентів на основі прочитаного тексту: переказ тексту своїми словами, драматизація окремих епізодів, придумування продовження тексту або іншого початку, бесіда за окремими проблемами, які розкриваються в тексті.

– Функція розвитку смислового сприйняття тексту – його розуміння. Завдання такого характеру спрямовані на перевірку розуміння окремих епізодів та всього тексту, знаходження різних смислових та формальних елементів, які полегшують процес розуміння, виконання вправ, які допомагають переборювати труднощі, що виникають на шляху розуміння тексту [150, с.192].

У процесі підготовки у ВНЗ до даного виду роботи майбутній менеджер-економіст інколи допускає типові помилки, які негативно впливають на підготовку до професійної самореалізації, а саме:

1. Відсутність зацікавленості студентів у вивченні нової теми (читанні нових тематичних текстів): перед самостійним опрацюванням нового тексту студентами викладач може повідомити деякі цікаві факти з теми. Якщо текст авторський, викладач повідомляє факти з життя і творчості автора. Можна запитати студентів, які книжки цього автора вони читали (що відомо їм з цієї проблеми). Для заощадження аудиторного часу викладач проводив підготовчу роботу в електронному варіанті. Наприклад, перед читанням тексту «Географічне положення та економічний розвиток Німеччини», викладач пропонував студентам в електронному вигляді прочитати статтю з цікавими фактами про Німеччину рідною мовою, переглянути слайди визначних місць країни або уривок відеофільму про країну.

2. Труднощі орфографічної системи: відсутність кількісного еквіваленту між буквами та звуками у слові; різночитання однакових букв та буквосполучень; передача одного і того ж звука різними буквами та буквосполученнями; ці та подібні їм труднощі студенти подолали поступово. Для попередження типових помилок у процесі самостійного опрацювання студентами нового матеріалу викладач готував орфографічні та лексичні таблиці, здебільшого в електронному вигляді, виділяв червоним кольором пункти, де студенти найвірогідніше можуть зробити помилку, виконуючи завдання самостійно.

3. Складнощі в перекладі власних імен, назв: дуже часто студенти витрачають час на пошук у словниках власних назв, яких там немає. Викладач звертав увагу студентів на такі слова перед читанням тексту. Слова з перекладом виписувалися на дошці або складалися в список таких слів у електронному вигляді.

4. Невміння швидко працювати зі словником: дуже часто студенти витрачають більшу частину свого часу на роботу зі словником через не вміння швидко знаходити необхідне слово. У такому разі найкращим розв'язком проблеми було створення електронних словників, на що звертала увагу в своєму дослідженні автор О. Самохвал [196].

Вправи на розвиток навичок письма (Додаток К), представлені у навчально-методичному забезпеченні, також поділені на три групи:

- а) загально комунікативні – побутова та соціокультурна тематика;
- б) країнознавчі – країнознавча тематика;
- в) професійно-орієнтовані – професійно-спрямована тематика.

Для навчання писемного мовлення, тобто вміння висловлюватись за допомогою графічних знаків, дослідники рекомендують два типи вправ: умовно-комунікативні та комунікативні. У нашому дослідженні умовно-комунікативні вправи використовувалися для формування і вдосконалення лексико-граматичних навичок письма. В умовно-комунікативних вправах перед студентом ставилося певне мовленнєве завдання (з'ясувати щось, дати комусь пораду) та формулювалися ситуативні умови. Таким чином у процесі підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації формуються професійно важливі якості, такі як послідовність та лаконічність [150, с. 216]. Наведемо завдання до деяких письмових умовно-комунікативних вправ:

1) Ви журналіст німецької газети «Der Markt». Підготуйте п'ять-шість запитань, які Ви поставите менеджеру-економісту, який працює на німецько-українському підприємстві.

2) Ви працюєте менеджером-економістом на німецько-українському сільськогосподарському підприємстві. Ви спілкуєтесь із ним через мережу Інтернет. Він цікавиться, як Ви досягли успіху у своїй професійній діяльності. Запишіть відповідь для пересилання листом за допомогою Інтернету.

Серед комунікативних письмових вправ використовувалися передусім такі жанри писемного спілкування як написання ділових листів, листів-запитів, листів-пропозицій, короткої автобіографії із супровідним листом, заповнення офіційних форм, а також написання резюме, повідомлення.

У процесі підготовки до такого виду діяльності студенти часто допускають типові помилки, які негативно впливають на їх підготовку до майбутньої професійної діяльності. Виокремимо деякі із них:

1. Відсутність ґрунтовних графічних та орфографічних навичок: успішний розвиток мовленнєвих умінь письма зумовлюється якістю сформованих навичок техніки письма, а для цього на кожному занятті фахових дисциплін регулярно виконувалися письмові вправи. Перевіряючи будь-які письмові завдання, викладач звертав увагу на графічні та орфографічні помилки.

2. Неправильний порядок слів у реченні; студентам подавалася схема, на яку постійно спрямовувалась увага майбутніх менеджерів-економістів у процесі складання ними нових речень. Ефективним прийомом були виправлення зумисне допущених помилок.

3. Відсутність достатнього тематичного запасу слів студентів. Ця проблема особливо помітна в процесі написання студентами творчих робіт. Викладач складав перелік тематичних слів та виразів, які студенти використовували у написанні творчих робіт.

4. Невміння ідентифікувати власні помилки. Перевіряючи свої роботи, студенти найчастіше не помічають помилок. У такому разі ми пропонували студентам взаємоперевірку. Подібна робота розширювала межі комунікативних контактів, сприяла формуванню таких якостей як взаємо-

самоконтроль, на чому акцентувалася увага увага у дослідженні О. Самохвал [196].

Вправи на розвиток навичок монологічного мовлення (Додаток К) представлені у навчально-методичному забезпеченні, також поділені на три групи:

- а) загально комунікативні;
- б) країнознавчі;
- в) професійно-орієнтовані.

Монологічне мовлення характеризується структурною завершеністю речень, відносною повнотою висловлювань, розгорнутою та різноструктурною будовою фраз. Комунікативні вправи розглядаються як спеціально організована форма спілкування [261], за якої студент реалізує акт мовленнєвої діяльності. Монологічне мовлення характеризується певними комунікативними, психологічними і мовними особливостями, які викладач враховував у процесі навчання цього виду мовленнєвої діяльності.

У підготовці майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації монологічне мовлення виконувало ряд комунікативних функцій, про що писала автор С. Ніколаєва [150, с. 192]:

- інформативну – повідомлення інформації про явища чи події;
- впливову – спонукання до дії чи попередження небажаної дії, переконання щодо справедливості чи несправедливості тих чи інших поглядів, думок, дій, переконань;
- експресивну (емоційно-виразну) – використання мовленнєвого спілкування для опису стану, в якому знаходиться той, хто говорить, для зняття емоційної напруженості [150, с.192].

Кожна із цих функцій має свої особливі мовні засоби вираження думки, відповідні психологічні стимули та мету висловлювання.

У процесі підготовки до даного виду мовленнєвої діяльності студенти виконували зазначені типи вправ, що сприяло формуванню готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації. Наведемо

приклад комунікативної вправи на розвиток навичок монологічного мовлення.

1) Ви приїхали з різних федеративних земель Німеччини. Розкажіть, з якої саме федеративної землі Ви приїхали, чим відрізняється Ваша федеративна земля з-поміж інших; в якому місті Ви проживаєте, якої Ви національності та Ваша майбутня професійна діяльність [196].

Створена викладачем ситуація моделювала ситуацію зустрічі студентів із різних федеративних земель Німеччини, що мотивувало використання іноземної мови з метою спілкування, а також потребувало знань соціокультурної сфери, що набуваються у процесі вивчення таких фахових дисциплін як «Іноземна мова», «Країнознавство», «Іноземна мова професійного спрямування». Студенти отримували мовленнєве завдання – розповісти якомога більше про себе та свою федеративну землю. Продуктом мовлення був монолог-розповідь [196].

Типи вправ, які виконували студенти на розвиток навичок монологічного мовлення передбачали спеціальні вміння, які формували у майбутнього менеджера-економіста готовність до професійної самореалізації, що виявлялося у таких вміннях:

- досить повно висловлюватись відповідно до запропонованої комунікативної ситуації;
- оформити своє висловлювання мовними засобами іноземної мови, яка вивчається;
- оформити своє висловлювання мовними засобами згідно з принципом комунікативної достатності;
- оптимально використовувати мовний матеріал певної теми, збагачувати мовлення з урахуванням рівня навченості;
- оптимально використовувати раніше вивчений матеріал суміжних дисциплін, свідомо здійснювати перенесення набутих знань, навичок і вмінь на нову навчально-професійну ситуацію [150, с. 170].

Типовими помилками студентів у процесі виконання вказаних завдань та способами їх попередження були такі:

1. Невміння забезпечувати логічний зв'язок речень, їхню граматичну правильність. Для попередження таких помилок студентам пропонувалося використати підстановочну таблицю, яка забезпечувала належний вибір усіх необхідних мовних засобів для побудови власного висловлювання. Необхідно підкреслити, що використання підстановочних таблиць допускається на перших етапах навчання монологічного мовлення, з часом такі «вербальні опори» не допускаються. Проте студентам дозволялося використовувати власно складені плани до тексту, схеми, перелік власних імен тощо.

На заняттях використовувався ще один спосіб попередження таких помилок – звуковий зразок (фонограма), в якому після кожної фрази передбачена пауза для висловлювання студентів за аналогією. Після роботи із звуковим зразком студенти створювали власні висловлювання.

2. Невідповідність інтонації висловлювань іноземною та українською мовами: будуючи висловлювання понад фразового рівня студенти забувають, що в німецькій мові, наприклад, емоційна забарвленість мовлення сильніша, аніж у рідній. На кожному занятті ми пропонували прослуховувати аудіоматеріал іноземною мовою з певної теми. Це давало змогу актуалізувати знання студентів і переключити їхню увагу з рідної на іноземну мову.

3. Невміння використовувати у своєму мовленні елементи розмірковувань, аргументації: студенти мали заздалегідь засвоїти ряд словосполучень і штамів, характерних для монологічного мовлення. Включення подібних словосполучень до монологічного висловлювання давало змогу студентам передати своє особисте ставлення до обговорюваних подій та фактів. Студенти використовували список таких виразів, як основу для побудови своєї розповіді.

4. Обмеженість монологічного висловлювання двома-трьома реченнями. Для його попередження викладач допомагав студенту,

спонукаючи його до продовження думки, такими фразами: якщо Ви згодні з таким твердженням, наведіть свої докази; чому Ви так думаєте; яка Ваша думка з цього приводу і т.д. Виконуючи такі завдання, студенти вчилися розвивати думку, передавати її мовними засобами, доводити правильність тверджень [196].

Вправи на розвиток навичок діалогічного мовлення (Додаток К) представлені у навчально-методичному забезпеченні, також поділені на три групи:

- а) загально комунікативні – побутова та соціокультурна тематика;
- б) країнознавчі – країнознавча тематика;
- в) професійно-орієнтовані – професійно-спрямована тематика.

Діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Тому в межах мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі виступав як слухач і мовець. У підготовці майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації ми враховували, що діалогічне мовлення виконувало такі комунікативні функції:

- запиту інформації – повідомлення інформації;
- пропозиції (у формі прохання, наказу, поради) – прийняття / неприйняття запропонованого;
- обмін судженнями / думками/враженнями;
- взаємопереконання / обґрунтування своєї точки зору [150, С. 146-192].

Таким чином, здійснювалася цілеспрямована робота з формування комунікативних якостей, які є професійно значущими у діяльності менеджерів-економістів.

Окреслимо типові помилки студентів та способи їх попередження у процесі розвитку навичок діалогічного мовлення.

1. Невміння правильно реагувати на репліки партнера: це викликано тим, що діалогічне мовлення об'єднує два види мовленнєвої діяльності – аудіювання і говоріння. У зв'язку з цим другий партнер мав зрозуміти

репліку першого партнера та швидко й адекватно відреагувати на неї, тобто відгукнутися реактивною реплікою. Попередити такі помилки можливо лише з поетапним розвитком навичок діалогічного мовлення. Тому з перших занять викладач навчав студентів реагувати на ініціативні репліки швидко та правильно. Викладач задавав ініціативні репліки самостійно або за допомогою аудіозапису.

2. «Завмирання діалогу». Інколи розпочатий студентами діалог «завмирав» після обміну однією-двома репліками. Це спричинювало труднощі продукування саме ініціативної репліки. Вправи для навчання ініціативної репліки подібні до попередньої вправи, тільки за цих умов студенти мали завдання не відреагувати на репліку, а, опираючись на реактивну репліку, задати ініціативну.

3. Невміння сконцентруватись на інформації, одержаній від співрозмовника. Діалог неможливо спланувати заздалегідь, адже мовленнєва поведінка кожного з учасників спілкування значною мірою визначається мовленнєвою поведінкою партнера. Кожному з них необхідно стежити за перебігом думки співрозмовника, часом несподіваним. Така несподіваність призводить до зміни предмета спілкування. Тому, викладач навчав студентів слухати, що відбувалося під час аудіювання, коли викладач пропонував студентам прослухати діалог, записаний на плівці або диску, та виконати після прослуховування або впродовж прослуховування завдання.

4. Відсутність емоційного забарвлення діалогічного мовлення. Оскільки особливістю діалогічного мовлення є його емоційна забарвленість, то мовець має передавати свої думки, почуття, з використанням реплік подиву, захоплення, оцінки, розчарування, незадоволення, заперечення, що підтверджує розвинутість навичок невербального спілкування та ін. Для того, щоб студенти звертали на ці аспекти діалогічного мовлення свою увагу, викладач формулював завдання, спрямовані саме на цю проблему мовлення.

5. Тривала паузація. Часто студенти створювали паузи в процесі ведення діалогу, для того щоб правильно відреагувати на репліку

співрозмовника. Відомо, що в діалогічному мовленні зустрічаються слова, які називають «заповнювачами мовчання» і призначені для підтримання розмови, для заповнення пауз в ній, коли мовець підшукує відповідну репліку. На жаль, як викладачі, так і студенти часто ігнорують такі вирази, не звертаючи на них уваги і в результаті не використовують їх у власних діалогах, чим збіднюють мовні засоби і не досягають належної досконалості [196].

Реалізуюючи педагогічну умову, запровадження акмеологічного підходу в навчально-виховний процес ВНЗ економічного профілю, ми використовували активні засоби навчання. У сучасній методиці викладання іноземних мов виник інтерес до теорії спілкування і засобів навчання комунікативної діяльності. Мовленнєва діяльність, що є частиною діяльності спілкування, не існує сама по собі, а проявляється в процесі соціальної взаємодії з іншими людьми. Така форма навчальної діяльності спрямована на розвиток активності студента і надає йому можливості розкрити свій потенціал, проявити відповідальність і творчість.

Тому з метою підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації була реалізована ще одна педагогічна умова – *розробка і використання комплексу тренінгових занять*. Вона передбачає формування готовності до професійної самореалізації, що відбувається в процесі вивчення навчальної дисципліни «Менеджмент» (Додаток Л). У контексті нашого дослідження особливий інтерес становлять способи формування професійних та комунікативних умінь, основою яких були тренінгові заняття за методикою О. Сидоренко [203], в процесі проведення яких, студенти набували вмінь:

- вступати в контакт;
- формулювати питання;
- вести «малу розмову»;
- стимулювати партнера до з'ясування його позиції, пропозиції і т. ін;
- почути і зрозуміти те, що мав на увазі партнер;

- зрозуміти те, що партнер був неспроможний висловити;
- передати партнеру, що його почули і зрозуміли;
- вирівнювати емоційне напруження у бесіді [203].

Формування перерахованих умінь пов'язане із відповідними професійними якостями, зокрема, організаційними та комунікативними. Так, менеджер-економіст повинен уміти активізувати партнера зі спілкування для отримання необхідної інформації у справі. Людину, яка активно спілкується, можна легше і краще зрозуміти, від неї можна отримати необхідну для розв'язання питання інформацію, прослідкувати її позицію і тактику розмови [16].

Ми доповнили перелік умінь «сприйняти і зрозуміти те, що партнер навмисно намагається приховати», яке О. Сидоренко, за її словами, свідомо не включила в нього. Автор пояснює виключення умінь «розшифровувати ознаки неправди» з переліку тренуваних умінь тим, що тренінг комунікативної компетентності у діловій взаємодії є одночасно тренінгом партнерського спілкування, а відносини партнерства передбачають прагнення до відкритої комунікації [203]. Вважаємо, що для працівників економічної сфери це умінь є одним з основних, оскільки ті, з ким доводиться спілкуватися менеджеру, дуже часто свідомо чи підсвідомо намагаються якраз приховати від нього істину. Тому формування професійних якостей, які гарантуватимуть успішну партнерську взаємодію, є одним із завдань фахової підготовки майбутніх менеджерів-економістів.

На тренінгових заняттях використовувалися ділові та рольові ігри, які сприяли вмінню вирішувати професійні ситуації.

Розвиваюча і виховна цінність дидактичних ігор полягає в тому, що вони спрямовані на якісну зміну особистості студента, дають можливість успішно реалізувати професійні здібності. Іншим важливим аспектом ігор є поступове підвищення індексу віри у власні сили і можливості [173].

Рольові та ділові ігри з навчальної дисципліни «Менеджмент», були спеціально розроблені з метою підготовки майбутнього менеджера-

економіста до професійної самореалізації. Як показують методичні та психолого-педагогічні дослідження, використання рольових комунікативних ігор відкриває широкі можливості для інтенсифікації та оптимізації навчального процесу і є засобом організації індивідуалізованої і групової роботи.

Термін «рольова гра» означає і загальне поняття, що означає всі різновиди ігор, у яких є розподілення учасників за ролями, і також як ігровий засіб і метод, що означає імпровізоване розігрування заданої ситуації. Метод рольової гри успішно використовується для подолання комунікативних бар'єрів.

На думку більшості педагогів, рольова гра зазвичай базується на вирішенні проблеми, що забезпечує оптимальну активізацію комунікативної діяльності студентів на занятті. Необхідність знайти вирішення поставленої проблеми обумовлює природність спілкування. Постановка проблеми і необхідність її вирішення служать також для розвитку критичного мислення у студентів. Адже, необхідність ретельного продумування ситуації, пошуку єдиного правильного, з точки зору учасника гри, розвиває логічне мислення, вміння аргументовано висловлюватись, переконувати співрозмовників, враховуючи при цьому їхні аргументи і факти.

Враховуючи, що в основі вивчення навчальної дисципліни «Менеджмент» закладені принцип зв'язку теорії з практикою подаємо структуру рольової гри таким чином:

- обставини дійсності, у яких здійснюється комунікація;
- учасники гри (комунікатори), відносини між ними;
- рольове спонукання.

На думку більшості методистів, у рольовій грі виділяються три етапи: підготовчий, сама гра і заключний.

Рольові ігри застосовувалися під час проведення тренінгових занять з дисципліни «Менеджмент». Рольові ігри, що проводилися на заняттях характеризуються як такі, що підвищують мотивацію студентів і

відрізняються більш високим рівнем їх активності, оскільки у грі студенти імітують реальне спілкування, отримують можливість проявити ініціативу. Крім того, в грі знімаються психологічні бар'єри, оскільки учасники, приймаючи інші імена та легенди, як правило, абстрагуються від свого «Я».

Таким чином, підготовка майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації зорієнтовувалась на отримання навичок та вмінь професійного спілкування у сфері менеджменту. Ділова гра, як засіб навчання, найбільш відповідає поставленим цілям. Студенти мали змогу використати вміння і навички комунікативної взаємодії, сформовані на заняттях з іноземної мови, що інтегрувало іншомовну і фахову підготовку. Але в межах однієї ділової гри не вдається досягнути поставлених цілей. Наприклад, розвиток навичок і вдосконалення вмінь ділового спілкування в професійно-важливих ситуаціях потребує певного часу і постійного тренування. Тому було поєднано кілька ділових ігор у цілісне тренінгове заняття. Наведемо приклади ділових ігор, які входять в комплекс тренінгових занять і використовувалися під час експериментального дослідження в ЕГ:

Обдумайте ситуації та зробіть вибір (а, б, в). Чому Ви зробили саме такий вибір? Чим він зумовлений? Обговоріть результати.

1. Службовець телефонує Вашому секретарю і просить організувати розмову з Вами з приводу нещодавно прийнятого Вами рішення. Ви:

- а) поговорите з ним самі;*
- б) попросите надіслати доповідну через його начальника;*
- в) зателефонуєте начальнику цього службовця і доручите йому зайнятися цією проблемою.*

2. Один із лінійних менеджерів виявляє на підприємстві зайві, дорогі чи не виправдані виробничі операції. Він, як Вам здається, повинен:

- а) написати доповідну начальнику виробництва;*
- б) письмово викласти суть питання своєму начальнику;*
- в) самому спробувати вирішити проблему.*

3. Ваш конкурент виходить на ринок з новим товаром, активно витісняючи Вас з ринків збуту. Ви:

а) вимагаєте від керівника служби маркетингу подати звіт про вжиті заходи;

б) запрошуєте експерта для оцінки ситуації;

в) оперативно створюєте компетентну команду для вирішення проблеми.

4. Ваш конкурент Вас випередив. Збут Ваших нових товарів призупинився, хоча їх якість була високою. Ви:

а) доручаєте відповідальному за маркетинг посилити роботу;

б) призначаєте нового менеджера з виробничих питань;

в) перебудовуєте весь хід виробництва нових товарів і скорочуєте їх випуск.

Приклади ділових ігор подані подані у Додатку Л.

Акмеологічна спрямованість ділової гри проявлялася у створенні предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності фахівця. Відбувалося моделювання таких відносин, що характерні для фахової діяльності: студенти моделювали професійні проблеми, реальні протиріччя і проблемні ситуації та використовували їх для апробації моделей можливих професійних дій в майбутньому.

Навчальна ділова гра, що застосовувалася під час вивчення дисципліни «Менеджмент», розглядається як доцільно організована педагогічна взаємодія, в якій підготовка до професійної діяльності відбувалася внаслідок спеціально підібраних педагогічних ситуацій, які моделюють різноманітні аспекти майбутньої професійної діяльності менеджера-економіста і спонукала їх визначити напрями для професійної самореалізації [37].

Ділові ігри, як відомо, мають свої позитивні та негативні сторони. Існують дві тенденції їх осмислення, позитивна – підтверджує її корисність, оскільки під час проведення ділових ігор відбувається активне формування особистості

фахівця. Негативна – пов'язана недостатньо глибоким розумінням сутності ділової гри.

В умовах навчання майбутній менеджер-економіст повинен оволодіти навичками професійної діяльності та спілкування. Спільна діяльність викладача і студента – це система актів обміну діями, які пов'язані як із змістом самої діяльності, так і з процедурами навчання. На тренінгових заняттях були створені умови для продуктивної спільної діяльності викладача і студента. Ці умови передбачали: позитивне емоційне налаштування, адекватне методичне забезпечення навчального процесу і врахування індивідуальних характеристик студента.

Більшість педагогів вбачають їхню різницю в тому, що у рольових іграх об'єднується особистісна взаємодія, а в ділових іграх розігруються ситуації, наближені до реальної професійної діяльності.

Проведений аналіз особливостей проведення тренінгових занять дає нам підстави зробити наступні висновки:

Ділова гра – це, перш за все, педагогічне явище. Вона проводиться з метою реалізації індивідуального підходу до кожного студента і виховання особистості майбутнього фахівця, формування його світогляду, вмінь, професійної мотивації. Результати, яких можна досягти під час використання ділових ігор на тренінгових заняттях з «Менеджменту» під час професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів, доводять актуальність цього аспекту.

За своїм характером гра поліфункціональна. По-перше, вона в поєднанні з іншими засобами і методами активізує навчально-пізнавальну діяльність студентів і тим самим виконує функцію оптимізації процесу розвитку професійних особистісних якостей.

По-друге, дидактична гра створює у навчальному процесі ВНЗ дієвий мотиваційний фон, чим і забезпечує позитивну установку на творчу діяльність, спонукає до самопізнання, самореалізації і морального самовдосконалення майбутнього менеджера-економіста.

По-третє, дидактична гра виконує виховну, соціально-орієнтовану, організаційно-діяльнісну, навчаючу, розвиваючу, спонукально-стимулюючу, комунікативну, психокорекційну, рефлексивну, а також функції саморозвитку і самоствердження особистості. Таким чином вона сприяє розвитку організаторських, комунікативних, моральних та інших важливих якостей студента, які є професійно важливими для майбутньої діяльності та для його професійної самореалізації. Тому, викладач, який працює в економічному ВНЗ повинен володіти методикою системного проектування та організації навчально-ігрової діяльності студентів, щоб максимально використовувати педагогічні можливості кожного виду дидактичної гри з метою розвитку необхідних професійно важливих якостей особистості майбутнього менеджера-економіста.

У ході експериментального дослідження встановлено, що досить ефективним засобом розвитку особистісних і професійних якостей є спеціальні тренінги, які проводяться фахівцями.

Особистісні тренінги спрямовувалися на розвиток комунікативних вмінь, самовираження і самопрезентації. Професійні тренінги – це система психолого-педагогічних дій у вигляді вправ, спрямованих на формування і корекцію необхідних професійних якостей. До функцій тренінгів належать: змінююча, коректуюча, профілактична [146].

Залежно від завдань, які потрібно вирішити, визначають наступні види тренінгів, які застосовувалися для:

- формування цілісної особистості суб'єкта навчання і праці (особистісний тренінг);
- формування окремих видів навчальної, дослідницької і професійної діяльності (навчальний і професійний тренінги);
- розвитку мотиваційної сфери як пошуку нових мотивів, побудови нової системи цілей професійної діяльності (мотиваційний професійний тренінг);
- формування мотиваційної сфери, прийомів володіння емоційними станами в професійній діяльності (емоційний професійний тренінг);

- стимулювання вмінь взаємодіяти з іншими людьми під час навчання і професійної діяльності (тренінг навчальної і професійної співпраці);
- підвищення професійного і соціального статусу (тренінг статусу);
- формування готовності працівників до інноваційної діяльності (тренінг професійної творчості);
- стимулювання усвідомлення професійних завдань для певного віку, коли перед входженням людини в новий віковий етап їй допомагають уточнити професійні, соціальні і життєві задачі, які їй потрібно вирішити, а також визначити, які психологічні якості особистості і діяльності їй для цього будуть потрібні (віковий професійний тренінг);
- стимулювання потреб та здібностей індивідуального самовираження у навчанні і професійній діяльності (тренінг індивідуальності в навчально-професійній діяльності);
- стимулювання процесу постійного професійного самовдосконалення, апробації різних стратегій професійного росту (тренінг професійного самовдосконалення) і т.д.

Засобами професійного тренінгу були словесні і несловесні засоби передачі інформації, створення інформаційного середовища, регуляція рівня задоволеності учасників, залучення у спеціально організовану діяльність, механізми психічного наслідування. Одним із головних засобів було створення специфічного тренінгового середовища, яке враховувало вимоги професійної реальності і створювало інформаційне навантаження на якості фахівця, які він розвиває [146].

Отже, використання активних методів навчання довело необхідність комплексного їх використання з іншими методами навчання в процесі підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації.

Для ефективності реалізації даної умови ми розробили групу тренінгових занять, які сприяли підготовці майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації. Заняття проводились один раз на тиждень по 2 години. У тренінгах брали участь студенти факультету міжнародного бізнесу та менеджменту. Метою розроблених тренінг-занять була підготовка

майбутнього менеджера-економіста до виконання проблемних завдань у сфері менеджменту.

Завдання, які розв'язувалися у процесі занять:

- розвиток навичок роботи в групах;
- формування умінь з метою визначення існуючих проблем та обґрунтування шляхів її вирішення;
- удосконалення умінь відстоювати власну думку та готовність до прийняття альтернативних рішень.

Заняття, що проводилися за «Комплексом тренінгових занять для майбутніх менеджерів-економістів з навчальної дисципліни «Менеджмент»» (Додаток Л) допомагали майбутнім менеджерам-економістам вирішувати професійні завдання в процесі вивчення навчальної дисципліни «Менеджмент».

Реалізація ще однієї педагогічної умови – *соціокультурний підхід до мовної освіти майбутніх менеджерів-економістів* базувалася на концептуальній основі для визначення змісту та навчальних стратегій іншомовної підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації і слугувала для використання соціокультурного підходу до мовної освіти. Дана педагогічна умова сприяла:

- розвитку комунікативної культури студентів;
- розвитку у студентів усвідомлення себе як носія національних цінностей;
- навчання етики поведінки в суспільстві;
- навчання етики спілкування, іншомовного спілкування в контексті діалогу культур;
- опертя на міжпредметні культурологічні знання студентів, які є основою у процесі формування соціальної компетентності.

Отже, фахова підготовка майбутніх менеджерів-економістів безперечно базувалася на фахових дисциплінах («Менеджмент», «Країнознавство») та на дисциплінах іншомовної підготовки («Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування»). Адже, професійна

комунікативна підготовка розглядається як мовна поведінка, що є специфічною для академічного і професійного середовища [94].

Мовна освіта, в свою чергу, вимагає набуття:

- лінгвістичної підготовки до професійної самореалізації (говоріння, розуміння на слух, письмо, читання і т. ін.);

- прагматичної підготовки до професійної самореалізації: уміння кодувати і декодувати повідомлення за вербальними і невербальними каналами, знання і вміння вступити в мовленнєвий контакт у конкретних ситуаціях, тобто знати, як будується діалог, дискусія, як можуть бути використані невербальні засоби (жести, міміка);

- соціолінгвістичної підготовки до професійної самореалізації: обізнаність та вміння застосовувати правила соціальних умовностей (наприклад, правила ввічливого спілкування, звернення уваги на прийняті норми у відносинах між поколіннями, соціальними групами) [94].

Багато науковців досліджували у своїх роботах практичне оволодіння іноземною мовою (М. Аріян, Н. Баришников, М. Борисенко, Н. Бориско, Ю. Пассов, О. Першукова та ін.). Слід зазначити, що у рекомендаціях Комітету з питань освіти при Раді Європи щодо навчання іноземних мов наголошується на необхідності формування навичок міжкультурного спілкування, а саме: здатності встановлювати зв'язок між власною та іноземною культурою; готовності виконувати роль посередника між різними культурами, ефективно керувати розв'язанням конфліктів [156].

Різнібічні міжнародні відносини виявили, що успіх професійної діяльності менеджера-економіста багато в чому залежить від рівня їхньої підготовки у галузі міжкультурної комунікації, яка не може з'явитися сама по собі, оскільки їй потрібно цілеспрямовано навчатися.

Отже, існує потреба в підготовці менеджерів-економістів до міжкультурної комунікації, у формуванні культурологічних знань та вмінь. Сутність проблеми полягає не тільки в тому, як ефективно здійснити таку підготовку, а як забезпечити їх загальними знаннями, підготувати

конкурентноспроможних професіоналів своєї справи, здатних в майбутньому до професійної самореалізації.

Предмети «Іноземна мова» та «Країнознавство» займають особливе місце у підготовці майбутніх менеджерів-економістів до життя та діяльності в суспільстві. Володіння навичками міжкультурної комунікації – це той стрижень, навколо якого формується професійна підготовка мабутнього менеджера-економіста. Сучасному суспільству потрібні не просто менеджери, а саме фахівці із міжкультурного спілкування. А це вже виходить далеко за межі володіння іноземними мовами. Справжнє знання мови – це знання її внутрішнього духу, її логіки та культури. Мова повинна забезпечувати діалог культур. Для досягнення ефективності в міжкультурному спілкуванні недостатньо лише набути мовленнєвих умінь та навичок, необхідно навчитися користуватися цією мовою [59 с. 54].

Таким чином, менеджер, вивчаючи іноземні мови, підвищує свій рівень загальної культури, формує в собі готовність сприяти налагодженню міжкультурних та наукових зв'язків. Здатність брати участь у міжкультурній комунікації має важливе значення для фахівців, які задіяні у сфері міжнародного бізнесу та менеджменту.

Із входженням у століття глобалізації та інтеграції провідне місце в міжнародних переговорах із багатьма країнами Західної Європи зайняла німецька мова. Саме тому володіння іноземною мовою, зокрема німецькою, є важливим аспектом для формування готовності у майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації.

Для того, щоб стати дійсно висококваліфікованим фахівцем з міжнародного спілкування, недостатньо лише практичного володіння мовою, необхідно мати глибокі знання про культуру країн, мова яких вивчається. Тому, на нашу думку, у зміст навчання іноземної мови повинні бути включені матеріали, які охоплюють більш широкий спектр інформації про культуру німецькомовних країн, що буде сприяти підготовці міжкультурного комуніканта, здатного досягти взаєморозуміння з носіями мови, яка

вивчається. На наш погляд, підготовка конкурентноспроможних менеджерів-економістів неможлива без оволодіння іноземними мовами. Адже тільки володіння мовою відкриває можливості для повноцінної міжнародної діяльності в усіх сферах.

Аналіз загальнокомунікативної та професійно-орієнтованої тематики передбачає виокремлення змістового компонента фахової підготовки та можливостей формування професійних якостей майбутніх менеджерів-економістів на засадах акмеологічного підходу.

Т. Террел вважає, що викладач повинен пропонувати завдання, які сприяють підготовці майбутнього фахівця до професійної самореалізації і які надають їм стимул на досягнення мети. Вона також стверджує, що більша концентрація уваги студентів на мотивованому неформальному спілкуванні, аніж на граматичних структурах, дасть кращі результати, оскільки сама робота буде приносити задоволення [261].

Н. Склярєнко доводить, що комунікативні завдання повинні бути умотивованими: студент повинен знати, для чого він має щось сказати, написати чи почути [204, с. 3]

К. Джонсон та К. Морроу [259] виділили кілька невід'ємних характеристик, які ми використали в процесі розробки та застосування комунікативних завдань:

1. Мовний матеріал відбирається не просто тому, що він існує, а на основі того, який внесок може зробити цей матеріал у поглиблення умінь та навичок і чи дозволить він урахувати специфічні мовні потреби студентів.

2. Мовний матеріал опрацьовується спонтанно на рівні більше одного речення для того, щоб студенти могли відчувати контекст мовлення та спілкування набувало природного вигляду.

3. Забезпечується різниця між початковим рівнем інформації, дальшим зростанням і її ускладненням. Якщо не буде намагання її ліквідувати, то не буде справжньої комунікативної мотивації.

4. Студенти самі обирають мовні засоби, якими вони висловлюватимуть свої думки, тобто, мовлення не повинно бути завченим.

5. Мовне завдання має містити певну кінцеву мету з тим, щоб воно було внутрішньо вмотивованим [255].

С. Хельгессен стверджував, що з метою створення відповідної атмосфери на занятті студенти мають бути центральною фігурою у всьому процесі комунікації [259]. Для цього необхідно, щоб завдання були значущими для його учасників, а спілкування організовувалось за принципом партнерства.

Н. Слухіна стверджує, що студенти повинні мати можливість самі обирати співрозмовника. Спонуканням до спілкування є мотив, який виникає на основі певних індивідуальних потреб [78, с. 4].

Таким чином, реалізація педагогічної умови, соціокультурний підхід до мовної освіти майбутніх менеджерів-економістів, відбувалася під час вивчення студентами навчальних дисциплін «Іноземна мова» та «Країнознавство». У навчальному процесі ми використовували всі види мовленнєвої діяльності. Інформацію, яку отримував студент з іншомовних текстів, сприяла їх соціокультурній підготовці. Виконуючи завдання із писемного мовлення, студенти таким чином вирішують поставлені перед ними завдання різного типу, наприклад:

Напишіть листа Вашому другу у Берлін, який до Вас приїде у Київ. Опишіть йому які визначні місця столиці ви відвідаєте разом. Використайте карту міста Києва.

Студенти виконували вправи на розвиток навичок монологічного мовлення. Це формувало у майбутніх менеджерів-економістів соціокультурну підготовку. Вправи, які виконували студенти переважно комунікативні. Наведемо приклад вправи на розвиток навичок монологічного мовлення.

Уявімо, що Ви приїхали з різних федеративних земель Німеччини. Розкажіть, з якої саме федеративної землі Ви приїхали, чим відрізняється

Ваша федеративна земля з-поміж інших; в якому місті Ви проживаєте, якої Ви національності та Ваша майбутня професійна діяльність.

Вправи, які спрямовані на розвиток навичок діалогічного мовлення, розвивали також й комунікативні здібності студентів. Наведемо приклад вправи на розвиток навичок діалогічного мовлення.

Вам багато відомо про Німеччину. Ви відвідували цю країну і читали про неї. Ваш друг вивчає німецьку мову також і він хотів би дізнатися деякі факти про Німеччину та німців. Дайте відповіді на його запитання.

У процесі підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації відбувалося максимальне наближення процесу навчання до процесу мовленнєвої комунікації у можливих професійних ситуаціях, що спонукало до ділового спілкування іноземною мовою, одержання фахової інформації через іноземні джерела, ведення ділових усних та писемних перемовин цією мовою [196].

Тому фахова спеціалізація іноземної мови є актуальною у загальному процесі професійного становлення майбутніх менеджерів-економістів. Спеціалізацією є відбір змісту навчання і його реалізація в навчальних закладах, що зумовлено професійною корисністю мовного матеріалу, який засвоюється студентами, мовленнєвих навичок і вмінь, що формуються [233].

О. Тарнопольський визначає професійну спрямованість навчання ділового спілкування як широку спеціалізацію, що поширюється на всю спеціальність, не заглиблюючись в усі її конкретні аспекти. Проте вона дає змогу цілеспрямовано довчатись після початкового етапу вузької спеціалізації будь-якого конкретного аспекту [233].

Таким чином, комплексна реалізація усіх педагогічних умов сприяла розвитку професійних якостей майбутніх менеджерів-економістів, необхідних для професійної самореалізації. Водночас, ефективна підготовка майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації уможливлувалася лише за умов активності студентів. Ключову роль у підготовці майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації

займали міжпредметні зв'язки, зокрема із навчальними дисциплінами «Менеджмент», «Країнознавство», «Іноземна мова» та «Іноземна мова професійного спрямування».

2.4 Модель формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації

Проблема підготовки фахівців економічної сфери завжди була і залишається досить актуальною на сьогоднішній день. Таким чином, нашим основним завданням у процесі дослідження було дослідити і змодельовати процес формування готовності майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації.

Формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації – це процес, який починається із навчання у вищому навчальному закладі економічного спрямування і триває у подальшій професійній діяльності. Процес підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації відображено у вигляді розробленої моделі. Розглянемо сутність цього поняття для урахування основних наукових підходів до розробки моделі.

У педагогічній довідковій літературі термін модель [від франц. *modele*, від лат. *modulus* – зображення] визначається як зразок, схема, графік будь-якого об'єкта, процесу або явища, що використовується як спрощена його заміна [241].

В. Штофф описує модель як мислено уявну чи матеріально реалізовану систему, де відображення об'єкта дає нову інформацію про нього [247]. Він наголошує на таких ознаках моделі:

- 1) модель – система, яка реалізується матеріально або умовно уявно;
- 2) вона віддзеркалює об'єкт дослідження;
- 3) модель спроможна заміщати об'єкт;
- 4) її визначення дає нову інформацію про об'єкт [247].

З. Курлянд під моделлю розуміє систему знаків, яка відтворює деякі істотні властивості системи-оригіналу [170]. К. Батароев бачить модель як створену або обрану суб'єктом систему, яка відтворює істотні для цієї мети пізнання сторони пізнання, елементи, властивості, відношення, параметри об'єкта дослідження. Через це така система та об'єкт вивчення перебувають у такому відношенні заміщення і схожості, що її дослідження служить опосередкованим способом отримання знання про даний об'єкт [15].

Модель означає зразок, праобраз. Отже, моделювання розглядається як відтворення характеристик певного об'єкта дослідження в спеціально створених умовах для його визначення [241].

Відтворення адекватних моделей полегшує процес їхньої експериментальної перевірки, надає можливість зробити більш точні прогнози щодо досліджуваного процесу, передбачити якісні зміни взаємовідношень елементів та виявити інтегративну спрямованість до інших процесів [201].

Науковці В. Загвязинський та Р. Атаханов вбачають у моделюванні процес створення моделей, схем, знакових чи реальних аналогів, які відображають істотні властивості більш складних об'єктів або прототипів. Моделювання служить дослідницьким інструментом для вивчення окремих аспектів і характеристик прототипів [82].

На думку Є. Рапацевича, моделювання є одним з методів пізнання і перетворення світу, що набуло широкого розповсюдження з розвитком науки, обумовило створення нових типів моделей, що розкрили нові функції даного методу. Як універсальна форма пізнання моделювання застосовується для дослідження процесів і явищ у будь-якій діяльності. Автор розглядає модель як аналог, що заміщує досліджуваний об'єкт. Модель також може бути системою для виявлення засобів набування подальшої інформації про інші системи [220].

Аналізуючи думки науковців, ми дійшли висновку, що моделювання у нашому дослідженні визначається як відтворення навчальних форм та

ситуацій, що відбувалося в процесі формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації.

З метою підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації була створена модель (рис 2.2), реалізація якої базувалася на принципах комунікативності, ситуативності, поетапності, зв'язку теорії з практикою та використанням дидактичних засобів (практичних занять, тренінг-семінарів, дидактичних ігор, діалогів, полілогів). Реалізація принципів і засобів під час формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації здійснювалася на засадах акмеологічного підходу, мета якого полягала в удосконаленні особистості та спрямування студентів на досягнення вершин у професійному розвитку.

Розроблена модель є джерелом емпіричних і теоретичних знань про можливість й наслідки впровадження обґрунтованої експериментальної методики професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів на засадах акмеологічного підходу і гіпотетично відображає ефективність реалізації визначених педагогічних умов навчання фахівців з економічної сфери діяльності. У моделі відображено поєднання і взаємозв'язок таких складових, як мета професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу, наукові підходи, принципи, засоби, педагогічні умови навчання, критерії, компоненти, показники та рівні готовності студентів до професійної діяльності, що відображається в результатах проведеного експериментального дослідження – сформованій готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації.

Таким чином, для реалізації мети, підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації, ми застосовували не лише педагогічну технологію, але й акмеологічну.

Дослідження багатьох науковців стосовно педагогічних технологій взагалі та їхнього використання в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема зробили значний внесок у розв'язання проблем

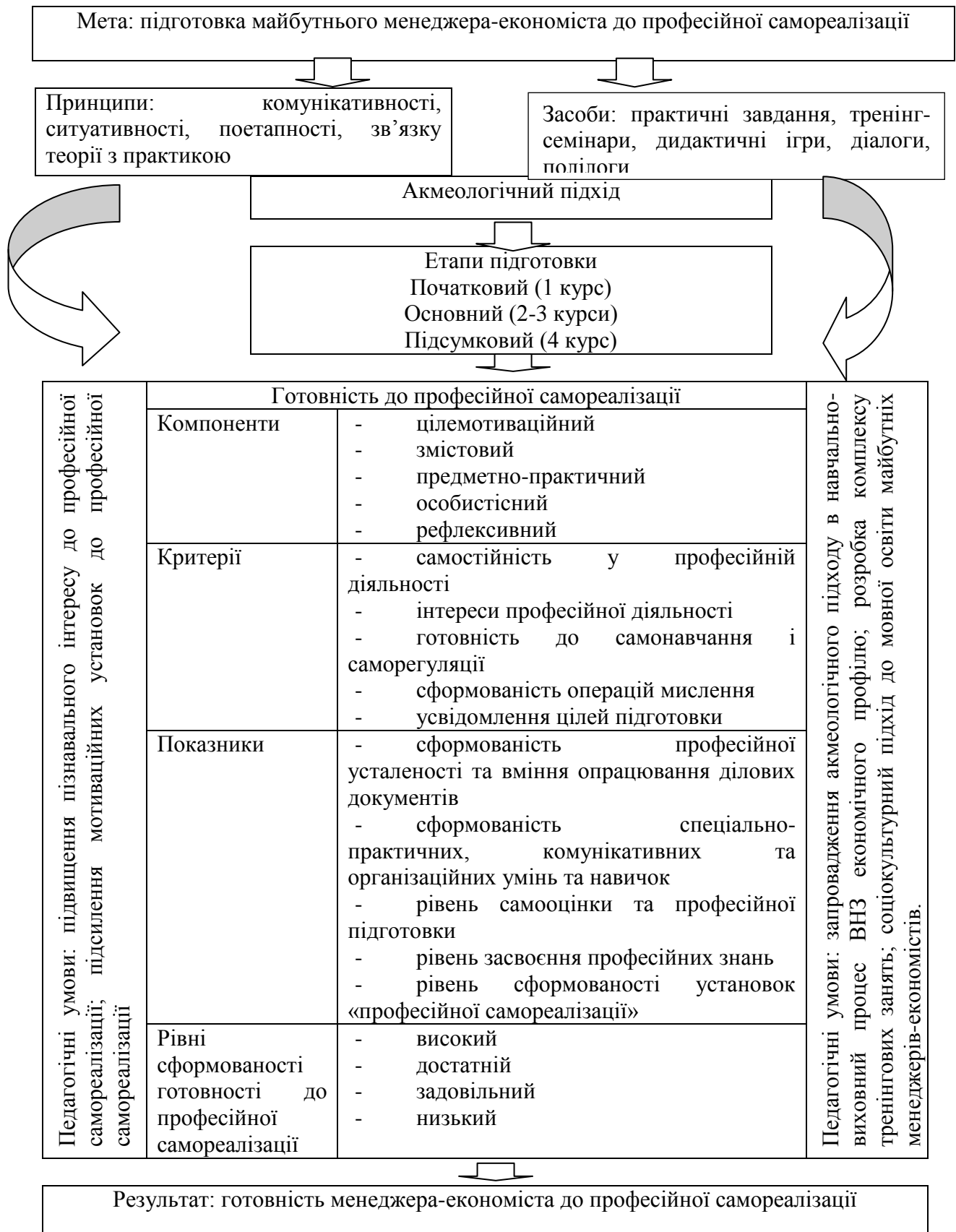

Рис.2.2. Модель підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації

удосконалення навчання студентів у ВНЗ економічного спрямування та формування відповідних професійних умінь [19]. При цьому важливими є проблеми класифікації професійних вмінь, визначення оптимальних педагогічних умов, які забезпечують формування майбутніх менеджерів-економістів на рівні, необхідному для інтенсивного входження в професійну діяльність, обґрунтування методичного забезпечення педагогічного керування цим процесом. Тому перш ніж перейти до аналізу основних технологій, які забезпечують готовність майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації розглянемо ці вузлові аспекти проблеми детальніше.

У відповідності з психолого-педагогічним словником, технологія навчання – це сукупність форм, методів, прийомів та засобів передачі соціального досвіду, а також технічне оснащення цього процесу [186]. Специфіка педагогічної технології полягає в тому, що в ній конструюється і здійснюється такий навчальний процес, який повинен гарантувати досягнення поставлених цілей [98]. Для характеристики тієї чи іншої технології навчання необхідним є виділення таких компонентів, як принципи та засоби, а саму технологію можна визначити як сукупність знань про зміст, організаційні форми процесів навчання. Вибір цих компонентів у конкретній технології зумовлюється насамперед кінцевою та проміжними цілями навчання, а також рядом інших факторів: рівнем попередньої підготовки студентів, їх здібностями та нахилами, індивідуальними особливостями сприймання, рівнем технічної оснащеності тощо [184].

Поняття технології ввійшло в педагогічний лексикон з початку 1990-х років. Таке перенесення стало можливим у рамках представлення про педагогічний процес (будь-якому іншому соціальному процесі) як штучно створеній керованій системі. З іншого боку, поняття технології в педагогіці стало вживатися в зв'язку зі зростаючою роллю інформаційних технологій у процесі утворення. Це редукувало визначення педагогічних технологій до застосування технічних засобів у педагогічному процесі.

У роботах В. Безпалька [19] М. Кларина [97] , М. Чошанова [244] та ін. виділені наступні ознаки технології:

- доцільність, тобто будь-яка технологія повинна містити опис цілей і задач, на вирішення яких спрямовані проектовані способи і дії;
- результативність – опис результатів;
- алгоритмічність – фіксація послідовності дій вчителів й учнів;
- відтворюваність – систематичне використання алгоритму дій і засобів в організації педагогічного процесу;
- керованість – можливість планування, організації, контролю і коректування дій;
- проектування: технологія створюється і реалізується штучним способом, підлягає модернізації і коректуванню з урахуванням конкретних умов.

Акмеологічний підхід реалізовувався шляхом упровадження в навчальний процес акмеологічної технології. Результат впровадження акмеологічної технології є підвищення рівня готовності майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації.

На основі досліджень з питань використання акмеологічного підходу [4; 5; 32; 61; 67; 120; 152; 155; 227] ми подаємо визначення, сутність і також власне розуміння цього поняття. Якщо педагогічна технологія в широкому розумінні є сукупністю методів, прийомів, які застосовуються в педагогічному процесі з метою покращення якості навчання, а психологічна технологія впливає на зміни характеристик психічних станів, процесів, властивостей особистості, то акмеологічна технологія є сукупністю методів, прийомів, спрямованих на розкриття внутрішнього «Я», розвиток акме майбутнього фахівця [19; 34; 71; 98; 158; 161; 163; 171; 183; 190; 197; 202; 232]. В акмеологічній технології головною ланкою є сама людина, яка відкриває в собі потенційні можливості, знаходить способи саморозкриття та самореалізації, бо хто краще знає її, як вона сама [19].

Акмеологічна технологія стимулює особистість до професійної самореалізації. Цьому сприяють акмеологічні прийоми, методи, конкретні способи навчально-пізнавальної діяльності [183], які стимулюють майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу. Розробляючи технологію, ми передбачаємо, що вона має забезпечувати підготовку майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації. Важливою є внутрішня установка майбутнього менеджера-економіста, який на основі акмеологічної технології прагне досягти акме-вершини у фаховій підготовці. Акмеологічна технологія розглядалася нами як шлях не тільки практичного, але й творчого досягнення поставлених цілей майбутнім менеджером-економістом.

Суттєвою ознакою акмеологічної технології є належна подача навчального матеріалу з таких спеціальних навчальних дисциплін, як «Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування», «Менеджмент» та «Країнознавство». Таким чином для реалізації акмеологічної технології створювалися умови для формування готовності до професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста. У такому розумінні акмеологічною технологією, перш за все, потрібно вважати комунікативні способи, моделі, техніку виконання навчальних завдань, які формують готовність майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації.

Зв'язок акмеологічної технології і професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста є очевидним, оскільки основою акмеологічної технології є акмеологічне діяння, тобто спеціальні вміння діяти. Саме такі вміння характеризують сутність професійної самореалізації майбутнього менеджера-економіста, які умовно можна поділити на ті, дії яких спрямовуються безпосередньо на особистість майбутнього менеджера-економіста і ті, дії яких спрямовані на його майбутню професійну діяльність, його самореалізацію. До групи вмінь ми віднесли такі основні вміння майбутнього менеджера-економіста: визначати мету власної професійної

самореалізації; завдання; зміст акмеологічного діяння; виявляти і реалізовувати способи власного досягнення особистісно-професійного зростання. Звичайно, це не повний перелік усіх тих умінь, які є потрібними для розробки й упровадження акмеологічних технологій. З погляду Н. Кузьміної, в основі акмеологічних технологій лежать уміння уявляти й прогнозувати майбутнє [120]. Дійсно, це вміння є також важливим, бо, по-перше, майбутній менеджер-економіст повинен здобути необхідні знання, підбирати ті технології, які потрібні саме в даній ситуації, а, також, він повинен оволодівати вміннями прогнозувати, тобто вміти використовувати здобуті знання на практиці. Вважаємо, що вміння, які є необхідними для розробки й упровадження акмеологічної технології, вимагають певної класифікації, визначення суттєвих ознак такої класифікації, виокремлення відповідних операцій стосовно кожного вміння. І до того ж, кожна акмеологічна технологія має певні особливості, відтворення яких потребує певних специфічних умінь майбутнього менеджера-економіста. Узагальнюючи ідеї А. Деркача, Н. Кузьміної, О. Степанової [64; 120; 224], щодо розробки й упровадження акмеологічної технології в практику підготовки майбутнього менеджера-економіста, виділимо їх особливості.

Акмеологічна технологія має гуманістично-прикладний характер. Сутність такої особливості полягає в тому, що вони спрямовані на людину, визнання її безмежних можливостей самореалізуватися, її творчий розвиток, а також являють собою конкретні способи, прийоми, методики, техніки, які забезпечують гармонійний розвиток кожної людини. У межах підготовки майбутнього менеджера-економіста вони є прикладом реалізації принципів комунікативності, ситуативності, поетапності, зв'язку теорії з практикою.

Розробка і впровадження акмеологічної технології у процес підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації є одним із способів підвищення їх продуктивної праці. Як стверджує Н. Кузьміна, акмеологічні технології дозволяють навчати студентів професійно сприймати освітнє середовище, аналізувати освітні системи, розуміти процеси, які

відбуваються в них, сприяти досягненню бажаних професійних результатів [120].

На нашу думку, основним завданням акмеологічної технології навчання є реструктуризація навчального процесу, яка базується на визначених нами педагогічних умовах та створенні у навчальному процесі психофізіологічних умов для комплексної активізації резервних можливостей студента, які недоступні для використання через існуючі психологічні бар'єри. Під час традиційного навчання подача великої кількості навчальної інформації може викликати труднощі у студентів, створюючи майже стресову ситуацію. Долати труднощі у навчанні можливо при використанні у навчальному процесі акмеологічного підходу. Для цього навчальна інформація подається протягом одного заняття у такому обсязі, який перевищує суб'єктивні психологічні бар'єри засвоєння. Подолання цих бар'єрів без стресу можливе, якщо навчальна інформація буде подаватися у незвичайній формі: на високому рівні емоцій, у навчально-ігровій формі, з використанням таких засобів, які сприяють формуванню готовності майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації. Все це і забезпечувалося шляхом реалізації педагогічних умов, які сприяли підготовці майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації, [3], що знайшло відображення у моделі (рис.2.2.).

Тому ми експериментально довели, що функціонування моделі підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації відбувалося через реалізацію комплексу таких педагогічних умов: підвищення пізнавального інтересу до професійної самореалізації; підсилення у майбутніх менеджерів-економістів мотиваційних установок до професійної самореалізації; запровадження акмеологічного підходу в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу економічного профілю; використання соціокультурного підходу до мовної освіти майбутніх менеджерів-економістів; розробка комплексу тренінгових занять для майбутніх менеджерів-економістів.

Визначені педагогічні умови були реалізовані шляхом виконання практичних завдань, дидактичних ігор, діалогів та полілогів, що складають навчально-методичне забезпечення, яке містить автентичні матеріали та комплекс мовленнєвих вправ для формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної самореалізації під час вивчення дисциплін «Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування» «Країнознавство» та проведення тренінг-семінарів, які входять у комплекс тренінгових занять з навчальної дисципліни «Менеджмент».

Для оптимальної реалізації педагогічних умов з метою підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу нами була розроблена спеціальна програма, що включає **три етапи** підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації. Кожен із етапів передбачає поглиблення, узагальнення і систематизацію професійних знань, поступове формування професійних умінь, розвиток та саморозвиток якостей особистості майбутнього менеджера-економіста. Програма будувалася за дидактичними принципами цілеспрямованості, послідовності та систематичності, врахування рівня готовності студента до професійної самореалізації, одночасного впровадження різноманітних форм роботи в аудиторний і позааудиторний час. Кожен етап має свою акме-вершину. Наша мета полягала в тому, щоб на кожному етапі підготовки до професійної самореалізації майбутні менеджери-економісти змогли досягнути відповідної акме-вершини [211].

Перший етап підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації (1 курс) передбачав опанування базовим рівнем володіння іноземної мови. Теми, які вивчалися на першому курсі (тобто на першому етапі підготовки), мали, перш за все, побутовий та країнознавчий характер, були пов'язані з сім'єю, біографією, зовнішністю, характером людини та іншими побутовими темами. Метою викладання дисципліни було формування готовності до професійної самореалізації у сфері професійно

орієнтованого спілкування. Такий підхід сприяв формуванню готовності майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації ще на першому курсі.

Метою навчання і головним завданням було формування вмінь та навичок сприйняття усної іншомовної інформації, формування здатності розуміння діалогічного і монологічного висловлювання носіїв мови, розвитку навичок оглядового, інформативно-пошукового, ознайомлюючого та аналітичного читання. Студент починав розуміти іноземну мову на слух, сприймаючи мовлення іншої особи при безпосередньому спілкуванні чи прослуховуючи оригінальний запис. Він адекватно реагував на почуте під час спілкування, брав участь у розмові та вів діалог. Набуті знання допомагали студентові логічно мислити і аргументовано висловлювати власну думку в усній та письмовій формах.

Вивчення дисципліни «Іноземна мова» передбачало набуття студентом базових вмінь та навичок володіння іноземною мовою, формування вмінь і навичок спілкування на загальному та побутовому рівнях; цілеспрямованої діяльності над вивченням іноземної мови; активної роботи на практичних заняттях та під час виконання самостійної роботи.

Другий етап (2-3 курси) полягав у вивченні професійно-зорієнтованої іноземної мови паралельно із вивченням навчальних дисциплін «Країнознавство» та «Менеджмент». У ході вивчення навчальної дисципліни «Менеджмент» студенти знайомилися з основним понятійним апаратом менеджменту, етапами формування теорії управління, розвитком організаційних форм управління в сучасних умовах господарювання в Україні [187, с. 7].

Другий етап підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації характеризувався вивченням навчальної дисципліни «Країнознавство», під час вивчення якої студенти отримували країнознавчу інформацію не тільки для вирішення загальноосвітніх завдань,

а й для розширення обсягу соціокультурних знань, які забезпечували успішну комунікацію на іноземній мові.

Таким чином, знання, які отримували майбутні менеджери-економісти в процесі вивчення дисципліни «Країнознавство» були основним джерелом соціокультурної підготовки, що досягалося країнознавчими і соціокультурними знаннями, які посилювалися професійно-орієнтованою мовою.

Отже, успішне оволодіння знаннями, передбаченими програмою для другого курсу давало змогу студенту успішно перейти до вивчення дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування», яку майбутні менеджери-економісти вивчали на третьому курсі.

Поглиблене вивчення дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування» відбувалося на фоні соціокультурної підготовки. Тому наявність соціокультурної підготовки було однією із головних умов розуміння людини людиною, як одна із складових «діалогу культур» (М. Бахтин, В. Библер).

На другому етапі підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації, студентам пропонувалася фахова тематика, тобто іноземна мова за професійним спрямуванням. Студенти II–III курсів оволодівали тим навчальним матеріалом, який був поданий на другому етапі підготовки майбутнього менеджера-економіста, для того щоб успішно приступити до наступного етапу підготовки до професійної самореалізації.

На **третьому етапі** (4 курс) здійснювалася завершальна стадія підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації. Програма та тематичний план дисциплін «Менеджмент» та «Іноземна мова професійного спрямування» орієнтовані на повну та ґрунтовну підготовку майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації. Метою вивчення цих дисциплін було формування необхідної комунікативної спроможності у сферах професійного та ситуативного спілкування в усній та писемній формах, подачі загальноекономічної

тематики, а також формування основ роботи над літературою загальноекономічного характеру. Навчання студентів на четвертому курсі сприяло формуванню висококваліфікованих фахівців в галузі економіки і підприємництва.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що модель підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації (Рис 2.2), відображає процес формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної самореалізації на основі стійких професійних мотивів; особистісних якостей; результатів іншомовної підготовки і засвоєних фахових знань, що враховувало специфіку майбутньої професійної діяльності; оволодіння уміннями та навичками професійної діяльності; орієнтацію майбутніх менеджерів-економістів на професійне самовдосконалення.

Висновки до другого розділу

На основі аналізу науково-методичної та психолого-педагогічної літератури ми дійшли висновку, що визначення і характеристика типології особистісних рис студентів за В. Лісовським суттєво впливає на організацію підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації.

У процесі проведеного констатувального етапу експерименту було визначено сукупність професійних якостей, які ефективно впливають на рівень підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації; був визначений рівень інтересу та мотивації до майбутньої професійної самореалізації та рівень знань з навчальних дисциплін «Іноземна мова» та «Іноземна мова професійного спрямування».

У результаті констатувального етапу експерименту було визначено критерії підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації: усвідомлення цілей підготовки, якому відповідає

цілемотиваційний компонент; інтереси професійної діяльності, що відповідають предметно-практичному компоненту; самостійність у професійній діяльності, якому відповідає особистісний компонент; сформованість операцій мислення, якому відповідає змістовий компонент та готовність до самонавчання та саморегуляції, якому відповідає рефлексивний компонент.

Для оптимізації професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів виявлено та теоретично обґрунтовано сукупність педагогічних умов формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації: підвищення пізнавального інтересу до професійної самореалізації; підсилення мотиваційних установок до професійної самореалізації; запровадження акмеологічного підходу в навчально-виховний процес ВНЗ економічного профілю; соціокультурний підхід до мовної освіти майбутніх менеджерів-економістів; розробка і використання комплексу тренінгових занять. Реалізація педагогічних умов відбувалася під час вивчення дисциплін «Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування», «Країнознавство», «Менеджмент».

Поєднання результатів теоретичних пошуків, експериментальних методів наукового дослідження та реалізації акмеологічного підходу до організації професійної підготовки фахівців економічного профілю під час вивчення навчальних дисциплін «Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування», «Країнознавство», «Менеджмент» в певну структуру взаємопов'язаних складових спрямовувалося на створення моделі як об'єкта теоретичного кількісного і якісного дослідження підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу. Розроблена модель є джерелом емпіричних і теоретичних знань про можливості й наслідки впровадження обґрунтованої експериментальної методики професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів і гіпотетично відображає ефективність реалізації визначених педагогічних умов підготовки майбутніх менеджерів-економістів до

професійної самореалізації. У моделі відображено поєднання і взаємозв'язок таких складових, як мета професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів на засадах акмеологічного підходу, наукові підходи, принципи, засоби, педагогічні умови навчання, критерії, компоненти, показники та рівні готовності студентів до професійної самореалізації, що відображається в результатах експериментального дослідження – сформованій готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації.

Зміст другого розділу дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Служинська Л. Б. Етапи підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації / Л. Б. Служинська // Наука : теорія і практика : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конф. : (07-15 серпня 2012 р., Перемишль). – Перемишль, 2012. – С. 41–43.
2. Служинська Л. Б. Критерії, показники та стан сформованості готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації / Л. Б. Служинська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя. – 2012. – Вип. 22 (75). – С. 343–349.
3. Служинська Л. Б. Критерії та показники готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації / Л. Б. Служинська // Наука : теорія і практика : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конф. : (07-15 серпня 2012 р., Перемишль). – Перемишль, 2012. – С. 66–68.
4. Служинська Л. Б. Педагогічні умови підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної діяльності / Л. Б. Служинська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя. – 2012.– Вип. 23 (76). – С. 446–452.
5. Служинська Л. Б. Шляхи підготовки майбутнього менеджера ЗЕД до професійної діяльності / Л. Б. Служинська // Проблеми та перспективи

лінгвістичних досліджень в умовах глобалізаційних процесів : матеріали II Міжнародної науково-практичної конф. : (15-16 жовтня 2009 р., Тернопіль). – Тернопіль, 2009. – С. 318–320.

РОЗДІЛ 3

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ-ЕКОНОМІСТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Організація і методика проведення формувального етапу експериментального дослідження

Організаційна схема експериментального дослідження передбачала послідовне здійснення трьох етапів: констатувального, формувального та підсумкового.

Під час формувального етапу експерименту ми вирішували такі завдання:

- розробка та апробація навчально-методичного забезпечення, яке містить автентичні матеріали та комплекс мовленнєвих вправ для формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу;
- конкретизовано методику професійної підготовки студентів з метою їх самореалізації під час навчання;
- реалізувалися визначені педагогічні умови та модель формування професійної самореалізації майбутніх менеджерів-економістів на засадах акмеологічного підходу;

Організація формувального етапу експериментального дослідження передбачала забезпечення реалізації визначених педагогічних умов, які сприяла підготовці майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації та застосування акмеологічного підходу у підготовці майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації.

У процесі організації експерименту з формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу ми виходили з того, що процес формування досліджуваної нами професійної якості особистості значно покращиться під

час упровадження в навчальний процес виокремлених та обґрунтованих педагогічних умов.

Тому метою експериментального дослідження стала розробка й перевірка висунутої робочої гіпотези щодо можливості ефективного формування готовності до професійної самореалізації майбутніх менеджерів-економістів на засадах акмеологічного підходу.

Ураховувалось також і те, що педагогічний експеримент у нашому дослідженні – це багатоконпонентний ієрархічно-організований системний процес, основу якого складає вивчення дисциплін «Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування», «Менеджмент», «Країнознавство».

У педагогічному експерименті було чітко визначено 3 етапи:

1) підготовчий (відбір навчальних матеріалів, визначення завдань, підготовка тестів для визначення рівнів сформованості готовності до професійної самореалізації);

2) основний (проведення експерименту);

3) підсумковий (опрацювання отриманих результатів, їх інтерпретації, підготовка методичних рекомендацій і впровадження їх у практику викладання на факультеті міжнародного бізнесу та менеджменту економічного ВНЗ.

Формувальний етап експерименту проводився поетапно на базі Тернопільського національного економічного університету (ТНЕУ) упродовж 2009 – 2011 навчальних років.

Для експерименту було відібрано контрольні й експериментальні групи студентів з приблизно однаковим складом і вихідним рівнем знань з іноземної мови та профілюючих навчальних дисциплін. Загалом у дослідженні на різних його етапах узяли участь 216 студентів I-IV курсів ТНЕУ, які навчалися від I курсу (216 студентів) до IV курсу (186 студентів).

Студенти були розподілені в контрольні (КГ) та експериментальні (ЕГ) групи таким чином:

У II семестрі 2008-2009 навчального року визначено чотири експериментальні групи (104 студенти) і чотири контрольні групи (112 студентів), які навчалися на I курсі.

У 2009-2010 навчальному році ці ж самі студенти навчалися вже на II курсі, але їх кількість зменшилася і становила в експериментальних групах 100 студентів, а в контрольних групах – 105 студенти.

У 2010-2011 навчальному році студенти ЕГ, яких вже було 95 осіб, і контрольних груп (98 студентів) навчалися на III курсі.

Завершувальний етап експериментального дослідження відбувався в I семестрі 2011-2012 навчального року зі студентами вже IV курсу. У експериментальних групах залишилося 92 студенти, а в контрольних групах – 94 студенти.

Ми визначили контрольні (КГ) та експериментальні (ЕГ) за вхідним рівнем готовності студентів до професійної самореалізації, який мав приблизно однакові значення в КГ та ЕГ. Це дає можливість отримати достовірні результати дослідження у традиційних та експериментальних умовах для практики викладання іноземних мов і профільних навчальних дисциплін у ВНЗ економічного профілю, а також формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу.

В експериментальних групах студенти навчалися за інноваційною технологією. У цих групах здійснювалася підготовка майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу. Застосовувалася експериментальна методика з використанням автентичних матеріалів професійно значущого характеру, навчально-рольових ігор та комплексу вправ, спрямованого на розвиток умінь та навичок, необхідних для професійного спілкування, що є особливо важливим для майбутніх менеджерів-економістів. У контрольних групах навчання здійснювалося за традиційними методиками, тобто згідно робочих програм.

У процесі дослідження в експериментальних та контрольних групах заняття проводили одні і ті самі викладачі з кожної навчальної дисципліни, що забезпечило єдність вимог до учасників експерименту, а також дозволило цілеспрямовано керувати навчальним процесом. До участі в експерименті залучалися також й інші викладачі кафедри німецької мови Тернопільського національного економічного університету (з педагогічним стажем роботи від 5 до 20 років) у ролі компетентних наставників, що сприяло об'єктивності оцінювання знань, сформованих навичок і вмінь студентів.

Під час формувального етапу педагогічного експерименту використовувався навчально-методичний матеріал та різні види навчальної діяльності, передбачені програмою з «Менеджменту» для студентів III-IV курсів та «Країнознавства» для студентів III курсу. Вивчення іноземної мови охоплювало з I до IV курсу. Оскільки експериментальне дослідження проходило у студентів від I до IV курсу, тому основна увага приділялась методичному забезпеченню саме з іншомовної підготовки студентів. Студенти першого курсу навчалися на основі матеріалів підручників «Німецька мова» (Н. Щербань, Г. Лабовкіна та ін.) [159] та «Практична граматики німецької мови» (Д. Євгененко, О. Білоус та ін.) [182]; студенти II курсу навчалися за підручником О. Гавриш «Фахова німецька мова. Економіка підприємства» [53] та Н. Dreyer, R. Schmitt «Вдосконалюємо знання німецької мови» [252]; студенти третього курсу навчалися за підручником Л. Михайлова, Г. Вебера, Ф. Вебера «Деловой немецкий язык : бизнес, маркетинг, менеджмент» [152] та Н. Dreyer, R. Schmitt «Вдосконалюємо знання німецької мови» [252]; студенти четвертого курсу навчалися за підручником Е. Постникової «Бізнес-курс німецької мови» [181], Н. Бориско «Бізнес-курс німецької мови» [29] та J. Schumann «Mittelstufe Deutsch» [258]. В експериментальних групах – додатково застосовувались спеціально підібрані автентичні матеріали та комплекс мовленнєвих вправ для формування у майбутніх менеджерів-економістів

готовності до професійної діяльності на засадах акмеологічного підходу (Додаток К).

Для проведення формувального етапу експерименту було відібрано автентичні матеріали професійно значущого характеру, на підставі яких були розроблені комплекси занять з практичних курсів «Іноземна мова», «Іноземна мова за професійним спрямуванням» та «Країнознавство». Використання таких комплексів занять сприяло формуванню у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної самореалізації.

Використовувались передекспериментальні та постекспериментальні тести (Додаток З). За допомогою тестів перевірялася міцність засвоєння студентами знань, розуміння можливостей їх застосування у професійній діяльності. Ми дотримувались думки тих науковців (Т. Ваколук, С. Козака, Н. Мойсеюк, С. Ніколаєвої, М. Пащенко, В. Стасюк), котрі вважають, що зміст та види тестів повинні бути одними і тими ж як на початку, так і на підсумковому етапі експерименту. Тільки в цьому випадку можна було об'єктивно порівняти отримані результати. Тестові завдання пропонувались у друкованому вигляді й виконувалися кожним студентом окремо на роздаткових картках. Перед проведенням тестування в кожній експериментальній групі студентам подавалися усні вказівки. За допомогою тестування було здійснено перевірку рівня знань майбутніх менеджерів-економістів і встановлено:

- теоретичну підготовку з іноземної мови;
- знання професійно спрямованої іншомовної термінології;
- уміння складати діалоги професійної комунікації;
- уміння написати повідомлення, резюме, ділового листа;
- навички та вміння вести діалогічне іншомовне спілкування професійного спрямування.

Ураховуючи те, що рівень засвоєння навчального матеріалу – це показник пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, то для підвищення якості засвоєння необхідно, передусім, спрямовувалася робота студентів на

використовування знань, якими вони вже володіють на практиці, для усвідомлення необхідності набуття нових знань. Для цього були проведені три зрізи знань. Перший проводився після першого курсу навчання – перед його II етапом. Метою його було встановити ступінь сформованості готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації після проведення першої частини експерименту. Другий зріз був проведений після закінчення третього курсу навчання. Завданням його було визначити рівень сформованості вмінь і навичок володіння іноземною мовою професійного спілкування після закінчення експериментального навчання та ефективності запропонованого нами навчально-методичного забезпечення, яке містить автентичні матеріали та комплекс мовленнєвих вправ для формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної діяльності на засадах акмеологічного підходу. Третій зріз був проведений після закінчення першого семестру четвертого курсу. Завданням його було визначити рівень сформованості вмінь і навичок володіння іноземною мовою професійного спрямування після закінчення експериментального дослідження для встановлення ефективності запропонованої нами методики підготовки майбутніх фахівців. Під час проведення зрізів знань студенти виконували такі типи завдань: на розвиток навичок читання, письма, монологічного та діалогічного мовлення.

Навчально-пізнавальні завдання, які створювалися для навчальних дисциплін «Іноземна мова» та «Іноземна мова професійного спрямування» були орієнтовані на основні вимоги, які ставилися до вмінь з іншомовного спілкування. Тому навчальні тексти, вправи, пізнавальні завдання включали лексичний і граматичний матеріал, необхідний для виконання професійних функцій менеджера-економіста. Навчально-методичний комплекс був розроблений спеціально для перевірки рівня готовності майбутніми менеджерами-економістами до професійної самореалізації.

Отже, опрацювання даних експериментального навчання проходило за такими видами діяльності студентів:

- передача змісту прочитаного тексту; форма контролю – уміння читання (ознайомлювальне, вивчаюче, переглядове), трансформування, зіставлення, оцінювання інформації з тексту, переказ;
- розвиток умінь письма; форма контролю – вміння складати плани, запитання, анотації, резюме до тематичних текстів, написання приватних листів, рефератів, доповідей;
- розвиток умінь монологічного мовлення, виражених засобами німецької розмовної та професійно спрямованої мови; форма контролю – формування лексико-граматичних навичок усного мовлення, розвиток вмінь невідготовленого усного мовлення з використанням вербальних опор, розвиток умінь невідготовленого усного мовлення на професійну тематику;
- загально комунікативне та професійно спрямоване діалогічне мовлення, форма контролю – складати та доповнювати діалоги відповідно до навчально-мовленнєвої ситуації на рівні сучасних програмних вимог.

Студенти експериментальних груп виконували ситуативні вправи. Завдання використані під час експерименту, передбачали вияв студентських умінь складати тексти, що містять задані умови спілкування, опис мовленнєвої ситуації. Вони склалися з трьох компонентів: завдання (його значення в тому, щоб студент відреагував на мовленнєву ситуацію), опис мовленнєвої ситуації й, нарешті, саму мовленнєву ситуацію (охоплення студентів у професійно значущу комунікативну діяльність). Змодельовані таким чином ситуації дали студентам чіткі знання й виробили навички використання професійно значущих норм і стереотипів у стандартних мовленнєвих ситуаціях, у яких вербальна поведінка чітко регламентується й повністю вказує, що людині робити і що належить при цьому говорити. Це були стандартні ситуації типу: звернення в довідкове бюро на вокзалі, купівля продуктів, звернення до перехожого на вулиці тощо.

Відеоматеріал, який використовувався на заняттях з дисциплін «Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування» та «Країнознавство» в експериментальних групах дав можливість спостерігати

мовленнєве спілкування й поведінку комунікантів. Виявлено переваги поєднання мовленнєвого та візуального каналів. За основу було взято такі дані: під час традиційного лекційного заняття студент засвоює інформацію в обсязі від 5%, якщо лекція відбувається у вигляді монологу викладача, і до 30%, якщо лектор супроводжує пояснення ілюстраціями, відеоматеріалами, використовуючи мультимедіа, фільми, слайди тощо (згідно із соціально-психологічними дослідженнями, результати яких зафіксовані в піраміді пізнання або «піраміді запам'ятовування» (рис. 3.1) [149, с. 210].

Рис. 3.1. Результативність засвоєння навчальної інформації (за Г. Селевком)

По-друге, на основі відеоматеріалу уможлиблювався аналіз та інтерпретація використання мови в конкретній комунікативній ситуації, осмислення фрагментів мовленнєвої та соціальної поведінки в єдності їх сторін, розвивалися навички розуміння мовлення на слух. Відеозаписи були комплексним навчальним матеріалом, завдяки якому студент отримувал велику кількість навчальної, наукової і професійно-спрямованої інформації.

Читання як рецептивний мовленнєвий процес вимагав від об'єктів навчання активної розумової діяльності з метою отримання з тексту необхідної, у нашому випадку професійно значущої, інформації.

Однією з основних проблем навчання читання був відбір текстів для читання і чітка організація роботи з ними. При цьому важливим виступав як

сам зміст текстів, так і новизна та практично-професійне значення наявної в них інформації.

Читання, орієнтоване на економіку країни, мова якої вивчається, сприяло створенню умов не тільки для активізації пізнавальної діяльності, але й для виховання таких якостей, як почуття поваги до економіки країни, мова якої вивчається розвивало при цьому почуття гордості й любові до своєї держави. Читаючи, студенти не тільки залучалися до нового для них світу, але й починали орієнтуватися в ньому, вчилися визначати загальнолюдські цінності й отримувати моральне задоволення від самого процесу читання.

У процесі використання навчального матеріалу, призначеного для формування у майбутнього менеджера-економіста готовності до професійної самореалізації було враховано такі фактори:

- 1) використання автентичної лексики, фразеології;
- 2) адекватність мовленнєвих засобів, що використовуються в запропонованій ситуації;
- 3) природність пропонувананих ситуацій;
- 4) відображення особливостей культури та національної ментальності носіїв мови;
- 5) інформаційна та емоційна насиченість;

а також:

- функціональність, яка припускала співвіднесення тексту з визначеною сферою спілкування, для якої він ставав досить репрезентативним;
- ситуативність, яка означала потенційну кореляцію тексту з конкретною ситуацією спілкування, котра імітувалася в процесі навчання;
- тематичність, яка означала адекватність тексту змістовим аспектам програми;
- відображення сучасного етапу розвитку мови, що означало необхідність використання автентичних текстів, які функціонують в умовах реальної комунікації;

– насичення професійно значущими фактами, що передбачало наявність економічних реалій в автентичному тексті та відображало характерні особливості мовленнєвої поведінки, без знання яких неможлива комунікативна діяльність суб'єктів навчання.

У процесі дослідження встановлено, що текст сприймався студентами як звичайний, за умови якщо він був аналогом будь-якого реально існуючого типу тексту (листа, реклами, інструкції і т.п.). Важливу роль у досягненні автентичності сприйняття тексту відіграло його оформлення (наприклад, діловий лист написаний від руки і т.п.). Це створювало у студентів враження автентичності тексту.

Автентичність структури, змісту та оформлення текстів сприяло підвищенню мотивації у майбутніх фахівців сфери бізнесу і створювало умови для більш ефективного занурення в мовно-професійне середовище на занятті. У виборі текстів для ЕГ були враховані різні точки зору щодо обсягу текстів для читання. Ми враховували думку більшості методистів, що обсяг тексту залежить від виду читання та від місця роботи з цим текстом [41, с. 2]. Тому для роботи в аудиторії використовувалися тексти малого та середнього обсягу (відповідно 0,5 сторінки і до 1-1,5 сторінки). Це переважно тексти, призначені для ознайомлювального читання з виділенням економічної інформації. Така реалізація принципу комунікативності у вигляді колективного обговорення економічної інформації призводила до того, що пояснення та засвоєння відомостей посилювалися за допомогою інтенсивності вражень і сприяли кращому запам'ятовуванню.

Для самостійного позааудиторного читання тексти мали значно більший обсяг, приблизно 3-4 сторінки (художні та економічні тексти мати ще більший обсяг). Що стосується насиченості текстів економічно значущою інформацією, то про це свідчить тип тексту, що використовувалися. Публіцистичні тексти насичені такою інформацією значно більше, ніж художні.

– Так під час вивчення теми «Організація підприємства» ми запропонували студентам для читання, уривок з тексту «Rechtsformen von Unternehmen» із Einführung in die Sprache der Betriebswirtschaft, Band I von Rosemarie Buhlmann und Anneliese Fearnс [251]. Після прочитання тексту студентам були видані детальні інструкції та завдання в друкованому вигляді. Основна увага приділялась таким аспектам: за визначений час прочитати текст і передати зміст рідною мовою.

Під час дослідження контроль за формуванням аудитивних навичок проводився таким чином: спочатку студентам було запропоновано прослухати двічі текст, потім викладач роздавав бланки для відповідей, на якому проти кожного речення треба було в потрібній рубриці (правильно; неправильно; брак інформації) поставити знак «+». Заповнені бланки аналізувалися.

Потім викладач задавав питання по тексту, а студенти письмово відповідали на них. Останнє завдання контролю навичок аудіювання полягало в письмовому переказі головної думки прослуханого тексту.

Для того, щоб мати уявлення про складність цього завдання, ми пропонували текст для аудіювання «Insolvenz als Chance».

Перевірка розуміння прочитаного тексту оцінювалася за кількістю фактів правильно відтвореної інформації (за кожен факт – 2 бали); аудитивного тексту – за кількістю правильних відповідей (за кожен правильну відповідь – 2 бали).

Результати, отримані в ході цього контролю, дозволили простежити за ефективністю процесу формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу і своєчасно коригувати його.

3.2. Аналіз і узагальнення результатів експериментального дослідження

Для аналізу результатів експериментального дослідження ми зафіксували динаміку показників рівнів готовності до професійної самореалізації студентів, які навчалися в контрольних (КГ) та експериментальних групах (ЕГ) від першого до четвертого курсів (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Результати формувального етапу експериментального дослідження

Курс	Гр. / КС	Етап контролю	Показники рівнів готовності студентів до професійної самореалізації								
			Високий (5 балів)		Достатній (4 бали)		Задовільний (3 бали)		Низький (2 бали)		СП
			К	%	КС	%	КС	%	КС	%	
I	КГ/ 112 с.	ВК	2	1,79	40	35,71	66	58,93	4	3,57	3,36
		ПК	3	2,68	42	37,5	65	58,03	2	1,79	3,41
	ЕГ/ 104 с.	ВК	2	1,92	36	34,62	63	60,58	3	2,88	3,36
		ПК	9	8,65	43	41,35	52	50,0	0	0	3,59
II	КГ/ 105 с.	ВК	2	1,9	38	36,2	63	60,0	2	1,9	3,38
		ПК	3	2,85	40	38,1	61	58,1	1	0,95	3,4
	ЕГ/ 100 с.	ВК	7	7,0	40	40,0	53	53,0	0	0	3,54
		ПК	11	11,0	44	44,0	45	45,0	0	0	3,66
III	КГ/ 98 с.	ВК	1	1,02	38	38,78	58	59,18	1	1,02	3,4
		ПК	2	2,04	39	39,8	57	58,16	0	0	3,48
	ЕГ/ 95 с.	ВК	7	7,37	39	41,05	49	51,58	0	0	3,56
		ПК	13	13,68	43	45,26	39	41,05	0	0	3,73
IV	КГ/ 94 с.	ВК	2	2,13	33	35,11	59	62,76	0	0	3,43
		ПК	5	5,32	35	37,23	54	57,45	0	0	3,48
	ЕГ/ 92 с.	ВК	11	11,96	41	44,56	40	43,48	0	0	3,69
		ПК	19	20,65	49	53,26	24	26,09	0	0	3,95

Умовні позначення: Гр. – група (контрольна чи експериментальна); КС – кількість студентів; ВК – вхідний контроль; ПК – підсумковий контроль; СП – середній показник готовності до професійної самореалізації майбутніх менеджерів-економістів.

Аналіз табличних даних дає змогу дійти висновку, що незалежно від того, що кількість студентів у контрольних та експериментальних групах

щороку змінювалася, ефективність формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу в експериментальних групах визначалася кращими показниками за всіма рівнями, ніж у групах КГ. Порівняємо динаміку середніх показників, яка спостерігалася в КГ і ЕГ протягом всього формувального етапу експериментального дослідження.

На початку формувального етапу експерименту було встановлено, що середній показник готовності до професійної самореалізації майбутніх менеджерів-економістів в контрольних та експериментальних групах має однакове значення – 3,36 бала. Після завершення навчання на першому курсі в КГ цей показник збільшився до 3,41 бала (на 0,05 бала), а в ЕГ – до 3,59 бала (на 0,23 бала), що на 0,18 бала більше, ніж в контрольних групах.

Слід зазначити, що за результатами *вхідного* контролю на другому, третьому і четвертому курсах середній показник (як і всі інші показники рівнів готовності студентів до професійної самореалізації) в ЕГ був вищим (3,54 бала – II курс; 3,56 бала – III курс; 3,69 бала – IV курс), ніж в КГ (відповідно 3,38; 3,4; 3,43 бала), що обумовлюється позитивним впливом нашої експериментальної методики навчання майбутніх менеджерів-економістів в експериментальних групах ще з першого курсу.

Динаміка значення середнього показника готовності до професійної самореалізації майбутніх менеджерів-економістів, які продовжували навчатися на другому курсі, визначалася такими цифровими даними: в КГ спостерігалася зростання СП від 3,38 до 3,4 бала (на 0,02 бала), а в ЕГ – від 3,54 до 3,66 бала (на 1,12 бала), що на 0,1 бала краще, ніж в контрольних групах.

На третьому курсі у майбутніх менеджерів-економістів, які навчалися в КГ середній показник готовності до професійної самореалізації зріс від 3,4 до 3,48 бала (на 0,08 бала), а в ЕГ – від 3,56 до 3,73 бала (на 0,17 бала), що на 0,09 бала вище, ніж у КГ.

На завершальному етапі експериментального дослідження (на четвертому курсі) середній показник готовності до професійної самореалізації у студентів КГ зріс від 3,43 до 3,48 бала (на 0,05 бала), а в ЕГ – від 3,69 до 3,95 бала (на 0,26 бала), що на 0,21 бала краще, ніж в КГ.

Динаміку середнього показника готовності студентів до професійної самореалізації, що спостерігалася протягом формувального етапу експерименту, відображено графічно на рис. 3.2.

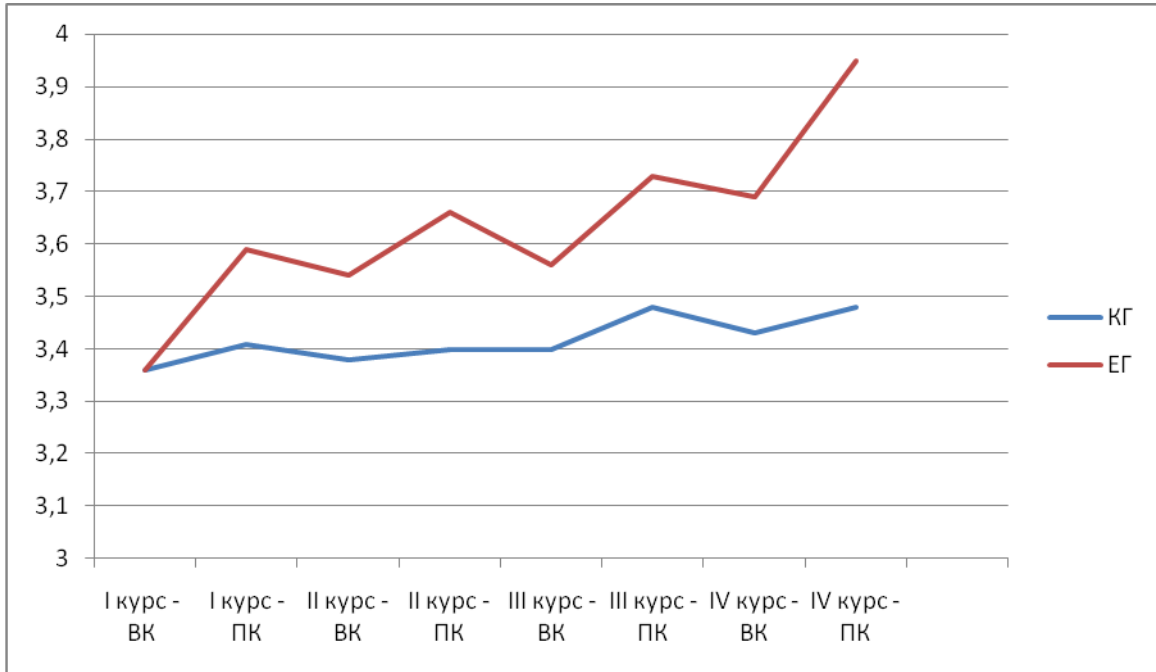

Рис. 3.2. Динаміка змін середнього показника готовності студентів до професійної самореалізації

Оскільки в процесі формувального етапу експериментального дослідження спостерігалася прогресивна динаміка покращення результатів формування готовності до професійної самореалізації майбутніх менеджерів-економістів, які навчалися в контрольних і в експериментальних групах, проаналізуємо узагальнені показники від початку експерименту (вхідний контроль на першому курсі) до його завершення (підсумковий контроль на четвертому курсі), що знайшло відображення в таблиці 3.2.

Аналіз даних таблиці дозволяє дійти висновку про ефективність нашої експериментальної методики та її більш позитивний вплив на формування готовності до професійної самореалізації майбутніх менеджерів-економістів

на засадах акмеологічного підходу. Оскільки кількість студентів в КГ і ЕГ постійно змінювалася протягом експериментального дослідження, то вважаємо за доцільне порівнювати ці дані у відсотках, а саме:

Таблиця 3.2

Узагальнені результати формульовального етапу експериментального дослідження

Групи	Етап контролю / КС	Показники рівнів готовності студентів до професійної діяльності								
		Високий (5 балів)		Достатній (4 бали)		Задовільний (3 бали)		Низький (2 бали)		СП
		КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
КГ	ВК – 112 ст.	2	1,79	40	35,71	66	58,93	4	3,57	3,36
	ПК – 94 ст.	5	5,32	35	37,23	54	57,45	0	0	3,48
ЕГ	ВК – 104 ст.	2	1,92	36	34,62	63	60,58	3	2,88	3,36
	ПК – 92 ст.	19	20,65	49	53,26	24	26,09	0	0	3,95

– за показниками високого рівня в КГ відбулося збільшення таких студентів від 1,79 % до 5,32% (на 3,53%), а в ЕГ – від 1,92% до 20,65% (на 18,73%), що на 15,2% більше, ніж в контрольних групах;

– за показниками достатнього рівня в КГ збільшилася кількість студентів від 35,71% до 37,23% (на 1,52%), а в ЕГ – від 34,62% до 53,26% (на 18,64), що на 17,12% більше, ніж в контрольних групах;

– за показниками задовільного рівня в КГ зменшилася кількість таких студентів від 58,93% до 57,45% (на 1,48%), а в ЕГ – від 60,58% до 26,09% (на 34,49%), що на 33,01% краще, ніж в КГ;

– за показниками низького рівня в обох категоріях груп на завершених етапах експерименту не було студентів з таким рівнем готовності до професійної самореалізації.

Динаміку показників готовності до професійної самореалізації майбутніх менеджерів-економістів, які навчалися в контрольних та експериментальних групах, відображено у гістограмах (Рис. 3.3.).

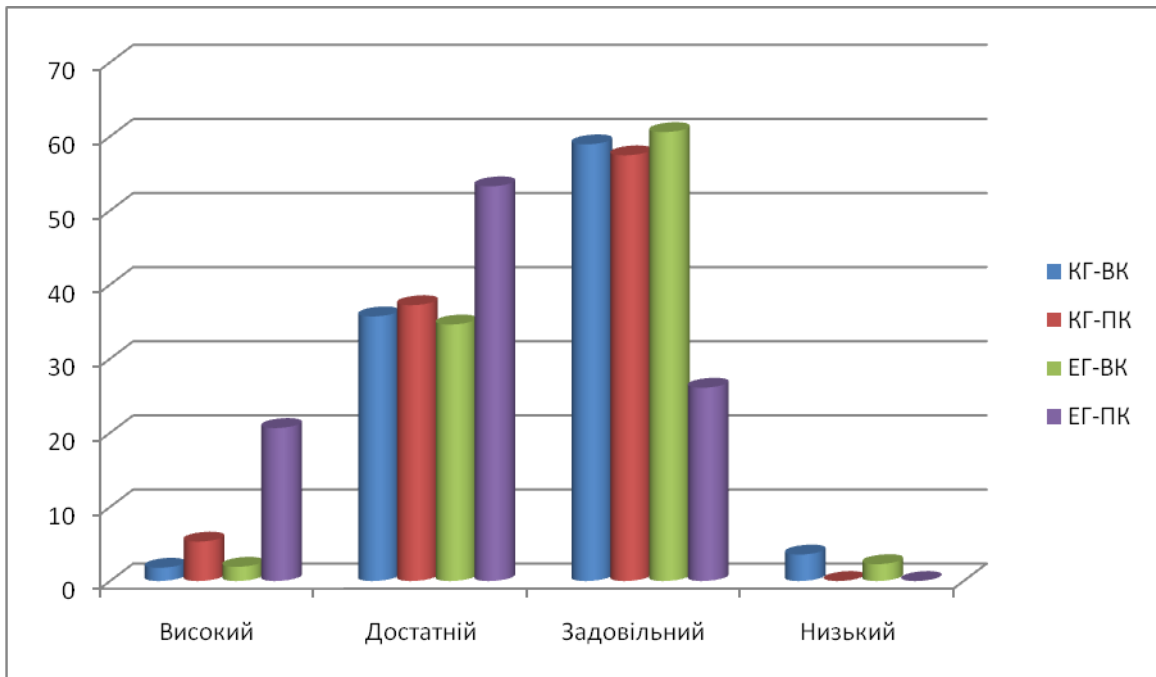

Рис. 3.3. Динаміка показників готовності до професійної самореалізації майбутніх менеджерів-економістів, які навчалися в контрольних та експериментальних групах

З метою перевірки достовірності отриманих результатів нашого дисертаційного дослідження і формулювання висновків були використані методи порівняльного аналізу і математичної статистики для обробки результатів педагогічного експерименту. Порівнювалася результативність підготовки майбутніх менеджерів-економістів контрольних груп з такими ж показниками студентів, які навчалися в експериментальних групах.

Для аналізу та узагальнення результатів нашої дисертаційної роботи було обумовлено сутність нульової та альтернативної гіпотез експериментального дослідження. За нульовою гіпотезою висувалося припущення, що позитивна динаміка результатів професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів, які навчалися в контрольних групах, є наслідком природного навчального процесу. Альтернативною гіпотезою нашого дослідження було припущення, що покращення результатів професійної підготовки студентів експериментальних груп обумовлюється цілеспрямованим застосуванням запропонованої в дисертації методики

формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу.

З метою визначення достовірності результатів нашого дослідження ми визначали F-критерій для експериментальних груп (емпіричний критерій) і порівнювали з теоретичним F-критерієм, числові значення якого відображені у таблицях, розроблених А. Киверялгом [96, с. 276].

F-критерій ми визначали за формулою А. Киверялга [96, с. 277]:

$$F_{emp} = \frac{\sigma_1^2}{\sigma_2^2}, \text{ де}$$

σ_1^2 – дисперсія на вхідному етапі визначення рівнів готовності до професійної самореалізації майбутніх менеджерів-економістів;

σ_2^2 – дисперсія при підсумковому контролі результативності формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу на завершальному етапі експерименту.

Дисперсію визначаємо за формулою:

$$\sigma^2 = \frac{\sum f(x_i - \bar{x})^2}{N},$$

де f – кількість студентів, у яких оцінкою 5, 4, 3, 2 позначається, відповідно, високий, достатній, задовільний і низький рівні готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу;

$(x_i - \bar{x})$ – різниця між індивідуальними величинами оцінок (5, 4, 3, 2) і значенням середнього показника для певної групи і етапу контролю;

N – кількість студентів у тих категоріях груп (контрольних або експериментальних), де обчислюється дисперсія.

Результати обчислення F-критерію відображено в табл. 3.3.

Результати обчислення F-критерію

Гр. / КС	Етап конт- ролю	Сер.бал	Показники для визначення F-критерію										F_{emp}
			f				$(x_i - \bar{x})$				$\sum f(x_i - \bar{x})^2$	σ^2	
			5	4	3	2	5	4	3	2			
КГ 66	ВК	3,36	2	40	66	4	1,64	0,64	-0,36	-1,36	37, 7143	0,3367	1,06
	ПК	3,48	5	35	54	0	1,52	0,52	-0,48	-1,48	33,4575	0,3559	
ЕГ 68	ВК	3,36	2	36	63	3	1,64	0,64	-0,36	-1,36	33,8365	0,3254	1,43
	ПК	3,95	19	49	24	0	1,05	0,05	-0,95	-1,95	42,7283	0,4644	

Аналіз таблиці 3.3 дає змогу визначити такі основні показники: в контрольних групах на етапі вхідного контролю дисперсія (σ_1^2) становить 0,3367, а на етапі підсумкового контролю (σ_2^2) – 0,3559. Відтак F-критерій для контрольних груп (F_{emp} -КГ) має значення 1,06.

Розрахунки з визначення дисперсії в експериментальних групах показали, що на етапі вхідного контролю дисперсія (σ_1^2) становить 0,3254, а дисперсія підсумкового контролю (σ_2^2) – 0,4644. Емпіричний показник F-критерію для експериментальних груп (F_{emp} -ЕГ) дорівнює 1,43.

Для перевірки достовірності цих результатів ми порівнювали показники емпіричного F-критерію (F_{emp} -КГ і F_{emp} -ЕГ) з показником теоретичного F-критерію (F_{krit}), числові значення якого подані у відповідній таблиці за А. Киверялгом [96, табл. 52, с. 278]. Показник F_{krit} встановлюється за числом ступенів свободи й у нашому дослідженні має значення від 111 (112 студентів КГ на етапі вхідного контролю мінус 1) до 91 (92 студенти експериментальних груп на етапі підсумкового контролю мінус 1).

За умови, коли число ступенів свободи чисельника буде в межах від 24 до безкінечності, а знаменника – від 60 до 120, показник F_{krit} буде мати значення від 1,7 до 1,3.

Порівнюючи значення F_{emp} -ЕГ зі стандартними показниками F_{krit} , то його значення 1,43 розташовується у зазначених межах. Це означає, що результати нашого експериментального дослідження із формування

готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу є вірогідними і підтверджують достовірність проведеного експерименту.

Показник F_{emp} -КГ із значенням 1,06 виходить за межі вірогідності, тому вважаємо, що незначне підвищення рівня готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації, які навчалися в контрольних групах, пов'язане з умовами традиційного процесу навчання.

Таким чином можна стверджувати, що ефективність формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу залежить від цілеспрямованого застосування запропонованої в дисертації методики навчання.

Висновки до III розділу

Визначена організаційна схема експериментального дослідження передбачала послідовне здійснення трьох етапів: констатувального, формувального та підсумкового.

У ході дослідження вирішено завдання, що сприяли підготовці майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу: розробка та апробація навчально-методичного забезпечення, яке містить автентичні матеріали та комплекс мовленнєвих вправ для формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної самореалізації; конкретизовано методику професійної підготовки студентів з метою їх самореалізації під час навчання; реалізувалися визначені педагогічні умови відповідно до моделі формування професійної самореалізації майбутніх менеджерів-економістів на засадах акмеологічного підходу.

Формувальний етап експериментального дослідження передбачав узагальнення психолого-педагогічних положень і досягнень передового педагогічного досвіду, які базуються на засадах акмеологічного підходу і

засвідчив, що провідним напрямком формування готовності до професійної самореалізації є створення таких педагогічних умов, за яких студент може зайняти активну особистісну позицію і в найбільшій мірі проявити себе як суб'єкт навчальної діяльності та майбутній фахівець.

У педагогічному експерименті визначені 3 етапи: підготовчий (відбір дидактичних матеріалів, визначення завдань, підготовка тестів для визначення рівнів сформованості готовності), основний (проведення експерименту) та підсумковий (опрацювання отриманих результатів, їх інтерпретації, підготовка методичних рекомендацій і впровадження їх у практику викладання іноземних мов, країнознавства та менеджменту на факультеті міжнародного бізнесу та менеджменту економічного ВНЗ.

Під час педагогічного експерименту були проведені три зрізи знань з навчальних дисциплін «Іноземна мова» та «Іноземна мова професійного спрямування». За допомогою зрізів знань спрямовувалась робота студентів на вдосконалення вмінь та навичок, якими вони вже володіють на основі усвідомлення необхідності набуття нових знань.

Для аналізу результатів експериментального дослідження зафіксована динаміка змін показників рівнів готовності до професійної самореалізації студентів, які навчалися в контрольних (КГ) та експериментальних групах (ЕГ) від першого до четвертого курсів. Проаналізовані узагальнені показники формувального етапу експериментального відображені у гістограмах динаміка показників готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації, які навчалися в контрольних та експериментальних групах.

З метою перевірки достовірності отриманих результатів дисертаційного дослідження і формулювання висновків використовувалися методи порівняльного аналізу і математичної статистики для обробки результатів педагогічного експерименту, які довели вірогідність експериментального дослідження

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено узагальнення теоретичних і практичних досліджень та запропоновано нове розв'язання проблеми підвищення якості підготовки майбутніх менеджерів-економістів шляхом формування готовності до самореалізації на засадах акмеологічного підходу. Результати проведеного дослідження дали підставу зробити такі висновки:

1. Активним учасником економічних процесів сучасного суспільства є менеджер-економіст, котрий має високий рівень фахової підготовки, необхідної для його самореалізації у майбутній професійній діяльності. У ході аналізу наукової педагогічної літератури встановлено, що професійна самореалізація – це наявність і прояв мотивів, прагнень, потреб, задатків та здібностей особистості до компетентного виконання фахових дій з метою досягнення вершин у професійній діяльності. Теоретичними основами формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації визначено нормативні документи про вищу освіту, концепцію розвитку економічної освіти, спеціальну літературу з основ менеджменту, дослідження інноваційних напрямів професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів із застосуванням акмеологічного підходу. Особливостями професійної підготовки менеджерів-економістів на сучасному етапі розвитку суспільства є врахування глобалізаційних процесів у світі, що потребує акцентуації уваги майбутніх фахівців на важливості та необхідності інтеграції спеціальної економічної та іншомовної підготовки для цілеспрямованого формування готовності до професійної самореалізації й актуалізує використання у навчальному процесі акмеологічного підходу.

2. З метою аналізу стану готовності студентів до професійної самореалізації в майбутньому конкретизовано сутність поняття «готовність», яке розуміється як інтегральна характеристика ділових і особистісних якостей студента, відображає рівень його фахових знань, умінь, навичок і досвіду, обумовлює здатність до здійснення професійної діяльності та є

передумовою досягнення професійних вершин. На констатувальному етапі дослідження встановлено недостатню готовність майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації, що актуалізує вдосконалення навчально-виховного процесу. Для оптимізації процесу формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації обґрунтовано доцільність реалізації акмеологічного підходу в підготовці студентів. Основними компонентами процесу було визначено цілемотиваційний, предметно-практичний, особистісний, змістовий, рефлексивний, а критеріями – усвідомлення цілей підготовки до професійної самореалізації, професійні інтереси, мотиви фахового зростання, самостійність і сформованість операцій мислення, готовність до самонавчання і саморегуляції. Готовність майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації визначалася за високим, достатнім, задовільним і низьким рівнями.

3. Для оптимізації професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів виявлено та теоретично обґрунтовано сукупність педагогічних умов формування готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації: підвищення пізнавального інтересу до професійної самореалізації; підсилення мотиваційних установок до професійної самореалізації; запровадження акмеологічного підходу в навчально-виховний процес ВНЗ економічного профілю; соціокультурний підхід до мовної освіти майбутніх менеджерів-економістів; розробка і використання комплексу тренінгових занять. Реалізація педагогічних умов відбувалася під час вивчення дисциплін «Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування», «Країнознавство», «Менеджмент».

4. Поєднання результатів теоретичних пошуків, експериментальних методів наукового дослідження та реалізації акмеологічного підходу до організації професійної підготовки фахівців економічного профілю під час вивчення економічних дисциплін та іноземної мови в певну структуру взаємопов'язаних складових спрямовувалося на створення моделі як об'єкта

теоретичного кількісного і якісного дослідження підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації на засадах акмеологічного підходу. Розроблена модель є джерелом емпіричних і теоретичних знань про можливості й наслідки впровадження обґрунтованої експериментальної методики професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів і гіпотетично відображає ефективність реалізації визначених педагогічних умов підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації. У моделі відображено поєднання і взаємозв'язок таких складових, як мета професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів на засадах акмеологічного підходу, наукові підходи, принципи, засоби, педагогічні умови навчання, критерії, компоненти, показники та рівні готовності студентів до професійної самореалізації, що відображається в результатах експериментального дослідження – сформованій готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації.

5. Реалізація обґрунтованих педагогічних умов та розробленої моделі підготовки майбутніх менеджерів-економістів сприяли підвищенню рівня їх готовності до професійної самореалізації, що підтверджено статистичними змінами на високому, достатньому, задовільному і низькому рівнях. Підвищення загального середнього показника готовності студентів КГ від 3,43 бала до 3,48 бала (на 0,05 бала), а в ЕГ – від 3,69 бала до 3,95 бала (0,26 бала), що на 0,21 бал краще, ніж у КГ, свідчить про ефективність запропонованої методики професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів на засадах акмеологічного підходу. За допомогою методів математичної статистики доведено вірогідність і достовірність отриманих результатів на основі порівняння дисперсій та визначення F-критерію.

Проведене дослідження не охоплює всіх аспектів професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів. Подальші наукові пошуки будуть проводитися у напрямі вдосконалення навчально-виховного процесу шляхом розробок та апробації інших інноваційних методик з метою

оптимізації підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации / Р. Ф. Абдеев. – М. : Владос, 1994. – 336 с.
2. Акмеология развития / [под общ. ред. В. Н. Гладковой, С. Д. Пожарского]. – СПб. : Питер, 2006. – 391 с.
3. Акмеология : учебник / [под общ. ред. А. А. Деркача]. – М. : Изд-во РАГС, – 2002. – 650 с.
4. Акмеологія – наука ХХІ століття : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / Київ. міський пед. ун-т ім. Б. Д. Грінченка, Міжнар. акад. акмеол. наук (Санкт-Петербург). – К. : КМПУ, 2005. – 410 с.
5. Алфімов В. Мета – творча конкурентоспроможна особистість / В. Алфімов // Рід. шк. – 2005. – № 5. – С. 6–9.
6. Альбуханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Альбуханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
7. Амельченко Т. В. Педагогика высшей школы: компетентностный подход : учеб. пособие / Т. В. Амельченко. – Чита : ЧитГУ, 2007. – 244 с.
8. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 282 с. – (Мастера психологии).
9. Андреев В. И. Евристика для творческого саморазвития / В. И. Андреев. – Казань : Изд-во Казанского университета, 1994. – 246 с.
10. Андреева Л. А. Дидактические игры как средство развития профессионально значимых качеств будущего специалиста (на материале изучения иностранного языка в военно-техническом вузе) : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук : 13.00.08 спец. «Теория и методика профессионального образования» / Л. А. Андреева. – Брянск, 1999. – 20 с.

11. Архангельский С. Качественно-количественные критерии оценки научно-познавательного процесса / С. Архангельский, В. Мизинцев // Новые методы и средства обучения. – 1998. – №3. – С. 7–9.
12. Асмолов А. Г. Деятельность и установка / А. Г. Асмолов. – М. : Изд-во МГУ, 1979. – 151 с.
13. Баев О. Я. Тактика следственных действий : учеб. пособ. / О. Я. Баев. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1992. – 208 с.
14. Баркасі В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вікторія Володимирівна Баркасі. – О., 2004. – 252 с.
15. Батароев К. Б. Аналогии и модели в познании / К. Б. Батароев. – Новосибирск : Наука, 1981. – 320 с.
16. Бедь В. В. Юридична психологія : навч. посібник / В. В. Бедь. – Львів : Новий Світ, 2002. – 376 с.
17. Бердичевский А. Л. Оптимизация системы обучения иностранному языку / А. Л. Бердичевский. – М. : Высшая школа, 1989. – 103 с.
18. Беспалько В. П. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов / В. П. Беспалько, Ю. Г. Татур. – М. : Высш. шк., 1989. – 141 с.
19. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
20. Бим-Бад Б. М. Педагогический энциклопедический словарь / Б. М. Бим-Бад. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002. – 528 с.
21. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія і історія педагогіки» / Н. М. Бібік. – К., 1998. – 40 с.
22. Богоявленская А. В. Интеллектуальная активность как условие продуктивного мышления / А. В. Богоявленская // Экспериментальное исследование продуктивных процессов мышления. – М. : Знание, 1973. – С. 144–146.

23. Бодалев А. А. Как становятся великими и выдающимися? / А. А. Бодалев, Л. А. Рудкевич. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2003. – 49 с.
24. Бодалев А. А. Предмет акмеологии: о связи развития индивидуальности человека и его акме / А. А. Бодалев // Основы общей и прикладной акмеологии. – М., 1994. – 39 с.
25. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте : психол. исслед. / Л. И. Божович. – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.
26. Болтенков Н. В. Формирование готовности учителя к профессиональной деятельности / Н. В. Болтенков // Педагогическое образование и наука. – 2009. – №2. – 87 с.
27. Большой толковый психологический словарь / [пер. с англ. Ребер Артур]. – ООО «Издательство АСТ» ; Издательство «Вече», 2001. – Т.1 – 592 с.
28. Бондаренко О. Ф. Психологічні особливості сучасної студентської молоді та проблеми професійної підготовки психологів-практиків / О. Ф. Бондаренко // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №4. – С. 8-11.
29. Бориско Н. Ф. Бізнес-курс німецької мови / Н. Ф. Бориско. – Київ : Логос, 2005. – 432 с.
30. Бранский В. П. Глобализация и синергетический историзм / В. П. Бранский, С. Д. Пожарский. – СПб. : Политехника, 2004. – 18 с.
31. Бранский В. П. Социальная синергетика и акмеология / В. П. Бранский, С. Д. Пожарский. – СПб. : Политехника, 2001. – 159 с.
32. Вакуленко В. М. Вступ до акмеології педагогічної освіти : монографія / В. М. Вакуленко. – Алчевськ, 2003. – 147 с.
33. Васильева М. П. Теорія педагогічної деонтології : монографія / М. П. Васильева ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х. : Нове слово, 2003. – 216 с.

34. Васьков Ю. В. Педагогічні теорії, технології : досвід (дидактичний аналіз) / Ю. В. Васьков. – Х. : Скорпійон, 2000. – 120 с.
35. Великий тлумачний словник сучасної української мови (3 дод., доповн., та СД) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
36. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход : метод. пособие / А. А. Вербицкий, – М., Высшая школа, 1991. – 128 с.
37. Вербицкий А. А. Деловая игра как метод активного обучения / А. А. Вербицкий // Современная высшая школа. – 1982. – №3. – 39 с.
38. Вербицкий А. А. Самостоятельная работа студентов младших курсов / А. А. Вербицкий // Высшая школа России. – 1995. – №3. – 140 с.
39. Верещагин Е. М. Язык и культура / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский яз., 1990. – 246 с.
40. Вершловский С. Г. Воспитание активной позиции личности / С. Г. Вершловский. – Л. : Лениздат, 1981. – 143 с.
41. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : метод. посібник для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 210 с.
42. Вознюк О. В. Акме-синергетичний підхід до формування творчої особистості / О. В. Вознюк // Акмеологія в Україні : наукове видання. – 2010. – №1. – С. 60–67.
43. Вознюк О. В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки : синергетичний підхід : монографія / за ред. проф. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 184 с.
44. Влодарска-Зола Л. Професійна підготовка майбутніх менеджерів у вищих технічних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Лідія Влодарска-Зола. – Київ, 2003, –47 с.
45. Волков И. П. Очерки спортивной акмеологии / И. П. Волков. – СПб. : БПА, 1998, – 126 с.

46. Волкова О. А. Профессиональная идентичность в условиях маргинализации российского общества : монография / О. А. Волкова. – М. : «Макс Пресс», 2005. – 207 с.
47. Володько В. М. Індивідуалізація й диференціація навчання: понятійно-категорійний аналіз / В. М. Володько // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 4. – С. 9–17.
48. Врублевская Е. С. Индивидуализация содержания самостоятельной работы студентов как фактор развития их профессиональной компетентности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Е. С. Врублевская. – Челябинск, 2002. – 180 с.
49. Вяткин Л. Г. Методы и формы самостоятельной работы студентов / Л. Г. Вяткин. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1985. – 182 с.
50. Габай Т. В. Учебная деятельность и ее средства / Т. В. Габай. – М. : Издательство МГУ, 1988. – 254 с.
51. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. степеня докт. пед. наук. : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ірина Володимирівна Гавриш. – Харків, 2006. – 20 с.
52. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : дис ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / І. В. Гавриш. – Х., 2006. – 579 с.
53. Гавриш О. О. Фахова німецька мова. Економіка підприємства : навч. посіб. / О. О. Гавриш. – К. : КНЕУ, 2006. – 284 с.
54. Гапончук Г. И. Формирование военно-педагогической направленности курсантов / Гапончук Г. И. – М. : ВПА, 1990. – 76 с.
55. Гладкова В. М. Акмеологічні аспекти проектування кар'єри сучасного менеджера / В. М. Гладкова, О. А. Горчакова // Акмеологія в Україні : наукове видання. – 2010. – №1. – С. 40–49.

56. Гладкова В. М. Акмеологічні основи формування професіоналізму / В. М. Гладкова, В. А. Парфенюк // Акмеология развития : сб. статей / под общ. ред. С. Д. Пожарского, В. Н. Гладковой. – СПб. : Питер, 2006. – 275 с.
57. Городов П. Н. Оптимизация процесса воспитания в высшей школе / П. Н. Городов. – М. : ВПА, 1990. – С. 9–17.
58. Григорчук Л. І. Формування готовності слухачів факультету довузівської підготовки до навчання у вищому технічному закладі освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Любомир Іванович Григорчук. – Тернопіль, 2000. – 159 с.
59. Гумбольдт Вильгельм фон. Язык и философия культуры / Вильгельм фон Гумбольдт ; под общ. ред. А. В. Гулыгина, Р. В. Рамишвили. – М. : ВПА, 1985, С. 54–56.
60. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения : опыт теорет. и эксперим. психол. исслед. : учеб. пособие для вузов / В. В. Давыдов. – М. : Академия, 2004. – 283 с. – (Высшее образование. Классическая учебная книга)
61. Данилова Г. С. Акмеологічна модель педагога в ХХІ столітті / Г. С. Данилова // Рід. шк. – 2003. – № 6. – С. 6–9.
62. Демура І. Професійна компетентність студентів вищих навчальних закладів економічного профілю як педагогічна проблема / Ірина Демура // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2007. – № 3. – 80 с.
63. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) // Освіта. – 1993. – №44–46. – 62 с.
64. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – М. : Изд-во Моск. психол.-социол. ин-та ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2004. – 752 с. – (Психологи Отечества).

65. Деркач А. А. Акмеологические основы становления психологической и профессиональной зрелости / А. А. Деркач, Л. Е. Орбан. – М. : РАГС, 1995. – 208 с.
66. Деркач А. А. Акмеология – наука о путях достижения вершин профессионализма / А. А. Деркач, Н. В. Кузьмина. – М. : РАГС, 1993. – 267 с.
67. Деркач А. Акмеология : учеб. пособие / А. Деркач, В. Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 256 с.
68. Деркач А. А. Педагогическое мастерство тренера / А. Деркач, А. Исаев. – М. : РАГС, 1981, – 376 с.
69. Дерманова И. Б. Диагностика эмоционально-нравственного развития / И. Б. Дерманова. – СПб. : Речь, – 2002. – С. 45–89.
70. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения / А. Дистервег ; общ. ред. Е. Н. Медынского. – М. : Учпедгиз, – 1956. – 74 с.
71. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Вид-во «А.М.», 2004. – 352 с.
72. Дубасенюк О. А. Фундаментальна акмеологія : засади вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів / О. А. Дубасенюк // Акмеологія в Україні: наукове видання. – 2010. – №1. – С. 18–26.
73. Дьяченко М. И. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях : психологический аспект / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович, В. А. Пономаренко. – Минск : Изд-во университетское, 1985. – 207 с.
74. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Изд-во БГУ, 1976. – 126 с.
75. Дьяченко М. И. Психология высшей школы : учеб. пособие / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Тест, 2003. – 142 с.

76. Дьяченко М. И. Психология высшей школы : учеб. пособие для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Мн. : Изд-во БГУ, 1981. – 78 с.
77. Елканов С. Б. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя / С. Б. Елканов. – М. : Просвещение, 1989. – 89 с.
78. Елухина Н. В. Устное общение на уроке, средства и приемы его организации / Н. В. Елухина // Иностранные языки в школе. – 1995. – № 2. – С. 4–7.
79. Енциклопедія бізнесу / під ред. В. Помикало. – Варшава : Фонд «Інновація», 1995, Том 1, – 513 с.
80. Енциклопедія організації і управління. – Варшава : Держ. економ. видавництво, 1981. – 253 с.
81. Журавчик В. Н. Формирование готовности студентов образовательных учреждений среднего профессионального образования к профессиональной самореализации / В. Н. Журавчик, И. Л. Беккер // Педагогическое образование и наука. – 2008. – № 4. – С. 68.
82. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. И. Загвязинский, Р. Атаханов. – М. : Издательский центр «Академия», 2007. – С. 199
83. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. для вузов / И. А. Зимняя. – Изд. второе, дополн., исправл. и перераб. – М. : Логос, 1999. – 384 с.
84. Зінченко В. О. Формування професійної спрямованості студентів економічних спеціальностей на початковому етапі навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вікторія Олегівна Зінченко. – Луганськ, 2008. – 46 с.
85. Зубова О. Н. Сущность и структура акмеологических способностей // О. Н. Зубова // Акмеология. – 2003. – №4. – С. 80–85.

86. Зязюн І. А. Освітня парадигма – тип культурно-історичного мислення і творчої дії суб'єктів освіти / І. А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти : результати досліджень і перспективи : зб. наук. пр. / за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. – К., 2003. – С. 15–30.
87. Ильин В. В. Философия и акмеология / В. В. Ильин, С. Д. Пожарский. – СПб. : Политехника, 2003. – 395 с.
88. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2006. – 512 с. – (Мастера психологии).
89. Кадченко Л. П. Формирование готовности студентов педвуза к профессиональной деятельности средствами иностранного языка : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. П. Кадченко. – Харьков, 1992. – 173 с.
90. Кайбиянин А. А. Пути формирования профессионального имиджа в вузе / А. А. Кайбиянин // Педагогическое образование и наука. – 2008. – № 7. – С. 32.
91. Калаур С. М. Акмеологічні аспекти формування особистісної зрілості студентів у процесі навчання у ВНЗ / С. М. Калаур // Забезпечення наступності змісту в системі ступеневої вищої та післядипломної освіти: українські традиції та європейська практика: збірник наукових праць I Всеукраїнського науково-методичного семінару, 29 жовтня 2010. – Хмельницький : Поліграфіст-2, 2011. – С. 49–52.
92. Кандибович Л. А. Психологические проблемы готовности в деятельности / Л. А. Кандибович. – Мн. : Изд-во БГУ, 1996. – 175 с.
93. Кацова Л. І. Формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. І. Кацова. – Х., 2005. – 19 с.
94. Кваліфікаційні вимоги до бакалавра // Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за спеціальністю 5.060101 «Міжнародна економіка». – Тернопіль : ТНЕУ, 2007. – 20 с.

95. Китайгородская Г. А. Психолого-педагогические принципы метода активизации резервных возможностей обучаемого. Активизация учеб. деятельности / Г. А. Китайгородская. – М. : Изд-во Москов. ун-та, 1981. – С. 5–17.
96. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А. А. Кыверялг. – Таллин : «Валгус», 1980. – 334 с.
97. Кларин М. В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках / М. В. Кларин. – М. : Арена, 1994. – 224 с.
98. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе / М. В. Кларин. – М. : Знание, 1989. – 80 с.
99. Клименко Н. О. Формування мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. О. Клименко. – Луганськ, 2005. – 20 с.
100. Климов Е. А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от психологических свойств нервной системы. К психологическим основам научной организации труда, учения, спорта / Е. А. Климов. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1969. – 278 с.
101. Климов Е. А. Общая психология. Общеобразовательный курс: учеб. пособие для вузов / Е. А. Климов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 134 с.
102. Ковалев А. Г. Психологическое воздействие: теория, методология, практика : автореф. дисс. на соискание науч. степени док. психол. наук : спец. 13.00.04 / А. Г. Ковалев. – М., 1991. – 20 с.
103. Ковалев А. Г. Психология личности / А. Г. Ковалев. – 3-е изд., перераб. и дополн. – М. : Просвещение, 1970. – 391 с.
104. Ковалев Г. А. Механизмы и эффекты процесса активного социального обучения. Вопросы психологии межличностного познания и общения / Г. А. Ковалев. – Краснодар : Изд. Кубанск. ун-та, 1983. – 25 с.

105. Ковальчук Г. О. Формування професійних педагогічних умінь майбутніх викладачів економіки / Г. О. Ковальчук // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 1. – С. 98–103.
106. Колюткин Ю. Н. Мышление и личность / Ю. Н. Колюткин. – СПб. : Питер, 1995. – 26 с.
107. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения / Я. А. Коменский ; под ред. А. А. Красновского. – М. : Учпедгиз, 1955. – 651 с.
108. Кон И. С. Открытие «Я» / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1978. – 367 с.
109. Кон И. С. Социология личности / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1967. – 126 с.
110. Кондрашова Л. В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності / Л. В. Кондрашова. – К. : Вища шк., 1987. – 54 с.
111. Костенко В. А. Формування професійної компетентності молодшого начальницького складу кримінально-виконавчих установ : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Василь Андрійович Костенко. – Київ, 2008. – 300 с.
112. Кочетов А. И. Организация самовоспитания школьников / А. И. Кочетов. – Мн. : Нар. асвета, 1990. – 125 с.
113. Краевский В. В. Методология педагогических исследований: пособие для педагога-исследователя / В. В. Краевский. – Самара : СамГПИ, 1994. – 165 с.
114. Краевский В. В. Основные характеристики и логика педагогического исследования / В. В. Краевский. – Волгоград, 1994. – 32 с.
115. Краевский В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В. Краевский, А. Хуторский // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 3-10.
116. Краевский В. В. Проблемы научного обоснования обучения / В. В. Краевский. – М. : Педагогика, 1977. – 264 с.

117. Кривонос О. Б. Творчість і професійно-творчі уміння спеціаліста / О. Б. Кривонос // Педагогічні науки : збірник наук. праць. Суми : СумДПУ, 2002. – С. 285–293.
118. Крижко В. В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою / В. В. Крижко. – К. : Освіта України, 2005. – 440 с.
119. Кузовлев В. П. Структура индивидуальности ущащегося как основа индивидуализации обучения речевой деятельности / В. П. Кузовлев // Иностранные языки в школе, 1979. – №1. – 21 с.
120. Кузьмина Н. В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования / Н. В. Кузьмина. – М. : Исслед. центр проблемы качества подготовки спец-тов, 2001. – 144 с.
121. Кузьмина Н. В. Акмеология качества профессиональной деятельности специалиста : монография / Кузьмина Н. В., Пожарский С. Д., Паутова Л. Е. – Санкт-Петербург-Коломна-Рязань, 2008. – 376 с.
122. Кузьмина Н. В. Акмесинергетический подход в ообразовании / Н. В. Кузьмина, С. Д. Пожарский // Акмеология развития : сб. статей / под общ. ред. С. Д. Пожарского, В. Н. Гладковой. – СПб., 2006. – С. 7–22.
123. Кузьмина Н. В. Инновационные потенциалы фундаментального образования регионов, выявляемые средствами цикличного мониторинга / Н. В. Кузьмина, В. Е. Иноземцева, Е. Н. Жарикова // Акмеология 2008. Методологические и методические проблемы / под ред. Н. В. Кузьминой, Е. Н. Жариковой. – СПб. : Изд-во ЦСИ, 2008. – С. 80–84.
124. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования : учеб. пособие / Н. В. Кузьмина. – Л., 1980. – 123 с.
125. Кузьмина Н. В. Основание фундаментальной и синергетической акмеологии / Н. В. Кузьмина, С. Д. Пожарский // Акмеология – наука XXI століття : матеріали Міжнар. наук.-практ. конфер. – К., 2005. – С. 14–51.

126. Кузьмина Н. В. Очерки психологии труда учителя : психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности / Н. В. Кузьмина. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1967. – 183 с.
127. Кузьмина Н. В. Предмет акмеологии / Н. В. Кузьмина. – СПб. : Политехника, 2002. – 80 с.
128. Кузьмина Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища / Н. В. Кузьмина. – М. : Высш. шк., 1989. – 167 с.
129. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высш. шк., 1990. – 117 с.
130. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посібник / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 115 с.
131. Кулакова М. В. Загальна характеристика блочно-модульної технології формування й розвитку готовності до професійної діяльності в майбутніх фахівців у вищих морських навчальних закладах / М. В. Кулакова // Наука і освіта. – 2006. – № 1 – 2. – С. 125 – 127.
132. Кулакова М. В. Формування готовності до професійної діяльності в майбутніх фахівців у вищих морських навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. В. Кулакова. – Одеса, 2006. – 20 с.
133. Кухарук О. О. Організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх менеджерів у митній справі з використанням інноваційних технологій: навчально-методичний посібник / О. О. Кухарук. – Вінниця : Діло ТМ, 2007. – 235 с.
134. Левитов Н. Д. О психических состояниях человека / Н. Д. Левитов. – М. : Просвещение, 1996. – 201 с.
135. Левова Г. А. Формирование готовности студентов к продуктивной профессиональной самореализации : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Г. А. Левова. – Тольятти, 2003, – 146 с.

136. Лемберг Р. Г. О самостоятельной работе учащихся / Р. Г. Лемберг // Советская педагогика. – 1962. – № 2. – С. 15 – 21.
137. Леонтьев А. А. Язык не должен быть «чужим» / А. А. Леонтьев // Этнопсихолингвистические аспекты преподавания иностранных языков ; под ред. А. А. Леонтьева. – М., 1996, – С. 134–153.
138. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Смысл : Академия, 2004. – 346 с. – (Высшее образование).
139. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 181 с.
140. Линенко А. Ф. Готовність майбутнього вчителя до педагогічної діяльності / А. Ф. Линенко // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С. 125–132.
141. Лытнева В. В. Акмеологический подход к индивидуализации обучения будущих инженеров иностранному языку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Валентина Владимировна Лытнева. – Армавир, 2010. – 193 с.
142. Ломов Б. Ф. Вопросы общей и инженерной психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Педагогика, 1991. – 296 с.
143. Лукаш О. Я. Формування психологічної готовності майбутніх аудиторів до професійної діяльності : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / О. Я. Лукаш ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2007. – 22 с.
144. Максимова Е. А. Педагогическое творчество и профессиональный смысл жизни учителя / Е. А. Максимова // Современные проблемы смысла жизни и акме. – М. : ПИР АО, 2002. С. 194–207.
145. Манукова С. А. Формирование идейно-нравственной готовности выпускников педагогического института к профессиональной деятельности : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / С. А. Манукова. – Ростов-на-Дону, 1988. – 15 с.

146. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1996. – 308 с.
147. Маркова А. К. Формирование мотивации учения : кн. для учителя / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с. — (Психологическая наука — школе).
148. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование / А. Маслоу. – К. ; Донецк : Ин-т психологии, 1994. – С. 34–57.
149. Мельничук І. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Ірина Миколаївна Мельничук. – Тернопіль, 2011. – 584 с.
150. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : навч. посіб. / С. Ю. Ніколаєва, О. Б. Бігич, Н. О. Бражник та ін. ; за ред. С. Ю. Ніколаєвої. – 2-ге вид., випр. і перероб. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
151. Михайлов Л. М. Деловой немецкий язык : бизнес, маркетинг, менеджмент : учеб. пособие для вузов / Л. М. Михайлов, Г. Вебер, Ф. Вебер. – 2-е изд., испр. – М. : ООО Издательство Астрель : ООО Издательство АСТ, 2002. – 304 с.
152. Мишагина О. М. Акмеологические технологии преодоления негативных стереотипов у студентов младших курсов в процессе профессиональной подготовки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13 / О. М. Мишагина. – Шуя, 2006. – 21 с.
153. Мойсеюк Н. Е. Теоретические основы формирования готовности к труду учащих сельской общеобразовательной школы : автореф. дис. на соискание степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н. Е. Мойсеюк. – М., 1988. – 16 с.
154. Моторна Л. В. Педагогічні умови застосування освітніх технологій в процесі викладання природничонаукових дисциплін у технічних

- коледжах / Л. В. Моторна // Гуманізм та освіта : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції : Електронне наукове видання матеріалів конференції, 2008. режим доступу до журналу : conf.vntu.ua
155. Мотылугин Д. Н. Формирование акмеологического потенциала будущего учителя : автореф. дис. на соискание степени канд. пед. наук : 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Д. Н. Мотылугин. – Казань, 2001. – 19 с.
156. Мрачковська М. М. Важливість вивчення іноземних мов при підготовці менеджерів зовнішньоекономічної діяльності / М. М. Мрачковська. – К. : Ленвіт, 2007 – 82 с.
157. Мудрик А. В. Социальная педагогика : учеб. для студ. пед. вузов / под ред. В. А. Сластенина. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 200 с.
158. Мухина С. А. Нетрадиционные педагогические технологии в обучении / С. А. Мухина, А. А. Соловьева. – Ростов н/Д : Феникс, 2004. – 384 с.
159. Німецька мова : підручник / Н. П. Щербань, Г. А. Лабовкіна, Я. В. Бачинський та ін.. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2007. – 496 с.
160. Новий тлумачний словник української мови [укл. В. В. Яременко, Сліпушко О. М.]. – К. : Вид-во „Аконіт”, 2001. – Том 2 Ж – О. – 911 с.
161. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособие для студентов высш. пед. вузов и системы повышения квалификации пед. кадров / Е. С. Полат и др. ; под ред. Е. С. Полат. – М. : Академия, 2001. – 272 с.
162. Носович Е. В. Методическая аутентичность в обучении иностранным языкам / Е. В. Носович // Иностранные языки в школе. – 2000. – №1. – С. 11-16.
163. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота та ін. ; за заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.

164. Основы психологии. Практикум / [ред. – сост. Л. Д. Столяренко].- Ростов н / Д: из-во «Феникс», 2000. – С. 423–425.
165. Паламарчук В. Інновації в сучасній освіті / В. Паламарчук // Завуч. – 2006. – № 10. – С. 1–4.
166. Пальчевський С. С. Акмеологія : навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / С. С. Пальчевський. – Київ : Кондор, 2008. – 398 с.
167. Пальчевський С. С. Акмеологія – поклик майбутнього / С. С. Пальчевський // Акмеологія в Україні : наукове видання. – 2010. – №1. – С. 7–13.
168. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е. И. Пассов. – [2-е изд.]. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
169. Пассов Е. И. Основы методики обучения иностранным языкам / Е. И. Пассов. – М. : Русский язык, 1977. – 216 с.
170. Педагогіка вищої школи / за ред. З. Н. Курлянд. – Київ : Знання, 2005. – 225 с.
171. Педагогічні технології / Програма та навчально-методичні матеріали до курсу для студ. 3-4 курсів спец. «Музичне мистецтво», «Театральне мистецтво», «Кіно-, телемистецтво», «Хореографія» / Харк. держ. акад. культури ; уклад. Л. С. Рибалко. – Х., 2007. – 64 с.
172. Перлз Ф. Внутри и вне помойного ведра. Радость. Печаль. Хаос. Мудрость / Ф. Перлз. – Киев : Золотой фонд психотерапии, 2005. – 224 с.
173. Пидкасистый П. И. Педагогика / П. И. Пидкасистый. – 2-е изд. – М. : Российское педагогическое агентство, 1996. – 600 с.
174. Пидкасистый П. И. Психолого-дидактический справочник преподавателя высшей школы / П. И. Пидкасистый, Л. М. Фридман, М. Г. Гарунов. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 16 с.
175. Пишулин В. Н. Формирование профессиональной компетентности специалиста экономического профиля в системе университетского

- образования : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / В. Н. Пишулин ; Московск. психолого-соц. институт.– Москва, 2006, – 172 с.
176. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посіб. / О. М. Пехота та ін. – К. : В-во А.С.К., 2003. – 240 с.
177. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов; отв. ред. А. Д. Глоточкин ; АН СССР, Ин-т психологии. – М., 1986. – 154 с.
178. Пожарський С. Д. Синергетика и синергетический историзм / С. Д. Пожарский. – СПб. : Питер, 2005. – С. 8.
179. Половникова Н. А. Условия развития познавательной самостоятельности школьников в процессе обучения / Н. А. Половникова. – Казань : Татар. книг. из-во, 1966. – С. 47–52.
180. Популярна юридична енциклопедія / [В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 528 с.
181. Постникова Е. М. Business-Deutsch : Бизнес-курс немецкого языка / Е. М. Постникова. – К. : А.С.К., 2002. – 432 с.
182. Практична грамати́ка німецької мови : навч. посіб. для студентів та учнів / Д. А. Євгененко, О. М. Білоус, О. О. Гуменюк та ін. ; – 2-ге вид., випр. та доп. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 400 с.
183. Прокопенко І. Ф. Педагогічні технології : навч. посіб. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокімов. – Х. : Колегіум, 2005. – 224 с.
184. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: монографія / за ред. Н. Г. Ничкало, В. О. Кудіна. – Черкаси : Вибір, 2002. – 322 с.
185. Психология и педагогика: учеб. пособ. для вузов по образованию в обл. соц. работы / К. А. Альбуханова и др. – 4-е изд. дополн. и перераб. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2004. – 585 с.

186. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений. – Ростов н / Д : изд-во «Феникс», 1998. – 544 с.
187. Пушкар Р. М. Менеджмент : теорія та практика : підручник / Р. М. Пушкар, Н. П. Тарнавська. – Тернопіль : Карт-бланш, 2003. – 490 с.
188. Рачкова З. М. Формування готовності студентів фізкультурного відділення до професійно-педагогічної діяльності / З. М. Рачкова // Режим доступу журналу : <http://www.igpk.ru/rc/default.asp?P=060158>
189. Рева Г. В. Формирование акмеологической направленности личности будущего учителя (на примере подготовки учителя музыки) : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Г. В. Рева. – Майкоп, 2002. – 23 с.
190. Решетников П. Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителя : рождение мастера : кн. для преподавателей высш. и средн. пед. учеб. заведений / П. Е. Решетников. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 304 с.
191. Рибалко Л. С. Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Людмила Сергіївна Рибалко. – Харків, 2008. – 457 с.
192. Рибалко Л. С. Акмеологічні технології як засіб професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя / Л. С. Рибалко, С. І. Ястребов // Акмеологія – наука ХХІ століття: розвиток професіоналізму: Матеріали другої Міжнародної науково-практичної конференції. К., 2008. – С. 148–151.
193. Рибалко Л. С. Зміст поняття «акмеологічний потенціал» у контексті професійної самореалізації майбутнього вчителя / Л. С. Рибалко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. Педагогіка і психологія : зб. ст. – Ялта : РВВКГУ, 2006. – Вип. 10., ч. 2. – С. 94–100.

194. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию : становление человека / К. Д. Роджерс. – М. : Прогресс, 1994. – 480 с.
195. Российская педагогическая энциклопедия : в 2 т. Т. 2. ; гл. ред. В. В. Давыдов. – М. , 1993. – 486 с.
196. Самохвал О. О. Формування професійних якостей майбутніх менеджерів митної служби у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Олеся Олександрівна Самохвал. – Вінниця, 2009. – 186 с.
197. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народ. образ., 1998. – 256 с.
198. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. Т. 1. / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с. – (Энциклопедия образовательных технологий).
199. Семенюк М. П. Акмеологічні технології магістра педагогічної освіти / М. П. Семенюк // Акмеологія в Україні : наукове видання. – 2010. – №1. – С. 68 – 73.
200. Сенько Ю. В. Гуманитарные основы педагогического образования / Ю. В. Сенько. – М. : Академия, 2006. – 140 с.
201. Сергеев И. С. Основы педагогической деятельности : учебное пособие / И. С. Сергеев. – СПб. : Питер, 2001. – С. 282–283
202. Середа І. В. Технологія самовиховання особистості : метод. рек. / І. В. Середа. – Миколаїв : Іліон, 2005. – 88 с.
203. Сидоренко Е. В. Тренинг комунікативної компетентності в деловому взаємодії / Е. В. Сидоренко. – СПб. : Речь, 2002. – 208 с.
204. Склярєнко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок та вмій / Н. К. Склярєнко // Іноземні мови. – 1999. – №3. – С. 3–7.
205. Сластєнін В. А. Педагогіка / В. А. Сластєнін, І. Ф. Ісаєв, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Сластєніна. – М. : Академія, 2002, – 80 с.

206. Сластенин В. А. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя / В. А. Сластенин // Совет. педагогика. – 1991. – № 10. – С. 79–85.
207. Сластенин В. А. Технология профессионально-личностного развития будущего учителя, его готовности к организации воспитательного процесса в образовательном учреждении / В. А. Сластенин. – М., 1994. – 175 с.
208. Слепкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посіб / З. І. Слепкань. – К.: Вища школа, 2005. – 235 с.
209. Служинська Л. Б. Акмеологічний підхід у процесі формування готовності у майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації / Л. Б. Служинська // зб. наук. праць № 59. Серія : Педагогічні та психологічні науки / Нац. акад. Держ. прикорд. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2011. – С. 137–139.
210. Служинська Л. Б. Готовність майбутніх менеджерів-економістів до професійної діяльності / Л. Б. Служинська // Проблеми та перспективи лінгвістичних досліджень в умовах глобалізаційних процесів : матеріали III Міжнародної науково-практичної конф. : (7-8 квітня 2011 р., Тернопіль). – Тернопіль, 2011. – С. 330–332.
211. Служинська Л. Б. Етапи підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації / Л. Б. Служинська // Наука : теорія і практика : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конф. : (07-15 серпня 2012 р., Перемишль). – Перемишль, 2012. – С. 41–43.
212. Служинська Л. Б. Критерії, показники та стан сформованості готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації / Л. Б. Служинська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя. – 2012. – Вип. 22 (75). – С. 343–349.

213. Служинська Л. Б. Критерії та показники готовності майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації / Л. Б. Служинська // Наука : теорія і практика : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конф. : (07-15 серпня 2012 р., Перемишль). – Перемишль, 2012. – С. 66–68.
214. Служинська Л. Б. Механізми формування здатності майбутніх менеджерів-економістів до самореалізації у процесі навчання у ВНЗ / Л. Б. Служинська // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка і психологія. – 2011. – Вип. 594. – С. 157–165.
215. Служинська Л. Б. Педагогічні умови підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної діяльності / Л. Б. Служинська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя. – 2012. – Вип. 23 (76). – С. 446–452.
216. Служинська Л. Б. Самореалізація як один із факторів підготовки до професійної діяльності / Л. Б. Служинська // зб. наук. праць № 56. Серія : Педагогічні та психологічні науки / Нац. акад. Держ. прикорд. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2010. – С. 127–129.
217. Служинська Л. Б. Теоретичні основи підготовки майбутніх менеджерів-економістів до професійної діяльності / Л. Б. Служинська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя. – 2010. – Вип. 8 (61). – С. 434–438.
218. Служинська Л. Б. Шляхи підготовки майбутнього менеджера ЗЕД до професійної діяльності / Л. Б. Служинська // Проблеми та перспективи лінгвістичних досліджень в умовах глобалізаційних процесів : матеріали II Міжнародної науково-практичної конф. : (15-16 жовтня 2009 р., Тернопіль). – Тернопіль, 2009. – С. 318–320.
219. Советский энциклопедический словарь. – М : Советская Энциклопедия ; Издание 4-е, 1990. – 621 с.

220. Современный словарь по педагогике / [сост. Е. С. Рапацевич]. – Минск : «Современное слово», 2001. – С. 434–435
221. Сосновский Б. А. Мотивационно-смысловые образования в психологической структуре личности : автореф. дис. на соискание науч. степени докт. психол. наук : спец. 19.00.13 «Психология развития, акмеология» / Б. А. Сосновский. – М., 1992. – 23 с.
222. Сохранов В. В. Общепедагогические умения и их роль в профессиональной самореализации современного специалиста / В. В. Сохранов. – Пенза : ПГПУ, 1999. – 32 с.
223. Сохранов В. В. Особенности подготовки студентов к профессиональной деятельности в процессе изучения дисциплин педагогического цикла ПГПУ им. В. Г. Белинского / В. В. Сохранов, Н. А. Лупанова, Н. Е. Стенякова. – Пенза : ПГПУ, 2007. – 42 с.
224. Сохранов В. В. Формирование у студентов профессиональных умений / В. В. Сохранов. – Пенза : ПГПУ, 1999. – 29 с.
225. Социальное управление : словарь / под ред. В. И. Добринькова. – М., 1994. – 141 с.
226. Стасюк В. Д. Професійна підготовка економістів у вищому навчальному закладі / В. Д. Стасюк // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Ізмаїл : ІДГУ, 2002. – В.13. – С 76–78.
227. Степанова Е. И. Психология взрослых: экспериментальная акмеология / Е. И. Степанова. – СПб. : Алетейя, 2000. – 288 с.
228. Столяренко Л. Д. Психология : учеб. для вузов / Л. Д. Столяренко. – СПб. : Лидер, 2006. – 592 с.
229. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология : учеб. пособие для студентов сред. пед. учеб. заведений / Н. Ф. Талызина. – 3-е изд., стереотип. — М. : Академия, 2003. – 288 с.
230. Тарасова С. М. Формування у майбутніх менеджерів готовності до управлінської діяльності / С. М. Тарасова // Наукові записки. – Випуск

58. – Серія : Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2004. – С. 258–263.
231. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово, – 2000. – 624 с.
232. Технологія цілепокладання та життєтворення : метод. рек. для кураторів, клас. кер., викл., учителів та психологів навч. закл. / авт. упоряд. О. Є. Олексюк. – 2-е вид., переробл. та доповн. – Миколаїв : МДУ, 2005. – 51 с.
233. Трайнев В. А. Деловые игры в учебном процессе. Методология разработки и практика проведения / В. А. Трайнев. – М. : Издательский Дом Дашков и К. : МАН ИПТ, 2002. – 360 с.
234. Толковый словарь живого великорусского языка / сост. и глав. ред. В. Даль – Т. 1–4. – Москва, 1978. – 259 с.
235. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования / Д. Н. Узнадзе. – М. : Наука, 1966. – 157 с.
236. Утлик Е. В. Психология личности / Е. В. Утлик. – М. : Издательство Академия. – 2008. – 204 с.
237. Ухтомский А. А. Парабиоз, физиологическая лабильность, усвоение ритма. В 6 т. Т. 2 / А. А. Ухтомский ; ред. кол. : Э. Ш. Айрапетьянц, М. И. Виноградов. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1951. – 180 с.
238. Федоров В. Д. Психолінгвістичний ракурс поняття акмеології / В. Д. Федоров // Акмеологія в Україні: наукове видання. – 2010. – № 1. – С. 27–39.
239. Фрейд З. Психодинамическое направление / [Ел. ресурс] З. Фрейд, Л. Хьелл, Д. Зиглер // Теории личности. Основные положения, исследования и применения ; пер. С. Меленевской и Д. Викторовой. – СПб. : Питер Пресс, 1997. Режим доступа : <http://psylib.ukrweb.net/books/hjelz01/txt05.htm>
240. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность : [учеб. пособие для студентов вузов по направлениям и спец. «Психология», «Клин. психология»] /

- Хайнц Хекхаузен ; науч. пер. на рус. яз. : Д. А. Леонтьев, Б. М. Величковский. – 2-е изд. – СПб. : Питер ; М. : Смысл, 2003. – 859 с. (Мастера психологии).
241. Хуторской А. В. Современная дидактика : учебник для вузов / А. В. Хуторской. – СПб. : Питер, 2001. – 554 с.
242. Чайка В. М. Формирование готовности будущего учителя к педагогическому анализу (на материалах подготовки учителя начальной школы) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Владимир Мирославович Чайка. – Киев, 1990. – 193 с.
243. Чорна І. М. Формування психологічної готовності майбутнього вчителя до профорієнтаційної роботи у школі : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07 / Ірина Михайлівна Чорна. – К., 2003. – 174 с.
244. Чошанов М. А. ТМИ – гибкая технология проблемно-модульного обучения : метод. пособие / М. А. Чошанов. – М. : Народное образование, 1996. – 158 с.
245. Шадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека / В. Д. Шадриков. – М. : Логос, 1996. – 224 с.
246. Швидкий В. О. Акмеологічні підходи до формування образу Я-професіонала у студентів ВНЗ / В. О. Швидкий // Акмеологія в Україні : наукове видання . – 2010. – №1. – С. 128–135.
247. Штофф В. А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. – Москва – Ленинград : Наука, 1966 – С. 19.
248. Щедровицкий Г. П. Схема мыследеятельности – системо-структурное строение, смысл и содержание / Г. П. Щедровицкий // Системные исслед. методол. пробл. : ежегодник. – М., 1986. – С. 105–118.
249. Яковлева Н. М. Формирование исследовательских умений у студентов педагогического вуза : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики» / Н. М. Яковлева. – Челябинск, 1977. – 17 с.

250. Atkinson J. Introduction to Psychology HBI / J. Atkinson. — San Diego ; Toronto, 1987. — P. 13–27.
251. Buhlman R. Einführung in die Sprache der Betriebswirtschaft / Rosemarie Buhlmann, Annelise Fearnis // Band I : Goethe-Institut München Ref. 42 – Arbeitsstelle für wissenschaftliche Didaktik, 1989. – 207 S.
252. Dreyer H. Совершенствуем знание немецкого языка / Hilke Dreyer, Richard Schmitt. – К. : Методика, 1996. – 336 с.
253. From E. Die psychoanalytische Charakterologie und ihre Bedeutung für die Sozialpsychologie / E. From // Zeitschrift für Sozialforschung : журнал. – Франкфурт-на-Майне: Institut für Sozialforschung, 1932. – № 1. – С. 253–277.
254. From E. Über Methode und Aufgaben einer analytischen Sozialpsychologie. Bemerkungen über Psychoanalyse und historischen Materialismus / E. From // Zeitschrift für Sozialforschung : журнал. Франкфурт-на-Майне: Institut für Sozialforschung, 1932. – № 1. – С. 28–54.
255. Long M. H., Richards J. C. Methodology in TESOL / M. H. Long, Richards // – Heinle & Heinle Publisher. – 1987. – 346 p.
256. Nobuyoshi J. & Ellis R. Focused communication tasks and second language acquisition // ELT Journal. – 1993. – №47. – P. 203–210
257. Poison C. Teaching Adult Students / C. Poison // Idea Paper. – 1993. – № 29 (September). – 18 p.
258. Schumann J. Mittelstufe Deutsch / J. Schumann. – Ismaning-München : Verlag für Deutsch, 1985. – 191 p.
259. Secara A. T. A Student – Centered Report – Writing Program / A. T. Secara // A Forum Anthology. Selected Articles from the English Teaching Forum 1984 – 1988. – Washington, – 1989. – P 41–47.
260. Super D. E. Occupational psychology / D. E. Super, M. Y. Bahn. – L. : Tavistock, 1971. – P. 209 p.

261. Terrel T. A. A Natural Approach to Second Language Acquisition and Learning / T. F. Terrel // *Modern Language Learning*. – 1987. – № 61(7). – P. 325 – 367.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Структура залікового кредиту дисципліни “Іноземна мова 1”
(німецька мова)

Назва теми	Кількість годин							
	Лекції		Практичні заняття		Самостійна робота		Індивідуальна робота	
	МЕН	МЕ	МЕН	МЕ	МЕН	МЕ	МЕН	МЕ
Змістовий модуль 1.								
Тема 1. Привітання, знайомство.			18	14	10	2	2	1
Тема 2. Сім'я, склад сім'ї, професії, біографія.			18	14	9	2	2	1
Тема 3. Переваги життя у місті та у селі.			18	14	9	3		
Тема 4. Охорона здоров'я. Спорт. Дозвілля. Граматика.			18	16	10	2	1	1
Змістовий модуль 2.								
Тема 5. Магазины та покупки. Побутове обслуговування.			18	14	10	2	2	1
Тема 6. Їжа. Особливості національних української та німецької кухонь.			18	14	9	2		1
Тема 7. Людина і природа. Свята. Граматика.			18	14	8	2	2	1
Змістовий модуль 3.								
Тема 8. Засоби масової інформації.			18	14	11	2	1	1
Тема 9. Німеччина: географічне положення, устрій, культура.			18	16	11	2	1	1
Тема 10. Німецькомовні країни: географічне положення, устрій, культура. Граматика.			18	14	10	2		
Разом			180	144	98	21	11	9

ДОДАТОК Б

Структура залікового кредиту дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування» (Німецька мова)

	Кількість годин			
	Лекційні заняття	Практичні заняття	Самостійна робота	Індивідуальна робота
Змістовий модуль 1				
Професії та види діяльності. Правила поведінки й спілкування.	1	1	6	1
Організація підприємства. Галузі відповідальності та функції.	1	1	6	
Показники підприємства. Розмір та тип поведінки.	1	1	6	
Презентація підприємства: стратегії та засоби.	2	2	10	
Оцінка привабливості місця розміщення	1	1	6	
Аналіз ринкового розвитку. Ринкові стратегії.	1	1	6	
Прийом бізнес-партнера. Заходи та акції. Правила ділового спілкування.	1	1	6	
Робота з громадськістю. Імідж підприємства, його фактори	1	1	6	
Змістовий модуль 2				
Функції ярмарку. Типи ярмарків та виставок, їх показники. Виставка-ярмарок.	2	2	10	1
Особливості проведення ярмарок в Німеччині, Австрії та Швейцарії.	1	1	8	
Відвідини ярмарку: цілі й очікування відвідувачів. Ярмарковий каталог.	1	1	6	
Укладення договору: ділові зв'язки між підприємствами, умови постачання й оплати.	1	1	8	
Особливості зовнішньої торгівлі: документи, ризики. Порушення купівельного договору.	1	1	6	
Опрацювання запиту й створення пропозиції. Переговори про пропозицію, діловий дзвінок.	2	2	10	
Шляхи збуту. Збут на закордонних ринках. Заснування дочірньої фірми закордоном.	1	1	6	
Разом	18	18	106	

ДОДАТОК В

ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ „КРАЇНОЗНАВСТВО”

	Кількість годин			
	Лекції	Практич.з аняття	Самост робота	ІРС
Змістовий модуль 1. Історія, економіка, політичний устрій країн Західної та Центральної Європи.				
Тема 1. . Країнознавство як наука	2	2	10	
Тема 2.Регіональний поділ світу	1	1	10	
Тема 3.Країни Західної Європи.	2	2	20	
Тема 4.Скандинавські країни: Данія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Ісландія.	2	2	20	1
Тема 5. Греція, Албанія.	2	2	28	1
Тема 6. Країни центральної Європи.	2	2	28	1
Тема 7. Болгарія і Румунія, Чехія і Словаччинна, Польща і Угорщина.	3	3	22	
Змістовий модуль 2. Історія, економіка, політичний устрій країн Східної Європи та Росії, країни Північної та Латинської Америки.				
Тема 8. Естонія, Литва, Латвія, Україна, Молдавія, Білорусія.	3	3	36	
Тема 9. Росія.	2	2	14	
Тема 10. Країни Північної Америки.	2	2	14	
Тема 11. Країни Латинської Америки (Чилі, Уругвай, Парагвай, Болівія, Еквадор, Венесуела, Гайана, Суринам)	2	2	10	
Змістовий модуль 3. Історія, економіка, політичний устрій країн Азії				
Тема 12.Країни Азії. Загальний огляд.	2	2	12	
Тема 13.Країни Південно-Східної Азії. Індонезія, Тимор-Лешті, Бруней.	2	2	6	
Тема 14. Країни Південно-Західної Азії.	2	2	5	
Змістовий модуль 4. Історія, економіка, політичний устрій країн Африки				
Тема 15. Країни Африки. Єгипет.	2	2	6	
Тема 16. Країни Північно-Східної і Північно-Західної Африки	2	2	5	
Тема 17. Країни Екваторіальної Африки	2	2	2	1
	36	36	248	

ДОДАТОК Г

Структура залікового кредиту дисципліни “Менеджмент”

	Кількість годин			
	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Індивідуальна робота
Змістовий модуль № 1. Методологічні основи менеджменту				
Тема 1. Поняття менеджменту, його зміст і місце в системі соціально-економічних категорій.	4	4	4	1
Тема 2. Формування та еволюція теорії і практики менеджменту	5	4	4	1
Тема 3. Сучасні теорії менеджменту	4	4	4	-
Тема 4. Поняття соціальної відповідальності та етики менеджменту	4	4	4	1
Тема 5. Суб'єкти підприємництва та умови їх господарювання	4	4	4	1
Змістовий модуль № 2. Сполучні процеси у менеджменті				
Тема 6. Комунікації в менеджменті	5	5	4	-
Тема 7. Управлінське рішення: поняття, процес розробки та реалізації	4	4	4	1
Змістовий модуль №3 Процес та функції менеджменту				
Тема 8. Процес менеджменту та його складові	4	4	3	-
Тема 9. Функція планування у менеджменті	5	5	4	-
Тема 10. Функція організації діяльності у менеджменті	5	5	4	-
Тема 11. Функція мотивації у менеджменті	4	4	4	1
Тема 12. Функція контролю у менеджменті	5	5	4	
Змістовий модуль № 4. Соціально-психологічні аспекти менеджменту				
Тема 13. Основи менеджменту персоналу	5	5	4	1
Тема 14. Керівництво та лідерство	5	5	4	1
Тема 15. Управління групами	4	4	4	-
Тема 16. Управління конфліктами та стресами	5	5	4	1
Разом	72	72	63	9

Додаток Д
Опитувальник
Шановний студенте!

Із запропонованого списку тем, які опрацьовувалися під час вивчення навчальних дисциплін «Іноземна мова» та «Іноземна мова професійного спрямування», відзначте ті теми, які на Вашу думку не викликають труднощів під час їх вивчення.

1. Моя родина.
2. Зовнішність.
3. Риси характеру.
4. Мовні моделі вітання та прощання.
5. Мій улюблений співак.
6. Мистецтво України.
7. Моя майбутня професія.
8. Ділова подорож.
9. Географічне положення України.
10. Географічне положення Німеччини.
11. Контракт.
12. Менеджмент. Його значення і функції.
13. В готелі.
14. Структура фірми.
15. Маркетинг. Реклама.
16. Персональні якості ділової людини. Ділові якості керівника.
17. Ділові переговори.
18. На фірмі.
19. Контракт.
20. Електронне листування. Факс.

Додаток Е

Анкета

«Ставлення до навчально-професійної діяльності»

Що спонукає Вас вчити (вказати предмет)_____у ВНЗ?

1. Боюся одержати низьку оцінку.
2. Прагну одержати гарну оцінку.
3. Інтерес до окремих занять.
4. Тому що _____ цікавий предмет.
5. Тому що цього вимагають викладачі.
6. Щоб не відставати від товаришів.
7. Тому що знання з _____ необхідні для моєї майбутньої професії.
8. Вважаю своїм обов'язком вивчати всі предмети, у тому числі _____.

Як Ви пояснюєте своє ставлення до роботи на занятті?

9. Активно працюю рідко, лише тоді, коли відчуваю, що мене повинні запитати.
10. Активно працюю, завжди розумію матеріал.
11. Активно працюю, тому що _____ дуже цікавий для мене предмет.
12. Подобається вивчати _____.

Як ви поясните своє ставлення до навчання ?

13. Якби було можна, часто пропускав би заняття з _____.
14. Чи вважаєте Ви, що знання тільки окремих питань з _____ стане в нагоді Вам для майбутньої професії, а інше можна не вчити?
15. Чи вважаєте Ви, що вивчення _____ важливе Вам для загального розвитку?
16. Чи вважаєте Ви, що вивчаєте _____ глибоко, випробовуєте потребу знати якомога більше?

Який вид роботи на заняттях Вам більше подобається?

17. Слухати розповідь викладача.
18. Слухати виступ своїх товаришів.
19. Самому аналізувати, міркувати з приводу поставлених питань, завдань.
20. Чи прагнете самостійно знайти шлях вирішення, довести своє припущення, зробити висновки?

Яке значення має вивчення _____ для оволодіння Вашою майбутньою професією?

21. Ніякого.
22. Вивчаючи _____, легше зрозумієш спецпредмети.
23. Знання _____ допомагає оволодіти практичними вміннями.
24. Знання _____ допоможе стати компетентним фахівцем.

Тепер про інше.

Продовження ДОДАТКА Е

25. Чи часто у вас буває на заняттях _____ такий стан, що нічого не хочеться робити?
26. Якщо матеріал заняття цікавий, чи добросовісно Ви його вивчаєте?
27. Якщо на початку заняття Ви були активні, зайняті роботою, то чи зберігається Ваша активність до кінця занять?
28. Чи часто, зіткнувшись з труднощами при вивченні теорії, вирішенні завдань, Ви доводите до кінця почату справу?
29. Чи вважаєте Ви, що найважчі або нецікаві теоретичні питання _____ можна б було у вузі не вивчати?
30. Чи вважаєте Ви, що в житті Вам стануть в нагоді знання лише окремих розділів курсу _____ ?
31. Чи вважаєте Ви, що для хорошого знання _____ Ви прагнете глибоко вивчати теорію?
32. Чи вважаєте Ви, що для майбутньої Вашої діяльності необхідні глибокі знання всього курсу _____ ?
33. Чи буває так, що у Вас не вистачає вмінь, а Ви не хочете їм вчитися?
34. Чи вважаєте Ви, що при виконанні завдань головне - це одержати результат, не важливо якими способами?
35. При вивченні _____ чи прагнете Ви навчитися різним способам виконання завдання?
36. Чи часто Вам для того, щоб втягнутися в роботу, потрібно показувати досліди, наводити цікаві факти і т.д.?
37. Чи часто при вивченні нового матеріалу Ви звертаєтеся, крім підручника і до інших джерел: книг, конспектів ...?
38. Чи часто у Вас буває так, що _____ у вузі вивчати цікаво, а ось вдома «всяке бажання пропадає»?
39. Чи часто Ви продовжуєте обговорювати питання, підняті на занятті, після його закінчення, вдома, наступного дня?
40. Якщо Ви зустрічаєтеся з вибором: «піти в кіно, погуляти або присвятити час _____», то чи часто Ви вирішуєте питання на користь _____ ?
41. Чи часто Ви користуєтеся можливістю списати домашнє завдання в товаришів?

Додаток Ж

Анкета

«Ставлення до співпраці та професійно-орієнтованої діяльності»

1. Як Ви думаєте, чи цікавіше вчитиметься, якщо на занятті всі роботи виконувати з кимось із членів групи?
2. Як Ви думаєте, чи корисна для Вас буде така спільна навчальна робота?
3. Чому Вам подобається працювати разом з товаришами:
 - а) разом веселіше;
 - б) швидше можна зробити роботу;
 - в) роботу можна зробити краще;
 - г) разом ми зуміємо визначити значення майбутньої діяльності;
 - д) я можу навчитися у товариша постановці самостійних цілей, завдань діяльності, одержати навички продуктивного особистого спілкування.
4. Що б Ви вибрали як початок семінарського заняття, якби самі його організовували:
 - а) вирішення проблемного завдання;
 - б) відповідь з використанням звичного алгоритму;
 - в) пояснення викладача.
5. У якій би формі Ви вважали за краще організувати заняття по засвоєнню нового матеріалу:
 - а) лекція;
 - б) творче заняття
6. Будучи педагогом Ви вважали б за краще відкрито показувати своє ставлення тим, що вчать або не вважаєте це за необхідне?
7. Які мотиви у власній навчальній діяльності для Вас є пріоритетними:
 - а) пізнавальні;
 - б) мотив успішності;
 - в) мотив досягнення;
 - г) мотив особистого зростання;
 - д) мотив свідомості «особистісної причинності».
8. Які мотиви Ви хотіли б формувати у студентів ВНЗ?
9. Працюючи з викладачем, Вам подобається:
 - а) відкривати разом з ним різноманіття значень своєї діяльності;
 - б) запам'ятовувати новий матеріал;
 - в) обмінюватися переживаннями, емоційним досвідом;
 - г) обмінюватися способами діяльності;
 - д) вирішувати проблемно - конфліктні навчальні завдання;
 - е) ставити питання з приводу матеріалу, що вивчається.

ДОДАТОК 3 TEST

1. Formen Sie die Passiv-Sätze in Aktiv-Sätze um.
Das Buch war von ihnen nicht gelesen worden.
 - a) Sie haben das Buch nicht gelesen.
 - b) Sie hatten das Buch nicht gelesen.
 - c) Sie hatte das Buch nicht gelesen.
 - d) Man hatte das Buch nicht gelesen.
2. Mein Fahrrad wurde vom Mechaniker repariert.
 - a) Der Mechaniker reparierte mein Fahrrad.
 - b) Der Mechaniker hat mein Fahrrad repariert.
 - c) Man reparierte mein Fahrrad.
 - d) Es reparierte vom Mechaniker mein Fahrrad.
3. Er wird oft von seiner Sekretärin angerufen.
 - a) Seine Sekräterin ruft ihn oft an.
 - b) Seine Sekretärin rufte ihn oft an.
 - c) Seine Sekretärin rief ihn oft an.
 - d) Seine Sekretärin anruft ihn oft.
4. Es wird im Saal jetzt getanzt.
 - a) Es tanzt jetzt im Saal.
 - b) Im Saal tanzt man jetzt.
 - c) Man wird jetzt im Saal getanzt.
 - d) Jemand tanzte jetzt im Saal.
5. Waren Sie rechtzeitig informiert worden?
 - a) Hatte man Sie rechtzeitig informiert?
 - b) Hat man Sie rechtzeitig informiert?
 - c) Sind Sie rechtzeitig informiert?
 - d) Hatten Sie rechtzeitig informiert?
6. Wählen Sie eine richtige Konjunktion.
Er schenkt ihr Blumen und Pralinen, ... sie wieder freundlich zu ihm ist.
 - a) damit
 - b) weil
 - c) obwohl
 - d) wenn
7. Ich öle die Tür, ... sie nicht mehr quietscht.
 - a) damit
 - b) weil
 - c) obwohl
 - d) wenn
8. ... man studiert, darf man im Studentenheim wohnen.
 - a) damit
 - b) weil
 - c) obwohl
 - d) wenn
9. Die Party bei unseren Nachbarn war sehr laut, ... wir nicht schlafen konnten.
 - a) so dass
 - b) weil
 - c) Obwohl
 - d) wenn

Продовження ДОДАТКА 3

- a) denen
b) welchen
c) der
10. Ida ist ein Kind, ... das Lernen leicht fällt.
a) dem
b) der
c) das
d) dessen
11. Otto ist einer der Menschen, ... man gerne zuhört.
a) denen
b) dem
c) der
d) die
12. Er glaubt, ... wir nicht zu spät zum Unterricht kommen.
a) dass
b) wenn
c) falls
d) damit
13. Sie studieren fleißig und regelmäßig, ... die Prüfungen in diesem Semester gut ... bestehen.
a) damit
b) weil
c) obwohl
d) um ...zu
14. Ergänzen Sie die Adjektiv-Endungen.
Der deutsch_ Student fuhr mit seinem spanisch_ Freund nach Madrid.
a) e; en
b) er; en
c) e; em
d) er; em
15. Ich möchte ein klein_, nicht zu teuer_ Zimmer in zentral_ Lage.
a) es; es; er
b) es; es; e
c) es; es; en
d) es; es ;em
16. Er isst gerne frisch_ Brot mit gesalzen_ Butter.
a) es; er
b) e; er
c) en; er
d) es; em
17. Ich habe mit mehreren deutsch_ Studenten über ihre real_ Berufschancen gesprochen.
a) en; en
b) en; e
c) e; en
d) e; e
18. Er versteht die Bedeutung dies_ schwierig_ Sätze nicht.
a) er; en
b) en; en
c) en; er

Продовження ДОДАТКА 3

- d) er; er
19. Bilden Sie das Präteritum.
Wir fliegen nach Rom.
- Wir flogen nach Rom.
 - Wir floge nach Rom.
 - Wir fliegten nach Rom.
 - Wir haben nach Rom geflogen.
20. Denkt ihr nur an die Prüfung?
- Dachtet ihr nur an die Prüfung
 - Denktet ihr nur an die Prüfung
 - Habt ihr nur an die Prüfung gedachtet
 - Hattet ihr nur an die Prüfung gedachtet
21. Der Film läuft mit großem Erfolg im Kino.
- Der Film lief mit großem Erfolg im Kino.
 - Der Film laufte mit großem Erfolg im Kino.
 - Der Film liefte mit großem Erfolg im Kino.
 - Der Film läufte mit großem Erfolg im Kino.
22. Der Zug hält nur 5 Minuten.
- Der Zug hielt nur 5 Minuten.
 - Der Zug haltet nur 5 Minuten.
 - Der Zug halte nur 5 Minuten.
 - Der Zug hielte nur 5 Minuten.
23. Mein Bruder wird Ökonom.
- Mein Bruder wurde Ökonom.
 - Mein Bruder wurdet Ökonom.
 - Mein Bruder werdet Ökonom.
 - Mein Bruder wurdest Ökonom.
24. Perfekt mit „haben“ oder „sein“.
Peter zieht sich warm an.
- Peter hat sich warm angezogen.
 - Peter ist sich warm angezogen.
 - Peter hat sich warm anziehen.
 - Peter hatte sich warm anziehen.

2 – й курс

- Sie bleiben noch im Institut.
 - Sie sind noch im Institut geblieben.
 - Sie haben noch im Institut geblieben.
 - Sie sind noch im Institut gebleiben.
 - Sie haben noch im Institut gebleiben.
- Täglich frühstücken wir um 7 Uhr.
 - Täglich haben wir um 7 Uhr gefrühstückt.
 - Täglich sind wir um 7 Uhr gefrühstückt.
 - Täglich haben wir um 7 Uhr gefrühstücken.
 - Täglich sind wir um 7Uhr gefrühstücken.
- Sie steigt in den Bus ein.
 - Sie ist in den Bus eingestiegen.

Продовження ДОДАТКА 3

- b) Sie hat in den Bus eingestiegen.
 c) Sie hat in den Bus eingesteigen.
 d) Sie ist in den Bus eingesteigen.
4. Sein bester Freund studiert in Bonn.
 a) Sein bester Freund hat in Bonn studiert.
 b) Sein bester Freund hat in Bonn studierte.
 c) Sein bester Freund hat in Bonn studieren.
 d) Sein bester Freund ist in Bonn studiert.
5. Er fühlt sich unwohl und muss den ... aufsuchen.
 a) Arzt
 b) Mechaniker
 c) Lehrer
 d) Fahrer
6. Das Sprechzimmer seines Revierarztes befindet sich im ersten Stock ...
 a) der Klinik
 b) des Laboratoriums
 c) der Bibliothek
 d) des Gebäude.
7. Der Arzt verschreibt dem Kranken Tabletten und eine ...
 a) Mixtur
 b) Erkältung
 c) Schwäche
 d) Attest
8. Um Hunger und Durst zu stillen, muss man was trinken und ...
 a) essen
 b) sich entspannen
 c) wählen
 d) bestellen
9. Jeden Sonntag besucht er ein und dasselbe Cafe und wurde schon ...
 a) Stammgast
 b) Stammbesucher
 c) Lieblingsgast
 d) Lieblingsbesucher
10. Er hat keine Präferenzen beim Essen, doch er ist ein guter ...
 a) Feinschmecker
 b) Stammgast
 c) Stammbesucher
 d) Lieblingsbesucher
11. Die Nachbarstaaten der BRD sind: Dänemark, Polen, Tschechien, Österreich, die Schweiz, Luxemburg, ..., ..., und ...
 a) Frankreich, Belgien, die Niederlande
 b) die Niederlande, Belgien, Liechtenstein
 c) Belgien, die Niederlande, Ungarn
 d) Frankreich, die Niederlande, Liechtenstein
12. Die Staatsflagge der Bundesrepublik ist ...
 a) schwarz-rot-gold
 b) rot-schwarz-gold

Продовження ДОДАТКА 3

- c) rot-gold-schwarz
d) schwarz-gold-rot
13. ... bestimmt die Richtlinien des Staates.
- a) der Bundeskanzler
b) der Bundestag
c) der Bundespräsident
d) die Bundesregierung
14. Die Bundesrepublik Österreich ist ein Bundesstaat und besteht aus ... selbständigen Bundesländern.
- a) neun
b) zwölf
c) sechzehn
d) sieben
15. Als Bundesstaat wird Österreich vom ... regiert.
- a) Präsidenten
b) Bundeskanzler
c) Parlament
d) Bundesregierung
16. Die Schweiz ist ein kleines Land, wo aber vier Sprachen gesprochen werden. Es sind Deutsch, Italienisch, ... und
- a) Französisch, Rätoromanisch
b) Rätoromanisch, Englisch
c) Französisch, Englisch
d) Spanisch, Französisch
17. Als neutraler Staat ist ... der Sitz vielerlei internationaler Organisationen.
- a) die Schweiz
b) Deutschland
c) Frankreich
d) Polen
18. Heutzutage stehen den Reisenden verschiedene Transportmittel zur Verfügung:
- a) Autos, Autobusse, Züge, Flugzeuge
b) Dampfer, Autos, Eisenbahn, Flugzeuge
c) Fahrräder, Autos, Eisenbahn, Flugzeuge
d) Flugzeuge, Autos, Schiffe, Eisenbahn
19. ... ist das schnellste Verkehrsmittel und startet bei jedem Wetter.
- a) Das Auto
b) Das Flugzeug
c) Das Seeschiff
d) Der Eisenbahnzug
20. An drängen sich Menschen, die ihr Gepäck abgeben oder abholen wollen.
- a) der Gepäckaufbewahrung
b) der Kasse
c) dem Abfertigungsschalter
d) dem Ausgang
21. In herrscht immer ein ausgezeichnete Service.
- a) dem Flugzeug
b) dem Zug

Продовження ДОДАТКА 3

- c) dem Autobus
- d) dem Dampfer

22. Sie geht fort. Sie sagt kein Wort.

- a) Sie geht fort, ohne ein Wort zu sagen.
- b) Siie geht fort, statt ein Wort zu sagen.
- c) Sie geht fort, anstatt ein Wort zu sagen.
- d) Sie geht fort, um kein Wort zu sagen.

23. Wir mußten ein Taxi nehmen. Wir sollten zur Vorlesung rechtzeitig kommen.

- a) Wir mussten ein Taxi nehmen, um zur Vorlesung rechtzeitig zu kommen.
- b) Wir mussten ein Taxi nehmen, ohne zur Vorlesung rechtzeitig zu kommen.
- c) Wir mussten ein Taxi nehmen, statt zur Vorlesung rechtzeitig zu kommen.
- d) Wir mussten ein Taxi nehmen, anstatt zur Vorlesung rechtzeitig zu kommen.

24. Er bleibt noch zwei Tage in Berlin. Er will sich die Stadt ansehen.

- a) Er bleibt noch zwei Tage in Berlin, um sich die Stadt anzusehen.
- b) Er bleibt noch zwei Tage in Berlin, um sich die Stadt zu ansehen.
- c) Er bleibt noch zwei Tage in Berlin, anstatt sich die Stadt anzusehen.
- d) Er bleibt noch zwei Tage in Berlin, statt sich die Stadt anzusehen.

25. ... September studieren wir an der Nationalen Wirtschaftsuniversität Ternopil und sind Studenten des ersten Studienjahres.

- a) Seit
- b) Ab
- c) Im
- d) Von

ДОДАТОК К

Автентичні матеріали та комплекс мовленнєвих вправ для розвитку навичок читання та формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної діяльності на засадах акмеологічного підходу.

Тип вправ: загальнокомунікативні, читання, умовно-комунікативні, інформативні, індивідуальні, усні.

Мета: розвиток уміння читання (ознайомлювань, вивчаюче, переглядове), трансформування, зіставлення, оцінювання інформації з тексту.

1. Репродуктивні

1.1. Lesen Sie den Text, schreiben Sie ins Wörterbuch alle neuen Wörter. Sprechen Sie richtig die neue Wörter aus.

1.2 Füllen Sie die Lücken in den folgenden Sätzen. Wählen Sie das richtige Wort aus dem Kasten.

Die Nichte	Die	Die Tochter	Die
	Schwiegerschwester		Schwiegertochter
Der Sohn	Die Großeltern	Der Cousin	Die Eltern
Der Enkel	Der Schwiegersohn	Der	Der Ehemann
		Schwiegerbruder	
Die Ehefrau	Die Schwester	Die	Der
		Schwiegermutter	Schwiegersohn

1. Sonja ist Andreas und Josefs kleine _____.
2. Johans und Maria's _____ ist ein guter Ehemann.
3. Peters _____ Robin war kein Bücherfreund in seiner Kindheit.
4. Andreas _____ David begeistert sich für Fußball.
5. Nikolaus ist mit seiner _____ Maria seit sieben Jahre verheiratet.
6. Hans ist heimlich verliebt in seine _____ Maria.

1.3. Lesen Sie den Text und bilden 5 Fragen zu dem Text. Stellen Sie die Fragen an Ihren Mitsudenten und seien Sie bereit, seine / ihre Fragen zu beantworten.

1.4. Lesen Sie den Text. Wählen Sie die passenden Titel für jeden Absatz aus der untenstehenden Liste.

Продовження ДОДАТКА К

1.5. Vor dem Lesen des Textes versuchen Sie die folgenden Fragen zu beantworten. Überprüfen Sie Ihre Kenntnisse und finden Sie die Antwort im Text.

1.6. Lesen Sie die Beschreibung der verschiedenen Stilrichtungen in der Musik. Versuchen Sie jeden Stilrichtig zu benennen.

1.7. Vor dem Lesen des Textes lesen Sie die Wörter in der linken Spalte mit ihrer Synonyme oder Erklärungen in der rechten Spalte.

1. <i>gründlich</i>	a) <i>gut organisiert</i>
2. <i>zuverlässig</i>	b) <i>nicht faul</i>
3. <i>zuversichtlich</i>	c) <i>suchen intelligente, sorgfältig gekleidet</i>
4. <i>fleißig</i>	d) <i>zu beruhigen, nicht angespannt</i>
5. <i>pünktlich</i>	e) <i>eine Person, der Sie vertrauen können</i>
6. <i>sauber und ordentlich</i>	f) <i>normalerweise Zeit</i>
7. <i>verpflichtet</i>	g) <i>vorsichtig über Details</i>
8. <i>effizient</i>	h) <i>sicher von sich selbst</i>
9. <i>fähig</i>	i) <i>den Glauben an etwas</i>
10. <i>entspannt</i>	j) <i>in der Lage, etwas zu tun</i>

1.8. Beantworten Sie die Fragen. Verwenden Sie die Wörter in den Klammern.

1. *Wie hoch ist dein Bruder?*

Er ist etwa einen Meter 75.

2. *Sind _____? (Helenas Haare)*

Nein, ihre Haare sind dunkel.

3. *Sind _____? (Petras Haar)*

Ja, sie sind sehr lang.

4. *Sind _____? (Ihre Eltern)*

Nein, sie sind mittleren Alters.

5. *Ist _____? (seine Schwester)*

Ja, sie ist hoch von Wuchs.

6. *Warum _____? (Sara dünn)*

Sie war sehr krank.

Продовження ДОДАТКА К

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Lesen Sie den Artikel über die politische Situation in der Ukraine und schreiben Sie eine kurze Zusammenfassung zu dem Artikel in der Ukraine. (Der Artikel wird in Deutsch gehalten).

2.2. Lesen Sie den Artikel über die politische Situation in der Ukraine und schreiben Sie eine kurze Zusammenfassung zu dem Artikel in deutscher Sprache. (Der Artikel ist in Ukrainisch gegeben).

2.3. Ordnen Sie den folgenden Sätzen mit den Tatsachen richtig zu, die Ihnen bekannt sind. Nach dem Lesen des Textes überprüfen Sie diese Tatsachen.

2.4. Lesen Sie die Beschreibungen von zwei Personen. Versuchen Sie, fünf Gemeinsamkeiten und Unterschiede der Charakterzüge zu finden.

2.5. Lesen Sie die Geschichte und denken Sie an einen möglichen Titel für ihn.

2.6. Lesen Sie den Text. Machen Sie den Plan zu dem Text, um alle wichtigen Punkte zu enthalten.

2.7. Lesen Sie den Titel des Textes und denken an eine mögliche Handlung.

2.8. Lesen Sie den Text und denken an die Hauptidee des Textes. Erzählen Sie ihn kurz nach.

1. РЕПРОДУКТИВНІ

1.1. Lesen Sie die unteergegebene Texte. Verwenden Sie die Wörter neben jeder Zeile in der entsprechenden Form in Zusammenhang mit ihrer Wurzel. Die erste ist für Sie erledigt.

1.2. Füllen Sie die Lücken im Text mit einem geeigneten Wort und korrigieren, wie gut Sie neue Wörter gelernt haben. Bedenken Sie, ob die andere Varianten möglich sind.

1.3. Lesen Sie den Text und schreiben Sie eine Liste der unbekannt Wörter. Seien Sie sicher, dass Sie die Wörter gelehrt haben.

1.4. Einige Sätze sind aus dem Text entnommen und in das folgende Tabelle gestellt. Setzen Sie sie in die richtigen Form und lesen eine Geschichte.

Продовження ДОДАТКА К

1.5. Lesen Sie den Text und machen Sie einen Plan, um den Text zu erzählen. Erzählen Sie den Text und benutzen Sie den Plan.

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Lesen Sie den Text und übersetzen Sie ihn ins Ukrainische.

2.2. Lesen Sie den Dialog. Schreiben Sie einen Monolog nach dem Dialog. Erzählen Sie den Monolog nach.

2.3. Lesen Sie den Text ohne Ende. Machen Sie Ihre eigene Schlussfolgerung zu dem Text.

2.4. Lesen Sie den Text und machen Sie eine Liste "richtig" und "falsch". Überprüfen Sie Ihre Gruppenmitglieder.

2.5. Setzen Sie den Satz ein. In jedem Absatz des Textes wählen Sie einen Satz, der nicht zu dem Thema des Absatzes gehört und erklären Sie, warum denken Sie so.

2.6. Alle Absätze im Text sind vertauscht. Setzen Sie sie in der richtigen Reihenfolge und lesen Sie den Text.

Країнознавча тематика

1. Репродуктивні

1. Füllen Sie die Lücken mit der notwendigen Präposition. Im Zweifelsfall überprüfen Sie mit dem Text.

1. ___ allgemeinen unterscheidet man religiöse und weltliche Feiertage.

2. Dazu gehören noch Christi Himmelfahrt und das Pfingsten, ___ dem wir uns ___ das Geschenk des Heiligen Geistes erinnern.

3. ___ diesen großen allgemeinkirchlichen Feiertagen gibt es noch einige katholische und evangelische Feiertage

4. Das eindruckvollste religiöse Fest wird wird ___ katholischen Gegenden ___ „Fronleichnam“ begangen und besonders ___ Rhein ___ farbenprächtigen Schiffprozessionen gefeiert.

5. Bei dem rheinischen „Karneval“ oder bayerischen „Fasching“ werden ganze Städte ___ den Kopf gestellt.

6. ___ den Festen, ___ die man sich vielleicht ___ meisten freut, gehören Weihnachten und Ostern.

7. Vier Wochen ___ dem 24. Dezember beginnt der Advent, eine schöne Zeit des Freuens und der Vorbereitung auf Weihnachten.

Продовження ДОДАТКА К

8 ___ deutschsprachigen Ländern ist sie mit dem Weihnachtsmarkt verknüpft, wo man hübsche Geschenke, Weihnachtsschmuck, Kinderspielzeug und vieles mehr kaufen kann.

1.2. Bilden Sie die Sätze. Übersetzen Sie sie.

1. Berlin ist	a. die alte und neue Hauptstadt der BRD.
2. Berlin liegt	b. an den Flüssen Spree und Havel. Es zählt 3,5 Mio Einwohner.
3. Berlin entstand	c. im 13. Jahrhundert aus zwei kleinen Ortschaften – Berlin und Cölln
4. 1961 wurde	d. zwischen beiden Teilen Mauer gebaut.

1.3. Lesen Sie den Text. Nennen Sie bitte die Persönlichkeiten, die die deutsche Sprache besonders effektiv entwickelt haben.

DIE DEUTSCHE SPRACHE.

Die deutsche Sprache ist eine der verbreitetsten Sprachen der Welt. In fünf Staaten ist Deutsch die Landessprache: in Deutschland, in Österreich, in einem Teil der Schweiz, in Luxemburg und in Lichtenstein. Für etwa 120 Millionen Menschen ist Deutsch die Muttersprache. Österreich ist ein deutschsprachiges Land. In der Schweiz sprechen etwa 75 Prozent der Bevölkerung deutsch. Außerdem leben Deutsche in vielen anderen Ländern, davon auch über eine Million in der ehemaligen Sowjetunion.

In der ganzen Welt lernen viele Menschen Deutsch. Die deutsche Sprache ist eine Sprache der Kultur und der Wissenschaft. Das deutsche Volk hat viel zur Kultur der gesamten Menschheit beigetragen.

Das Aufblühen der deutschen klassischen Philosophie und Literatur regte das Interesse für die deutsche Sprache besonders an. Die Werke von Lessing, Goethe, Schiller und Heine wurden in der ganzen Welt gelesen. Auch die Vertreter der deutschen klassischen Philosophie Kant, Fichte, Schelling, Hegel und Feuerbach haben Leser in vielen Ländern. Deutsch war die Muttersprache von Johann Sebastian Bach und Ludwig van Beethoven, von Wilhelm Conrad Röntgen und Albert Einstein.

Die Grundlagen für die Herausbildung der deutschen Nationalsprache wurden von dem großen deutschen Gelehrten, Professor der Philosophie und Theologie an der Universität Wittenberg Martin Luther mit seiner berühmten Bibelübersetzung geschaffen. „Er schuf die deutsche Sprache“, sagte Heinrich Heine über Martin Luther.

Продовження ДОДАТКА К

1.4. Lesen Sie die Sätze, die die verschiedene Länder beschreiben. Erzählen Sie über die Länder, die Sie beschrieben haben.

1. Dieses Land besteht aus 16 Bundesländern.
2. Der Dnipro teilt das Land in den rechten- und linken Ufer.
3. Dieses Land besteht aus 11 Bundesländern.
4. Der Norden dieses Landes ist mit Nord- und Ostsee umgespült.
5. Dieses Land besteht aus 26 Kantonen und Halbkantonen.

1.5 Lesen Sie den untenstehenden Text. Verwenden Sie die Wörter neben jeder Zeile in der entsprechenden Form in Zusammenhang mit ihrer Wurzel, um die Lücken zu füllen.

Text 1

Die Technische Universität Dresden.

Dresden (1) eine der schönsten Städte Europas. Wenn man von dieser Stadt ___ (2), denkt man an herrliche Bauten aus dem 17. und 18. Jahrhundert. An diesem Tag wurden mehr als 135000 Menschen durch Bomben ___ (3), 80% aller Wohnungen, die meisten historischen Bauten und viele Gebäude der heutigen Technischen Universität wurden ___ (4). Nach dem Kriege wurde Dresden ___ (5). Es ___ (6) viele neue Wohnhäuser, man ___ auch die meisten historischen Gebäude ___ (7). Der Wiederaufbau des Zwingers, in dem ___ die Gemäldegalerie ___ (8), ___ (9) viel Mühe und Geld. Heute ___ (10) Dresden wieder zu einem kulturellen Anziehungspunkt für Menschen aus dem In- und Ausland geworden.

Text 2

Die Organisation der Vereinten Nationen (UNO).

1945 ___ (11) die Vertreter von 51 Staaten der Antihitlerkoalition die Charta der Vereinten Nationen. Die Organisation der Vereinten Nationen ___ (12) auf diese Charta. Sie ___ (13) am 24. Oktober 1945 mit ihrer Ratifikation in Kraft. Den 24. Oktober ___ (14) man als den „Tag der Vereinten Nationen“. Die Charta der Vereinten Nationen ___ (15) III Artikel. Sie ___ die Ziele und Grundsätze der UNO ___ (16). Sie ___ (17) auch die Struktur der einzelnen UNO-Organe. In der Charta ___ (18) die Vereinten Nationen die Grundsätze der Gleichberechtigung. Die Hauptorgane der Organisation der Vereinten Nationen ___ (19): die Vollversammlung, der Sicherheitsrat, der Wirtschafts- und Sozialrat, der Treuhandschaftsrat, der Internationale Gerichtshof und das Sekretariat. Der Generalsekretär ___ (20) das Sekretariat.

Sein
Spreche
n
Töten
Zerstöre
n
Wiederaufbauen
Entstehe
n
aufbaue
n
sich befinden
kosten
unterzeichnen
n
sein
sich gründen
treten
feiern
enthalten
n
darlegen
bestimmen
en
proklamieren
eren
sein
leiten

Продовження ДОДАТКА К

2. Активнодіяльні

2.1. Lesen Sie den Text über Berlin. Schreiben Sie eine Liste der Sehenswürdigkeiten, die Sie gerne besuchen möchten.

2.2. Lesen Sie den Dialog. Zwei Menschen sprechen von einem Land. Versuchen Sie zu erraten, von welchem Land reden sie. Entscheiden Sie sich, welche Tatsachen aus dem Dialog Ihnen geholfen haben?

2.3. Einige Länder werden in den folgenden Passagen beschrieben. Versuchen Sie zu erraten, welche Länder beschrieben werden?

2.4. Lesen Sie den Text über Österreich. Unterstreichen Sie die Sätze, die nicht über das Land sind und versuchen Sie zu definieren, was über das Land sind.

2.5. Lesen Sie den Text. Schreiben Sie eine kurze Zusammenfassung. Lesen Sie sie Ihren Mitstudenten.

1. Репродуктивні

1.1. Lesen Sie den Text über Österreich und füllen Sie die Tabelle ein .

Das Land
Die Fläche
Die Einwohnerzahl
Die Hauptstadt
Die größte Städte
Der höchste Berg
Die längste Flüsse
Das Staatsoberhaupt

1.2. Lesen Sie die Aussagen zum Thema „Die Verfassung der Ukraine“ und diskutieren Sie zu diesem Thema.

a) Am 28. Juni 1996 hat die Ukraine eine eigene Verfassung verabschiedet. Nach fast 24 Stunden dauernder ununterbrochener Debatte wurde die Verfassung mit 315 gegen 36 Stimmen bei 12 Enthaltungen angenommen.

b) Die Ausarbeitung der ukrainischen Verfassung dauerte fast 5 Jahre. Dabei gab es scharfe Auseinandersetzungen zwischen dem Präsidenten und dem Parlament (der Werchowna Rada) mit der linken Mehrheit. Besonders umstritten waren im Verfassungsprojekt die Vollmachten des Präsidenten, das Recht auf

Privateigentum, die Frage der Krimautonomie, der Staatssprache und der

Продовження ДОДАТКА К

staatlichen Symbole.

c) In der Einführung steht, dass die Ukraine ein souveräner, unabhängiger, demokratischer und sozialer Staat ist. Die Verfassung sieht die Präsidialdemokratie nach dem französischen Vorbild vor.

d) Die Staatsgewalt wird auf drei Gewalten verteilt: die Legislative oder die gesetzgebende Gewalt, die Exekutive oder die ausführende Gewalt und die Judikative oder die richterliche Gewalt.

e) Die Staatssprache ist das Ukrainische, dem Russischen wird eine "freie Entwicklung" garantiert.

1.3. Lesen Sie den Text "Politisches System der Ukraine" und beantworten Sie die Fragen:

1) Was für ein Organ der staatlichen Struktur in der Ukraine ist verantwortlich für die Gesetzgebung?

2) Wieviel Volksdeputierten gehören zu Werchowna Rada?

3) Wer ist an der Spitze der Exekutiven Gewalt?

4) Wer leitet das Kabinett?

5) Wie nennt man anders der Regierungsschefs?

1.4. Lesen Sie den Text "Politisches System Deutschlands". Finden Sie die Unterschiede zwischen dem Bundestag und der Bundesregierung

Der Bundestag	Die Bundesregierung
...	...

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Zwei Texte sind gemischt. Sie haben die Texte zu lesen und die Sätze in die richtige Reihenfolge zu sortieren. Zum Beispiel: «Berlin» und «Wien».

2.2. Was kennen Sie über Deutschland? Bilden Sie eine Reihe von Fragen, die Sie gerne beantworten würden. Lesen Sie den Text und finden Sie die Antworten auf Ihre Fragen. Lesen Sie bitte Ihre Fragen und beantworten sie.

2.3. Lesen Sie den Text "Das politische System Deutschlands". Schreiben Sie eine Schema über das politische System Deutschlands. Sprechen Sie zum Thema nach Ihrem Plan.

Продовження ДОДАТКА К

2.4. Lesen Sie den Text über Ternopil. Es fehlt etwas in dem Text. Versuchen Sie herauszufinden, was fehlt, und fügen Sie die fehlenden Informationen über Ihre Stadt hinzu.

2.5. Lesen Sie den Text über die Schweiz. Denken Sie an die Vor- und Nachteile des Lebens in der Schweiz und in der Ukraine. Erklären Sie Ihre Gedanken.

2.6. Lesen Sie den Text über die Sehenswürdigkeiten von Kiew und versuchen Sie zu erzählen, welche berühmten Orte in den Bildern beschrieben werden

1. Репродуктивні

1.1. Lesen und übersetzen Sie die folgenden kurzen Dialoge und beachten Sie die kursiv gedruckten Wörter.

1.2. Die folgenden Dialoge sind in der falschen Reihenfolge gegeben. Ordnen Sie sie zu einer richtigen Form zu.

1.5. Ordnen Sie die Arbeitsplätze in dem Kasten mit den folgenden Beschreibungen.

der Geschäftsführer, der Personalleiter, der Handelsvertreter, der Reiseleiter, der Einkaufsleiter, der Qualitätsmanager, der Labortechniker, der Betriebswirt, der Manager, der Ökonom.

- *Ich unternehme den Sprachkurs für Mitarbeiter im Unternehmen usw.*
- *Ich baue das Gerät und führe die Experimente und Tests durch.*
- *Ich bin der Personalleiter eines Betriebes.*
- *Ich überprüfe, ob die Produktion mit den richtigen Standards vorgenommen ist.*
- *Ich besuche den Kunden und versuche das Unternehmen zu verbessern.*
- *Ich arbeite mit dem Geschäftsführer. Ich bin verantwortlich für seinen Tagesablauf, seine Reisen und die Anrufe.*
- *Ich kaufe alles, was das Unternehmen braucht, vom Rohstoff bis zum Briefpapier.*

Продовження ДОДАТКА К

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Lesen Sie die Dialoge und entscheiden, ob die Teilnehmer erfolgreich bei den ersten Kontakte sind. Welche Themen von gemeinsamen Interesse finden Sie?

2.2. Lesen Sie die Briefe von Anwendungen und entscheiden, ob sie richtig (nach einem Schema) geschrieben sind.

2.3. Lesen Sie den Dialog zwischen zwei Managern. Einige Sätze sind durcheinander gemischt. Versuchen Sie sie in der richtigen Reihenfolge anzuordnen. Finden Sie heraus, wo die Manager arbeiten, was sie reden, was für die Probleme sie diskutieren.

2.4. Beantworten Sie die Fragen und präzisieren Sie Ihre Antwort.

1. *Wer hilft Ihnen Ihren zukünftigen Beruf zu wählen?*

- a) niemand b) meine Eltern c) meine Freunde d) andere

2. *Was ist das wichtigste für Ihren zukünftigen Beruf?*

- a) hohe Arbeitslohn c) regelmäßige Weiterbildung
b) enge Beziehungen mit den Menschen d) eine gute Kombination von Arbeit und Hobby

3. *Welche Fähigkeiten sind die wichtigste in Ihrem zukünftigen Beruf?*

- a) Menschen b) Computer c) Managing d) Beobachtung e) andere

4. *Was zieht Sie in Ihrem zukünftigen Beruf?*

- a) Herausforderung b) Risiko und Gefahr c) der regulären Arbeitszeiten d) Prestige e) andere

5. *Wie viel müssen Sie studieren, um gut qualifiziert in Ihrem Job / Beruf zu sein?*

- a) so wenig wie möglich c) so viel wie mein Chef verlangt
b) Ich habe genug Wissen in der Schule d) mein ganzes Leben lang a)

Продовження ДОДАТКА К

2.5. Lesen Sie die Liste der Tätigkeiten und Berufe und sortieren sie in zwei Spalten.

der Geologe	der Unternehmer	der Trainer	der Fischer	der Arzt
der Rechtsanwalt	der Manager	der Richter	der Verkäufer	der Notar
der Architekt	der Ökonom	der Lehrer	der Redakteur	der
der Kraftfahrer	der Buchhalter	der Gärtner	der Friseur	Dollmetscher
				der Maler

Die Tätigkeit, die ich machen möchte	Die Tätigkeit, die ich nicht machen möchte
...	...

Erklären Sie bitte, warum Ihnen dieser Beruf gefällt: <i>z.B.: Ich möchte Manager werden, weil ...</i>	Erklären Sie bitte, warum Ihnen dieser Beruf nicht gefällt: <i>z.B.: Ich möchte kein Manager werden, weil ...</i>
---	--

1. Репродуктивні

1.1. Lesen und übersetzen Sie den Text "Wirtschaftsgüter". Schreiben Sie die Liste den unbekanntenen Wörtern und lernen sie.

1.2. Lesen Sie den folgenden Geschäftsbrief. Finden Sie die Fehler und korrigieren sie

Vielen Dank für Ihren Brief vom 15. Januar, die wir heute erhalten. In der Antwort auf Ihre Anfrage Wir freuen uns, umschließt ein Informationspaket, alle Einzelheiten unserer Leistungen. Wenn Sie weitere Informationen wünschen, kontaktieren Sie mich bitte nicht per Telefon oder schriftlich, und ich werde gerne für Sie da. Ich hoffe, dass unsere Dienstleistungen werden für Sie von Interesse sein und ich freue mich von Ihnen zu hören. Mit freundlichen Grüßen ...

1.3. Lesen Sie die kurze Texte nach, die über die Vorbereitung für ein Vorstellungsgespräch sind. Nachdem Sie sie gelesen haben, finden Sie die unvollendete Aussagen. Wählen Sie, welcher der vier vorgeschlagenen Aussagen am besten passt.

1.4. Lesen Sie den Text über Schwierigkeiten bei der Verwaltungsarbeit. Versuchen Sie, die Hauptgedanken des Textes zu erklären. Sprechen Sie darüber.

Продовження ДОДАТКА К

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

1.1. Die folgenden beiden Texte behandeln die Verhandlungstaktik. Vergleichen Sie die beiden Ansätze. Sind sie ähnlich? Wodurch unterscheiden sie sich? Sprechen Sie kurz zu diesem Thema.

2.2. Lesen Sie das Interview mit einer Manager. Was können Sie über seine Haltung zu einem Job und seine Position in einer Organisation sagen?

2.3. Lesen Sie die Texte über Management in Deutschland. Haben sie sich von ukrainischen Management unterscheiden? Hier finden Sie einige Unterschiede und Gemeinsamkeiten.

2.4. Lesen Sie den Dialog zwischen Top-Managers. Gibt es etwas Ungewöhnliches. Wie meinen Sie?

2.5. Ein Kollege hat diesen Geschäftsbrief geschrieben und gebeten, das zu überprüfen. In jeder Zeile steht ein falsches Wort. Korrigieren Sie die Fehler.

Автентичні матеріали та комплекс мовленнєвих вправ для розвитку навичок письма та формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної діяльності на засадах акмеологічного підходу.

Тип вправ: загальнокомунікативні, письмові, умовно-комунікативні, завдання з елементами гри, творчі, групові-індивідуальні.

Мета: розвиток вмінь письма, вміння складати плани, запитання, анотації, резюме до тематичних текстів, написання приватних листів, рефератів, доповідей.

1. Репродуктивні

1.1. Füllen Sie mit Hilfe im Klammern gegebenen Wörter die Lücken.
1. *Ich bin sehr ... (zufriedenen, entzückt, verpflichtet).*

2. *Darf ich meinen ... Bruder (anblicken, hochachten, sehen).*
3. *Ihr seid sehr ... (dankbar, gut, hilfsbereit).*
4. *Wir sagen ... am Abend (Guten Morgen, Guten Abend, Guten Tag).*

Продовження ДОДАТКА К

1.2. Füllen Sie die Lücken.

1. *Ich danke Ihnen für*
2. *Warum interessieren Sie sich für ...?*
3. *Wer arbeitet an ...?*
4. *Was ist deine Schwester von ...?*
5. *Gib deiner Mutter meine*

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Jetzt wählen wir eine Person, die Sie beschreiben werden. Versuchen Sie, etwas Bestimmtes über die Person zu finden und zu notieren. Dann werden Ihre Beiträge gesammelt und gelesen. Die Person, über die Sie geschrieben haben, muß erraten, wer könnte diese oder jene Charakterzüge haben.

2.2. Stellen Sie sich vor, dass Sie einen berühmten ukrainischen Politiker interviewen. Notieren Sie sich die Fragen, die Sie ihn fragen möchten.

2.3. Schauen Sie sich die zwei Bilder von berühmten Persönlichkeiten an. Schreiben Sie drei Möglichkeiten, in denen die zwei Menschen gleich sind und drei Wege, auf denen sie unterschiedlich sind.

2.4. Schreiben Sie zwei oder mehr Notizen den anderen Studenten. In Ihren Notizen müssen Sie jemanden um etwas bitten, bieten etwas für jemanden oder bieten etwas für jemanden zu tun. Beantworten Sie die Hinweise, die Sie erhalten.

2.5. Denken Sie an ein Land. Schreiben Sie fünf Sätze darüber. Lesen Sie Ihre Sätze den anderen Studenten. Versuchen Sie, das Land zu erraten.

2.6. Arbeit in der Gruppe, die von vier Studenten besteht. Ihre Aufgabe besteht darin, um ein Bild den durchschnittlichen Studenten in Ihrer Gruppe zu beschreiben, der bei der deutschen Firma als Manager arbeiten will.

2.7. Sie haben die Aufgabe eine Biographie von einem Mitstudenten zu schreiben. Stellen Sie die Fragen an einem Studenten aus Ihrer Gruppe und schreiben seine \ ihre Biographie.

Продовження ДОДАТКА К

1. Репродуктивні

1.1. Lesen Sie den Text und schreiben Sie die Worte zum Thema «Umweltschutz in der Ukraine»:

Luft, Wasser, Boden und Klima sind natürliche Lebensgrundlage. Sie sind uns als Schatz der Natur nur auf Zeit anvertraut. Wir sind verpflichtet, sorgsam mit diesem Schatz umzugehen, ihn zu schonen und zu pflegen, um ihn für Generation unserer Kinder und Enkeln zu erhalten. Das ist auch eine Staatsaufgabe. Der Umweltschutz muss als Staatsziel in das Grundgesetz aufgenommen werden.

Der Mensch ist an seine natürliche Umwelt genetisch angepasst. Heute greift er aktiv in die Natur, zerstört das Gleichgewicht zwischen Natur und Mensch, verändert seine Umwelt. Dadurch konfrontiert sich der Mensch mit seiner Umwelt, in der er genetisch nicht mehr leben kann. Mit seiner technischen Macht übertritt der Mensch die Grenze, hinter der sich sein Verhältnis zur Natur aus einem freundschaftlichen in ein feindliches verwandelt. Die schnell wachsenden Städte leiten ihre Abfälle in die Flüsse und Meere ab, die Betriebe schleudern ihren Rauch in die Atmosphäre. Die Stickstoff- und Schwefelverbindungen vermischen sich mit der atmosphärischen Feuchtigkeit und verwandeln sich in die Säure. Es fallen „säure Regen“, die sich auf die überirdischen Pflanzen und kleine Tiere, auf die Fische und Wasserpflanzen verheerend auswirken.

Die Kernenergie bietet die einzige Alternative zum nicht reproduzierbaren festen Brennstoff, der beim Verbrennen in den Wärmekraftwerken die Berge von Aschen und Schlacken hinterlässt. Nach dem Unfall im Atomkraftwerk Tschernobyl 1986 unterstützen nicht alle die Idee einer fortschreitenden Entwicklung der Kernenergetik. Die Menschheit kann jedoch noch nicht auf die Kernenergie verzichten.

Alle diesen Faktoren - der strebende Wald, die wachsenden Müllberge, verseuchtes Wasser, verpestete Luft, kranken Boden, die aussterbenden Pflanzen- und Tierarten, drohende Klimaveränderungen – wirken sich auf die Gesundheit des Menschen aus. Die räuberische Einmischung des Menschen in die Natur führt also zur ökologischen Tragödie in der ganzen Welt. Es gibt viele Beispiele dazu: die verseuchten Küsten von Amerika und Japan, Südafrika und Australien, die geschädigte Schicht der Atmosphäre, das Ozonloch, der Treibhauseffekt, säure Regen, die Austrocknung des Aralsees, die Überdünnung

des Bodens, der Unfall auf dem Atomkraftwerk in Tschernobyl und viele andere.

Die internationale Union für Erhaltung der Natur und der Naturschätze gibt das „Rote Buch“ heraus, in dem die vom Ausstreben bedrohten Tiere,

Продовження ДОДАТКА К

Vögel und Pflanzen bekannt gegeben werden. Daneben bestehen die „Roten Listen“ für gefährdete Vogelarten mit Angabe der erwiesenen oder vermuteten Rückgangsursache.

1.2. Beenden Sie die folgenden Sätze. Ordnen Sie die Sätze zu, die Sie in einer Erzählung über den Umweltschutz in Ihrem Gebiet benutzt haben.

- *Luft, Wasser, Boden und Klima sind*
- *Wir sind verpflichtet,*
- *Meine Staatsaufgabe ist*
- *Der Umweltschutz muss als Staatsziel*
- *Der Mensch ist*
- *Es fallen „säure Regen“,*
- *Die Kernenergie bietet ... an.*
- *Nach dem Unfall im Atomkraftwerk Tschernobyl 1986*
- *Die Menschheit kann*
- *Alle diesen Faktoren - der strebende Wald, die wachsenden Müllberge, verseuchtes Wasser, verpestete Luft, kranken Boden*
- *Die räuberische Einmischung des Menschen in die Natur führt*
- *Das „Rote Buch“*
- *Die „Roten Listen“*

1.3. Lesen Sie den Text über Musik. Füllen Sie die Tabelle ein. Fügen Sie alle zusätzlichen Informationen hinzu, die Ihnen bekannt ist.

1910er

1920

1930

1940

1950er

1960

1970

1980er

1990er Jahre

2000

1.4. Lesen Sie den Text, schreiben Sie eine Reihe von Fragen über die wichtigsten Tatsachen aus dem Text.

1.5. Lesen Sie den Text und machen Sie einen Plan, um ihn nachzuerzählen.

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Schreiben Sie einen Brief an Ihren Lieblingssänger. Schreiben Sie, was gefällt Ihnen in seiner / ihrer Arbeit am besten.

Продовження ДОДАТКА К

2.2. Stellen Sie sich vor, dass Sie eine berühmte Sängerin interviewen. Notieren Sie sich den Artikel über sie und nennen Sie den Titel Ihres Artikels.

2.3. Sie haben sich nur den Anfang eines Films angesehen. Schreiben Sie die mögliche Fortsetzung des Films.

2.4. Machen Sie eine Hitliste der besten Lieder und Sänger der vorangegangene Woche. An der nächsten Lektion werden wir vergleichen Ihre Listen und eine Top Zehn.

2.5. Schreiben Sie einen Kommentar zu einem Spiel, das Sie vor kurzem gesehen haben. Sie sollen einen Beitrag zu den Herausgebern von einer lokalen Zeitung senden

Країнознавча тематика

1. Репродуктивні

1.1. Füllen Sie die Lücken mit den notwendigen Wörtern:

1. Den Platz, die Straße und den Park kann ich aus meinem Fenster (sehen, schauen, beobachten) 2. Die Schönheit der Ukraine war in den Volksliedern über die ruhigen Gewässern der Desna Fluss, die malerischen Gipfel der Karpaten, die blauen Seen und die weiten Steppen ... (gesungen, geschrieben, gesehen). 3. Die Schülerinnen und Schüler ... Streitigkeiten, Referenden und sogar Kampagnen zum Schutz der Umwelt (teilnehmen, beteiligen, zusammenarbeiten) 4. Während unserer Reise ... sie die besondere Interesse an historischen Denkmälern der Ukraine (nehmen, zeigen, zeigen).

1.2. Ordnen Sie die Sätze:

1. Die Ukraine hat ihr eigenes Territorium und es beträgt ... qkm. 2. Die geographische Lage der Ukraine ist sehr günstig für die 3. Die Bevölkerung der Ukraine ist 4. Die Erklärung der ukrainischen Unabhängigkeit war... . 5. Der Dnipro, der Dnister, der Bug sind die wichtigsten 6. Die Ukraine ist reich an

1.3. Übersetzen Sie ins Deutsche:

1. Київ – одне з найкрасивіших міст у світі. Розкинутий на мальовничих схилах Дніпра, він увесь потонає в зелені садів і парків. 2.

Istoria Ukraini tisko pov'язana z Kievom. 3. Хрещатик – головна вулиця Києва. 4. Київ відомий своїми архітектурними пам'ятками давнини.

1.4. Geben Sie Synonyme für Wörter in Fettdruck:

Продовження ДОДАТКА К

*1. Sie können hier die alte Denkmäler und moderne neue **Strukturen** sehen. 2. Man kann hier eine Menge von Museen, Paläste und Monumente **sehen**. 3. Kiew ist ein **bekanntes** Industrie- und Wissenschaftszentrum der Ukraine. 4. Der **wichtigste** Fluss in der Ukraine ist der Dnipro. 5. Der Staat von Kiewer Rus **befand sich** in der neunten Jahrhundert auf dem Territorium der heutigen Ukraine.*

1. Репродуктивні

1.1. Vervollständigen Sie den Brief.

Liebe Sylvia!

Ich schreibe aus Kiew, aus der H_____ der Ukraine. Wir leben in einem großen Hotel in der Khreshchatyk Straße. Das ist die H___ straße der H_____.

Kiew siet wie ein g___ Park mit K_____ bäumen aus.

Gestern hatten wir eine i _____ Reise durch die Stadt. Wir besuchten die L_____ Kloster. Die S_____ dieses Klosters sind wirklich i_____. Wir sahen die offizielle G_____ der ukrainischen R_____.

Wir wurden von zahlreichen P_____ und K_____ beeindruckt. Sie b_____, dass Kiew das Zentrum der orthodoxen Kirche ist.

So haben wir eine sehr schöne Zeit. Wir sehen uns, wenn ich zurückkomme. Ich senne nach dir. Mit liebe Michel.

1.2. Lesen Sie den Text über Deutschland. Schreiben Sie eine kutze Nacherzählung des Textes.

DEUTSCHLAND.

Die Bundesrepublik Deutschland liegt in Mitteleuropa. Die Geschichte Deutschlands ist reich und widerspruchsvoll. Vom Boden dieses Landes sind beide letzten Weltkriege ausgegangen.

Nach dem zweiten Weltkrieg war Deutschland geteilt. Auf seinem Territorium wurden zwei deutschen Staaten gebildet: die Bundesrepublik Deutschland (BRD) und die Deutsche Demokratische Republik (DDR). Infolge der 45-jährigen Nachkriegsentwicklung kam es zur Vereinigung beider Staaten.

Die BRD ist über 357000 qkm Hier leben etwa 82 Millionen Menschen, darunter 5 Millionen Ausländer. Die BRD grenzt an Polen, die Tschechische Republik, Österreich, die Schweiz, Frankreich, Luxemburg, Belgien, Niederlande und Dänemark. Im Norden bildet die Nordsee und die Ostsee die natürliche Grenze, im Süden die Alpen.

Die Oberfläche der BRD gliedert sich von Norden nach Süden in vier Großlandschaften: die Nördliche Tiefland, das Mittelgebirgsland, das Alpenvorland und die Alpen. Das Klima der BRD ist gemäßigt. In Deutschland gibt es viele Flüsse. Die Flüsse, die in die Nord- und Ostsee münden, sind: der

Продовження ДОДАТКА К

Rhein mit seinen Nebenflüssen, die Weser, die Elbe und die Oder. Nur die Donau fließt von Westen nach Osten zum Schwarzen Meer.

Deutschland ist reich an vielen Bodenschätzen. Die bedeutendsten sind Braunkohle, Kali- und Steinsalze. Die BRD ist eines der erreichsten Länder Europas und ist reich an Mineralquellen.

Die Bundesrepublik ist ein hochentwickelter Industriestaat mit hochproduktiver Landwirtschaft. Zu den wichtigsten Industriezweigen gehören Maschinenbau, Metallurgie, Elektronik, Elektrotechnik, Optik, Kohlenbergbau und andere. Die BRD ist der größte Automobilexporteur der Welt. Die Hauptzweige der Landwirtschaft sind der Anbau von Getreide, Futterpflanzen, Kartoffeln und Zuckerrüben sowie intensive Viehwirtschaft (Rinder, Schweine, Geflügel). Immer größere Bedeutung gewinnt der Gemüse- und Obstbau.

Die Bundesrepublik Deutschland besteht aus 16 Bundesländern: Baden-Württemberg, Bayern, Berlin, Brandenburg, Bremen, Hamburg, Hessen, Mecklenburg-Vorpommern, Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen, Rheinland-Pfalz, Saarland, Sachsen, Sachsen-Anhalt, Schleswig-Holstein, Thüringen.

Die Hauptstadt ist Berlin. Zu den größten Städten gehören Hamburg, München, Köln, Leipzig, Dresden, Frankfurt am Main, Bonn und andere.

Die Bundesflagge ist schwarz-rot-gold. Das Staatsoberhaupt der BRD ist der Bundespräsident. Das höchste gesetzgebende Staatsorgan ist der Bundestag, der auf vier Jahre gewählt wird. Der Deutsche Bundestag ist die Volksvertretung der Republik. Seine wichtigsten Aufgaben sind die Gesetzgebung, die Wahl des Bundeskanzlers und die Kontrolle der Regierung. Die Bundesregierung besteht aus dem Bundeskanzler und den Bundesministern.

Die Bundesrepublik Deutschland ist einer der bedeutendsten Industrie- und Handelsstaaten der Welt. Sie unterhält diplomatische Beziehungen zu 161 Staaten. Eines der außenpolitischen Grundziele ist die Stabilisierung der Beziehungen mit dem Osten. Viele Touristen kommen in die BRD, um dieses Land kennenzulernen.

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Stellen Sie sich vor, dass Sie einen Artikel über die Ukraine für das Buch „Die europäische Länder“ schreiben. Geben Sie die Tatsachen über ukrainischen Bevölkerung, Territorium, Klima, Nationalflagge usw..

2.2. Schreiben Sie eine Ratschlägelliste für die Menschen, die Ihr Land zum ersten mal besuchen. Erwähnen Sie alle wichtigen Regeln für das tägliche Leben.

2.3. Sie wollen Ihren Freund aus dem Ausland einladen. Er kommt und bleibt für einige Zeit in Ihrer Stadt. Schreiben Sie ihm \ ihr einen Brief und beschreiben Sie alle interessante Plätze der Stadt.

Продовження ДОДАТКА К

2.4. Geben Sie eine Beschreibung Ihrer Lieblingsplatz in Kiew (Ihre Heimatstadt \ Stadt).

2.5. Schreiben Sie einen Aufsatz über Deutschland. Beachten Sie sich diese Dinge: geographische Lage, Berge und Flüsse, die meisten wichtigen Städte und Regionen.

2.6. Stellen Sie sich vor, dass Sie bei einer deutschen Familie bleiben und möchten so viel wie möglich sehen. Schreiben Sie über die Orte, die Sie gerne sehen möchten.

2.7. Stellen Sie sich vor, dass Sie sich zu einer Gruppe von Studenten aus verschiedenen Ländern vorstellen müssen. Sagen Sie, was möchten Sie über sich selbst und die Ort erzählen, wo Sie leben.

2.8. Stellen Sie sich vor, dass Sie Ihrer Brieffreundin die Fragen über die Ukraine und ihre Geschichte beantworten. Schreiben Sie über die interessantesten Tatsachen aus der Vergangenheit und Gegenwart.

1. Репродуктивні

1.1. Jeder von euch bekommt eine Liste von Eigenschaften eines guten Managers. Sie sollen mit den wichtigsten Managerseigenschaften beginnen.

1.2. Sie haben eine Liste von Berufen und deren Beschreibungen. Teilen Sie sich in Paaren.

1.3. Auf der Tafel sehen Sie eine Reihe von Eigenschaften, die ein Manager besitzen kann. Sie müssen wählen, welche Eigenschaften für Sie besonders wichtig sind. Erklären Sie Ihre Wahl.

1.4. Sie erhalten 5 positive Eigenschaften eines Managers. Sie können 2 von ihnen den anderen Studenten geben. Erklären Sie Ihre Wahl.

1.5. Schreiben Sie Ihre Job-Prioritäten. Die Anzahl der folgenden 1 bis 8 (1 ist das wichtigste) und vergleichen Sie Ihre Liste mit Ihren Mitstudenten.

Продовження ДОДАТКА К

1.6. Schreiben Sie die Sätze in einem formalen Art und Weise.

1. *Ich habe Ihre Anzeige in der letzten Wochenausgabe gelesen ...*

2. *Ich habe von Geschäftspartnern gelernt*

3. *Ich möchte mich für das Jobbewerben....*

4. *Bitte senden Sie mir weitere Einzelheiten ...*

5. *Ich sende Ihnen meine Biographie zusammen mit dem Bewerbungsschreiben.*

1.7. Lesen Sie die Bewerbung. Was ist los mit ihm? Welche Informationen fehlen, was ist falsch oder unreal? Schreiben Sie es in einer professionellen Art und Weise.

Sehr geehrte Frau Müller!

Ich sah Ihre Anzeige für einen Reporter, und ich möchte mich für die Stelle bewerben. Mein Lebenslauf und einige Berufstatsachen sind für Ihre Aufmerksamkeit.

Obwohl ich meinen Lebensunterhalt in den Bereichen Marketing, Schreiben und Nachrichten haben schon immer meine erste Liebe. Ich schreibe Anzeigen für ein paar lokale Zeitungen während der Arbeit an Marktforschung. Ich habe einen Abschluss in Journalistik an der Staatlichen Universität und absolvierte ein Praktikum bei Süddeutsche Zeitung in meiner Jugend.

Meine beste Grüße, Angelika Reid.

1.8. Füllen Sie die Bewerbung mit den passenden Wörtern.

Sehr geehrte Damen und Herren,

Mit _____ auf Ihre Anzeige in der «Guardian» Ich _____ Ihres Unternehmens für die _____ des Einkaufs-Assistenten. Ich bin derzeit _____ in der Einkaufsabteilung von Well & Goode Ltd, wo meine _____ sind zur Deckung Kauf aller Briefpapier für die Firma. Wenn _____ für das Interview, ich kann an jedem beliebigen Tag in Ihr Büro _____ kommen.

Ihre _____.

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Auf einem Blatt Papier schreiben Sie 3 Adjektive, die Sie als Manager beschreiben. Die Papiere werden gesammelt. Dann werden sie besprochen. Jeder begründet seine Gedanken.

2.2. Denken Sie an einen Arbeitsart. Schreiben Sie fünf Sätze darüber. Lesen Sie Ihre Sätze den Mitstudenten in der Gruppe. Sie werden versuchen, den Beruf erraten. Man kann Ihnen helfen, wenn Sie wollen.

Продовження ДОДАТКА К

2.3. Beschreiben Sie den Zeitplan des Leiters des deutschen Betriebs mit den richtigen Zeitformen.

- 1. Oktober 08.00 Uhr Ankunft am Flughafen*
- 10.00 Treffen mit dem Vize-Präsidenten*
- 01.00 Business Lunch*
- 03.00 Vorlesungshaltung*
- 06.00 Festakt*
- 07.00 Empfang*
- 2. Oktober 11.00 Uhr Rückflug nach Berlin*

2.4. Denken Sie über Ihr eigenes erfolgreiches Geschäft. Wählen Sie den Businessbereich. Studieren Sie das Modell eines Businessplans? Füllen Sie ihn mit Ihren persönlichen Daten

2.5. Vervollständigen die Liste der Dinge in der Aktentasche.

Was tragen Sie normalerweise? Fügen Sie sie der Liste.

1. _____. 2. _____. 3. _____. 4. _____. 5. _____. 6. _____.

2.6. Schreiben Sie Ihre Bewerbung.

1. Репродуктивні

1.1. Bereiten Sie eine kurze schriftliche Präsentation über ein Produkt oder eine Sache, die Sie gut kennen. Verwenden Sie die Wörter und Wortverbindungen, die unter geschrieben sind, um Ihnen zu helfen.

Das Durchführen einer Präsentation

Ich möchte mit Ihnen über ____ sprechen.

Ich werde Sie über _____ erzählen.

Ich möchte meinen Vortrag in drei Teile unterteilen. Erstens ____ zweitens ____, und schließlich ____.

Wie Sie wissen _____.

Also, was sind die wichtigsten Merkmale _____?

Wenn wir ____ betrachten, können wir sehen, dass ____.

Dies bedeutet, dass ____.

Schließlich würde ich ____, möchte ich ____ sagen.

Ich denke, dass alles. ____ ist.

Nun, wenn Sie irgendwelche Fragen ____.

Продовження ДОДАТКА К

1.2. Hier sind drei Auszüge aus einem Brief, die in der falschen Reihenfolge geschrieben sind.

1. Entscheiden Sie sich, was falsch ist?

2. Schreiben Sie den Brief mit Ihren eigenen Worten.

Ein Beispiel des Briefes:

Vielen Dank für Ihren Brief vom 1. September, den wir heute erhalten. In Antwort auf Ihre Anfrage haben wir die Information zu unseren Dienstleistungen. Wenn Sie weitere Informationen wünschen, bitte kontaktieren Sie mich per Telefon oder schriftlich und ich werde gerne helfen. Ich hoffe, dass unsere Dienstleistungen für Sie ein grosses Interesse haben. Ich werde mich freuen von Ihnen eine Antwort zu bekommen.

Mit freundlichen Grüßen, usw.

1.3. Stellen Sie sich vor, dass Sie einen Manager interviewen. Schreiben Sie die Fragen, die Sie ihn fragen möchten.

1.4. Schreiben Sie einen Brief an Ihre ausländischen Geschäftspartner und benutzen Sie folgende zusätzlichen Phrasen:

- *Stellen Sie sich vor*
- *Bedanken Sie sich Ihren Partner für die Informationen, die er Ihnen im letzten Brief gegeben hat.*
- *Fragen Sie Ihren Partner, ob er bereit ist mit ihrer Firma langfristig zusammenzuarbeiten.*

1.5. Schreiben Sie einen kurzen Aufsatz (nicht mehr als 100 Wörter) über Ihre erfolgreiche Karriere. Benutzen Sie die folgenden Fragen als einen Plan.

1. *Würden Sie gerne in welchem Wirtschaftsbereich arbeiten? Begründen Sie Ihre Wahl.*

2. *Wie kann die Ausbildung und die Qualifikation des Managers sein ?*

3. *Geben Sie eine kurze Beschreibung der wichtigsten Aufgaben des Managers.*

4. Möchten Sie Ihr eigenes Geschäft gründen? Wenn ja, was für ein Profil soll es sein?

Продовження ДОДАТКА К

2. Активнодіяльні

2.1. Schreiben Sie einen Brief an Ihren Freund, der zu Besuch kommt. Erklären Sie ihm, wie aus dem Bahnhof oder aus Flughafen kommen kann. Geben Sie ihm einige Ratschläge.

2.2. Stellen Sie sich vor, dass Sie beim deutschen Unternehmen in der Ukraine arbeiten. Schreiben Sie einen Brief an Ihren Freund, der beim solchen Unternehmen in einem anderen Land arbeitet. Schreiben Sie, was reizt Sie am meisten an Ihrer Arbeit. Geben Sie Ihre Ratschläge ihrem Freund und erklären Sie einige negative Eigenschaften Ihrer Arbeit.

2.3. Stellen Sie sich vor, dass Sie eine Geschäftsreise nach Berlin haben. Beschreiben Sie Ihren ersten Eindruck von der Stadt und den Menschen.

2.4. Stellen Sie sich vor, dass Sie als Geschäftsführer eines bekannten Unternehmens arbeiten. Schreiben Sie zehn Dinge, die Sie in erster Linie machen.

2.5. Einer von Ihnen ist ein gewöhnlicher Manager. Eine andere Person ist ein Leiter. Ihre anderen Mitstudenten sind Reporter. Sie interviewen die beiden Personen und ihre Aufgabe besteht darin, einen Artikel über sie zu schreiben. Der Titel des Artikels muss in einigen interessanten oder lustigen Art und Weise geschrieben werden.

Автентичні матеріали та комплекс мовленнєвих вправ для розвитку навичок монологічного мовлення та формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної діяльності на засадах акмеологічного підходу.

Типи вправ: загальнокомунікативні, монологічне мовлення, умовно-комунікативні, творчі, споглядальні, інформативні, індивідуально-групові.

Мета: формування лексико-граматичних навичок усного мовлення, розвиток вмінь невідготовленого усного мовлення з використанням вербальних опор.

Продовження ДОДАТКА К

1. Репродуктивні

1.1. Vervollständigen Sie die Sätze (wählen Sie die notwendigen Wörter):

- *Ein Badezimmer ist ein Raum für (Waschen oder Schlafen)*
- *Eine Küche ist ein Raum für (Lesen oder Kochen)*
- *Ein Wohnzimmer ist ein Raum für (Ein Bad zu nehmen oder Fernsehen und Ausruhen)*
- *Ein Hörsaal ist ein Raum für (Deutsch lernen oder Abendessen)*
- *Ein Vorzimmer ist ein Raum für (Ausziehen Ihren Mantel oder Duschen)*
- *Eine Waschmaschine ist eine Maschine für (Kochen oder Wäsche)*
- *Eine Nähmaschine ist eine Maschine für (Fegen des Bodens oder die Herstellung von Kleidern)*

1.2. Beantworten Sie die Fragen:

Wer sind Sie? Was sind Sie? Wie ist Ihr Name? Wann wurden Sie geboren? Wo wurden Sie geboren? Wie ist Ihre Familie? Wie alt sind Sie? Wer ist der älteste (der jüngere) in Ihrer Familie? Wie alt ist Ihre Mutter (Vater, Schwester, usw.)? Ist Ihre Schwester (Bruder) älter als Sie? Leben Sie mit Ihren Eltern? Wo leben sie? Was sind Ihre Eltern? Haben Sie eine Großmutter oder Großvater? Leben Sie mit Ihnen? Wie alt sind sie? Haben sie gute Gesundheit? Welche anderen Verwandten haben Sie? Aus wieviel Personen besteht ihre Familie? Wie viele Onkel und Tanten haben Sie? Was sind ihre Namen? Sehen Sie sich oft? Haben Sie irgendwelche Neffen oder Nichten? Haben Sie Ihr Lieblingshaustier?

1.3. Erklären Sie die folgenden Wörter:

Der Theaterbesucher, der Zuschauer, die Drama, das Theater, der Konzertsaal, die Stände, die Bühne, der Parkett, die Eintrittskarte, die Sendung, der Schauspieler, die Besetzung, der Dirigent, den Vorhang abnennen und die Oper.

1.4. Lesen Sie die folgenden Texte über verschiedene Menschen. Wählen Sie das beste Hobby für jeden von ihnen und machen Sie Ihre Wahl.

1. Klaus Otto, Automechaniker, wohnt in Vaduz. Er hat dort eine Autofirma. Klaus Otto ist oft in Österreich und in der Schweiz. Dort kauft und verkauft er Autos. Sein Hobby ist Reisen.

2. *Susanne ist Apothekerin und verbringt die viel Zeit in der Arbeit. Sie muss sehr vorsichtig sein und keinen Fehler machen. Sie hat einige Hobbys - Stricken, Nähen, Garten und Blumen, aber sie unterhielt mit den Menschen und führt aktives gesellschaftliches Leben.*

3. *Maria arbeitet in einer Werbeagentur. Ihr Job ist sehr interessant, aber anstrengend. Ihre Freunde meinen, dass sie zu viel arbeitet. Sie glauben, dass*

Продовження ДОДАТКА К

sie keine Zeit für Hobbys hat. Aber vielleicht hat sie ihr Hobby noch nicht gefunden?

1.5. Beschreiben Sie die Berufstätigkeiten und Hobbys Ihren Eltern.

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Besuchen Sie gerne Theater oder Kino? Benutzen Sie diese Wörter und erläutern Sie Ihre Antwort: *spannend, die Musik, die Bühne, die Landschaften, wirklich, die Vorstellung, der Schauspieler.*

2.2. Teilen Sie sich in 2 Gruppen. Jede Gruppe erhält ein Foto. Sprechen Sie über das Äußere und den Charakter der Person.

2.3. Eine Reihe von angeschlossenen Zeichnungen wird Ihnen jetzt gezeigt werden. Ihre Aufgabe besteht darin, eine Geschichte darüber zu erzählen.

2.4. Hören Sie den Titel einer Geschichte und den Anfang dieser Geschichte zu und dann wird jeder sagen, was weiter passieren wird.

2.5. Stellen Sie sich vor, dass Sie alle aus den verschiedenen Ländern kommen. Nun versuchen Sie, Ihr Land zu präsentieren, dass jeder es gerne besuchen würde.

2.6. Sie sind der Führer einer Gruppe von deutschen Touristen in Kiew. Erzählen Sie ihnen über die bekannten Sehenswürdigkeiten dieser Stadt.

2.7. Diskutieren Sie in den Gruppen die folgenden Sprichwörter:

1. *Sprich wenig mit andern, viel mit dir selbst.*
2. *Kurze Rede, gute Rede.*
3. *Wie viele Köpfe, so viele Witze.*
4. *Rede wenig, höre viel.*
5. *Rede, so lernst du reden, singe, so lernst du singen.*
6. *Das Gesicht ist der Spiegel des Geistes.*
7. *Viel sehen, hören, wenig sagen ist gut und nützt in allen Tagen.*
8. *Reden ist leichter als tun, versprechen ist leichter als halten.*

2.8. Sie fragen Ihren Freund um eine Person, die sie vom Bahnhof abholen müssen. Der Mensch ist einer Ihrer Gruppenmitglieder. Sprechen Sie über das Äußere, den Namen der Person, um sie \ ihn ohne Fehler zu identifizieren.

Продовження ДОДАТКА К

1. Репродуктивні

1.1. Benutzen Sie die folgenden Aussagen in den Situationen oder Kurzgeschichten.

1. Werden Sie gehen und kaufen Tickets für mich? 2. Lassen Sie uns zu den Bildern gehen. 3. Ich würde lieber ins Theater gehen. 4. Ich frage, ob jemand mit uns gehen will. 5. Ich glaube, dass wir unsere Reise um 06.00 Uhr beginnen. 6. Der Unterricht endet um 14.00 Uhr. 7. Ich würde lieber ins Kino gehen. 8. Wir werden ein neues Ballett im Bolschoi-Theater sehen.

1.2. Geben Sie einen Namen dem Jungen und dann mit den folgenden Wörtern bilden Sie eine Geschichte:

Durch das Fenster schauen; schneien; frieren; nach draußen gehen; einen Schneeball machen; Schneebälle spielen; Schie laufen; Schlittschuh laufen; zu nass und schmutzig; gute Laune sein; Spaß haben.

1.3. Bilden Sie die Sätze und benutzen Sie dabei folgende Wörter und Wortverbindungen:

- a) ausgegangen, vom Boden, sind, dieses Landes, letzten Weltkriege, beide.*
- b) beider Staaten, der 45-jährigen Nachkriegsentwicklung, infolge, es zur Vereinigung, kam.*
- c) hier, darunter 5 Millionen, leben, etwa 82 Millionen, Menschen, Ausländer.*
- d) gibt es, Flüsse, viele, in Deutschland.*
- e) Mineralquellen, eines der erreichsten Länder Europas, die BRD, ist, und, ist, reich an.*
- f) den Bundesministern, besteht aus, die Bundesregierung, dem Bundeskanzler, und.*

1.4. Entwickeln Sie die folgenden Aussagen in den kurzen Geschichten auf der Grundlage der eigenen Erfahrung. Zum Beispiel:

Ich würde lieber ins Kino als ins Theater gehen.

Ich frage mich, ob jemand möchte mit mir ins Theater gehen.

1.5. Beschreiben Sie das Äußere Ihres Freundes. Füllen Sie der fehlenden Informationen aus. Sie können sein / ihr Foto benutzen.

Ich werde das Äußere der _____ beschreiben. Zuerst möchte ich mit dem Gesicht beginnen. Die Züge ihres Gesichts sind _____, aber sie scheinen _____ sein. _____ Hat eine _____ Gesicht mit _____ Stirn. Seine / ihre Augen sind ____ Sie sind _____. In diesem Bild seine / ihre Augen sind _____ und ein wenig _____, aber wirklich er / sie hat eine _____ Blick. Ihre / seine Augenbrauen sind _____. _____.

Продовження ДОДАТКА К

Wenn sie / er lächelt er / sie hat (nicht) Grübchen in ihren / seinen Wangen. Ihre / seine Haare sind _____. Ehrlich gesagt, entspricht _____ `s Äußere (nicht) zu ihrem / seinem Charakter. Er / sie ist eine Frau (Mann) und hat einen _____ Charakter. Sie / er hat _____ Seele. Ich würde sagen, dass er / sie ein / eine _____ Frau (Mann) ist.

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Stellen Sie sich vor, dass Sie eine berühmte Person sind. Sprechen Sie über sich selbst. Die anderen Studenten haben zu erraten, wer sind Sie.

2.2. Erzählen Sie Ihren Mitstudenten die Ereignissen aus dem angesehenen Film. Ihre Mitstudenten versuchen zu erraten, welchen Film gemeint ist.

2.3. Stellen Sie sich vor, dass Sie eine berühmte Person sind. Erzählen Sie über sich selbst und ihre Mitstudenten müssen erraten, wer sind Sie.

2.4. Diskutieren Sie die Filme, die Sie und Ihre Mitstudenten sahen im letzten Monat und sprechen Sie darüber: einen Dokumentarfilm, einen historischen Film, einen Zeichentrickfilm, einen populärwissenschaftlichen Film, usw.

2.5. Wählen Sie einen Trend in der Musik. Charakterisieren Sie diesen Trend und die andere Studenten müssen erraten, was für ein Trend der Musik ist das.

2.6. Stellen Sie sich vor, dass Sie Ihr Familienalbum einem deutschsprachigen Freund zeigen. Sprechen Sie über die Mitglieder Ihrer Familie.

2.7. Stellen Sie sich vor, dass Sie sich mit Elvis Presley unterhalten. Versuchen Sie ihn davon zu überzeugen, dass die Musik, die Sie hören, besser als die Musik der 1950-en ist.

2.8. Stellen Sie sich vor, dass Sie einen Freund getroffen haben, den Sie eine lange Zeit nicht gesehen haben. Bereiten Sie einen Monolog, in dem Sie über Veränderungen in Ihrem Leben seit Ihrem letzten Treffen erzählen.

Країнознавча тематика

1. Репродуктивні

1.1. Bilden Sie Satzgefüge mit der Konjunktion „weil“.

Продовження ДОДАТКА К

1. *Wir bleiben hier. Wir wollen auf sie warten.*
2. *Ich konnte dich nicht anrufen. Ich kenne deine Telefonnummer nicht.*
3. *Ich habe den Text nicht übersetzt. Ich konnte die Zeitung nicht finden.*
4. *Die Stadt kann man nicht erkennen. Sie hat sich verändert.*
5. *Wir haben heute viel zu tun. Wir reisen morgen ab.*

1.2. Fühlen Sie die Lücken mit Informationen aus dem Buch.

Die Bundesrepublik ist ein _____ Industriestaat mit hochproduktiver Landwirtschaft. Zu den wichtigsten _____ gehören Maschinenbau, Metallurgie, Elektronik, Elektrotechnik, Optik, Kohlenbergbau und andere. Die BRD ist der größte _____ der Welt. Die Hauptzweige der _____ sind der Anbau von Getreide, Futterpflanzen, Kartoffeln und Zuckerrüben sowie intensive Viehwirtschaft (Rinder, Schweine, Geflügel). Immer größere Bedeutung gewinnt der _____ und Obstbau.

1.3. Bilden Sie die Sätze mit angegebenen Wörtern und Wortverbindungen.

1. *Bezahlen, die Eltern, in der Regel, müssen, den Kindergarten. Heute, zwischen drei und sechs Jahren, über 80%, besuchen, allen Kinder, einen Kindergarten.*
2. *Kommen die Kinder, die Grundschule, im Alter von sechs Jahren, in.*
3. *Nach der Grundschule, die Kinder, können, besuchen, auch die Realschule, oder, das Gymnasium.*
4. *Die Realschule, beginnt, die Klassen von 5 bis 10, umfasst, und, mit einem Probehalbjahr.*
5. *In die Realschule, z. B. in der Industrie, vor allen die Schüler, gehen, die nach 10. Klasse einen Beruf erlernen wollen, im Handel, oder, in der Verwaltung.*
6. *Das neunjährige Gymnasium, höhere, Schule, ist, den fünften bis dreizehnten Schuljahrgang umfassend, die traditionelle, in Deutschland.*
7. *Der Besuch, zum Teil, ist kostenlos, aller öffentlichen Schulen, die Lehrbücher, werden, den Schülern, ebenfalls, zur Verfügung gestellt.*

1.4. Erzählen Sie über Feiertage in Deutschland. Beantwortete Fragen benutzen Sie als Plan.

1. *Welche wichtigsten kirchlichen Feiertage gibt es in Deutschland?*
2. *Auf welchen Volksfesten geht es laut und lustig zu?*
3. *Wann beginnt der Advent?*
4. *Womit ist der Advent verknüpft?*
5. *Was hängt in allen Kirchen und Wohnungen in der Adventzeit?*
6. *Warum wünschen sich alle Kinder einen Adventskalender?*
7. *Wann und wie begeht man den Nikolaustag?*
8. *Wie nennt man den 24. Dezember?*
9. *Wann und wie verläuft die Bescherung?*

Продовження ДОДАТКА К

10. *Wann feiert man Ostern in Deutschland?*
11. *Was sind alte Fruchtbarkeitssymbole?*
12. *Womit werden die Wohnungen geschmückt?*
13. *Was wird zu Ostern gebacken?*

1.5. Lesen Sie die Wörter des des deutschen Hymnes «Das Lied den Deutschen» und sagen, welche Tatsachen aus der Geschichte und Geographie Deutschlands sind hier erwähnt.

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Teilen Sie sich in drei Gruppen. Wählen Sie ein Land und präsentieren sie den anderen Gruppen die Tatsachen über diese Länder. Erzählen Sie über die geographische Lage, das Klima, die Landschaft, die Natur und die Bodenschätze. Versuchen Sie eine andere Gruppe zu überzeugen, dass Ihr Land das beste für das Leben ist. Dann werden alle Studenten entscheiden, wessen Präsentation die beste ist.

2.2. Stellen Sie sich vor, dass Sie mit Ihren Freunden aus Deutschland nach Kiew gekommen sind, um die Sehenswürdigkeiten zu sehen. Jetzt bummeln Sie durch die Stadt. Sprechen Sie darüber, was sehen Sie dort.

2.3. Zwei Hauptstädte Kiew und Berlin. Welche Stadt ist mehr eindrucksvoll und schön? Teilen Sie sich in 2 Gruppen und sprechen Sie zu diesem Thema.

2.4. Wenn Sie nach Berlin fahren werden, was werden Sie an Ihrem ersten Tag tun? Beschreiben Sie Ihr Spaziergang in die Stadt.

2.5. Wenn hätten Sie 3 Tage in Deutschland bleiben. Was würden Sie gern besuchen? Warum? Erzählen Sie eine kurze Geschichte.

1. Репродуктивні

1.1. Lesen Sie den Text über Österreich und füllen Sie diese Tabelle ein. Sprechen Sie über das Thema des Textes mit Hilfe der Tabelle.

Продовження ДОДАТКА К

Der offizielle Name	Die größte Städte
Die Fläche	Der höchste Berg
Die Einwohnerzahl	Der längste Fluß
Die Hauptstadt	Die Bodenschätze

1.2. Sie sind nach Kiew gekommen, um die Sehenswürdigkeiten zu sehen. Lesen Sie die Beschreibungen der Sehenswürdigkeiten. Erzählen Sie über die Sehenswürdigkeiten unseres Landes.

1.3. Erzählen Sie über Ihr Heimatland. Benutzen Sie folgende Information.

Die Ukraine

Größe: 603 700 qkm

Einwohnerzahl: 47 Millionen

Verfassung: Die Verfassung der Ukraine – das Grundgesetz der Ukraine wurde am 28. Juni 1996 angenommen

Staatsoberhaupt: der Präsident

Legislative: Werchowna Rada (das Parlament) mit 450 Sitzen

Staatswappen: Gelber Dreizack im blauen Feld

Staatsflagge: Blau-Gelb (Blau als Symbol des Himmels über dem Gelb das Getreidefeldes)

Staatssprache: Ukrainisch

Autonome Gebietskörperschaft: seit 1992 Autonome Republik Krym mit der Hauptstadt Simferopol

Währung: Hrywnja

Hauptstadt: Kiew (2,7 Mio. Einwohner)

Religion: 90 % Orthodoxen, Römische Katholiken, Griechische Katholiken, Protestanten, Muslime und mosaische Gläubigen.

1.4. Lesen Sie den Text im Ukrainisch und erzählen Sie ihn in Deutsche:

1.5. Diskutieren Sie in der Gruppe. Welches Bundesland der BRD möchten Sie im Sommer / Winter besuchen? Warum? Sind das Wetter und das Klima in verschiedenen Teilen der BRD ähnlich?

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Wählen Sie eines der 16 Bundesland der BRD. Präsentieren Sie es so, dass andere Studenten konnte erraten, was für ein Bundesland ist das. Bereiten Sie sich vor Ihre Fragen zu beantworten.

Продовження ДОДАТКА К

2.2. Stellen Sie sich vor, dass Sie eine Reise nach Berlin haben. Informieren Sie Ihren Kommilitonen, warum Sie diese Stadt besuchen möchten.

2.3. Können Sie sagen, dass alles in Ihrem Land Ihnen gefällt? Erklären Sie bitte Ihre Meinung.

1. Репродуктивні

1.1. Arbeiten Sie in den Gruppen. Denken Sie nach in welcher Abteilung eines Unternehmens oder einer Firma Sie gerne arbeiten möchten. Benutzen Sie diese Sätze, um eine kurze Präsentation über Ihre Abteilung zu geben.

Beschreiben die Tätigkeit Ihrer Abteilung

Meine Abteilung beschäftigt sich mit / ist verantwortlich für Marketing / Verwaltung, usw.

Wir organisieren Tests / Weiterbildung / Forschung.

Wir arbeiten mit Kunden / Lieferanten / Niederlassungen / anderen Unternehmen der Gruppe.

Beschreibung der Personalausstattung einer Abteilung

Es gibt ___ Menschen in der Abteilung.

Peter D. ist zuständig für die Abteilung.

Ich bin einer der Manager / Techniker / Sekretärinnen / Ingenieure.

Beschreiben Sie den Raum einer Abteilung

Wir haben ein großes Büro / drei Laboratorien / ein kleines Gebäude.

Wir benutzen Computer / Fax / Telefon.

Wir haben ein gutes Labor / eine Menge von technischen Geräten.

1.2. Versuchen Sie Ihre Freundin davon zu überzeugen, den Beruf des Managers zu wählen. Beschreiben Sie die Arbeit eines Managers nur mit Vorteilen. Verwenden Sie die folgenden Wörter und Wortverbindungen: *die Verantwortung für, um zu prüfen, durchzuführen, zu profitieren, wichtig, wozu, in der Größe wachsen, die spezifische Arbeit, kommunikativ, sich nähern, die Initiative.*

1.3. Haben Sie den Wunsch als Manager bei einer Firma zu arbeiten? Bilden Sie eine Erzählung und benutzen Sie folgende Wörter dazu: *der Beamte, die Verantwortung, die Ausländer, die Inspektion, erklären, über, die Gelegenheit, der Umsatz, die Geschäftskommunikation.*

Продовження ДОДАТКА К

1.4. Sie haben den Text über die Wirtschaftsgüter gelesen. Bereiten Sie einen kurzen Vortrag über die Güter vor. Verwenden Sie die Redewendungen, die Ihnen helfen können.

Es gibt ___ und ___ Güter. Freie ___ werden im Gegensatz zu den knappen von der ___ in ausreichender Menge zur ___ ___. Die Wirtschaftsgüter lassen sich in folgende Kategorien unterteilen: Inputgüter - ___, Produktionsgüter - ___, Verbrauchsgüter - ___ u.a..

1.5. Welche folgenden Faktoren haben Sie in Ihrer Wahl der zukünftigen Arbeit motiviert? Ordnen Sie sie in der Reihenfolge nach ihrer Wichtigkeit. Diskutieren sie mit den Gruppenmitgliedern.

Gute Arbeitsbedingungen, eine gute Lohn oder Gehalt, die Arbeitsplatzsicherheit, eine anspruchsvolle, interessante und kreative Arbeit, gute Verwaltung und gute Arbeitsbeziehungen, die Verantwortung, die Nutzen, die Autorität, die Weiterentwicklung.

2. Активнодіяльні

2.1. Jetzt wählen wir 2 oder 3 Personen, die Kandidaten für den Geschäftsführer einer Unternehmensabteilung sein werden. Ihre Aufgabe besteht darin, um eine Rede über ihre zukünftigen Aufgaben vorzubereiten.

2.2. Stellen Sie sich vor, dass Sie eine Geschäftsreise nach Deutschland haben. Geben Sie eine kurze Beschreibung der Reise mit der Hilfe der Karte. Geben Sie eine kurze Beschreibung dieses Bundeslandes, das Sie besuchen wollen.

2.3. In zwei Wochen haben Sie eine Geschäftsreise nach Berlin. Sie führen ein Gespräch mit dem deutschen Geschäftspartner. Sprechen Sie über Ihre Reisepläne und benutzen Sie die angegebenen Stichwörter:

- *Kauf einer Fahrkarte*
- *Die Ankunft nach Deutschland*
- *Beim Hotel usw..*

2.4. Die Themen, die Studenten diskutieren und besprechen besonders oft und gern:

- *Welche Eigenschaften soll ein Manager besitzen;*
- *Die Rolle der Frau im Berufsleben;*
- *Ein Manager soll ein guter Kommunikator sein;*

Продовження ДОДАТКА К

- *Die erfahrene Arbeiter sind gewünschte Arbeitnehmer;*
- *Die Freundschaft, die auf Geschäft gegründet ist, ist besser als ein Geschäft auf Freundschaft;*
- *Was verstehen Sie unter dem Begriff "Traumarbeit" und was ist Ihr "Traumarbeit"?*
- *Die Menschen gehören zu dem größten Kapital der Firma.*

2.5. Sie arbeiten als ein Manager in einem deutschen Unternehmen. Denken Sie an einem Ereignis, das mit Ihnen auf Ihrem Arbeitsplatz passierte und inszenieren Sie es. Ihre Mitstudenten haben zu erraten, was passierte es mit Ihnen.

2.6. «Was bin ich?». Wählen Sie einen Beruf und mit Hilfe der Pantomime inszenieren Sie ihn (handeln, ohne zu sprechen) den anderen Studenten. Sie werden sagen, was denken Sie und was sind Sie.

2.7. Stellen Sie sich vor, dass Sie in einem Unternehmen arbeiten. Sie haben ein Gespräch mit einem Manager eines anderen Unternehmens. Versuchen Sie ihm zu beweisen, dass Ihr Unternehmen mehr Möglichkeiten zur Erfolg hat und es ist besser in Ihrem Unternehmen zu arbeiten. Andere Studenten versuchen Ihnen zu beweisen, dass sein / ihr Unternehmen besser ist. Verwenden Sie den aktiven Wortschatz.

1. Репродуктивні

1.1. Welches Verb passt nicht? Streichen Sie durch.

1. Bedürfnisse verspüren/ haben/brauchen/befriedigen/fühlen
2. ein Einkommen haben/versteuern/erhalten/kalkulieren/einkaufen
3. ein Beispiel anführen/sein/geben/erleben/suchen/finden/nennen
4. eine Nachfrage lässt nach/steigt/fällt durch/nimmt ab/besteht
5. Güter verzollen/absenden/abfertigen/verladen/verschicken/verlernen

1.2. Ordnen Sie die Erklärungen den Begriffen zu.

1. der Mangel	a) der Grad des Wohlstandes einer Person oder einer sozialen Gruppe
2. die Unterkunft	b) das Geld, das jemand in einem bestimmten Zeitraum bekommt (als Lohn, Gehalt oder als Gewinn aus Geschäften)
3. der Lebensstandard	c) der Zustand, in dem etwas Wichtiges nicht ausreichend vorhanden ist

Продовження ДОДАТКА К

4. das Einkommen	d) das System von Eigenschaften, die ein Ding zu dem machen, was es ist, und es von anderen Dingen unterscheidet
5. die Gemeinschaft	e) alle Dinge von sehr guter Qualität, die man nicht unbedingt zum Leben braucht und die meistens sehr teuer sind
6. die Qualität	f) die für die Öffentlichkeit gedachte Einrichtung
7. die Institution	g) eine Gruppe von Menschen (oder Völkern), die etwas gemeinsam haben, durch das sie sich verbunden fühlen
8. der Luxus	h) ein Zimmer, eine Wohnung o.Ä., in denen man für kurze Zeit als Gast wohnt

1.3. Lesen Sie die folgenden Berichte. Drücken Sie Ihre Meinung aus und beantworten Sie die Fragen: Welches Unternehmen ist 1) ein großer Konzern? 2) ein mittelständisches Unternehmen? 3) eine kleine Firma?

A. Das schwäbische Familienunternehmen August Mink KG wurde 1845 gegründet und hat seinen Sitz in Göppingen-Jebenhausen. Das Unternehmen produziert und vertreibt technische Bürsten. Bevor in Autofabriken die Karroserien lackiert werden, müssen sie mikrofein entstaubt werden. Mink-Bürsten gibt es in 170 000 Varianten. Mit immer wieder neuen und verbesserten Systemen zur Reinigung mutierte das Unternehmen vom reinen Lieferanten zu einem Zulieferer, der bei der Entwicklung einer neuen Maschine mit an den Problemen arbeitet. Sieben bis acht Prozent vom Umsatz gibt Mink für Forschung und Entwicklung aus, weil nur die innovativen Produkte das Wachstum bringen. Im

Jahre 2004 ist der Umsatz um 18 Prozent gestiegen und Mink hat zusätzlich 18 Mitarbeiter eingestellt. Für das ganze Jahr rechnet der Geschäftsführer des Unternehmens Peter Zimmermann mit einem Umsatz von 22 Millionen Euro. Auch beim weiteren Wachstum bleibt das Unternehmen, das insgesamt 200 Mitarbeiter zählt, bodenständig. Denn von einer Produktion im Ausland hält Mink nichts. Dabei lasse die Innovationskraft nach, behauptet der Geschäftsführer Peter Zimmermann, aber nur intelligente Produkte brächten Wachstum.

B. Mittelständische Unternehmen ist eine wichtige Stütze der deutschen Wirtschaft. Viele Mittelstandsbetriebe sind familiär und überschaubar. In sechs von zehn Firmen arbeiten höchstens neun Beschäftigte, was z.B. bei dem Unternehmen Heimdecor & Geschenkideen LTD der Fall ist. Die Tätigkeitsbereiche des Unternehmens sind der Handel mit Heimtextilien und Geschenkartikeln sowie die Führung einer dementsprechenden Handelsagentur. Der Umsatz der Firma liegt zwischen 300 000 und 500 000 Euro.

C. Unter der Führung von Wolf-Dieter Bopst hat sich Osram vom Glühbirnen-Hersteller zum High-Tech-Unternehmen gewandelt und seinen Marktanteil verdoppelt. Der Umsatz stieg von 1,5 auf 4,2 Milliarden Euro. Osram zählt zu den stabilen Ertragsbringern. Den amerikanischen Konkurrenten General Electric (GE), vor zwei Jahrzehnten noch Weltmarktführer, hat Osram bei der Profitabilität längst hinter sich gelassen. In Deutschland arbeiten für Osram 8800 Beschäftigte, weltweit sind es über 36 000.

1.4. Lesen und übersetzen Sie den Dialog. Reproduzieren Sie den Dialog in die monologische Rede. Diskutieren Sie das Hauptproblem des Dialogs mit Ihren Gruppenmitgliedern.

1.5. Herr Schulz wird eine Geschäftsreise in die Ukraine haben. Schauen Sie seinen Zeitplan an und sprechen Sie von seinem freien Tag. Setzen Sie die Verben in die richtige Form ein.

Z. B.: Montag, 10.00. Er besucht (besuchen) ein Unternehmen.

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Lesen Sie das Interview mit einem Manager. Sprechen Sie über sein Unternehmen und seine Aufgaben in ihm.

2.2. Lesen Sie den Text über die Arbeitsbeziehungen eines Managers zu Mitarbeiter. Sprechen Sie darüber.

2.3. Lesen Sie den Text über Berufsethik. Finden Sie die Unterschiede zwischen „Ethik“ und „Geschäftsethik“. Glauben Sie, dass das Problem der Bestechung dringend heutzutage ist? Diskutieren sie mit ihren Kommilitonen.

2.4. Stellen Sie sich vor, dass Sie mit einem Manager einer berühmten ukrainischen Gesellschaft sprechen. Versuchen Sie, ihn / sie davon zu überzeugen, dass die Arbeit beim Auslandsunternehmen verantwortlich und interessanter als in einem Inlandsunternehmen ist.

Автентичні матеріали та комплекс мовленнєвих вправ для розвитку навичок діалогічного мовлення та формування у майбутніх менеджерів-економістів готовності до професійної діяльності на засадах акмеологічного підходу.

Продовження ДОДАТКА К

Типи вправ: загальнокомунікативні, діалогічне мовлення, комунікативні, споглядально-творчі, інформативні.

Мета: навчання навичкам діалогічного мовлення, складати та доповнювати діалоги відповідно до навчально-мовленнєвої ситуації на рівні сучасних програмних вимог.

1. Репродуктивні

1.1. Lesen und beantworten Sie die folgenden Fragen:

- a) *Wie fühlen Sie sich?*
- b) *Tschüs.*
- c) *Hallo.*
- (d) *Wir sehen uns morgen.*
- (e) *Auf wiedersehen.*
- (f) *Prost.*
- (g) *Sehen wir uns um 8.00 Uhr.*
- (h) *Gute Nacht.*
- (i) *Wir sehen uns später.*
- (j) *Wie geht es dir?*
- (k) *Wohin gehen Sie?*
- (l) *Wie geht es Ihnen?*

(m) *Wir sehen uns auf der Tanzfläche.*

(n) *Guten Tag.*

(o) *Wir sehen uns heute am Abend.*

(p) *Guten Morgen.*

1.2. Ein Student fragt einen anderen Studenten, ob er folgendes mag oder was er darüber denkt usw. Erklären Sie Ihre Antworten.

(a) *Berlin*

(b) *Schie laufen*

(c) *Berge klettern*

(d) *die deutsche Küche*

(e) *Ihren Chef*

(f) *das Lesen*

(g) *die moderne Stücke*

(h) *das Waschen*

(i) *das Konzert*

(j) *in der Sonnen liegen*

(k) *kalte Dusche*

(l) *Ihren Ministerpräsident*

(m) *die Idee der Reise zum Mond*

Продовження ДОДАТКА К

(n) *Deutsch lernen*

1.3. Bilden Sie die Fragen:

Fragen Sie Ihren Freund: 1) *ob er das Theater gern besucht*; 2) *wie oft besucht er Theater*, 3) *wie ist sein Lieblingstheater*, 4) *welche Theaterstücke ihm am besten gefallen*, 5) *wenn er zum letzten mal im Theater war*, 6) *hat ihm das Theaterstück gefallen*, 7) *wie besorgt er die Theaterkarten*, 8) *wenn er sich erinnern kann, wer die Hauptrolle spielte*, 9) *ob er das Opernglas nimmt*, 10) *ob er ein Programm kauft, wenn er das Theater besucht*, 11) *ob er irgendwann in einem Puppentheater war*, 12) *ob er gerne den Zirkus besucht*.

1.5. Arbeiten Sie in Paaren. Geben Sie die gründlichen Antworten auf die folgenden Fragen.

1. *Welche Theater gibt es in Ihrer Stadt?* 2. *Welche Theater haben Sie besonders gern?* 3. *Wo sitzt du lieber im Theater? Warum?* 4. *Wann und wie buchen Sie die Theaterkarten für ein Stück?* 5. *Buchen Sie die Theaterkarten voraus? Warum?* 6. *Warum kaufen die Menschen die Theaterprogramme?* 7. *Was können Sie aus dem Programm erfahren?* 8. *Was für eine Spielart gefällt Ihnen am besten: eine Komödie oder eine Tragödie?* 9. *Wie oft besuchen Sie das Theater?* 10. *Sind die Plätze auf dem Balkon oder im Parterre teurer?* 11. *Wer ist dein Lieblingsschauspieler (Schauspieler, Balletttänzerin)?* 12. *Besuchen Ihre Mits Studenten das Theater?*

1.6. Setzen Sie das Gespräch fort. Beachten Sie Ihre Gestik und Intonation.

Im Hotel

A: Ich möchte ein Einzelzimmer, bitte.

B: Haben Sie es gebucht?

A:

1.7. Teilen Sie sich in drei Gruppen. Jede Gruppe erhält einen Witz. Sie sollen ihn mit der richtigen Intonation spielen.

1.8. Sie haben einen Dialog mit den Lücken und eine Liste mit den Wörtern, um ihn einzufüllen. Arbeiten Sie in Paaren. Vervollständigen Sie den Dialog und dramatisieren Sie ihn mit Ihrem Partner.

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Die Arbeit in Paaren. Jeder von Ihnen schreibt drei Variante der Aufgabenlösung. Besprechen Sie, warum denken Sie so. Einverstanden / nicht einverstanden.

Продовження ДОДАТКА К

2.2. Jetzt werden Sie in Paaren arbeiten. Denken Sie an einen guten Film, den Sie in letzter Zeit gesehen haben oder an ein interessantes Buch, das Sie gelesen haben. Ihre Aufgabe besteht darin, um Ihrem Partner das nachzuerzählen. Ihr Mitstudent soll Ihnen auch die Fragen stellen.

2.3. Die Arbeit in Paaren. Einer von Ihnen ist ein Theaterbesucher und der andere liest die Bücher gern. Diskutieren Sie die Unterschiede zwischen einem Theaterstück oder einem Roman und deren Verfilmungen. Was gefällt Ihnen besonders gut?

2.4. Die Arbeit in den Gruppen. Sie haben einen Urlaub mit Ihren Freunden zu unterhalten. Interessieren Sie sich für den Ort, die Unterkunft, den Verkehr, die Zeit und den Tag der Abreise usw?

2.5. Besprechen Sie mit Ihrem Mitstudenten die Vorteile und die Nachteile der Reise mit dem Zug und mit dem Flugzeug. Erklären Sie, was für einen Verkehrsart gefällt ihnen besonders gut. Bilden Sie den Dialog.

2.6. Die Arbeit in Paaren. Versuchen Sie, Ihren Freund davon zu überzeugen, dass er das Buch lesen soll, das Sie gerade gelesen haben. Nennen Sie so viele Argumente, wie Sie können.

2.7. Arbeiten Sie mit Ihrem Partner. Jeder von Ihnen bekommt einen Personalbogen. Jeder Student in der Gruppe stellt die Fragen an seinem Partner, um die Karte auszufüllen.

2.8. Die Arbeit in kleinen Gruppen. Es gibt vier Personen in jeder Gruppe. Zwei von Ihnen sind Außerirdische und zwei die Erdebewohner. Machen Sie einen Dialog über Ihre Planeten.

2.9. Einer von Ihnen ist ein Kinobesucher und Ihr Partner ist ein Theaterbesucher. Besprechen Sie Ihre Hobbys, positiven und negativen Seiten des Kinos und Theaters.

Продовження ДОДАТКА К

2.10. Machen Sie ein Rollenspiel von zwei Freunden. Ein Freund reist mit dem Auto gern und der andere mit dem Zug. Besprechen Sie die Vorteile und die Nachteile dieser Verkehrsmittel.

2.11. Interview Ihre Gruppenmitglieder über ihre Lieblingsbeschäftigung und Sport. Stellen Sie die Fragen an Ihre Gruppenmitglieder.

1. Репродуктивні

1.1 Führen Sie den Dialog. Sprechen sie mit Ihren Kommilitonen. Erweitern Sie den angegebenen Dialog.

A: Maria, ich möchte in das Konzert heute Abend gehen.

M: Ich möchte Eintrittskarten zu diesem Konzert erhalten. Ich versuche das heute am Vormittag zu schaffen.

A: Ich telefonierte mit Aleksander, ob er uns helfen kann. Er spielt dort im Orchester.

M: Ich glaube, dass es ihm mißlingt. Sehr viele Menschen wollen Symphonie von Mozart hören.

1.2. Was würden Sie jemandem sagen:

(A) Sie gehen in die Universität

- (B) Sie besuchen eine Bibliothek
- (C) Sie haben das Buch vergessen
- (D) Sie haben die Doppelstunde versäumt
- (E) Sie haben ihren Mitstudenten im Park begegnet
- (F) Sie haben Ihren Mitschüler eine lange Zeit nicht gesehen
- (G) Sie haben einen Ausflug
- (H) Sie sind Student der Wirtschaftsuniversität

1.4. Stimmt das oder nicht mit den Aussagen zu? Begründen Sie Ihre Antwort. Benutzen Sie die folgenden Wörter:

Genau, Sie haben Recht, natürlich, ich würde nicht so sagen, ich kann nicht zustimmen, gewiss, ich bin solcher (anderer) Meinung.

1. 1945 unterzeichneten die Vertreter von 51 Staaten der Antihitlerkoalition die Charta der Vereinten Nationen. 2. Die Organisation der Vereinten Nationen gründet sich auf diese Charta. 3. Sie trat am 24. Oktober 1945 mit ihrer Ratifikation in Kraft. 4. Den 24. Oktober feiert man als den „Tag der Vereinten Nationen“. 5. Die Charta der Vereinten Nationen enthält 111 Artikel. 6. In der Charta proklamierten die Vereinten Nationen die Grundsätze der

Продовження ДОДАТКА К

Gleichberechtigung und des Selbstbestimmungsrechtes der Völker, der souveränen Gleichheit der Staaten, der Nichteinmischung in ihre inneren Angelegenheiten. 7. Die Hauptorgane der Organisation der Vereinten Nationen sind: die Vollversammlung, der Sicherheitsrat, der Wirtschafts- und Sozialrat, der Treuhandschaftsrat, der Internationale Gerichtshof und das Sekretariat. 8. Der Generalsekretär leitet das Sekretariat. 9. Die Vollversammlung ist das repräsentativste Organ der Vereinten Nationen. 10. Die Vollversammlung tritt einmal in Jahr, im September, zu einer Tagung zusammen.

1.5. Füllen Sie die fehlenden Teile des Dialogs.

- ... , Sind wir auf dem richtigen Weg?
- Ich denke schon.
- Sind Sie nicht sicher?
- Nein,
- Dann sollten wir jemanden fragen, nicht wahr?
- Ja, das ist richtig.
- ... , führt diese Straße zu Schewtschenko Platz?
- Ja, dieser Weg ist richtig.
- Ist es sehr weit von hier?
- Nein, nicht besonders. ... etwa eine Stunde zu Fuß.
- Können wir ... durch den Park? Ich sehe einen Weg, der durch den Park führt.

- *Wissen Sie, wann der nächste Bus kommt?*
- *In 20 Minuten ...*
- *Vielen Dank.*

1.6. Führen Sie einen Dialog zwischen einem deutschen Touristen und einem ukrainischen Touristen auf dem Schiff der Schwarzmeerreise. Sie diskutieren über die Schwarzmeerreise, den modernen Schief, die Schönheit der Meer und die gesehene Sehenswürdigkeiten. Verwenden Sie die folgende Wörter und Wortverbindungen: *einen Spaziergang haben, ein Mitreisender, die wunderbare Kruiseaktien.*

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Stellen Sie sich vor, dass Sie eines Tages eine berühmte deutsche oder österreichische Sängerin getroffen haben. Bilden Sie einen Dialog zwischen Ihnen und der Sängerin.

Продовження ДОДАТКА К

2.2. Schauen Sie sich das Bild einer berühmten Person an und versuchen Sie einen Dialog zwischen dieser Personen zu führen.

2.3. Sie telefonieren mit Ihrem Freund, um ihm zu sagen, dass Sie einen wunderbaren Film gesehen haben. Versuchen Sie Ihren Freund zu überzeugen, ins Kino zu gehen und sich diesen Film anzusehen. Sprechen Sie mit Ihrem Gruppenmitglied über die wichtigsten Ereignisse des Films. Führen Sie einen Dialog.

2.4. Stellen Sie sich vor, dass Sie eine berühmte Sängerin sind. Andere Studenten sind Journalisten. Sie haben eine Pressekonferenz. Beantworten Sie die Fragen der Journalisten.

2.5. Stellen Sie sich vor, dass Ihr Mitstudent Ihnen über seine Probleme im Studium erzählt. Führen Sie einen Dialog mit Ihrem Partner und geben Sie ihm einige Ratschläge, wie er diese Probleme lösen kann.

2.6. Sie laden einen Mitsudenten in ein Restaurant ein. Führen Sie einen Dialog mit ihm. Geben Sie ihm Ihre Adresse und erklären, wie man dorthin fahren kann.

Країнознавча тематика

1. Репродуктивні

1.1. Verneihen Sie folgende Tatsachen:

***Muster:** Die Bundesrepublik Deutschland liegt im Westeneuropa. – Nein, ich glaube, dass es falsch ist. Die Bundesrepublik Deutschland liegt im Mitteleuropa.*

1. Nach dem zweiten Weltkrieg war Deutschland nicht geteilt. 2. In Deutschland leben etwa 52 Millionen Menschen, darunter 10 Millionen Ausländer. 3. Die Oberfläche der BRD gliedert sich von Norden nach Süden in zwei Großlandschaften: die Nördliche Tiefland und die Alpen. 4. Deutschland ist sehr arm an den Bodenschätzen. 5. Die Bundesflagge ist blau-gelb. 6. Das Staatsoberhaupt der BRD ist der Bundeskanzler. 7. Das höchste gesetzgebende Staatsorgan ist die Regierung, die auf vier Jahre gewählt wird. 8. Der Bundestag besteht aus dem Bundeskanzler und den Bundesministern.

Продовження ДОДАТКА К

1.2. Es ist Ihnen sehr viel über Deutschland bekannt. Sie haben dieses Land besucht und ziemlich viel über es gelesen. Ihr Freund studiert Deutsch und möchte über Deutschland und Deutschen alle möglichen Tatsachen wissen. Beantworten Sie seine Fragen:

- 1. Wo liegt Deutschland?*
- 2. Welche zwei Staaten wurden auf dem Territorium Deutschlands gebildet?*
- 3. Wie ist die Fläche Deutschlands?*
- 4. Wie ist die Einwohnerzahl in der BRD?*
- 5. Wie sind die Nachbarstaaten der BRD?*
- 6. In welche Großlandschaften ist Deutschland geteilt?*
- 7. Welche Flüsse gibt es in Deutschland?*
- 8. An welchen Bodenschätzen ist die BRD reich?*
- 9. Welche Industriezweige sind in Deutschland besonders entwickelt?*
- 10. Aus wieviel Bundesländern besteht Deutschland?*
- 11. Wie ist die Hauptstadt der BRD?*
- 12. Welche Großstädte sind Ihnen bekannt?*
- 13. Wie ist die Bundesflagge der BRD?*

14. *Wer ist das Staatsoberhaupt in Deutschland?*
 15. *Wie ist das höchste gesetzgebende Staatsorgan in der BRD?*
 16. *Wie ist das höchste vollziehende Staatsorgan in der BRD?*

1.3. Bilden Sie den Dialog:

A: Entschuldigen Sie bitte. Ich bin fremd hier. Ist es möglich während eines Tages einige wichtige Sehenswürdigkeiten von Berlin besichtigen?

B: ...

A: Wie meinen Sie? Was kann ich zuerst besuchen?

B: ...

A: Womit kann man dorthin fahren?

B: ...

A: Vielen Dank.

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Sie sind gerade aus Österreich zurückgekehrt. Machen Sie einen Dialog mit Ihren Gruppenmitglieder. Vergleich Sie den Sommer (Winter, Frühling oder Herbst) in Österreich und in der Ukraine.

Продовження ДОДАТКА К

2.2. Stellen Sie sich vor, dass Sie zu einer österreichischen Universität eingeladen werden. Beantworten Sie die Fragen der österreichischen Studenten über die Ukraine. Bilden Sie einen Dialog.

2.3. Bilden Sie ein Gespräch mit Ihrem Gruppenmitglied, in dem Sie das deutsche politische System mit dem politischen System der Ukraine vergleichen. Gibt es die Unterschiede? Welche Probleme gelöst werden sollen?

2.4. Was kennen Sie über das politische System Deutschlands? Welche Gewaltzweige sind Ihnen bekannt? Führen Sie mit Ihrem Mitstudenten einen Dialog über Politisches System der BRD.

2.5. Stellen Sie sich vor, dass Sie mit einem deutschen Freund von dir reden. Er fragt Sie über Ihr Land und seinen Platz in Europa. Führen Sie den Dialog mit Ihren Gruppenmitgliedern. Einer von Ihnen ist Ukrainer und der andere ist aus Deutschland.

2.6. Arbeiten Sie in der Gruppe, die aus drei oder vier Personen besteht. Sie haben den deutschen Studenten getroffen. Fragen Sie ihnen über die beliebtesten Feiertagen in Deutschland, was machen sie in dem Urlaub, usw.

1. Репродуктивні

1.1. Bilden Sie Ihren Dialog und benutzen Sie folgende Wörter und Wortverbindungen:

Bestehen aus (D), sich befinden, hochentwickeltes Industrieland, grenzen an (D), die Bundesrepublik, der Bundestag, der Bundesrat, die Bundesregierung, der Bundeskanzler, das Staatsoberhaupt, die Hauptstadt, die Sehenswürdigkeiten, die Landschaften

1.2. Stellen Sie die Fragen an ihrem Freund:

1. *In welchen Ländern spricht man Deutsch?*
2. *Für wieviel Millionen Menschen ist Deutsch die Muttersprache?*
3. *Was regte das Interesse für die deutsche Sprache besonders an?*
4. *Wann blühte die deutsche Litteratur auf?*
5. *Nennen Sie die größten Schriftsteller und Dichter jener Zeit?*

Продовження ДОДАТКА К

6. *Welche Philosophen gelten als Vertreter der deutschen klassischen Philosophie?*
7. *Welche deutschen Philosophen kennen Sie?*
8. *Welche deutschen Komponisten kennen Sie?*
9. *Zu welcher Sprachfamilie gehört die deutsche Sprache?*
10. *Welche Sprachen, außer dem Deutschen, gehören zu dieser Sprachfamilie?*
11. *Zu welcher Sprachgruppe gehören die germanischen Sprachen?*
12. *Wer hat viel zur Herausbildung der deutschen Nationalsprache beigetragen?*

1.3. Lesen Sie den Text. Führen Sie den Dialog mit ihrem Mitsudenten und beachten Sie Haupttatsachen im Text.

Aus der Geschichte der Presse in Deutschland.

Die Bezeichnung Presse führt von der Druckpresse her. Seinem lateinischen Ursprung nach bedeutet dieses Wort alles Gedruckte: Bücher, Broschüren, Plakate, Bekanntmachungen. In dieser weiten Bedeutung verwendete man den Begriff „Presse“ bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts.

Mit der Herausbildung des Kapitalismus entwickelte sich schnell das Bedürfnis der Bourgeoisie nach ökonomischer und politischer Information. Die

Mitteilungsblätter während der Messe im letzten Drittel des 16. Jahrhunderts förderten die Entstehung der periodischen Presse.

Die ersten periodischen Wochenzeitungen erschienen Anfang des 17. Jahrhunderts. Sie berichteten über die Ereignisse im Lande. Rasch breiteten sich die Zeitungen über ganz Deutschland aus.

Der bürgerliche Fortschritt in Europa gab den Anstoß zum Erscheinen der Zeitschriften. In den wissenschaftlichen, unterhaltenden und historisch-politischen Zeitschriften handelte es sich um die Fragen der Erziehung in der Familie, um die neuen Entdeckungen in der Wissenschaft, um die Politik.

Unter dem Einfluss der Französischen Revolution 1789 erfolgte die Politisierung der Tagespresse. Während des Befreiungskrieges gegen die napoleonische Besetzung entwickelten sich Presse und Journalistik formal und inhaltlich weiter.

In der historischen Entwicklung der Presse haben sich im zeitlichen Nacheinander folgende Grundtypen des Gedruckten herausgebildet: das Flugblatt, die Zeitung, die Zeitschrift, das Buch.

2. Активнодіяльні

2.1. Ihr Freund hatte eine Reise nach Deutschland. Stellen Sie ihm die Fragen und bilden Sie einen Dialog.

Продовження ДОДАТКА К

2.2. Die Arbeit in Paaren. Ihr Freund ist aus Berlin zurückgekehrt. Sie sprechen per Telefon über diese Reise. Fragen Sie ihn über die Stadt, die Sehenswürdigkeiten, seine Eindrücke.

2.3. Führen Sie ein Gespräch mit Ihrem Gruppenmitglied über die BRD. Erwähnen Sie die Tatsachen, die Ihrer Meinung nach besonders wichtig sind. Hat Ihr Freund andere Meinungen?

2.4. Zwei Freunde haben sich in Berlin zum ersten Mal getroffen. Sie sprechen über die Sehenswürdigkeiten der deutschen Hauptstadt.

2.5. Stellen Sie sich vor, dass Sie mit einem deutschen Freund sprechen. Sie wissen etwas über die BRD, aber Sie möchten gerne mehr über das Land und die Menschen kennen. Führen Sie einen Dialog mit Ihrem Gruppenmitglied, der in der BRD lebt.

1. Репродуктивні

1.1. Beantworten Sie die folgenden Fragen. Denken Sie an Ihre zukünftige Arbeitsstelle. Machen Sie ein Gespräch mit Ihrem Partner.

1. *Was ist Ihr zukünftiger Beruf (die Beschäftigung)?*
2. *Warum haben Sie diesen Beruf gewählt?*
3. *Was sind Ihre Eltern von Beruf?*
4. *Was für einen Beruf hat Ihr Freund gewählt?*
5. *Wer hat Ihnen geholfen, diesen Beruf zu wählen?*
6. *Was machen Sie, um Deutsch zu beherrschen?*
7. *Wie ist Ihr Arbeitstag?*
8. *In welchem Unternehmen möchten Sie arbeiten?*
9. *Wie viele Stunden pro Tag arbeiten Sie?*
10. *Wie ist Ihr Gehalt?*
11. *Wie sind die Vor- und Nachteile Ihrer Arbeit? Begründen Sie das.*

1.2 Sie besuchen eine Stadt zum ersten Mal. Sie sind verloren und gehen bis zu einer Person in der Straße, die auf die Karte schaut. Fragen Sie sie höflich nach folgenden Informationen:

1. *Der Name dieser Straße.*
2. *Der Standort der Touristeninformation in der Stadt.*
3. *Die Öffnungszeit der Banken.*

Продовження ДОДАТКА К

5. *Der Standort der nächstgelegenen Apotheke.*
6. *Der Stadtverkehr*
7. *Wenn steigen Sie um?*
8. *Wo befindet sich der Bahnhof?*
9. *Die Abfahrtszeit des letzten Zuges nach Berlin.*
10. *Den besten Weg zum Flughafen.*

1.3. Führen Sie einen Dialog mit einem anderen Studenten. Schreiben Sie seine Antworten:

1. *Welche Arbeit suchen Sie?*
2. *Womit beschäftigen Sie sich?*
3. *Wie lange arbeiten Sie schon dort?*
4. *Welche Jobs haben Sie gemacht? Und was wollten Sie wirklich tun?*
5. *Sagen Sie mir über die Ausbildung und spezielle Ausbildung, die Sie gehabt haben.*
6. *Welche andere Fähigkeiten haben Sie?*
7. *Wie viel Stunden können Sie arbeiten?*
8. *Warum wollen Sie sich beruflich verändern?*
9. *Haben Sie Fragen zu dem Job?*

1.4. Füllen Sie die Lücken im Dialog ein.

Eine Betriebsbesichtigung

Herr Becker, der neue Vertreter für Norddeutschland, macht sich mit der Firma «Norco» bekannt. Die Chefsekretärin, Frau Brett, informiert ihn über die wichtigsten Abteilungen und ihre Funktionen.

Frau Brett: *So, Herr Becker, ich zeige Ihnen unsere Firma. Hier ist der Empfang, wie Sie sehen. Und hier nebenan ist das Büro des Geschäftsführers, Herrn Olson. Durch diese Tür geht es zur Abteilung Vertrieb und Marketing. Hier koordinieren wir die Arbeit unserer ...*

Herr Becker: *Also, mit dieser ... werde ich direkt zu tun haben.*

Frau Brett: *Ja, das stimmt. Hier nebenan ist die Buchhaltung. Hier machen wir die Kontenführung und rechnen die ... und ... ab.*

Herr Becker: *Ah, hier bezahlt man also meine ... !*

Frau Brett: *Ja, genau. Und daneben ist die Einkaufsabteilung. Hier kaufen wir das ... für die Fertigung ein. Da links sehen Sie das Konstruktionsbüro. Dort entwerfen wir Designs für neue Modelle.*

Herr Becker: *Mit Computern?*

Frau Brett: *Mit ... und auch manuell. Und das ist die Arbeitsvorbereitung. Hier planen wir die Produktion für die kommenden Wochen. So, und jetzt gehen wir rechts in die Fertigungshalle.*

Herr Becker: *Hier fertigen Sie also die ... an. Das ist sehr beeindruckend! Und alles so modern!*

Продовження ДОДАТКА К

Frau Brett: *Ja, dieses Jahr haben wir in neue ... investiert. Dort in der Ecke sitzt Herr Boltmann und überwacht die Produktion. Gehen wir rein.*

Herr Becker: *Hallo, Herr Boltmann.*

Herr Boltmann: *Tag, Herr Becker. So, jetzt machen wir einen ... durch die Fertigungshalle. Kommen Sie mal mit.*

Herr Becker: *Was ist da drüben?*

Herr Boltmann: *Das ist unser Prüfraum. Dort testen wir unsere ...*

Herr Becker: *Sehr Und was für ein Gebäude ist da draußen?*

Herr Boltmann: *Das ist unser Fertiglager. Dort lagern wir die ...*

Frau Brett: *So, das wäre dann alles. Gehen wir ... in das Verwaltungsgebäude?*

Herr Becker: *Recht herzlichen Dank für den interessanten Rundgang, Frau Brett. Die Büros sind sehr ..., und die Fabrik ist höchst modern. Ich freue mich auf die Zusammenarbeit mit Norco.*

Frau Brett: *Vielen Dank, Herr Becker.*

2. АКТИВНОДІЯЛЬНІ

2.1. Sie haben den Text über die Rechtsformen von Unternehmen in Deutschland und in der Ukraine gelesen. Diskutieren Sie in Paaren die

Unterschiede und Gemeinsamkeiten in den Rechtsformen von Unternehmen in den beiden Ländern.

2.2. Lesen Sie den Text über die Eigenschaften des Managers. Diskutieren Sie mit Ihren Mitstudenten über Wichtigkeit und die Besonderheiten diesen Eigenschaften in der beruflichen Zukunft eines Managers. Dann besprechen Sie Ihre Wahl mit Ihrem Kommilitonen.

2.3. Stellen Sie sich vor, dass Sie ein Journalist sind. Sie möchten einen Manager interviewen. Denken Sie an die Fragen, die Sie ihn fragen können. Ihre Fragen sollen mit dem Management und mit den Zukunftsplänen verbunden sein.

2.4 Stellen Sie sich vor, dass Sie ein Manager sind. Ein Journalist will Ihnen interviewen. Denken Sie an die Ursachen, warum Sie diesen besonderen Beruf gewählt haben. Erzählen Sie dem Journalisten über die Vor- und Nachteile Ihrer Arbeit.

2.5. Die Arbeit in Paaren. Stellen Sie sich vor, dass Ihr Geschäftspartner aus Deutschland mit Ihnen telefoniert. Diskutieren Sie mit ihm:

a) das Datum seiner Ankunft;

Продовження ДОДАТКА К

b) Reservierung eines Zimmers in einem Hotel für ein paar Tage.

2.6. Sie erhalten nun eine Karte. Auf der Karte gibt es Informationen über Ihre Fähigkeiten und Ihre Ausbildung. Einer von Ihnen wird ein Arbeitgeber sein. Die andere Ihre Mitstudenten suchen einen Job. Sie kommen, um mit dem Arbeitgeber zu sprechen und über sich zu erzählen. Dann muss der Arbeitgeber sagen und erklären, wer den Job erhalten hat.

2.7. Die Arbeit in Paaren. Einer von Ihnen ist ein Manager eines Reisebüros und der andere ist ein Besucher. Sprechen Sie zusammen drei Minuten. Dann ändern Sie sich mit dem Partner mit den Rollen.

1. Репродуктивні

1.1. Fragen Sie die Information.

A. Sie sind in einem Reisebüro. Fragen Sie höflich um die folgenden Informationen.

1. Die Abfahrt des ersten Zuges nach Paris,
2. Die Plattform der Zug fährt ab.
3. Die Ankunftszeit in Paris.
4. Gibt es einen Speisewagen.
5. Wie lange dauert die Reise nach Paris

B. Sie besuchen eine Stadt zum ersten Mal. Sie sind verloren und gehen bis zu einer Person in der Straße, die auf die Karte schaut. Sie vermuten, dass sie auch fremd hier ist. Fragen Sie höflich um folgende Informationen:

1. Der Name dieser Straße.
 2. Wo ist eine Touristeninformation in der Stadt.
 3. Die Öffnungszeit der Banken.
 4. Der Standort der nächstgelegenen Apotheke.
- C. Fragen direkt für die folgenden Informationen.

1. Wann steigen Sie um?
2. Wo ist die Plattform fünf und wo ist die richtige Plattform für den Zug nach Paris?

3. Die Abfahrtszeit des letzten Zuges nach Berlin.

1.2. Sie befinden sich jetzt in München. Was würden Sie in diesen Situationen sagen?

Продовження ДОДАТКА К

- Sie möchten den Weg zum Hotel kennen. Bitten Sie jemanden.
- Sie haben keine Euro, nur Dollar und die Banken sind geschlossen. Fragen Sie im Hotel an der Rezeption.
- Sie möchten eine Zeitung am Morgen während des Frühstücks lesen. Fragen Sie Zimmerservice.
- Sie möchten eine Nachricht an Ihr Unternehmen faxen, aber Sie haben keine Zeit. Geben Sie einer Sekretärin die Aufgabe, das zu tun.
- Ein Kunde ist nicht sicher, ob er Ihr Produkt kaufen wird. Sie müssen seine Entscheidung so bald wie möglich wissen. Fragen Sie ihn über seine Wahl.

1.3. Stellen Sie sich vor, dass Sie eine Fahrkarte von Berlin nach Kiew kaufen. Führen Sie den Dialog mit ihrem Mitsudenten.

Reisebüro: Guten Tag. Kann ich Ihnen helfen?

Sie: (Привітайтеся. Запитайте чи можна купити квиток економкласу до Києва на вівторок 7 жовтня)

Reisebüro: Ich sehe gleich. Warten Sie ein bisschen. Es tut mir leid, Herr Es gibt keine Plätze nach Kiew für Dienstag.

Sie: (Запитайте, чи залишилися ще квитки на той самий рейс на середу)

Reisebüro: Moment mal, Herr Ja, es gibt die Plätze für Mittwoch.

Sie: (Скажіть, що середа вас влаштовує. Запитайте про ціну квитка)

Reisebüro: Das kostet 150 Euro, Herr

Sie: (Запитайте про час відбуття і прибуття в Київ. Подякуйте)

2. Активнодіяльні

2.1. Die Arbeit in Paaren. Ihr Geschäftspartner ruft Sie an. Machen Sie ein Gespräch: запитайте, яку компанію він представляє; вибачте, скажіть, що ви зайняті і попросіть його зателефонувати вам пізніше, і т.д.

2.2. Die Arbeit in den kleinen Gruppen. Erstellen Sie einen Werbespot ohne das Produkt zu nennen. Sie können ihn auch pantomimisch darstellen. Die anderen Gruppen erraten, was für ein Produkt geworben wird.

ДОДАТОК Л

Комплекс тренінгових занять для майбутніх менеджерів-економістів з навчальної дисципліни «Менеджмент» [187]

Заняття 1

Мета: 1. Вчити аналізувати встановлення групових контактів, розвивати вміння групової перцепції. 2. Вчити оформляти «Я-повідомлення», виробляти вміння підтримувати зворотній зв'язок.

Тактика ведучого: Завдання мають бути підібрані таким чином, щоб до роботи були залучені майже всі студенти; при потребі об'єднувати більш і менш активних; ведучий має подавати зразок оформлення «Я-повідомлення» і зворотного зв'язку, а в усій наступній роботі ненав'язливе коректувати висловлювання учасників гри.

Зміст заняття

1. Обговорення очікувань від заняття.

2. Серед учасників вибирають одного і складають позитивну характеристику його особи як майбутнього менеджера-економіста. Аркуші здають керівнику. Він у довільному порядку зачитує написане, студенти доповнюють, а той хто був у центрі уваги, намагається відгадати, хто яку характеристику написав.

3. Обговорення емоційного стану під час виконання завдання.

4. Підсумок заняття.

Заняття 2

1. Рефлексія попереднього заняття.

2. Під диктовку ведучого студенти записують для спілкування якості: емпатія, доброта, доброзичливість, конкретність, відкритість, ініціативність, безпосередність. Кожний ставить собі певний бал відповідно до розвитку якості:

0– якщо якість не розвинута зовсім;

1– якщо розвинута недостатньо;

2– якщо розвинута повністю.

Продовження ДОДАТКА Л

Для виконання робіт відводять 10 хв.

3. Перше обговорення. Ведучий називає якість, наприклад, емпатія виявляє, хто поставив собі найвищий бал, а хто – найнижчий. Коли оцінки не відповідають реальності, можливе обговорення.

Другий варіант роботи. Ведучий називає якість, а члени групи висловлюють міркування про те, в кого із присутніх ця якість розвинута повністю. Потім вияснюють, скільки балів поставив собі сам учасник. Якщо немає збігу оцінок, то вияснюють через обговорення, чому занижив.

4. Друге обговорення. Шляхом відкритого групового обговорення визначають місце кожної якості в ряду за її значущістю в спілкуванні. Слова записують на дошці і в картках.

Аналогічні завдання можна використовувати для виділення професійних якостей студентів-майбутніх менеджерів-економістів.

5. Вправа «**Вийти з кола**». Всі учасники гри стоять у колі, взявшись за руки. Хто-небудь один знаходиться в центрі і повинен вийти з кола. Йому не дають ніяких порад з приводу того, як це зробити. Інші члени гри також не отримують ніяких вказівок. Тому вони можуть перешкоджати або допомагати вийти з кола. Ця вправа побудована на зіткненні почуттів, включення і невключення в групу.

6. Обговорення вправи проходить на основі аналізу запропонованих варіантів виходу з кола - своєрідних стилів поведінки, які сприяють кращому розумінню міжособових дій у ситуації невключеності, наприклад, через включення захисних реакцій: відмови від контакту, вичікування, використання хитрості, погрози і ін. У ході гри в студентів виникає почуття спільності взаємної підтримки. Орієнтовний перелік запитань для обговорення вправи:

Коли з'явився варіант виходу із кола? Чи бачиш інші варіанти? Чому зупинились на тому, який реалізували? Чи було в якийсь момент почуття

Продовження ДОДАТКА Л

безвихідності? Чому не вдалось (або завдяки чому вдалось) вийти із кола? Чи хотіли комусь допомогти? Що стримувало?

7. Гра «**Зроби комплімент**». За бажанням один із студентів у довільному порядку робить комплімент присутнім. Аналіз гри: для кого йому було легко і для кого важко зробити комплімент, чому? Якби гра повторилась, чи було б бажання знову виконувати роль ведучого? Досить часто учасники гри приходять до висновку, що приємні слова один одному говорити не так і легко.

8. Підсумок заняття.

Заняття 3

Мета: Ознайомити учасників тренінгу з поняттям «забезпечення ефективності виробництва» і надати їм можливість оцінити рівень готовності до професійної самореалізації.

Ситуація 1

Зміст заняття

Обдумайте ситуації та зробіть вибір (а, б, в). Чому Ви зробили саме такий вибір? Чим він зумовлений? Обговоріть результати.

1. Службовець телефонує Вашому секретарю і просить організувати розмову з Вами з приводу нещодавно прийнятого Вами рішення. Ви:

- а) поговорите з ним самі;
- б) попросите надіслати доповідну через його начальника; зателефонуєте начальнику цього службовця і доручити йому зайнятися цією проблемою.

б. Один із лінійних менеджерів виявляє на підприємстві зайві, дорогі чи не виправдані виробничі операції. Він, як Вам здається, повинен:

- а) написати доповідну начальнику виробництва;
- б) письмово викласти суть питання своєму начальнику;
- в) самому спробувати вирішити проблему.

Продовження ДОДАТКА Л

3. Ваш конкурент виходить на ринок з новим товаром, активно витісняючи Вас з ринків збуту. Ви:

- а) вимагаєте від керівника служби маркетингу подати звіт про вжиті заходи;
- б) запрошуєте експерта для оцінки ситуації;
- в) оперативно створюєте компетентну команду для вирішення проблеми.

4. Ваш конкурент Вас випередив. Збут Ваших нових товарів призупинився, хоча їх якість була високою. Ви:

- а) доручаєте відповідальному за маркетинг посилити роботу;
- б) призначаєте нового менеджера з виробничих питань;
- в) перебудовуєте весь хід виробництва нових товарів і скорочуєте їх випуск.

Ситуація 2

Виробник сільськогосподарської техніки після проведення в кінці лютого маркетингових досліджень планує випустити 300 міні-тракторів у

третьому тижні квітня. Колеса для міні тракторів фірма отримує від свого постійного партнера. На кожен міні-трактор потрібно чотири колеса. Проведена інвентаризація підтвердила наявність у запасах на даний момент 40 коліс. У постачальника замовлено 300 коліс, причому очікуваний термін прибуття замовлення – другий тиждень березня. Колеса, як правило, надходять через два тижні після розміщення замовлення на поставку.

Запитання:

1. Яка сумарна потреба у колесах виробника міні-тракторів?
2. Яка чиста потреба виробника в колесах?
3. Як спланувати час розміщення замовлення, щоб задовольнити чисту потребу до запланованої дати початку виробництва?

Заняття 4

Мета: Ознайомити учасників тренінгу з поняттям «менеджмент» і «управління» і провести з ними ділову гру «Ідеологія бізнесу».

Продовження ДОДАТКА Л

1. Перед початком гри група осіб, що будуть приймати в ній участь, поділяється на дві підгрупи. У підгрупах призначаються керівники. Всім роздається текст «Заочний спір» і дається 5-7 хв. на ознайомлення.
2. В обох групах організовується дискусія з метою розробки загальної аргументації (10-15 хв.).
3. Розпочинається загальний диспут між підгрупами, кожна з яких захищає власну концепцію (з метою уникнення хаосу і безладу захищають позиції груп окремі представники по черзі. Загальний час захисту аргументів – до 30 хв., можна затвердити регламент).
4. Керівник гри підводить підсумки заняття (5-10 хв.).

Заняття 5

Мета: Ознайомити учасників тренінгу з поняттям «маркетинговий підхід» в управлінні підприємством і надати їм можливість оцінити наступні мотиви покупця:

1. Відчуття переваги (зверхності). Людям хочеться, щоб вони подобалися іншим, щоб ними захоплювалися.
2. Бажання поділитися. Покупці, особливо жінки, хочуть купувати одяг, який носять далеко не всі.
3. Відчуття комфорту. Споживачі, як правило, хочуть придбати щось для полегшення свого повсякденного життя.
4. Наслідування. Людина часто наслідує інших людей. Вона нерідко купує саме той товар, яким користується відома їй людина.
5. Піклування про сім'ю. Багато людей розглядають піклування про сім'ю як сенс життя.
6. Бажання поторгуватися. Людям приємно досягати перемоги. Найпростіше зробити це в магазині, поторгувавшись з продавцем.
7. Раціоналізм. Всі покупці намагаються зекономити. Дуже мало людей схильні до марнотратства.

Запитання:

Продовження ДОДАТКА Л

1. Чому найчастіше досягають успіху ті продавці жіночого одягу, які підкреслюють, що «саме у цій сукні Ви обов'язково зачаруєте всіх»?
2. Чому досить часто продавці звертають увагу клієнток на можливість виділитися із загальної маси лише у дорогому одязі?
3. Чому успіх залежить від уміння продавця яскраво демонструвати практичність свого товару?
4. Чому для рекламування товарів залучаються кінозірки, відомі естрадні виконавці, олімпійські чемпіони?
5. Поясніть, який мотив покладено в основу закликів: «Купуєш телевизор? Прийди з другом, купи два і отримай 100 гривень знижки!», «Бракує грошей? Купуй в кредит!», «Кожному покупцю – подарунок!».

Заняття 6

Мета: Ознайомити учасників тренінгу з поняттям «процес управління організацією» і надати їм можливість оцінити готовність майбутнього фахівця до професійної самореалізації:

Ситуація 1

Уявіть, що Ви працюєте в консультаційній формі, і Вас запросили виробити рекомендації для великої фірми з виробництва промислового обладнання. Кілька днів тому Рада директорів цієї фірми провела щоквартальне засідання, на якому аналізувалися виробничі показники. У центрі уваги була стійка тенденція (протягом півтора року) зменшення прибутку, хоча обсяги збуту продукції не скорочувалися. Висловлювалися думки, що затрати вийшли з-під контролю.

Проведений Вами аналіз дозволив Вам зробити висновок, що політика просування по службі в даній фірмі базувалася практично на одному критерії – технічній компетентності, причому цього правила дотримувалися на всіх рівнях. Ви констатували, що звичним явищем на фірмі є зустріч у цеху з керівником, який вивчає та коментує технічні проблеми. На жаль, після цього у такого керівника залишається мало часу на управління. Таким

Продовження ДОДАТКА Л

управлінським функціям, як планування, організація, мотивація та контроль приділяється мало уваги.

Запитання:

1. Чи є розповсюдженою, на Вашу думку, ситуація, коли керівники витрачають більше часу на технічні, а не на управлінські аспекти своєї діяльності? Дайте пояснення цьому.
2. Як можна вирішити ці проблеми?
3. Чи потребує згадана фірма залучення ззовні управлінських працівників, які приділяли б більше уваги управлінській діяльності?

Ситуація 2

Новий низовий керівник (low-менеджер) зайняв свою посаду після отриманого від директора по персоналу попередження, що діяльність персоналу очоленого ним підрозділу на сьогодні є незадовільною. Протягом перших тижнів, проведених із фахівцями даного підрозділу, новий керівник став очевидцем їх недбалої, неакуратної та неякісної роботи. Він зробив висновок, що підлеглі потребують суворої дисципліни і скликав збори, на яких «становив порядок» і не стримався, щоби не висловити свою думку про підлеглих і їх працездатність.

Через кілька годин цей керівник зустрічався зі своїм знайомим, теж керівником низової ланки, і розповів йому про свої дії: «Я оголосив перелік проблем, які виникають у мене при керівництві підрозділом, і повідомив, що з наступного дня все буде організоване по-новому. Я знаю, що вони здатні працювати краще. Настав час, коли вони почнуть заробляти гроші, а я буду спостерігати за ними, і у разі виявлення недоліків вдаватимуся до дисциплінарних заходів».

Колега запропонував йому використати консультативний підхід у роботі з підлеглими.

Запитання:

Продовження ДОДАТКА Л

1. При вирішенні людських проблем у своєму підрозділі новому керівнику низової ланки необхідно буде використовувати багато знань з управління. Які вони і в яких складних випадках він буде їх використовувати?

2. Керівник бере на себе багато ролей. Які ролі буде змушений виконувати керівник з нашого прикладу?

3. Чи існує імовірність того, що при переговорах з підлеглими вони відчують, що керівник маніпулює ними? Якщо так, то що може зробити керівник для зміни такого враження?

Заняття 7

Мета: Ознайомити учасників тренінгу з визначенням поняття «мотивація» і допомогти їм краще усвідомити, як і чому потрібно створювати мотивацію для інших, зосередитись на потребах працівників, для яких потрібно створити мотивацію:

Крок 1

Поділіть навчальний курс на групи з приблизно п'яти-семи осіб у кожній. Кожний член групи особисто відповідатиме за таке завдання:

Ситуація 1. Ви – власник і президент компанії, в якій працює 50 осіб. Ваше завдання полягає в мотивації усіх 50 працівників, так щоби вони докладали на роботі максимум зусиль.

Завдання 1. На окремому аркуші паперу напишіть засоби, за допомогою яких Ви створювали б мотивацію для своїх працівників. Уникайте загальних тверджень, як-от «я підвищу їх по службі». Намагайтеся бути максимально конкретними.

Завдання 2. Розташуйте за рангом (від найвищого до найнижчого) усі засоби, перелічені в завданні 1.

Ситуація 2. Тепер припустіть, що Ви – один із 50 працівників, що розглядалися з погляду чинників, які можуть бути для них мотиваторами.

Продовження ДОДАТКА Л

Завдання 3. Як працівник, перелічіть чинники, які є для Вас найефективнішими мотиваторами. Знову ж таки, будьте максимально конкретними.

Завдання 4. Розташуйте за рангом (від найвищого до найвищого) усі чинники перелічені в завданні 3.

Крок 2

Кожний член групи має обмінятися своїми аркушами з переліченими за пріоритетністю чинниками (завдання 2 і 4) з іншими членами групи.

Крок 3

Після того як кожний член групи подав свій аркуш, група має відповісти на такі запитання:

1. Чи аркуші кожної особи (завдання 2 і 4) подібні між собою? Про що може свідчити відмінність або схожість?
2. Що Ви дізналися про те, як і чому слід мотивувати інших?